

Drentse Letteren

Rouke Broersma

Drentse Letteren

Het verhaal achter *Scheupers van de taol*

1837-2016

HET DRENTSE BOEK

Van de uitgever

Met de uitgave van *Drentse Letteren, het verhaal achter Scheupers van de taol 1837-2016*, heeft het Drents als eerste Nedersaksische variant de beschikking over een compleet pakket aan secundaire literatuur over de Drentse schrieverij.

In de eerste plaats zijn er de twee delen *Geschiedenis van de Drentse literatuur* door dr. Henk Nijkeuter, waarin zo veel mogelijk informatie rond de Drentse schrieverij en/of schrieverij in Drenthe bij elkaar is gebracht en die als bron van het grootste belang is.

Daarnaast is er de bloemlezing *Scheupers van de taol, bloemlezing van de Drèentse Schrie-verij 1837-2011* van Rouke Broersma, waarin de schrijver een keuze heeft gemaakt uit de meest belangwekkende bellettrie.

Deze bloemlezing is nu gecompleteerd met *Drentse Letteren*. Aanvankelijk bedoeld als uitgebreide herdruk van *Drèentse Schrieverij* (1993), maar inmiddels een op zichzelf staand boek voor voortgezet onderwijs, cursussen en de belangstellende lezer.

Met kritische en onderbouwde interpretaties van proza en poëzie en prikkelende opmerkingen die uitdagen tot gesprekken over de streektaal en -literatuur.

Het Drentse Boek, Postbus 163, 9410 AD Beilen
www.hetdrentseboek.nl / www.huusvandetaol.nl

ISBN 978 90 6509 238 0

© Rouke Broersma, Bunne, 2017

Correctie: Ger Veenstra, Borger

Opmaak en productie: Het Drentse Boek, Beilen

Het Huus van de Taol wordt financieel ondersteund door de provincie Drenthe.

Opgedragen aan Gerard Nijenhuis (1932) en Annije Maria Brans (1963)

*En nou ik old bin en op de grèens
van 't leven, overgang naor 't niets,
blijft mij de stemmen van de kinder
bij, geluud dat an de taol
veurafgaot en de ene stem, die
van mien naoste*

Uit: Gerard Nijenhuis, *Kringloop*, Beilen 2015

alles is schriefbaar

*zoas
voldragen dagen zunneshien
mit de cadans van wossen en starven*

*zoas
water, de òflaandse stroming van een
in broezend rietlaand zukend verhaal*

Uit: Annije Maria Brans, *Niks is zo hiete as old ies*, Beilen 2015

Algemene inhoud

VOORAF: *Kroniek van een aangekondigde dood?* / 9

1 De feiten spreken andere taal / 9

2 Van *Drèentse schrieverij* naar *Drentse Letteren* / 9

3 *Drèentse Schrieverij*, *Scheupers* en *Drentse Letteren* / 10

4 Wegwijzer in het boek / 10

5. Bedankjes / 11

VERANTWOORDING / 13

1 Drents is alleen Drents als er Drents op staat / 13

2 Welke schrijvers? / 13

3 Generaties / 14

4 Een Drents schrijversleven begint bij veertig / 14

5 Vrouwlu an 't woord / 15

6 De opbouw van *Drentse Letteren* / 16

7 Summary: *Drentse Letteren* in 't kört / 16

DEEL I DRENTS EN LETTEREN / 19

Inhoud deel I / 21

Hoofdstuk 1: *Streektaal en landstaal* / 22

Hoofdstuk 2: *Van spreektaal naar schrijftaal* / 28

Hoofdstuk 3: *Literair klimaat* / 34

Hoofdstuk 4: *Taalgereedschap* / 44

DEEL II HET VERHAAL / 51

Leeswijzer / 53

Inhoud deel II / 54

TIJDBALK / 57

Hoofdstuk 1: *Wanneer is het begonnen?* / 59

Hoofdstuk 2: *De Romantiek, bron van de streektaalliteratuur* / 68

Hoofdstuk 3: *Na 1945* / 77

Hoofdstuk 4: *Van Oeze Volk naar Maandewark* / 86

Hoofdstuk 5: *Roet* / 93

Hoofdstuk 6: *Van Drents-eigen naar eigen in gedichten* / 104

Hoofdstuk 7: *Van Drents-eigen naar eigen in verhalen* / 118

Hoofdstuk 8: *Drentse kinderboeken* / 134

DEEL III SCHEUPERS VAN DE TAOL / 149

Leeswijzer / 151

Inhoud deel III / 152

Hoofdstuk 1 *De eerste generatie* / 155

Hoofdstuk 2 *De tweede generatie* / 169

Hoofdstuk 3 *De derde generatie* / 183

Hoofdstuk 4 *De vierde generatie* / 195

Hoofdstuk 5 *De vijfde generatie* / 217

Hoofdstuk 6 *De zesde generatie* / 231

Hoofdstuk 7 *De zevende generatie* / 251

Hoofdstuk 8 *De achtste generatie* / 283

Hoofdstuk 9 *De komende generatie* / 299

Geraadpleegde bronnen / 311

Register / 315

Vooraf *Kroniek van een aangekondigde dood?*

1. De feiten spreken andere taal

Volgens sommigen is de Drentse literatuur op sterven na dood. En als we dat maar vaak genoeg roepen, wordt het vanzelf waar. Maar klopt het ook? Ik laat de feiten spreken. In 1993 maakte ik met Stieneke Boerma de voorloper van Drentse Letteren. Dat boek, *Drèentse Schrieverij*, besloten we met het hoofdstuk Neie schrievers, waarin we een nieuwe generatie schrijvers aangekondigden: Dick Blancke, Lukas Koops, Egbert Hovenkamp II, Erik Hart eveld, Suze Sanders. Daar zou het dan wel bij blijven.

In 2003 publiceerde ik *Scheupers van de Taol, bloemlezing van de Drèentse schrieverij 1837-2003*. Ook dat boek kon ik afsluiten met een hoofdstuk over nieuwe schrijvers: Beate Plenter, J.B. Klönne, Anne Doornbos, Stieneke Boerma, Henk Nijkeuter, Klaas Koops.

In 2011 verscheen een tweede, herziene druk van dat boek. En weer met nieuwe auteurs. Van enkelen werd weliswaar niks meer vernomen, maar de anderen zetten door en er kwamen nieuwe schrievers: Jan Germs, Jennie Lambers-Niers, Ria Westerhuis, Delia Bremer, Abel Darwinkel.

Toen ik in 2015 begon aan dit boek, Drentse Letteren, dook ik voor alle zekerheid ik in mijn *Roet*-jaargangen van 2005 tot 2015 en viste meer dan twintig nieuwe namen met Drents werk op. Daar zijn vast wat eendagsvliegen bij. Maar bepaald niet allemaal. Kijk maar naar dit lijstje:

- Leny Hamminga publiceerde in *Roet* vanaf 2010 zes verhalen; ze heeft bovendien een Drents kinderboek op haar naam.
 - Jan Harbers droeg vanaf 2007 tien keer verhaal, een gedicht of een recensie bij.
 - Annije Maria Brans publiceerde sinds 2010 tien keer een gedicht in *Roet* en in 2015 verscheen haar terecht geprezen debuutbundel *Niks is zo hiete as kold ies*. Van Tieme Woldman werden vanaf 2011 zeventien teksten opgenomen: twee langere en vijftien zeer korte verhalen. Hij publiceerde bovendien een Drentse thriller en een novelle.
 - Van Chris Canter telde ik vanaf 2006 veertien bijdragen: gedichten (waaronder vertalingen), verhalen, essays.
- Conclusie: de sombereaars hebben ongelijk. De Drentse literatuur leeft en dit boek komt op het juiste moment.

2. Van *Drèentse schrieverij* naar *Drentse Letteren*

Dit verhaal over de Drentse literatuur heeft zelf ook het een en ander meegemaakt. Het kwam voor het eerst uit in 1991 als studieboek voor Pabo-studenten. Die eerste, ietwat amateuristische versie kreeg in 1993 een professionele, op een breder publiek gerichte opvolger, getiteld *Drèentse Schrieverij* (kortweg *DS*).

Toen al bestond het idee dat er naast dat geschiedverhaal een bloemlezing moest komen. Die wens ging pas tien jaar later in vervulling met *Scheupers van de taol, bloemlezing van de Drèentse Schrieverij 1937-2003* (kortweg *Scheupers*). Acht jaar later bleek een heruitgave van deze bloemlezing noodzakelijk: *Scheupers van de Taol, bloemlezing van de Drèentse Schrieverij 1837-2011*. Natuurlijk kon een verbeterde heruitgave van *DS* niet uitblijven. Die is er nu dus: *Drentse Letteren, het verhaal achter Scheupers van de Taol* (kortweg *DL*).

3. *Drèentse Schrieverij, Scheupers en Drentse Letteren*

Tussen *DS* en *DL* bestaan aanzienlijke verschillen, vooral met betrekking tot taal en structuur.

TAAL. *DS* verscheen in het Drents omdat het bedoeld was voor pabo-studenten met de specialisatie streektaalon-derwijs. Het sprak vanzelf dat tijdens de lessen en in de leerboeken Drents de voertaal was. Een niet onbelangrijk bijkomend argument was dat we zo konden aantonen dat Drents niet alleen bruikbaar is in huis-tuin-en-keuken en zich niet alleen leent voor gedichten of verhalen, maar ook voertuig kan zijn voor beschouwende teksten als een letterkundeboek. Dat kostte enige inspanning en het dwong ons alle gewichtigheid overboord te zetten.

Die eenvoud heb ik ook nagestreefd in *DL*, een Nederlandstalige uitgave, behalve leesboek ook bronboek voor leraren Nederlands en voor scholieren die een Drents boek op hun literatuurlijst willen zetten. Meer in het algemeen: ik hoop dat het boek nu een breed publiek zal aanspreken en ook niet-Drentstalige lezers prikkelt om kennis te nemen van de Drentse schrieverij, een kleine maar verrassend rijke en veelzijdige literatuur, zeker wanneer je de geringe omvang van het taalgebied in aanmerking neemt.

STRUCTUUR. Ik heb *DL* naar vorm, inhoud en structuur afgestemd op *Scheupers*, zodat beide boeken een tweeenheid vormen en elkaar wederzijds aanvullen. Zo hanteer ik in *DL* dezelfde ordening als in *Scheupers*: een indeling in generaties Drentse schrijvers.

4. *Wegwijzer in het boek*

Voor een goed begrip en een prettig gebruik van dit boek kan de lezer wel een paar wegwijzers gebruiken. Om te beginnen heeft Drentse Letteren een globale inhoudsopgave, getiteld ALGEMENE INHOUD. Daar valt te lezen dat het boek uit drie delen is opgebouwd, te weten:

I. Drents en Letteren,

II. Het verhaal,

III. Scheupers van de Taol,

en dat die drie delen weer uit een aantal hoofdstukken bestaan.

Elk van de drie delen begint met een schematische beschrijving van inhoud en opbouw, zodat de lezers weten wat ze mogen verwachten en waar ze dat kunnen vinden.

Bovendien heeft elk deel een eigen, meer gedetailleerde inhoudsopgave met de hoofdstuktitels en de onderverdeling in paragrafen.

Als ik ergens in het boek verwijs naar een paragraaf elders in het boek gebruik ik een verwijscade van drie cijfers:

- een romeinse I, II of III, die voor het deel geldt;
- het tweede, gewone cijfer noemt het hoofdstuk;
- en het derde cijfer de paragraaf in dat hoofdstuk.

Een willekeurig voorbeeld: II. 8. 3 verwijst dus naar paragraaf 3, in hoofdstuk 8, in deel II en heet: 'Oeze volk en oeze buitels'.

5. Bedankjes

Voor het verschijnen van *Drentse Letteren* ben ik in de eerste plaats dank verschuldigd aan de uitgever.

Ik wist mij gesteund door een zelfbenoemde klankbordgroep, bestaande uit Martin Koster en Ton Peters. Zij hebben me, elk vanuit hun eigen interesse en deskundigheid, aangemoedigd, aanwijzingen gegeven, literair-inhoudelijke, taalkundige en stilistische verbeteringen voorgesteld, en me enkele malen voor uitglijders behoed.

Rouke Broersma, Bunne, december 2016

Verantwoording

1 Drents is alleen Drents als er Drents op staat

Wat is Drentse literatuur of Drentse schrieverij? Dit is mijn uitgangspunt: zoals Engelse literatuur literatuur in het Engels is, en Nederlandse literatuur literatuur in het Nederlands en Friese literatuur literatuur in het Fries, zo behoren tot de Drentse literatuur alleen die teksten die in het Drents gedacht en geschreven zijn. Nederlandstalige teksten, al of niet geschreven door Drenten, ook al gaan ze over Drenthe, over het Drentse landschap, over Drentse toestanden, en al zijn ze geschreven vanuit een Drentse mentaliteit – als die al bestaat – reken ik niet tot de Drentse letteren.

2 Welke schrijvers?

Drèentse Letteren gaat dus over wat er vanaf 1837 tot vandaag door Drentse auteurs in het Drents is geschreven. In de eerste plaats teksten om gelezen te worden: verhalen, gedichten, columns, essays, vertalingen.

In de bijbehorende bloemlezing *Scheupers* zijn geen toneelteksten opgenomen: die zijn immers geschreven om gespeeld te worden.

Dat roept de vraag op: welke schrijvers kregen een plaats in *DL* en *Scheupers*?

Een kwestie van smaak? Zeker! Maar omdat over smaak wel degelijk valt te twisten, heb ik toch ook een paar objectievere maatstaven gehanteerd:

- De auteur heeft aantoonbaar een bijdrage geleverd aan de Drentse taal en literatuur. Bijvoorbeeld: zij was de eerste die in het Noordenvelds publiceerde; of: hij schreef de eerste Drentse detective; of: hij blies de Drentse poëzie nieuw leven in; of: zij schreef opmerkelijke essays.
- De auteur wordt algemeen tot de ‘canon’ gerekend en kreeg al een plaats in andere literatuuroverzichten en gezaghebbende bloemlezingen, bijvoorbeeld: Nijkeuter, Kuipers *Drenthe's Erfgoed*, Nijenhuis' poëziebloemlezing *Mandielig*.
- De auteur vertoont of vertoonde een zekere ambitie, wilde of wil gelezen worden, vond een uitgever en lezers, was of is min of meer productief, publiceerde in boekvorm.
- De auteur schreef werk waarvan ik verwacht dat het de hedendaagse lezer kan boeien.

Dit leidt tot deze vuistregel: een schrijver krijgt pas een plaats in *DL* en *Scheupers* als hij of zij tenminste één (interessante, mooie) Drentstalige boekpublicatie op zijn naam heeft staan. Daarvan ben ik in enkele gevallen afgeweken. Ten eerste de pioniers uit de begintijd van de Drentse literatuur, maar bovendien enkele opvallende nieuwkomers

die weliswaar (nog) niet allemaal aan dit criterium voldoen, maar om andere reden niet mochten ontbreken. Dat leg ik uit in III.9.1.

3 *Generaties*

Nadat ik voor *Scheupers* de schrijvers had geselecteerd, stond ik voor de vraag: hoe groepeer ik ze?

- Op basis van verwantschap in thematiek, vormgeving, literaire stroming?
- Parallel aan politiek-maatschappelijke ontwikkelingen in de tijd?
- Generatiegewijs?

Voor alle drie valt wel wat te zeggen. Ik heb in *Scheupers* voor het laatste gekozen en ik doe dat weer in deel III van *DL*: in elk hoofdstuk komt een generatie auteurs aan het woord die alleen hun geboorteperiode gemeen hebben. Dat lijkt willekeuriger dan het is: eenmaal zo gegroepeerd, bleken teksten van generatiegenoten vaak wel degelijk enige verwantschap in thema, levensgevoel, sfeer, of genrekeuze te vertonen.

4 *Een Drents schrijversleven begint bij veertig*

Bij het ordenen van de auteursgegevens was me opgevallen dat veel Drentse auteurs laat debuteren. Dat prikkelde me tot een wat systematischer onderzoekje, met enkele interessante uitkomsten:

- De gemiddelde debuutleeftijd van alle Drentse auteurs, gerekend vanaf de tweede generatie, kunnen we stellen op 39,5 jaar. Gemakshalve naar boven afgerond: het leven van een Drentse schrijver begint na veertig.
- Dit gemiddelde versluiert de grote verschillen die er natuurlijk ook zijn: Grietje Clewits (tweede generatie) debuteerde op haar vierenzestigste, Gerard Nijenhuis (vijfde generatie) op zijn drieëntwintigste. Ook binnen één generatie komen grote debuutleeftijdsverschillen voor. Tot de zesde generatie debutanten bijvoorbeeld, behoren: vijftigers als Beate Plenter en Anne Doornbos naast de twee achtendertigjarige debutanten Jannie Boerema en Miny Hofsteenge.
- Diverse auteurs debuteerden in het Nederlands en gingen later over op het Drents. Marga Kool publiceerde haar eerste, Nederlandse verhalenbundel toen ze 21 was en haar eerste Drentse gedichtenbundel op haar eenendertigste.
- Bij Gerard Nijenhuis ging het net andersom. Hij is met 23 jaar de jongste Drentstalige debutant, met een verhalenbundel, terwijl hij op zijn achtendertigste debuteerde als Nederlandstalig dichter.

Een overzichtje van de gemiddelde debuutleeftijden per generatie:

- tweede generatie: 53
- derde generatie: 41
- vierde generatie: 34
- vijfde generatie: 38
- zesde generatie: 47

- zevende generatie: 31
- achtste generatie: 37
- nieuwkomers: 44

Opmerkelijk is dat bij de twee meest vernieuwende generaties, de vierde (met o.a. Heyting en Reijntjes) en de zevende (met o.a. Kool en Stout) de gemiddelde debuutleeftijd het laagst ligt. Ik waag me niet aan een verklaring.

5 *Vrouwlu an 't woord*

Niet anders dan in de Nederlandse literatuur nemen in de 20ste-eeuwse Drentse schrijverij mannen vaker het woord dan vrouwen. Pas in de loop van de twintigste eeuw wordt die scheve verhouding heel langzaam rechtgetrokken. In 1993 ontleende Stieneke Boerma dit auteursoverzichtje aan enkele bekende bloemlezingen:

- *Drenthe's erfgoed* (G. Kuipers, drie eeuwen literatuur, 1978): twee vrouwen van de 36 auteurs, te weten J.H Bergmans-Beins en Grietje Clewits, de eerste vrouwelijke auteurs.
- *Mandielig* (poëziebloemlezing, Gerard Nijenhuis, 1980): 6 vrouwen van de 26 dichters.
- *Drèents kienderboek* (1984): 10 vrouwen tegenover 15 mannen.
- *Stoelendaans* (portretten + bloemlezing, 1985): 5 vrouwen op de 20 schrijvers.
- *Oes eigen Taol* (bloemlezing uit 35 jaar *Oeze Volk*, 1991): 18 vrouwen tegenover 33 mannen.

Boerma concludeert: vrouwen mogen meedoen als het om kinderliteratuur gaat, *Oeze Volk* doet het zo gek nog niet en gaandeweg wordt het aandeel van vrouwen groter. Maar hoe staat het in dit opzicht eigenlijk met *Drentse letteren* en met *Scheupers van de Taol*?

Een overzichtje per generatie:

1. Geen vrouwen.
2. Twee vrouwen op tien auteurs: J. H. Bergmans-Beins en Grietje Clewits.
3. Geen vrouwen.
4. Twee vrouwen op tien auteurs: Frouwien Klaassen-Perdok en Bonnie Veendorp.
5. Twee van de vijf: Gré Seidell-Broekhuizen en Janny Alberts Hofman.
6. Vijf van de dertien: Beate Plenter, Anneke Mensen-Siegers, Herma Stroetinga, Jannie Boerema, Miny Hofsteenge.
7. Twee van de tien: Marga Kool en Suze Sanders.
8. Vijf van de negen: Jenny Lamberts-Niers, Ria Westerhuis, Stieneke Boerma, Grietje IJken. Delia Bremer.
9. Drie van de zes: Leny Hamminga, Alja Streutker-Betting, Annije Maria Brans.

Mijn voorzichtige conclusie: de emancipatie van de vrouw gaat ongeveer gelijk op met die van het Drents.

Overigens zeggen aantallen natuurlijk niets over waardering en kwaliteit. Mijn waardering (in de zin van waardebepaling) voor auteurs valt onder meer af te leiden uit de plaats die ik ze toeken in 'hun' hoofdstuk: sommigen behandel ik om verschillende redenen uitvoeriger dan andere. Zo is:

- J. H. Bergmans-Beins hoofdpersoon in de beschrijving van de tweede generatie;
- krijgt Gré Seidell-Broekhuizen van de vijfde generatie speciale aandacht als exponent van *Oeze Volk*;
- is Jannie Boerema een van de hoofdpersonen van de zesde generatie;
- is Marga Kool hoofdpersoon van de zevende generatie en krijgt ook Suze Sanders extra aandacht;
- besteed ik in hoofdstuk 9 speciale aandacht aan het werk van Annije Maria Brans.

6 De opbouw van Drentse Letteren

DEEL I, DRENTS EN LETTEREN, gaat kort gezegd over: het Drents, het literaire klimaat in Drenthe en het taalgereedschap dat Drentse schrijvers gebruiken, zoals een spellingregeling, woordenboeken, een grammatica.

In DEEL II, HET VERHAAL, schets ik een aantal belangrijke verschijnselen en ontwikkelingen in de Drentse schrieverij tussen 1837 en nu: de Romantiek als bron van streektaalen kinderliteratuur, de rol van de radio, van literaire tijdschriften, het ontstaan van de moderne roman, om een paar voorbeelden te noemen

In DEEL III, SCHEUPERS VAN DE TAOL, voer ik de hoofdpersonen van dit verhaal, de Drentse schrijvers, ten tonele, in volgorde van opkomst, gegroepeerd in generaties, net als in de bloemlezing.

7 Summary: Drentse Letteren in 't kört

Oes verhaol aover Drèentse schrievers en heur schrieverij begunt met 'n diel over heur taol en aander literair gerak. Dat giet aover:

- *De verholding tussen streektaol en landstaol, ien- oftweitaolig schrieven, verschillen in opvattingen wat dat anbelangt tussen de twee tiedschriften, je kunt rustig zeggen: twee literaire stromings, Oeze Volk en Roet (I.1).*
- *Wieder giet 't over de vraog hoe ofschrieverij vortkomp oet vertellerij: van spreektaol naor schriefstaol. En boetendes dat in de literatuur miestal eerst de dichtvörm en laoter pas het proza belang krig (I.2).*
- *Oetgevers, taolunderzeuk, taolanfieterij, streektaolunderwies bint onmisbaore veurweerden um te kommen tot een bluiende literatuur: literair klimaat (I.3).*

- *Het gerak doar schrievers verlet van hebt: een dudelke spelling, een bruukbaor woordenboek, een goeie taolbeschrijving met taolregels, boekbesprekers die de nak oetsteken duurt: Riw en regels.*

Dan komp diel twei. Hier zeukt we in de geschiedenis naor belangrieke kenmarken van en ontwikkelings in de Drèentse schrieverij:

- *Wanneer en hoe 't begunde (II.1). De Romantiek as bron doar regionaolisme en streeктаolschrieverij oet vortkomt. Niet altied even klaor en iendudig, maor juist vol met tegenspraak en duistere kaanten doar aw vandaog de dag de gevolgen nog van zeen kunt (II.2).*
- *Beveurbeld de muizaome verwarking van de Tweide Wereldoorlog deur paartie streeктаolschrievers en wieder nao 1945: de overgang van sproken naor schreven literatuur doar de radio een belangrieke rol in speulde, in 't biezunder de vertelsels van Max Douwes (II.3).*
- *In de jaoren viefdig: ontstaon, oprichters, bedoling en inhold van het tiedschrift Oeze Volk. Wat hef Oeze Volk beteikend veur de streeктаol en de ontwikkeling van de Drèentse schrieverij? Extra andacht veur Bart Veenstra en Gré Seidell-Broekhuizen (II.4).*
- *Twintig jaor laoter komp doar een nei tiedschrift bij, het Drents Letterkundig Tiedschrift Roet, in veul opzichten de tegenhanger van Oeze Volk. Ontstaon, oprichters, bedoling, inhold, ontwikkeling van heur taol- en literatuuropvattingen komt an bod. Biezundere andacht veur oprichter en redacteur Martin Koster en de laotere redacteur Ton Peters (II.5).*
- *Intied bint we in de jaoren zeuventig en tachtig ankommen. Belangrieke veranderings hebt zuk veurdaon in maotschappij en cultuur, ok an ontwikkelings in de Drèentse schrieverij kunt we dat aoflezen: individualisering in poëzie en proza, van mandielig naor eigen, van olde landschap naor innerlijk behang (II.6 en 7).*
- *Diel twei wordt aofsleuten met een heufdstuk aover schrieverij veur kinder (II.8).*

En in diel drei bespreek ik de belangriekste Drèentse schrievers.

- *Maor wat is belangriek? Doar heufje niet 't zölfde aover dèenken. Bij dizze oetspraak kuj 't laoten. Je kunt ok hengaon en zeggen: over smaok valt niet te twisten. Nou, wat mij anbelangt much der wel es wat vaoker twist worden over smaok en kwaliteit. Ik heb eerder mien kaorten al op taofel legd (Inleiding en verantwoording.4).*
- *Veur de opzet van dit deil he'k de acht ginnersaoties oet Scheupers liend. In 't begun dee'k dat 'n beetien op 't gevuul aof. En het liekt ok wat willekeurig, zun indeling op older. Maor mettertied zag ik algedurig meer verwaantschap in themaotiek, levensgevuul en genrekeuze bie schrievers van dezölfde ginnersaotie. Dat mandielige he'k veurzichtig anduud in de inleidende paragraoiftels die verwiest naor 'n tekst van ien van de markantste schrievers van die ginnersaotie. Wieder kriegt in elk heufdstuk ien of meer schrievers biezundere andacht.*

- *In het lêeste heufdstuk stel ik 'n koppelie neie schrievers an je veur. Ze hebt nog gien stee kregen in de bloemlezing Scheupers van de taol. Dat zul kunnen in 'n volgende oetgaove, over 'n jaor of wat. Ze wordt hier alvast ankundigd, want de geschiedenis van de Drèentse Schrieверij giet deur, vanzölf.*

Deel I

Drents en Letteren

- *Dit deel begint (I.1 en I.2) met een uiteenzetting over het materiaal waarvan Drentse schrijvers zich bedienen: hun taal, het Drents. Daarbij komen vragen aan de orde als: Wat is eigenlijk Drents? Hoe verhoudt het zich tot de landstaal? Leent het Drents zich voor literatuur?*
- *Vervolgens (I.3) bespreek ik een aantal zaken die van belang zijn voor een gunstig literair klimaat: publicatiemogelijkheden zoals tijdschriften, uitgevers, literaire kritiek, ondersteunende instellingen, een stimulerende overheid, streek-taalonderwijs.*
- *En ten slotte (I.4), hoe staat het met het taalgereedschap van Drentse schrijvers, zoals een eenduidige spelling, bruikbare woordenboeken, een richtinggevende grammatica? En moet er misschien een overkoepelende standaard-schrijftaal-Drents komen?*

Inhoud deel I Drents en Letteren

Hoofdstuk 1: Streektaal en landstaal / 22

- 1.1 Landstalen / 22
- 1.2 Diets, Hollands of Nederlands? / 23
- 1.3 Tweektaligheid / 24
- 1.4 Drents, Nederlands of allebei? / 26

Hoofdstuk 2: Van spreektaal naar schrijftaal / 28

- 2.1 Drents in Drenthe / 28
- 2.2 Eén Drents? / 29
 - 2.2.1 Op klankniveau / 29
 - 2.2.2 Op woordniveau / 30
 - 2.2.3 Op zinsniveau / 30
- 2.3 Meer Drents / 30
- 2.4 Schrieverij, letteren en letterkunde / 31
- 2.5 Spreken en schrijven / 32

Hoofdstuk 3: Literair klimaat / 34

- 3.1 Noodzakelijke voorwaarden / 34
- 3.2 Volksalmanak en het maandblad Drenthe / 34
- 3.3 Het Drentse Boek / 35
- 3.4 Analyse en kritiek / 36
 - 3.4.1 Krant en rtv / 36
 - 3.4.2 Tijdschriften / 36
 - 3.4.3 Kritiek op kritiek / 37
 - 3.4.4 Roet-critici / 38
- 3.5 Drentse en verwante schrieverij / 38
- 3.6 Nedersaksisch Instituut / 39
- 3.7 Van Drents Genootschap naar Drentse Taol / 40
- 3.8 Van Drentse Taol naar Huus van de Taol / 41
- 3.9 Zinnig / 42
- 3.10 Streektaalonderwijs / 42

Hoofdstuk 4: Taalgereedschap / 44

- 4.1 Bruikbaar gereedschap / 44
- 4.2 Spelling / 44
- 4.3 Woordenboeken / 46
- 4.4 Grammatica / 48
- 4.5 Naar een standaard-Drents? / 49

Hoofdstuk 1 *Streektaal en landstaal*

1.1 Landstalen

De Spaanse taalgeleerde Antonio de Nebrija schreef de eerste grammatica van een moderne Europese taal, het Spaans. In 1492 droeg hij die op aan zijn koningin, Isabella van Spanje, in deze bewoordingen:

Mijn illustere koningin. Telkens als ik nadenk over de getuigenissen uit het verleden die op schrift bewaard zijn gebleven, dringt zich deze conclusie aan me op: taal is altijd nauw verbonden geweest met heerschappij en zal altijd haar metgezel blijven. Zij ontstaan samen, zij groeien en bloeien samen, en zij raken samen in verval.

(...)

Onze taal vergezelde onze krijgslieden, die wij over de grenzen stuurden om die te onderwerpen. Onze taal beidde zich uit naar Aragon, naar Navarra en zelfs naar Italië – zo werden versnipperde stukjes en beetjes van Spanje verzameld en tot één enkel koninkrijk samengevoegd.

(...)

Majesteit, het is mijn voortdurend verlangen geweest onze natie groot te zien worden en de mensen die mijn taal spreken te voorzien van boeken die waard zijn om in hun vrije tijd te lezen. Nu verbeuzelen ze hun tijd met romans en fantastische verhalen vol leugens.

(Uit de inleiding van de *Grammatica Castellana* van Antonio de Nebrija)¹

De Romeinen hadden het verband tussen taal en macht al veel eerder door. Zij gebruikten hun eigen plaatselijke dialect, het Latijn, als bestuurstaal in hun hele rijk. Mede daardoor bleef hun imperium zo lang bestaan. Later hanteerde de katholieke kerk diezelfde taal als internationale kerktaal om de gelovigen bijeen te houden.

Om dezelfde reden riep Nebrija koningin Isabella op om overal één soort Spaans in te voeren, en wel het Castilliaanse dialect van Madrid. Zijn grammaticaboek, *Grammatica Castellana*, kon daarbij goed van pas komen - tegen een niet geringe vergoeding uiteraard! Lezen en schrijven moest dan in heel Spanje gebeuren in het Castilliaans, dat Spaans zou heten, ongeveer zoals Hollands bij ons Nederlands werd. Maar Isabella wees Nebreja's voorstel af: ze vond niet dat ze al haar onderdanen een eenheidstaal kon opleggen.

¹ De opvattingen van Nebrija over de verhouding tussen landstaal en streektaal worden uitvoerig beschreven door Ivan Illich, *Schaduwarbeid*, Weesp 1985 (p. 14-18).

Bovendien stak ze haar geld liever in een ander project, namelijk dat van Columbus, die, ook in 1492, een zeeweg via de West naar Indië wilde zoeken, en Amerika ‘ontdekte’, waarvan hij de bewoners Indianen noemde.

De geschiedenis heeft Isabella geen gelijk gegeven. Een eenheidstaal is een krachtig wapen gebleken bij het smeden van machtige staten. Die taal werd dan ook meegenomen naar de koloniën: Spaans en Portugees naar Zuid-Amerika, Hollands naar Zuid-Afrika, Engels naar Noord-Amerika en Australië, en speelde zo een belangrijke rol bij machts- en gebiedsuitbreiding. Voor de oorspronkelijke talen van de koloniën en voor de streek-talen in het moederland werd het er vaak niet beter op. En nog altijd is Real Madrid tegen FC Barcelona meer dan een voetbalwedstrijd, het is ook Castilië tegen Catalonië, Spaans tegen Catalaans.

1.2 Diets, Hollands of Nederlands?

Onze landstaal, het Nederlands, wordt in streektalen, ook in het Drents, vaak Hollands genoemd. Hoe dat komt, leert ons de geschiedenis.

In onze eerste grondwet, die van 1798, werd de eenheidsstaat uitgeroepen. Maar het heeft meer dan een eeuw geduurd voordat deze wens werkelijkheid werd: één staat met één munt, het ene metrieke maatstelsel, één tijdzone en één gemeenschappelijke taal, naast maar vaak bóven de streektalen. Die ene tijdzone werd overigens pas in 1909 ingevoerd, omdat de NS de treinen op tijd - dat wil zeggen overal op dezelfde tijd - wilde laten lopen. En die ene landstaal kwam er ook niet van vandaag op morgen.

Vóór 1798 was Nederland een soort statenbond, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, voortgekomen uit de Opstand tegen Spanje (1568-1648). Nog eerder maakten de Lage Landen, van de Dollard tot in Noord-Frankrijk, deel uit van grotere rijken, en werden er talrijke stads- en streektalen of dialecten gesproken én geschreven. Ja, ook geschreven en gelezen. In de dertiende en veertiende eeuw was de graad van geletterdheid hier hoog, vergeleken met bijvoorbeeld Frankrijk en Engeland. Daar leefden in die tijd verreweg de meeste mensen op het platteland. In de Nederlanden en Noord-Duitsland, het Hanzegebied, concentreerde de bevolking zich toen al veel meer in stadjes en steden met een commerciële, ambtelijke en bestuurlijke bovenlaag die moest kunnen lezen en schrijven: regels, wetten, koop- en verkoopacten, administratie.

Lazen middeleeuwse geletterden ook literatuur? Ja, bijvoorbeeld heiligenlevens, ridderromans, poëzie. In de volkstaal, het *Diets*.¹ Rond 1200 vormden Aken en Maastricht een belangrijk economisch centrum.

¹ *Diets* is de eerste aanduiding van wat we nu de *Nederlandse* schrijftaal noemen. Het woord komt ook voor als duuts, duits en dutch en betekende oorspronkelijk: *volks*. Met Diets werd aangeduid wat in de volkstaal (Limburgs, Brabants, Vlaams, Hollands) en dus niet in het Latijn was geschreven.

De oudste ons bekende auteur is Hendrik van Veldeke (1150-1184), die aan het begin staat van zowel de Duitse, de Nederlandse als de Limburgse literatuur. Hij schreef in een Limburgs gekleurd Diets.

Later verschoof het economisch zwaartepunt naar de zeehavensteden Brugge en Gent en voert het Vlaamse Diets de boventoon. Weer later domineerden Brussel en Antwerpen met het Brabants. Na de val van Antwerpen, in 1585, weken veel Brabantse zakenlui, bankiers, wetenschappers, uitvinders, kunstenaars, theologen, drukkers en uitgevers naar het noorden en werd Amsterdam de economische en culturele hoofdstad van de Nederlanden en niet lang daarna van de hele westelijke wereld.

Sindsdien is Hollands het belangrijkste dialect. En uit deze regionale variant is de Nederlandse standaardtaal ontstaan: Algemeen Beschaafd Nederlands (ABN), tegenwoordig Algemeen Nederlands (AN) of Standaard Nederlands. De Nederlandse standaardtaal heeft dus als basis een Hollands dialect, een beetje Brabants bijgekleurd, namelijk het chique stadsdialect van de 16de en 17de eeuwse voorname Amsterdammers, naar wie andere bewoners van de Nederlanden, die met hen in aanraking kwamen, zich steeds meer gingen richten.

Bij de verbreiding van die Hollandse tot Nederlandse schrijftaal speelden vooraanstaande schrijvers als Bredero, Cats, Hooft, Vondel en Huygens, de grote vijf van de 17de eeuw, een belangrijke rol. Maar minstens zoveel invloed had de bijbelvertaling van 1637 (Statenbijbel), waarin voor 't eerst uit verschillende taalvarianten een soort standaardtaal werd gesmeed. De meeste Nederlanders werden tweetalig: voor eigen streek de eigen streektaal, daarbuiten steeds meer en steeds vaker Algemeen Nederlands, dat ze vaak hardnekkig Hollands bleven noemen. Ook in kerk en gemeentehuis was de landstaal de norm en op school leerde en leer je lezen en schrijven in het Nederlands.

De verbreiding van het Algemeen Nederlands, de landstaal, ging en gaat langs twee wegen. Elke streektaalspreker leert door onderwijs, kranten, radio, televisie - en eerder dus door kerk en Statenbijbel - er een tweede taal bij. Maar de streektalen zelf veranderen ook. Ze gaan steeds meer lijken op het Nederlands.

Omgekeerd komt het ook wel eens voor, dat woorden uit de streektaal zich, soms tijdelijk, over het hele land verspreiden. Het Achterhoekse woord *høken* (popular gemaakt door boerenrockgroep Normaal) is daarvan een mooi voorbeeld. Maar regel is dat de standaardtaal geeft en dat de streektaal maar heeft te nemen.

1.3 Tweetaligheid

Dat de landstaal een groter bereik en meer aanzien heeft, laat streektaalschrijvers natuurlijk niet onberoerd. Op school maken ze kennis met de betekenis van de landstaal als literaire taal.

En taal is het materiaal van de schrijver. Als je in één taal bent grootgebracht, hoef je je als schrijver niet af te vragen in welke taal je zult schrijven. Voor een streektaalschrijver ligt dat anders; die ontkomt niet aan die vraag.

Drentse schrijvers krijgen regelmatig te horen (of ze vragen het zichzelf af): waarom in het Drents? Of: waarom alleen in het Drents, in het Nederlands bereik je toch veel meer lezers? Gerard Stout, de meest productieve Drentse schrijver van de afgelopen dertig jaar, heeft om die reden als schrijver de streektaal vaarwel gezegd. Voor altijd?

Voor de dichter Roel Reijntjes (1923-2003) was de keus niet zo moeilijk. Zeker in zijn eerste bundels wil hij een echte volksdichter zijn. Hij schreef voor eigen volk over de dingen die hen samen bezighouden:

Mörgen op de heide

*Nou bluit de heide, met een zingend paors
in vrogge mörgen, dauwbepereld;
de spinnewöbben pronkt met schitterwaos
in deur de zun met diamant versierde wereld.*

*Nou bluit de heide, en het liesterkrallenrood,
het gentianenblauw, de broene törf;
de iemen brengt de hönnig oet de schoot
van de miljoenen heidebloempies, naor de körf.*

*Nou bluit de heide, hoger komp de zun;
mieghummels knooit en sleept met zwaore dinger,
't is almaol reur - en van het dagbegun
is breurtie Leeuwerik de bliede zinger.*

(Uit: *Veur later*, Assen 1983)

Later wordt zijn werk persoonlijker, individualistischer (zie II.6.4). Voor het tijdschrift *Oeze Volk* (II.4) gold hetzelfde als voor Reijntjes in diens eerste periode: mandeligheid, Drents-eigen, een beetje nostalgisch hier en daar, niet altijd vrij van regionaal chauvinisme. De gedichten gingen over het oude landschap en het boerenleven en de verhalen vaak over het dorp en het eigen volk, *oeze volk*.

Voor Nijenhuis (1932) en Kool (1949) ligt dat anders. Zij schrijven over persoonlijker thema's. Voor hen is taal niet iets vanzelfsprekends. Ze worstelen vaak met de taal: waarom dit in het Drents en dat in het Nederlands? Kool begon in 't Nederlands en ging pas later over op Drents, maar bleef toch ook in het Nederlands schrijven. Nijenhuis is bij uitstek een tweetalig dichter. Hij publiceerde Nederlandse, Drentse en zelfs tweetalige gedichten.

Dat steeds weer moeten kiezen voor één van beide talen, voor de eerste taal, die Moeder je met de paplepel heeft ingegoten of voor de tweede taal, die je door school, kerk en Vadertje Staat wordt voorgeschreven; die spanning, dit samengaan van taalvelden, die verstrengeling van grote en kleine taal, speelt bij alle streektaalschrijvers. En soms, zoals bij Nijenhuis, komt het op de voorgrond. Bij hem vormen taal, tweetaligheid, de verhouding tussen landstaal en streektaal een van de hoofdthema's in zijn poëzie (III.5.6).

1.4 Drents, Nederlands of allebei?

Zo wordt tweetaligheid meer dan kiezen voor de ene of de andere taal. Het is een leefwijze. En dat heeft gevolgen voor de plek van een schrijver in de gemeenschap. Wie alleen in het Drents schrijft, kan rekenen op een vast publiek. Maar die mandeligheid legt ook verplichtingen op. Drentse schrijvers mogen best een beetje apart zijn, dat hoort er nu eenmaal bij. Maar het moet niet te gek worden. En wat ze schrijven moet ook niet al te diepzinnig en ingewikkeld zijn. Je moet, liefst onmiddellijk, kunnen begrijpen waar het over gaat en het allermooiste is, als je het er nog mee eens bent ook. Dan voelen schrijvers en lezers zich thuis bij *oeze volk*.

Déze Drentse schrijvers weten waar ze horen: in Drenthe, bij de Drenten, met het risico dat ze niet over de grenzen heen kijken en de aansluiting met de Nederlandse en Europese literatuur missen. Anderen hebben aan het Drents niet genoeg. Misschien is Drenthe hun te klein en hopen ze met Nederlands werk meer mensen te bereiken. Maar dat is niet het enige.

Tweetalige schrijvers voelen zich vaak meer verwant aan Nederlandse schrijvers dan aan hun Drentse collega's. Ze spiegelen zich aan Nederlandse of buitenlandse auteurs. Als ze in de weer zijn voor de rechten van het Drents - zoals voorheen Marga Kool en nu Anne Doornbos - hoeden ze zich voor regionaal chauvinisme. Bij Ane¹ kom je ze niet tegen. Ze koesteren de warmte van het Drents, maar hebben tegelijk veel respect voor het Nederlands en de Nederlandse literatuur. De traditionele Drentse schrijvers voelen zich thuis bij *Oeze Volk*, de modernere schrijvers meer bij het *Drents Letterkundig Tiedschrift Roet* (zie II.5).

Nogmaals: Drents, Nederlands of allebei? Martin Koster (II.5.3), een van de oprichters van *Roet*, neemt in deze discussie een heel eigen positie in:

Ik schrieve in 't Drèents. Een eigenaordige bezigheid mit niet veule meer as een paar honderd beoefenaors. Mar ok de Veriening tot Behold van de Mieghummel (um mar ies wat te numen) hef barre weinig leden, mar is daorumme nog wel weerdevol. Schrieven en dat ok nog ies in het Drèents. Dat is wel hiel apart.

1 In 1227 vond bij Ane een veldslag plaats tussen het ridderleger van Otto II van Utrecht en een leger van Drentse boeren onder aanvoering van Rudolf van Coevorden. De 'Vereniging Herdenking Slag bij Ane' met eigen website wil de herinnering daaraan levend houden.

Je kunt ja beter hengaon en schrieven in 't Hollaands. Of in 't Engels. Dan hej ja veule meer lezers.

Ik schrieve in 't Drèents umdat dat mar deur een haandtievol mèensen edaone wordt. Der mut, mit aandere woorden, in 't Drèents nog hiel wat ontwikkelingswark verricht worden. Ik schrieve niet in 't Hollaands. Niet umdat ik niet in 't Hollaands schrieven kan of in 't Hollaands niet an de bak komen kan. Misschien is beidend wel zo - ik hebbe 't nooit probeerd - mar ik hebbe der ok (en veural) gien enkele behoefte an. Butendes wordt der meer as zat eschreven in 't Hollaands.

Uit: Martin Koster, *Ave Reest* (Winternummer *Roet* 2000)

Hoofdstuk 2 *Van spreektaal naar schrijftaal*

2.1 *Drents in Drenthe*

In de Verantwoording (p. 13) definieerde ik Drentse literatuur als literatuur in het Drents. Duidelijk. Alleen, wat is Drents? Taalkundigen beginnen met te zeggen: Drents is een Nedersaksische taal. De volgende vraag is dan natuurlijk: wat is Nedersaksisch? Antwoord: Nedersaksisch is de taal (beter: een groep dialecten) die in Nederland gesproken wordt in de provincies Gelderland (Achterhoek, Liemers en Oost-Veluwe), Overijssel, op Urk in Flevoland, in Drenthe, een deel van Friesland (Oost- en Weststellingwerf, Lemsterland en Kollumerpomp) en in Groningen. In het aanpalende Noord-Duitsland wordt ook Nedersaksisch of Plattdüütsch gesproken tot de Deense en de Poolse grens.

Akkoord, maar wat is Drents? Taalkundig waarschijnlijk het meest correcte antwoord: Drents wordt gesproken in een groot deel van Drenthe (maar niet in de Kop), in het noorden van Overijssel en misschien hoort het Stellingwerfs in Friesland er ook nog bij. Een nogal ingewikkelde definiëring. Het makkelijkste antwoord is dan ook: Drents is de streektaal die gesproken wordt binnen de grenzen van Drenthe.

Drenthe. Een kleine driehoek op de kaart van Nederland. Met als hoekpunten aan de basishoeken twee stadjes: links Meppel (33.000 inwoners), rechts Coevorden (35.000). Daartussen, aan de basis van de driehoek, Hogeveen (geen stad maar wel 55.000 inwoners) en even boven Coevorden ligt de grootste Drentse nederzetting, ook geen stad van oudsher: Emmen (108.000).

De linkerzijde van de driehoek, vanuit Meppel, is een grillige grenslijn naar het noorden, bij de rechter zijde, vanuit Coevorden, lijkt een liniaal gebruikt te zijn. De twee ontmoeten elkaar op de punt van de driehoek, de enige echte stad: Stad, ooit de noordelijkste nederzetting op de Hondsrug, maar al heel lang geen Drenthe meer. En zo'n 25 km zuidelijker ligt Assen, provinciehoofdstad (67.000).

Binnen die driehoek wonen 480.000 mensen. Oud-Drenten en nieuw-Drenten. Naar schatting spreekt de helft Drents, dagelijks of alleen wanneer het zo uitkomt, dat wil zeggen: in Drents gezelschap. Hoeveel van hen Drents lezen is moeilijk te zeggen. Feit is dat het volkse dialectblad *Maandewark/Oeze Volk* 1700 betalende abonnees telt en het wat meer elitaire literaire tijdschrift *Roet* 300. Weinig? In absolute zin misschien wel, maar verbazingwekkend veel in vergelijking tot de drie landelijke literaire bladen die in 2015 nog subsidie ontvangen uit het Nederlandse Letterenfonds: *Das Magazin* 1000, *Liter* 500 en *Hollands Maandblad* 1200 abonnees.

2.2 Eén Drents?

Met dat al hebben we nog geen antwoord op de vraag wat Drents is. Marga Kool (III.7.2) zegt in haar gedicht *De scheupers van de taal*:

De Drentse taal: een köppel schaopen.

Van iedere stee klinkt aandre klaank en kleur, (...)

Ook in wetenschappelijke verhandelingen en in meer populaire beschrijvingen van het Drents ligt de nadruk vooral op de diversiteit (zie I.4.4). Je zou zo zeggen, het moet toch mogelijk zijn een aantal gemeenschappelijke kenmerken te noemen die het Drents onderscheiden van het Nederlands? Wat valt bijvoorbeeld een geïnteresseerde niet-Drentse Drent op als hij Drents hoort spreken of als hij Drents leest?

2.2.1 Op klankniveau

- ‘*Inslikken*’. Zowel in het Nederlands als in het Drents zijn onbeklemtoonde eindlettergrepen onderhevig aan slijtage. Al heel lang. Kijk maar naar dit oud-Nederlandse zinnetje *Hebban olla vogala nestas*. In het huidige Nederlands schrijven we: *hebben alle vogels nesten*, maar het klinkt als: *hebbe alle vogels neste* en in het Drents als *hebm alle veugels nestn*. In het Drents wordt dus niet de onbeklemtoonde slot-n weggelaten, maar de sjwa (de onbeklemtoonde e). Dus: *inslikn* in plaats van het Nederlandse *inslikke*.
- Andere voorbeelden: *zaatn* (zaten), *heetn* (heten), *bootn* (boten), *buutn* (buiten), *loopm*.
- *Drentse klinkers*. Het Drents heeft klinkers die in het Nederlands ontbreken. Bijvoorbeeld de ö in *grös* (gras), *vrös* (vriest), *lös* (los, open). Of de lange è-klank die alleen in een Frans leenwoord als *serre* voorkomt, is in het Drents heel gewoon: *mèens* (mens) *wèens*, (verlangen) *Drèents* (Drents). Hetzelfde geldt voor de lange ò in *slaopm*.
- *Langere klinkers*. Wie goed luistert, hoort dat Drentse klinkers vaak langer zijn dan de Nederlandse. De uu in *zuut* (zoet) bijvoorbeeld, is langer dan die in het Nederlandse *fuut*.
- De Drentse oe van *boek* (om te lezen) klinkt even lang als de Engelse in *book*, maar de Drentse oe van *boek* (buik) is gelijk aan de Nederlandse oe in *boek*. De a van het Nederlandse *land* klinkt in het Drents als *laand*.
- *Medeklinkers*. Sommige medeklinkers hoor je niet of nauwelijks: de *h* wordt soms weggelaten (*ondtien/* hondje), voor de *r* midden in een woord geldt hetzelfde (*pasvoor/persvoer*, *kuilvoer*), *vut/vort*). De *l*-klank daarentegen wordt soms sterk aangezet: ‘Wi’j mij *well* even *hellpn*, *mellukboer*?’ ‘Gewelldig!’

2.2.2 Op woordniveau

- *Woordenschat*. Het Drents heeft een heel eigen woordenschat: *atmet* (soms), *buus* (broekzak) *dommies* (straks), *fleer* (tik, klap), *geil* (vruchtbaar), *hemmel* (schoon),

joepsterd (joekel), *kniefte* (mes), *lösdoen* (openen), *mieghummel* (mier), *nuver* (knap), *puut* (zak), *roet* (onkruid), *siepel* (ui), *tuul* (piemel), *vlint* (kei), *wille* (plezier).

- *Verkleinwoorden*. In het Drents worden veel verkleinwoorden gebruikt. De uitgangen zijn vaak anders dan in het standaard-Nederlands: *dinggie(n)* (dingetje), *jonggie(n)* (jongetje), *stoeltien* (stoeltje), *tuuntien* (tuintje), *schötteltie(n)* (schoteltje), *haokie(n)* (haakje), *raompie(n)* (raampje), *kalfie(n)* (kalfje), *huussie(n)* / *hoessie(n)* (huisje, plee).
- *Meervouden*. *Ontwikkelings* (ontwikkelingen), *veurstellings* (voorstellingen), *verkiezings* (verkiezingen), *schoe/schoen* (schoen/schoenen), *ei/eier* (ei/eieren) en ook *kinder* of *kiender* en *kalver*.
- *Werkwoordvervoeging*. Bij de *hij*-vorm ontbreekt in de tegenwoordige tijd van het sterke werkwoord bijna altijd de uitgangs-*t* en treedt klinkerverandering op: *döt* (doet), *lek* (lijkt), *mak* (maakt), *gef* (geeft), *nemp* (neemt).

2.2.3 Op zinsniveau

- *Klitwoorden*. Het aan elkaar klitten van woordgroepen als: wat moeten we? (*wat muw*), wat zullen we? (*wat zuw*), wat kunnen we? (*wat kuw*). Of bij woordgroepen die beginnen met *dat* of *als*: *daj* dat kunt, *daw* dat kunt, *aj* 't maor laot.
- *Zinsvolgorde*. Waar het Nederlands gewoonlijk de zogenaamde rode werkwoordvolgorde aanhoudt: Dat had je niet *moeten doen*, hanteert het Drents meestal de groene volgorde: Dat haj niet *doen mutten*. Met een deelwoord: Wat ervan *over is gebleven* (NL). Wat dervan *overbleven is* (DR).
- *Vooropplaatsing van bepalingen*. Bijvoorbeeld: *Zulke dinger hol ik niet van* (NL: ik hou niet van zulke dingen of : Van zulke dingen hou ik niet).
- *Baandlek-constructie*. Zo genoemd naar het voorbeeld: *Ik heb de baand lek* (Mijn band is lek).
- Andere voorbeelden: *De oren bint hum bevroren* (Zijn oren zijn bevroren), *Hij moet hum de taanden poetsen* (Hij moet zijn tanden poetsen).

2.3 Meer Drents

Tot zover een aantal algemene kenmerken van Drents. Niet van hét Drents, want zoals gezegd, dat bestaat niet. Het Zuid-Drents lijkt sterk op het Sallands, het West-Drents is verwant aan het Stellingwerfs en het Noord-Drents heeft veel van het Gronings. Dat zou dan tot de conclusie leiden dat het 'echte Drents' ergens in het midden van de provincie wordt gesproken. Die variant zou dan de basis kunnen vormen voor een soort standaard-schrijftaal-Drents, compleet met spelling en grammatica. Maar voor een standaard-Drents is in Drenthe nooit veel animo geweest. Zelfs een gemeenschappelijke spelling stuitte aanvankelijk op verzet, zoals we nog zullen zien.

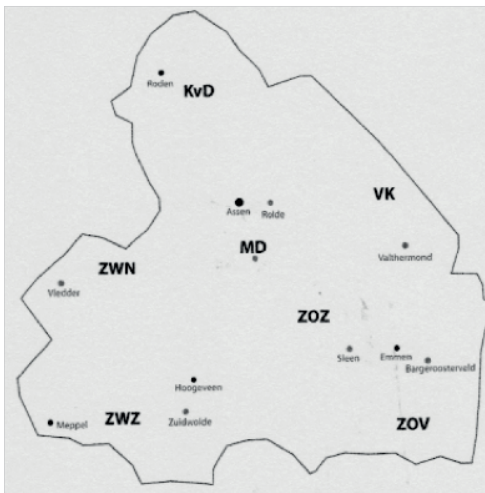
Van onderstaand ‘water’-kaartje van Drenthe is al een driedeling af te lezen: in het noorden *waoter*, in het westen *waeter*, in het zuiden *water*.

Maar er zijn veel meer verschillen. Bijvoorbeeld bij de *werkwoordsvervoeging in het meervoud*. In de zuidelijke helft van Drenthe zeggen ze: *wij loopt* (lopen) *kiekt* (kijken), *twittert* (twitteren), *knoot* (prutsen). En in het noorden zeggen ze: *wij kiekn*, *twittern*, *knootn*.

En *bloed* stroomt waar het niet gaan kan, maar steeds weer anders: bij de Reest in IJhorst als *bloed* met een langerekte oe, bij de Beilerstroom in Beilen als *blood*, bij Norg als *blooud* en vanaf Lieveren als *bloud* verder noordwaarts.

Al die verschillen hebben geleid tot een verfijnder indeling in zeven soorten Drents:

KvD	Kop van Drenthe
MD	Midden-Drenthe
VK	Veenkoloniën
ZOZ	Zuidoost Drenthe (zandgedeelte)
ZOV	Zuidoost-Drenthe (veengedeelte)
ZWN	Zuidwest-Drenthe (noordelijk gedeelte)
ZWZ	Zuidwest-Drenthe (zuidelijk gedeelte)

Uit: dr. G.H. Kocks. *Woordenboek van de Drentse Dialecten*

2.4 Schrievery, letteren, literatuur en letterkunde

Wat in het Nederlands literatuur of letterkunde heet, heet in het Drents schrievery. Een mooi woord dat aandacht vraagt voor de ambachtelijke kant van het schrijfproces. Maar misschien klinkt er ook iets in door van Drentse bescheidenheid: wat wij doen stelt misschien nog niet zoveel voor, we zijn ook nog niet zo lang bezig. En inderdaad, de

geschiedenis van de Drentse schrieverij is pril vergeleken met de Nederlandse literatuur. Er zit bijna 1000 jaar literatuurgeschiedenis tussen deze oud-Nederlandse regels, misschien een oud liefdesliedje:

*hebban olla vogala nestas hagunnan
hinase hic anda thu
wat unbidan we nu?*

en deze regels uit een liefdesgedicht van Lucebert (1924-1994):

*overhandig mij brekend
je peilloze bloem, je kus

als een dar dolzinnig drijf ik

op het aquarel van de dorst.*

Uit: Lucebert, *De Amsterdamse school* (1953)

Met andere woorden, er wordt dus al zo'n 1000 jaar literatuur gemaakt in het Nederlands, dat wil zeggen: in een Nederlandse taalvariant, waarbij, zoals we zagen, achter-eenvolgens Limburgs, Vlaams, Brabants en Hollands toonaangevend waren. Uit het Hollands van de 17de eeuw ontwikkelde zich de huidige standaardtaal met inbegrip van de huidige Nederlandse schrijftaal. De andere streektaalen hadden het nakijken, leefden voort als spreektaalen tot in de 19de eeuw.

Toen trad met de Romantiek (zie II.2) een kentering op: herontdekking van de streektaal, ook als schrijftaal. De eerste volledig Drentstalige literaire tekst verscheen in 1837 (*Scheupers*, p. 20/21). Een samenspraak op rijm over de Belgische Opstand en de Tien-daagse Veldtocht (1831). Daarna volgden er meer. Aanvankelijk in tijdschriften, kranten en almanakken, tussen andere teksten. Later ook zelfstandig, in bundels en boeken. In de 20ste eeuw werd het Drents behalve spreektaal ook een volwaardige schrijftaal en ontwikkelde zich heel langzaam een Drentse literatuur.

2.5 Spreken en schrijven

Het is een open deur: aan schrijven en lezen gaan spreken en luisteren vooraf. Dat geldt voor ieder mensenleven, voor de mensheid als geheel, voor een land met een eigen landstaal, voor een streek met een eigen streektaal. De eerste teksten in een taal dragen dan ook de sporen van de periode daarvoor, toen er nog niet werd geschreven, toen verhalen over helden en goden nog mondeling werden doorgegeven.

In de 13de eeuw tekenden monniken op IJsland uit de mond van vertellers de germaanse mythen en sagen op die gebundeld werden in de *Edda*. Je kunt aan de vorm nog zien

dat ze eigenlijk bedoeld waren om voor te dragen, gehoord te worden, te onthouden en verder te vertellen. Zo hebben de versregels van de Edda een vast ritme: in elke regel zitten drie beklemtoonde lettergrepen, die ook met dezelfde letter beginnen: alliteratie of stafrijm¹, ook wel germaans rijm genoemd. En nog bevat onze spreektaal tal van allitererende vaste uitdrukkingen: kris-kras, schots en scheef, met man en macht

Soms bevatten verhalen woordelijke herhalingen van bepaalde formules: *Er was eens...*, *maar de derde keer...*, *en ze leefden nog lang en gelukkig...*, zoals bijvoorbeeld in volksprookjes. Al deze verteltrucjes werkten als geheugensteuntjes, hielpen vertellers bij het voordragen en de toehoorders bij het aanhoren, het in zich opnemen en het onthouden van het verhaal om het daarna door te geven aan volgende generaties.

Dus is het niet zo verwonderlijk dat de geschreven literatuur zowat altijd begint met poëzie of wat daarop lijkt. Het proza komt later. De beginperiode van de Drentse literatuur lijkt een herhaling in een notendop van wat elders eerder plaatsvond. Ook hier eerst meer poëzie dan proza. Toch verscheen de eerste Drentse roman, Lukas Jonkers *Harm, boer'nlèv'n an de Riest* (1929) eerder dan de eerste zelfstandige dichtbundel: L. A. Roessinghs *'t Diggelhoes* (1948). Maar dit is de uitzondering die de regel bevestigt. Vanaf de jaren vijftig verschijnen tal van dichtbundels, ook steeds meer verhalenbundels, maar prozawerk van langere adem liet wat langer op zich wachten: Jan Veenstra's novelle *Zangeres van zulver* (1989), Lukas Koops sleutelroman *Schoeltied* (2003), Gerard Stouts omvangrijke *Ningtien* (2011).

Blijkbaar is een taal niet een-twee-drie geschikt om een roman in te schrijven. Bovendien is in een klein taalgebied de uitgave van een roman riskanter dan die van een dichtbundel. Een roman in de streektaal vraagt niet alleen veel van de maker, ook voor veel Drentstalige lezers, die immers hebben leren lezen in het Nederlands, is een Drentse roman een kwestie van lange adem.

¹ *Staf* is verwant aan het duitse *Buchstabe*. Guido Gezelle typeerde stafrijm heel treffend en functioneel: *Stafrijmen zijn stapstenen waarop men steunt met de stemme...*

Hoofdstuk 3 *Literair klimaat*

3.1 *Noodzakelijke voorwaarden*

De bloemlezing *Scheupers van de Taol* laat zien dat zich gedurende de 20ste eeuw in het beperkte Drentse taalgebied een weliswaar kleine maar veelzijdige literatuur heeft ontwikkeld. Kennelijk waren en zijn daarvoor in Drenthe de noodzakelijke voorwaarden aanwezig: de juiste voedingsbodem en een gunstig literair klimaat.

Daarbij speelt de overheid een rol. Bijvoorbeeld door de aanstelling van gemeentedichters. En gemeenten en de provincie kunnen door opdrachten en subsidies stimuleren dat er naast poëzie en verhalen, ook romans, toneelstukken, kinderboeken en essays in het Drents geschreven worden.

Overigens, de provincie Drenthe slaat in dit opzicht geen slecht figuur: na Friesland geeft Drenthe van alle provincies het meeste uit aan de streektaal. Zo kan het Huus van de Taol rekenen op zo'n € 350.000 per jaar om - zoals het in de statuten van deze stichting staat - het actief en passief gebruik van de Drentse taal in de meest brede zin te stimuleren. En omdat literatuur een van de werkelden van het Huus van de Taol is, komt een aanzienlijk deel van de provinciale subsidie terecht bij auteurs, tijdschriften en boeken.

Er zijn natuurlijk tal van factoren die het klimaat bepalen en bepalen. In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens aan de orde:

- de eerste publicatiemogelijkheden (kranten en tijdschriften);
- uitgeverijen;
- literaire kritiek;
- contacten met verwante literaturen en streektaalbewegingen;
- wetenschappelijke ondersteuning;
- een door de provincie gesubsidieerd stimuleringsinstituut;
- door de overheid gesteund streektaalonderwijs.

3.2 *Volksalmanak en het maandblad Drenthe*

Grondvoorwaarde voor een bloeiende streektaalliteratuur is dat schrijvers hun werk kunnen publiceren. Om te beginnen in kranten en tijdschriften, zoals tegenwoordig *Maandewark/Oeze Volk*¹ en *Roet* (vaak de kweekvijvers voor nieuw talent), waarover later meer.

Twee vermeldenswaardige voorgangers van de huidige tijdschriften zijn de *Nieuwe*

¹ In 2017 gaat een nieuw blad verschijnen, een fusie van *Maandewark / Oeze Volk* en *De Taolkraant* (het huisorgaan van Huus van de Taol).

Drentse Volksalmanak en het maandblad *Drenthe*. De *Volksalmanak* verscheen voor het eerst in 1883 en was door de jaren heen een belangrijke bron voor allerlei wetenswaardigheden over Drenthe. Harm Tiesing bijvoorbeeld, schreef in de beginperiode veel over de Drentse samenleving en geschiedenis. In 1922 werd de redactie vernieuwd en moesten de meeste oudere medewerkers plaatsmaken voor jongeren als Roessingh, Bergmans-Beins en Harm Koops. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog bleef het ook een plek waar auteurs hun literaire werk kwijt konden.

In 1929 kwam het eerste nummer van het maandblad *Drenthe* uit. Begonnen als een eenvoudig blaadje van de Drentsche Praehistorische Vereniging, het Drents Museum, de Drentse vereniging in Amsterdam en de provinciale VVV, werd het na de Tweede Wereldoorlog het officiële orgaan van het Drents Genootschap, de latere Culturele Raad van Drenthe.

In het begin wilde het *Maandblad* (zoals het tijdschrift in de wandeling ging heten) bruggen bouwen naar en tussen alle Drenten. De bijdragen gingen over het culturele leven in Drenthe en er was ook ruimte voor literair werk in het Drents. Naast nogal nostalgisch gekleurde teksten over taal, volk en landschap, ook werk van literaire waarde. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen Jan Naarding (III.3.2) een tijdje eindredacteur was, werd het Drents en het Drents-eigen nog meer opgehemeld.

Na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde het *Maandblad* zich geleidelijk tot een breed opgezet tijdschrift voor cultuur in Drenthe met ruimte voor interviews met schrijvers en schilders, besprekingen van poëzie en proza door Wilms (III.5.2) en Schokland (I.3.3), met rubrieken als *Beeld van de maand*, *Portret van de maand*, *Gedicht van de maand* en zo nu en dan een enkel verhaal of een paar gedichten.

Vanaf 1989 kreeg het blad een nieuwe formule. Maar levensvatbaar bleek het *Maandblad* niet meer te zijn. Ook een naamsverandering (*Drenthe Totaal*) bood geen soelaas. In 1997 kwam het einde.

3.3 *Het Drentse Boek*

Toen uitgeverij Van Gorcum zich voornamelijk ging richten op wetenschappelijke boeken en ook uitgeverij De Torenlaan ophield met het publiceren van Drents werk, konden Drentse schrijvers hun werk bijna nergens meer kwijt. De Asser boekhandel Hummelen begon in 1973 met de Ericareeks, met (kort) proza en poëzie. Die reeks bestond voornamelijk uit herdrukken van korte verhalen en poëzie en de vormgeving was bedroevend.

In 1980 werd de Stichting het Drentse Boek (HDB) opgericht met als doelstelling: het op vakkundige wijze uitgeven van boeken over Drenthe, zo mogelijk in het Drents. En natuurlijk Drentse literatuur. In 1982 zette HDB de reeks *Horizontaal* op voor hoogwaardige Drentse poëziebundels. Later verschenen ook verhalenbundels, novellen en enkele romans. Daarnaast verzorgde HDB heruitgaven van Drentse klassiekers zoals Lukas Jonkers, het verzameld werk van Heyting en Reijntjes en bijbelvertalingen: het *Marcusevangelie*, het *Neie Testament* en oud-testamentische teksten als *Twaalf Profeten* en *Genesis*.

Verder bracht en brengt HDB boeken uit óver de Drentse letteren, zoals dit boek, de bloemlezing *Scheupers van de Taol* en Nijkeuters al eerder genoemde omvangrijke literatuargeschiedenis in twee delen. Daarnaast ook publicaties over de Drentse taal, zoals een spellingboekje en een zakwoordenboekje. En door deze regelmatige stroom van zo'n acht boeken per jaar is Drentse schrieverij behoorlijk in aanzien gestegen.

3.4 Analyse en kritiek

3.4.1 Krant en rtv

Literaire kritiek vraagt om onafhankelijke, kritische en stimulerende geesten. Die zijn dun gezaaid in het kleine Drentse schrijverswereldje waar men dicht op elkaar zit en dus gauw op tenen trapt. Kritiek hebben betekent je nek uitsteken en dat is niet de meest gewaardeerde eigenschap in Drenthe.

De fusie van de Drentse en de Groningse kranten tot het ene *Dagblad v/h Noorden* heeft wèl de 'Dagblad van het Noorden Streektaalprijs' opgeleverd, een niet te onderschatten stimulans voor schrijvers en uitgevers, maar heeft het aantal recensiemogelijkheden meer dan gehalveerd: de tijd dat Ab Drijver in de Drentse Courant en Gerard Stout in het Nieuwsblad allebei met grote regelmaat over nieuwe streektaaluitgaven schreven is voorbij.

Zo nu en dan valt op de Drenthe-pagina van het Dagblad van het Noorden een boekbespreking van Henk Nijkeuter te lezen en van Gerard Stout in het vrijdagse kunstkatern. Joep van Ruiten signaleert actuele literaire ontwikkelingen binnen de regionale literatuur op de cultuurpagina en soms in grotere stukken in het kunstkatern.

De regionale radio- en tv-zenders laten het in vergelijking tot vroeger jaren afweten. Van systematische aandacht voor Drentse literatuur, zoals in de jaren van het Drents Programma van de RONO (zie II.3.3) is geen sprake.

3.4.2 Tijdschriften

De tijdschriften dan. Garriet Wilms besprak in het *Maandblad* regelmatig Drentse boeken, maar erg kritisch was hij niet. Later nam Schokland (pseudoniem van Ger Kleis, Coevorden 1940) het van hem over, diepgaander en kritischer.

Deze neerlandicus-drukker is *Roets* belangrijkste recensent in de jaargangen van 1996 tot 2000.

De boekbesprekingen (en een enkele maal een kort interview) in *Oeze Volk* waren niet veel meer dan aankondigingen of aanprijzingen. Dat is in *Maandewark* niet veel anders, zij het wat uitvoeriger en professioneler. Rest eigenlijk alleen het *Letterkundig Tiedschrift Roet*.

In de eerste jaargangen van *Roet* was er nauwelijks ruimte voor analyse en kritiek. Dat veranderde vanaf 1987, de ‘zwarte periode’ (zie II.5.5). Eerst met hulp van buitenstaanders¹. Zo besprak de in Amersfoort woonachtige Hans Werkman (1939), vooral bekend als de biograaf van Willem de Mérode, een bundel van Jannie Boerema en recenseerde de Apeldoornse Henk van der Ent (1939), als dichter bekend onder de namen Anton Ent en Marieke Jonkman, dichtbundels van Kool en Nijenhuis.

In 1989 werd de redactie van *Roet* aangevuld met twee Nederlandstalige neo-Drenten (die beiden van tijd tot tijd in het Drents publiceren): Rouke Broersma en Ton Peters. Hun namen komen we telkens tegen bij themanummers vanaf eind jaren 80: Heyting, Nijenhuis, Kool, Van der Velde, Kleine, Siebering. Met een vanzelfsprekende maar onafgesproken taalverdeling: Peters, met een scherp oog en oor voor detail richt zijn aandacht voornamelijk op vorm en verstechniek van de gedichten die hem bevalen, Broersma verdiept zich vaak in thematiek en samenhang tussen gedichten en bundels. Hij bundelde een aantal recensies, beschouwingen en essays die hij tussen 1991 en 2012 voor *Roet* schreef, in het boek *Met Bunner groet* (2012).

3.4.3 Kritiek op kritiek

Voor het eerst is de literaire kritiek zelf ook onderwerp van bezinning. Een drietal voorbeelden. In het winternummer van 1990 bespreekt Gerard Stout in zijn essay *Kritiek en streeктаalliteratuur tot elkaar veroordeeld* de delicate verhouding tussen schrijver en recensent:

Een recensent kan een schrijver tiedelijk achter de tekstverwerker vot pesten, maar veur echte schrievers geldt: het bloed kröp waor het niet gaon kan.

Suze Sanders in haar toespraak bij het in ontvangst nemen van de *ROET*-pries (Veur-jaor-nummer 1992):

Kritiek en kritisch wezen. Het bint dinger waor je as schrijver niet an ontkomt. Goed gefundeerde kritiek, zölfs as die kritiek negatief is, kan toch een positieve oetwarking hebben. (...) Een kritikus stek even goed zien nek oet en hij of zij is dan ok niet aaid populair.

¹ Overigens, ook in later tijd werden noodgedwongen wel eens buiten-Drentse critici ingehuurd. Zo werd de bloemlezing *Scheepers van de Taol* besproken door de Limburgse literatuurkenner Ben Melick.

En Cees van Dijk, de nestor van de Drentse critici en biograaf van de podagrissen Lesturgeon en Boom, vergelijkt het werk van twee *Roet*-recensenten, Ton Peters en Gerard Berends, een vergelijking die in het nadeel van laatstgenoemde uitvalt:

Beseft de recensent niet dat hij (...) bezig is twee figuren met elkaar te verwarren: de dichter Nijenhuis en de man Nijenhuis op zijn praatstoel? Zodra een dichter verzen heeft gepubliceerd zijn dat autonome producten, die op zichzelf dienen te worden beoordeeld, en niet op basis van filosofietjes die de maker ervan ventileert..

3.4.4 *Roet*-critici

Behalve Broersma en Peters, die nog steeds van tijd tot tijd boekbesprekingen bijdragen of beschouwingen leveren voor themanummers, komen we in de loop van de jaren een reeks van andere namen tegen. Vaak gelegenheidsrecensenten (waarmee niets gezegd is over de kwaliteit van hun werk), zoals Jan Veenstra, zelf ook thrillerauteur, die Tieme Woldmans *Moord in het Mantingerveld* besprak (Zommer 2013). Anderen traden wat vaker op: Pim Witteveen, net als de eerder genoemde Van Dijk en Schokland marginaal drukker met een eigen fonds; en Stieneke Boerema (mede-auteur van *Drèentse Schrieverij*, 1993), die met Nicolette Leenstra een themanummer over vrouwenliteratuur redigeerde (II.5.5).

Leverde Schokland in de late jaren negentig de meeste besprekingen, tussen 2005 en 2010 wordt het beeld bepaald door een duo: Baukje Bloemert (later redacteur bij Het Drentse Boek) en Ab Drijver (III.6.8) die in de vorm van een briefwisseling met regelmaat een reeks van auteurs en boeken bespraken: Stout, Boerema, Nijenhuis, Kool, Sanders, Doornbos, Veenstra, Harteveld, soms in het Nederlands, vaker in het Drents.

Met het terugtreden van Bloemert & Drijver verdwenen ook regelmaat en continuïteit. Wel dienen zich ook enkele nieuwe recensenten aan: John Vorenkamp, Peter Riksmā en vooral Jan Harbers (III.9.2) Toegegeven, regelmatige bespreking van alle nieuwe uitgaven is lastig voor een kwartaalblad. Het kwam nogal eens voor dat een *Roet*-nummer geen enkele bespreking bevat. Te vaak moeten auteurs daardoor te lang wachten, en dat terwijl vooral beginnende auteurs baat kunnen hebben bij onafhankelijke, kritische en stimulerende besprekingen van hun werk.

Wil de Drentse literatuur rijpen naar volwassenheid, dan zal er ook op volwassen wijze over schrijvers en hun boeken gesproken en geschreven moeten worden in recensies, analyses en interviews, gevat in een vaste rubriek. Geen *Roet* of *Maandewark* de deur uit zonder boekbespreking.

3.5 *Drentse en verwante schrieverij*

De Drentse schrieverij maakt deel uit van een bredere Drentse beweging, waaronder ook stromingen die de neiging hebben zich af te zetten tegen de overheersende Hollandse

cultuur. Zo wil men het Drents-eigene bewaren en beschermen tegen vreemde invloeden. Mede daarom - maar er zijn andere en betere redenen, zoals we nog zullen zien - hebben de Schrieverskring, Het Drentse Boek, *Oeze Volk* en het Drents Genootschap de aanzet gegeven tot de oprichting van Drentse Taol (I.3.7).

Maar ook over de provinciegrenzen heen wordt contact gezocht met soortgelijke bewegingen in het Nedersaksisch taalgebied. Zo werd op 31 oktober 1981 de eerste stap gezet naar een krachtenbundeling van verschillende streektaalorganisaties in Noord- en Oost-Nederland. Dat leidde drie jaar later, 15 september 1984, tot de oprichting van SONT, een Federatie van StreektaalOrganisaties in het Nedersaksisch Taalgebied, globaal het taalgebied tussen Dollard en Oude IJssel.

SONT wil ook graag nauwe banden met Platt-Duutse organisaties. Marga Kool, de toenmalige voorzitter, schreef in het programmaboekje voor de oprichtingsmanifestatie in Dwingeloo:

De Federatie is der veur, um mekaar te ontmoeten, te inspireren, en steun te geven. En ok um naor aoverheid, massa-media, onderwies enz. toe, gezamenlijk op te kunnen komen veur het behold en de geliekberechtiging van de streektaal, en van wat er in die streektaal wordt ezegd en eschreven.

Eén van de opmerkelijkste activiteiten was het Poetry International Vertaalproject, een gezamenlijk project van SONT en het radio-programma *Mandielig* (Radio Noord), gepresenteerd door Marga Kool. Dichters uit het SONT-gebied vertaalden gedichten die voorgedragen waren op het Rotterdamse Poetry International. De resultaten werden in 1987 en 1988 gepubliceerd in *Roet*.

Meer bondgenoten zijn te vinden bij andere minderheidstalen in Europa, zoals: Fries, Vlaams, Bretons, Welsh. Op internationale congressen komen gemeenschappelijke problemen van door de EU erkende taalminderheden en minderheidstalen aan bod. Het Drents hoort daar niet bij en Drentse schrijvers zul je daar dan ook niet aantreffen. Wel zijn er van tijd tot tijd bijeenkomsten met collega's uit andere streektaalliteraturen om elkaars werk aan te horen en te bespreken. Zo'n ontmoeting leidde soms tot gezamenlijke publicaties, zoals *Woorden om bruggen te bouwen* (Zuidwolde, 1988) en *PLATTformen* (Groningen, 1991), een bloemlezing van werk uit de EemsDollard-regio (Groningen, Drenthe, Oost-Friesland en Eemsland) en *Gloepens. Mooie verhalen uit het Nedersaksisch taalgebied* (2014).

3.6 Nedersaksisch Instituut

De verdere ontwikkeling en verdieping van streektaal en streektaalliteratuur is gebaat bij een gezaghebbend wetenschappelijk instituut dat niet alleen een wetenschappe-

lijke beschrijving van het Drents produceert, maar ook de bouwstenen levert voor een eenduidige spellingregeling, een inzichtelijke grammatica, een bruikbaar woordenboek en misschien ook beoordelingscriteria voor een gefundeerde analyse en beoordeling van streektaalliteratuur.

Aan de universiteit van Groningen werd in 1953 het *Nedersaksisch Instituut* gesticht met een leerstoel voor een hoogleraar en een wetenschappelijke staf. Voor een reeks van jaren was aan dit instituut de naam van Klaas Heeroma (1909-1972) verbonden, als Nederlandstalig dichter bekend onder de naam Muus Jacobse, een taalgeleerde met heel eigen opvattingen en grote belangstelling voor de geschiedenis van de Nedersaksische streek-talen. In zijn tijd werd het Vosbergen-symposium (1954) georganiseerd, een poging om alle dialectologen en dialectijveraars in het Nedersaksisch taalgebied bijeen te brengen. Er werden lezingen gehouden over streektaalliteratuur en er werd een ontwerp gemaakt voor een gelijkvormige schrijfwijze van de Nedersaksische dialecten, de zogeheten Vosbergen-spelling (zie I.4.4).

Heeroma werd na zijn vroege dood opgevolgd door Hendrik Entjes (1919-2006), een man met een directe binding aan de streektaal, die hij van huis uit ook sprak. Een andere bekende naam in dit verband is die van Jan Naarding. Zijn opdracht was de samenstelling van een Drents woordenboek. Hij was druk doende met het opstellen van woordenlijsten toen de dood hem overviel. Zijn werk werd voortgezet door Geert Kocks (1936-2003) (I.4.2). Inmiddels is het instituut opgegaan in het cluster Nederlands-Fries-Nedersaksisch van de letterenfaculteit van de RUG, waarbij de leerstoel Nedersaksisch en een deel van de staf is wegbezuinigd.

De laatste hoogleraar van het Nedersaksisch Instituut, Hermann Niebaum, was een van de samenstellers van het *Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde* (2008).

3.7 Van Drents Genootschap naar Drentse Taol

Ook belangrijk voor een stimulerend literair klimaat is een instelling die schrijvers ondersteunt en die, binnen het kader van een brede regionaal-culturele beweging, belangstelling wekt bij het grote publiek voor de streektaalliteratuur. Voor zo'n beweging ijverde H.J. Prakke (1900-1992), toen nog directeur van uitgeverij Van Gorcum. Mede op zijn initiatief werd op 12 maart 1941 - als een vorm van *cultureel verzet tegen de bezetter*, zoals hij het uitdrukte - de Drentse Studiekring 'D. H. Van der Scheer' opgericht. De naam was ontleend aan één van de drie podagristen uit de 19de eeuw, waarover later meer (zie II.1.3-6).

Precies 6 jaar later, op 12 maart 1947, ging de Studiekring over in Het Drents Genootschap, met als doelstelling de studie van de Drentse streekcultuur in ruime zin, met zowel aandacht voor taal als geschiedenis en volkskunde. Prakke werd voorzitter en het maandblad *Drente* het officieel orgaan van het Genootschap.

Op speciale bijeenkomsten hield Prakke toespraken en werden schrijvers als Tiesing (postuum) en Roessingh geëerd. Nederlandstalige Drentse auteurs als Ben van Eysselsein (1898-1973), Jan Fabricius (1871-1964) en Anne de Vries (1904-1964) waren in die tijd geziene gasten in de kring van het Genootschap. Maar het bleef in veel opzichten een tamelijk vrijblijvende liefhebberij.

In de jaren zeventig werd het menens: het Drents Genootschap werd Culturele Raad, een adviesorgaan van de provinciale overheid. Maar of het er ook beter op werd? De Culturele Raad had weliswaar een sectie voor literatuur, maar echt veel kwam er niet van de grond in die jaren. Inspirerende figuren ontbraken, cultuurambtenaren maakten de dienst uit. Belangrijker was wat er toen gebeurde rond *Oeze Volk*, Het Drentse Boek en de Schrieverskring (II.3.5.).

De toenmalige voorzitter van de Schrieverskring, Gerard Nijenhuis, nam het initiatief tot de oprichting van een nieuw instituut, dat na veel heen-en-weer-gepraat, in samenspraak met het Provinciebestuur, verbonden werd aan de Culturele Raad. Eerst als Naardinginstituut, maar toen Naarding in opspraak kwam door bepaalde publikaties in oorlogstijd, werd de naam omgezet in Project Drentse Taol en Cultuur, kortweg Drentse Taol (1987). De Gedeputeerde voor Cultuur, Jan Hollenbeek Brouwer (1923-2013) speelde bij de oprichting een belangrijke rol.

Drentse Taol moest de Drentse taal- en literatuurbeweging, waarbinnen op dat moment zoveel gaande was, een kader bieden: er moesten werkgroepen komen in de dorpen; meer aandacht voor onderwijs in de streektaal; een taalwerkplaats en een documentatie-centrum. Binnen enkele jaren verwierf Drentse Taol zich een belangrijke plek binnen de Drentse taalgemeenschap.

3.8 Van Drentse Taol naar Huus van de Taol

Drentse Taol ontwikkelde lespakketten Drents voor basisscholen en cursussen Drents voor volwassenen. Jan Tissing, een van de medewerkers, stelde het *Zakwoordenboek Drents* (1992) samen. Deze en tal van andere activiteiten werden voortgezet door de opvolger van Drentse Taol, het Huus van de Taol, gevestigd in Beilen.

Op 1 maart 2007 namelijk, gingen Drentse Taol, Het Drentse Boek en *Oeze Volk* op in het Huus van de Taol. De uitgeverij Het Drentse Boek bleef wel als aparte stichting bestaan, maar is onderdeel van het Huus van de Taol en vormt daarmee een fiscale eenheid. Beide stichtingen hebben hetzelfde bestuur.

Het Drentse Boek geeft elk jaar zo'n acht boeken uit, in het Drents of in de landstaal, maar in dat geval hebben ze wel betrekking op Drenthe. Ook het meertalige *Drents letterkundig tijdschrift Roet* verschijnt vier maal per jaar bij Het Drentse Boek.

Belangrijk voor schrijvers, lezers, scholieren en studenten is dat het Huus van de Taol ook beheerder is van het archief van het Drents Letterkundig Documentatiecentrum (DLD), waar allerlei informatie over Drentse schrijvers en hun werk is te vinden. Samen met de Provinciale Bibliotheek Centrale (PBC) werden mappen over diverse belangrijke Drentse schrijvers en hun werk samengesteld en uitgegeven. Prettig voor scholieren die Drentse boeken willen lezen voor hun literatuurlijst.

3.9 Zinnig

Het tijdschrift *Oeze Volk* onderging bij de start van het Huus van de Taol een naamsverandering en heette sindsdien *Maandewark/Oeze Volk*. Vrijwilligers en donateurs van het Huus van de Taol ontvingen vier maal per jaar het huisorgaan *De Taolkraant*.

Vanaf 2015 werd gewerkt aan de samenvoeging van de beide vrijwel volledig Drentstalige bladen *Maandewark/Oeze Volk* en *De Taolkraant* tot een nieuw tijdschrift dat in 2017, wanneer het Huus van de Taol tien jaar bestaat, zes keer per jaar gaat verschijnen als full colour magazine. Het nieuwe blad, getiteld *Zinnig*, met als ondertitel *Drents Tiedschrift*, zal de functies van beide huidige tijdschriften in zich verenigen:

1. Drentse verhalen en gedichten (*Maandewark/Oeze Volk*).
2. Informatie van het Huus van de Taol (*De Taolkraant*).

Met daarbij aandacht voor zaken als: tradities en verleden, streekproducten, natuur en landschap, taalverschijnselen, kunst in Drenthe.

3.10 Streektaalonderwijs

Lezen en schrijven leer je op school, in het Standaardnederlands. Vandaar dat veel streektaalsprekers moeite hebben met het lezen van hun eigen taal. In 1982 verscheen een rapport van de Provinciale Staten van Drenthe, een pleidooi voor het voortbestaan van het Drents als levende taal. Desgevraagd kwam een werkgroep van de Culturele Raad met de volgende aanbevelingen:

- Scholen moeten de streektaal meer respecteren.
- De streektaal moet een eigen plek krijgen in de school.
- Leraren moeten geschoold worden.
- Er moet lesmateriaal ontwikkeld worden.
- De PABO's krijgen een voortrekkersrol.
- Er moet gebruik gemaakt worden van de ervaringen met bicultureel onderwijs voor Molukkers.

Twee instellingen in het bijzonder gaven gevolg aan deze aanbevelingen: Drentse Taol ging scholen informeren over de mogelijkheden van streektaalonderwijs en neemt de ontwikkeling van lesmateriaal ter hand en Hogeschool Drenthe stelde zich verantwoordelijk voor de scholing van de leraren.

Binnen de Hogeschool Drenthe (tegenwoordig onderdeel van de Stenden Hogeschool) zette pabo De Eekhorst te Assen zich begin jaren tachtig in voor de streektaal. Dat mondde in 1986 uit in een streektaalspecialisatie, compleet met specifieke stageopdrachten en lesboeken. Eén daarvan was dit boek in zijn oervorm (Zie Vooraf, p. 9). De deelnemende studenten werden voorbereid op het vervullen van een voortrekkersrol in hun toekomstige basisschool. Zo'n vijftien jaar heeft deze streektaalspecialisatie in Assen gefloreerd.

Anno 2016 valt er in dit opzicht op de Emmer pabo meer te beleven: in het eerste studiejaar twee dagen over streektaal; in het tweede jaar een hele week over streektaal en meertaligheid met praktijkopdrachten, in het derde studiejaar kunnen de studenten zich verder specialiseren, met de mogelijkheid van een zogenaamde minor-Streektaal in het laatste jaar.

Op initiatief van het statenlid Jurr van Dalen maakte in 2014 een provinciale werkgroep een actieplan met aandacht voor praktische verbeteringen in het meertalige onderwijs (Nederlands, Drents en Duits), voor de verbindingen met de arbeidsmarkt en voor wederzijds cultuurbegrip.

Dat plan werd begin 2015 door Provinciale Staten goedgekeurd en vormt een aanvulling op bestaande activiteiten van de Stenden Hogeschool en het Huus van de Taol. Enkele opvallende punten:

- Met ingang van het studiejaar 2015-2016 heeft Stenden Hogeschool een coördinator, die in overleg met het Huus van de Taol zorgt voor een goede inbedding van meertalig onderwijs. Bovendien coördineert deze functionaris de bijscholing van hogeschooldocenten met als doelstelling: verbetering van de taalontwikkeling (in het Nederlands, Drents en Duits) van studenten en basisschoolleerlingen, via meertalig onderwijs.
- Op basisscholen in Zuidoost-Drenthe worden met ingang van het schooljaar 2015/2016 extra lessen Drents en Duits gegeven.
- De provincie Drenthe stelt aan het Huus van de Taol geld beschikbaar om de educatieve website www.wiesneus.nl te bouwen. Daarmee werd in de tweede helft van 2015 een begin gemaakt (zie ook II.8.2).

Hoofdstuk 4 *Taalgereedschap*

4.1 *Bruikbaar gereedschap*

Om hun ambacht goed te kunnen beoefenen hebben schrijvers goed gereedschap nodig: bruikbare woordenboeken, een standaardspelling, een grammatica, taalregels. Van de Nederlandse taal kent iedereen die min of meer, in grote lijnen: heb je op school geleerd. Voor het Drents ligt dat anders. Bij wat abstractere zaken dan huis-tuin-en-keuken-onderwerpen kunnen gemakkelijk hollandismen en Hollandse constructies in het geschreven Drents binnensluipen. Daar moet een schrijver op bedacht zijn.

Om correct Drents te schrijven kan een schrijver niet zonder woordenboek en regels voor spelling en zinsbouw. Door die vast te leggen nemen bovendien de overlevingskansen van het Drents toe. Niet alleen bij het schrijven van nieuw werk, maar ook bij het vertalen is een woordenboek onmisbaar om het Drents zo zuiver mogelijk te houden. Sinds 1987 is de spelling wel geregeld, woordenboeken zijn er ook, maar een goede grammatica van het Drents is er nog steeds niet.

4.2 *Spelling*

In 1935 kwam G. S. Overdiep (1885-1944), hoogleraar Nederlandse taal- en letterkunde in Groningen, met een spellingvoorstel voor het Drents. De taalkundige Jan Naarding sloot zich aan bij dat streven naar één Drentse spelling. In de jaren daarna is hij steeds van de partij als het om nieuwe voorstellen gaat.

Omstreeks 1953 werkte hij met de Duitse dialectoloog prof. Arnold Rakers (1903-1965) aan een spelling voor het hele Nedersaksische taalgebied, dus met inbegrip van het Platt-Duuts. Met zo'n spelling zouden Nedersaksische auteurs elkaars werk gemakkelijker kunnen lezen. Maar de verschillen tussen Nederlands en Duits waren te groot om één van de twee als uitgangspunt en basis voor de beoogde spelling te gebruiken.

Daarom kwamen Naarding en Rakers met een geheel nieuwe spellingregeling. Die werd openbaar gemaakt op het Vosbergen-symposium¹, waar ze probeerden iedereen in het Nedersaksisch taalgebied die bezig was met bestudering van de streektaalen, bijeen te brengen. Deze schrijfwijze werd toegepast bij de postume uitgave van Naardings dichtbundel *Daod en dreum*, in de Vosbergen-spelling: *Dååd en drööm*. Deze schrijfwijze vroeg nogal wat van zowel gebruikers als lezers.

1 Genoemd naar het landgoed Vosbergen bij Eelde, waar men bijeenkwam.

De eerder genoemde taalgeleerde en voorman van het Vosbergen-symposium Heeroma vroeg *taalwil* van auteurs:

De woorden van de 'schrievers' moeten het in zich hebben door te willen spreken buiten de grenzen van hun eigen provincie, in een grotere taalruimte, die men bijvoorbeeld de 'Nedersaksische' zou kunnen noemen. Als de 'schrievers' deze streektaalwil in zich hebben, zullen zij ook grijpen naar een spelling die hun woorden in een grotere ruimte spreken laat, de Vosbergenspel­ling bijvoorbeeld.

(Driemaandelijks Bladen, 1968 no. 1/2)

Van de lezer vroeg hij *verstaanswil*. Blijkbaar waren noch die taalwil noch die verstaanswil aanwezig, want met die Vosbergen-spelling is het nooit wat geworden.

In 1979 boog de sectie Drentse Schrievers van de Culturele Raad zich over het spelling-vraagstuk: er werd steeds meer in het Drentst geschreven en daarmee werd de behoefte aan één spelling sterker. Voor lezers, auteurs, scholen en uitgevers zou één schrijfwijze nuttig zijn. Uiteindelijk gingen drie leden van de Schrieverskring, Ali Brals-Luinge, Marga Kool en Peter van der Velde, met Harry Slot van het Drents Genootschap en Gerrit Kocks van 't Nedersaksisch Instituut, als spellingcommissie aan de slag. In 1983 kwam de commissie met haar voorstel. Na een proefperiode werden hier en daar nog wat veranderingen aangebracht, waarna in 1987 de Drentse spelling officiële erkenning werd verleend door Provinciale Staten van Drenthe en in 1988 verscheen *Drentse spelling. Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal* bij Het Drentse Boek.

Niet iedereen was daar even blij mee. Sommige schrijvers waren bang dat ze te ver van de spreektaal af zouden raken, en daarmee van hun publiek. Anderen meenden dat het spontane, het levende uit de streektaal zou verdwijnen. Weer anderen vroegen zich af of het allemaal wel zo nodig was. Bart Veenstra schreef in *Oeze Volk* van november 1983:

(...) de onleesbaorheid van de verschillende dialecten, och, daor is het volk niet veur umliggen gaon. In aal de jaoren da 'k veur Oeze Volk gangs bin, hef mij nog nooit ene beld, dat 't niet te lezen was.'

Tussen de regels door kun je hierin lezen dat Veenstra bang is dat er stiekemweg een standaard-Drents ingevoerd werd. Maar zo was het niet. Ook in de officiële Drentse spelling kun je Noordenvelds of Middendrents of het Drents van Nieuw-Schoonebeek schrijven. Neem niet weg dat de verschillen kleiner worden en dat een eenheidsspel­ling de schrijftaal enigszins standaardiseert. Dat heeft duidelijk voordelen.

Maar of de nieuwe spelling zo ideaal is? De nieuwe regels gaan uit van de Nederlandse spelling. Dat wil dus zeggen: van de klankwaarde van de Nederlandse lettertekens. Je kunt je daarbij afvragen of de huidige spelling voldoende recht doet aan de verschillen

tussen ABN en Drents. Het woordbeeld ziet er soms wel erg Nederlands uit: je moet bijvoorbeeld *levendig* en *even* schrijven terwijl dat in het Drents klinkt als *limdig* en *eem*.

Inmiddels gebruiken de meeste schrijvers de officiële spelling. De grootste uitgever van Drentse boeken, Het Drentse Boek, houdt zich strikt aan de nieuwe regels. Die gelden echter alleen voor Drenthe. Het Gronings en het Stellingwerfs hebben ook elk hun eigen spelling. Jammer dat men het niet eens blijkt te kunnen over een zekere afstemming. Zo schrijf je in 't Drents *bloazen* en in het Gronings *bloazen* voor een woord met nagenoeg dezelfde uitspraak.

Eigenlijk zouden de provincies het met elkaar eens moeten worden over gezamenlijke uitgangspunten en over gelijke tekens voor dezelfde klanken. Prettig voor lezers en makkelijk voor schrijvers en zeker voor uitgevers die in meer dan één streektaalgebied publiceren.

4.3 Woordenboeken

Voor Drentse schrijvers is een degelijk en bruikbaar woordenboek Nederlands-Drents en Drents-Nederlands onmisbaar, zeker bij vertaalwerk.

De eerste dialectwoordenboeken zijn geschreven in de 19de eeuw, in de tijd van de Romantiek, toen er belangstelling kwam voor dialecten als zogenaamd onbedorven volkstalen (zie II.2). Men verzamelde vooral dialectwoorden die sterk afweken van het Nederlands.

De *Drentsche Volksalmanak* van 1844 bevatte een *Proeve van een woordenboekje van de Drenthtschen tongval* van A.L. Lesturgeon, een van de drie Podagrissen (III.1.5). De almanakken van 1845 tot en met 1850 bevatten vervolglyjsten. Ook A. A. Steenberg (III.1.4) publiceerde dialectwoordenlijsten. De eerste verscheen (februari 1875) in het *Weekblad van en voor Oostermoer en Zuidenveld*, getiteld: *Bijdragen tot een woordenboek van het Drentsch taaleigen, meestal ontleend aan 't Hoogeveensche dialect*. Een vervolg werd gepubliceerd in de *Drentse Courant* (maart 1875), de voortzetting van het eerder genoemde weekblad. In 1906 verscheen het eerste deel van een *Woordenboek, bevattende Drentsche woorden en spreekwijzen* van J. Bergsma (1854-1935). Maar verder dan het eerste deel is hij niet gekomen.

In 1979 publiceerden vader (pseudoniem: Bart Veenstra) en zoon Hadderingh het *Drents Woordenboek*. Eigenlijk is het geen echt woordenboek, maar een leesboek vol Drentse woorden en uitdrukkingen met uitgebreide verklaringen en beschrijvingen van oude gebruiken en foto's van gebruiksvoorwerpen. Als verzamelwerk van idioom is het een mooi boek, maar als auteur of vertaler heb je er niet veel aan: het is alleen Drents-Nederlands en de woordencollectie heeft grotendeels betrekking op het dorpsleven van vroeger.

Het *Klein Drents Woordenboek* (1987) van Jan Kuik (III.3.8) bevat wél een afdeling Nederlands-Drents. Het gaat voornamelijk om woorden uit het Midden-Drents, dat, in de opvatting van Kuik, de basis moest zijn voor de ontwikkeling van een standaard-Drentse schrijftaal. Maar voor het overige stelt dit woordenboekje niet zoveel voor: de woorden zijn nogal willekeurig gekozen en het aantal ingangen is te beperkt om echt bruikbaar te zijn.

De al enkele malen genoemde Jan Naarding is vrijwel zijn hele leven bezig geweest met het verzamelen van Drentse woorden. Na zijn dood schonk de familie al het materiaal aan het Nedersaksisch Instituut. De daar in 1969 benoemde Geert Kocks (1936-2003) zette door heel Drenthe een netwerk op van kleine groepen die elke maand bij elkaar kwamen en vragenlijsten doornamen. Tussen 1973 en 1990 verzamelden Kocks en zijn medewerkers zo een schat aan materiaal voor een omvangrijk Drents woordenboek. Bezuinigingen bij de universiteit, waarvan het Nedersaksisch Instituut onderdeel was, en twijfels aan de praktische haalbaarheid van Kocks' plannen, leidden tot vertraging.

Met de Nederlandse woordenlijst van het *Groninger zakwoordenboek* van Siemon Reker als uitgangspunt en met gebruikmaking van Kocks materiaal publiceerde Jan Tissing (1940-2006) in 1992 zijn *Zakwoordenboek Drents-Nederlands/Nederlands-Drents* met zo'n 12.000 ingangen. Het is in feite het eerste, voor schrijvers en vertalers goed bruikbare Drentse woordenboek, al heeft het door de geringe omvang zijn beperkingen: geen vervoegingen, geen verbuigingen, geen voorbeeldzinnen.

In 1996 verscheen dan eindelijk het naslagwerk waar iedere liefhebber van het Drents op zat te wachten: Dr. G. H. Kocks *Woordenboek van de Drentse dialecten* (WDD); dat wil zeggen deel 1 van A-L. Een jaar later gevolgd door deel 2: M-Z. In 2009 kwam de internetversie het WDD beschikbaar.

Een Nederlands-Drents woordenboek is er nog niet. Wél bracht Kocks in 2000 een bij het WDD aansluitend *Register Nederlands-Drents* uit. De noodzaak van dit stuk gereedschap maakt de auteur duidelijk in het Voorwoord. Een paar citaten:

Iemand uit Zeeland vindt nooit de Drentse woorden voor meisje als hij niet weet dat hij moet zoeken bij wicht, deern of maagien.

(...).

Drentse auteurs zullen een groter aantal synoniemen ontdekken voor een begrip, dat ze gewend waren om telkens met dezelfde woorden weer te geven. Het register kan ze op andere gedachten brengen bij het zoeken naar het juiste woord.

4.4 Grammatica

Drentse schrijvers zijn de *Scheupers* van hun taol. Een grote verantwoordelijkheid, waarbij men voor lastige keuzen komt te staan: ga ik mee in een verdere verhollandising van het Drents? Of stel ik me juist op als Drents purist?

Of misschien wat gematigder en realistischer: ik zet me ervoor in dat het Drents zijn eigen plek tussen andere talen en tongvallen behoudt? Een literair werk moet inhoudelijk de moeite waard en compositorisch (proza) of verstechnisch (poëzie) kloppen.

De bewaking daarvan is in handen van recensenten en literaire critici (I.3.3). Die moeten ook het taalgebruik in Drentse publicaties onder de loep nemen. Want, zeker verhalend proza en Drentse non-fictie wordt helaas al te vaak ontsierd door hollandismen en typisch Hollandse en dus on-Drentse zinsbouw en zinswendingen.

Ook wie in het Drents artikelen, recensies of essays schrijft, moet Drentse zinnen maken. Maar als je gewend bent non-fictie in het Nederlands te schrijven, verval je ook heel gemakkelijk in de zinsbouw van het standaard-Nederlands. Zo dreigt een Drents te ontstaan dat niet veel meer is dan een klinkervariant van het Nederlands. Spelregels zijn nodig en scheidsrechters om de regels te handhaven.

Er bestaat een wisselwerking tussen het vastleggen van een taal in regels en het schrijven in die taal. Streektaal is immers voor alles spreektaal. Schrijvers kneden de spreektaal tot schrijftaal en in zekere zin leggen ze daarmee de taal vast: geschreven Drents beïnvloedt gesproken Drents. En adeldom verplicht. Wordt er wel voldoende kritisch naar elkaar gekeken? Is men bang elkaar te kwetsen? Maar een eerlijke en constructieve kritiek kan de schrijver aanzetten om het een volgende keer anders, beter te doen. En het kan lezers nieuwsgierig maken.

Zowel voor schrijvers, vertalers als boekbesprekers moet het gereedschap op en top in orde zijn. Daarvoor hebben we taalwerkplaatsen zoals het (voormalige) Nedersaksisch Instituut en het Huus van de Taol, en taalkundigen die ervoor zorgden dat men in elk geval kan beschikken over twee waardevolle werktuigen: een gereguleerde spelling en een verantwoord woordenboek. Dat is dus inmiddels geregeld. Maar waar vinden schrijvers, vertalers en recensenten een systematische beschrijving van duidelijke en hanteerbare taalregels voor woordvolgorde en zinsbouw, dus een grammatica? Die ontbreekt.

Dat wil overigens niet zeggen dat er geen wetenschappelijk verantwoorde, leesbare en prikkelende taalbeschrijvingen van het Drents en de Drentse varianten bestaan. In 1953 promoveerde Albert Sassen op *Het Drents van Ruinen* en Geert Kocks in 1970 op *Die dialekte von Südostdrente und anliegende Gebieten*. Maar net als de meeste andere dialectologen waren Kocks en Sassen vooral geïnteresseerd in klankleer, vervoegingen, verbuigingen, woorden en woordvorming. Zij boden weinig aanknopingspunten voor hanteerbare zinsbouwregels. En daar hebben schrijvers behoefte aan.

Latere wetenschappelijk verantwoorde beschrijvingen hebben op dit punt misschien wel meer te bieden, maar beginnen met de constatering dat er helaas (nog) geen omvattende en volledige beschrijving van het Drents voorhanden is. Dat geldt zowel voor *Taal in stad en land - Drents*¹, waarvan het taalkundige gedeelte is geschreven door Henk Bloemhoff, als voor het hoofdstuk Drents in het *Handboek Nedersaksische Taal en Letterkunde*², eveneens van de hand van Henk Bloemhoff. Op de vraag wat Drents is, komt geen eenduidig antwoord: hèt Drents bestaat niet (1.2.2-3), er bestaan verschillende Drentse varianten. En dus bestaat er geen eenduidige grammatica van het Drents.

Ook de meer populaire, zeer leeswaardige taalgids *Moi!*³ legt meer nadruk op de verscheidenheid dan op het gemeenschappelijke van het Drents. Leuk voor streektaaliefhebbers, voor geïnteresseerde nieuwkomers in Drenthe en voor lezers. In *Taal-, Toal-, Taalkiekjes uit Groningen en Drenthe*⁴ bundelden de samenstellers een aantal van hun krantenartikelen over Groningse en Drentse wetenswaardigheden, over verschillen tussen beide streektaalen (al uit de spelling van de titel af te lezen), over allerlei opmerkelijke en grappige taalverschijnselen en ja, de rode en de groene volgorde komen ter sprake. Maar volledig inzicht in de kenmerkende Drentse zinswendingen en de zinsbouw van het Drents biedt ook dit boek niet.

Dat is evenmin het geval met het al even leeswaardige *Ik heb een neefje doodgeslagen*⁵ van streektaalfunctionaris en schrijver Jan Germs. Maar daar was hij ook niet op uit blijkens dit citaat uit de inleiding:

Het zou me verbazen als u nog nooit is opgevallen dat het Drents niet overal hetzelfde is. Een *maagie* kan ook een *wichie* zijn, maar een *main* of *meidtie* is evengoed mogelijk.

4.5 Naar een standaard-Drents?

Hoe worden Drentse zinnen gevormd? Wat is correct Drents, wat mag, wat moet en wat is beslist fout, on-Drents? Daar zouden schrijvers, vertalers en boekbesprekers hun voordeel mee kunnen doen. Het lijkt wel of niemand zijn vingers wil branden aan een beschrijving van de Drentse zinsbouw. Woordvolgorde, zinswendingen en zinsbouw zijn voor een taal even kenmerkend en bepalend als klankkleur en woordenschat.

Een aardig begin zou kunnen zijn: een nauwkeurige en volledige zinsbouwbeschrijving van één van de zeven varianten. Die beschrijving kan dan de basis vormen voor een soort

1 Henk Bloemhoff en Henk Nijkeuter, *Taal in stad en land*. Drents, Den Haag 2004.

2 H. Bloemhoff, J. van der Kooi, H. Niebaum, S. Reker, *Handboek Nedersaksische taal- en letterkunde*, Assen 2008.

3 Abel Darwinkel, Jan Germs, S. Reker, *Moi! Taalgids Drenthe*, Assen 2005.

4 Abel Darwinkel en Siemon Reker, *Taal-, taal- en taalkiekjes uit Groningen en Drenthe*, Beilen 2012.

5 Jan Germs, *Ik heb een neefje doodgeslagen*, Beilen 2012.

standaard-schrijftaal Drents. Helaas is daarvoor in Drenthe nooit veel animo geweest. Een gemeenschappelijke spelling ging sommigen al veel te ver en kon aanvankelijk op heftig verzet rekenen, zoals we eerder zagen. Maar uiteindelijk ging het stormpje liggen. Waarom zou het een grammatica anders vergaan?

Na twee perioden van streektaalherleving – eerst in de jaren vijftig met Radio Noord, *Oeze Volk* en Drentse Schrieverskring en daarna in de jaren tachtig met *Roet* - heeft de Drentse schrieverij behoefte aan een nieuwe prikkel, een nieuwe impuls voor een volgende, noodzakelijke opleving. Een standaard-Drents of Algemeen Drents (AD) zou daarvoor de katalysator kunnen zijn.

Jan Kuik, schrijver van het *Klein Drents Woordenboek* en de grootste leverancier van Drentse teksten voor het *Drents kerkelijk liedboek*, zag in het Midden- en Zuidoost-Drents een mogelijke basis voor zo'n AD. De discussie daarover zal in elk geval gevoerd moeten worden. De tijd lijkt er rijp voor.

Deel II

Het verhaal

Het geheel en de delen

Voor alle duidelijkheid. Zo dit dit boek in elkaar:

- *DEEL I* ging voor een belangrijk deel over taal en taalgereedschap van Drentse schrijvers.
- *In DEEL III* zal het gaan over de schrijvers zelf.
- *Daaraan voorafgaande behandel ik in DEEL II thematisch enkele ontwikkelingen in de Drentse literatuur van 1837-2016. In sommige hoofdstukken licht ik het thema toe aan de hand van het werk van enkele auteurs (zie hieronder), waarmee ik dus vooruitloop op DEEL III.*

Leeswijzer

- *Hoofdstuk 1 is gewijd aan de 19de-eeuwse pioniers van de Drentse schrieverij.*
- *In 2 bespreek ik de Romantiek als oorsprong van regionalisme, streektaal- en kinderliteratuur.*
- *Hoofdstuk 3. Na Wo II beleeft de Drentse literatuur een opleving onder meer door toedoen van het Drents Programma. Daarbij speelde verteller-schrijver Max Douwes (II.3.4) een hoofdrol.*
- *Hoofdstuk 4. In dezelfde tijd (1956) ontstond het dialecttijdschrift Oeze Volk. Illustratief voor dat blad: redacteur Bart Veenstra (II.4.3) en dichteres Gré Seidell-Broekhuizen (II.4.4).*
- *Hoofdstuk 5 gaat over het Drents letterkundig tijdschrift Roet (1979). Illustratief voor dat meertalige blad: oprichter-redacteur Martin Koster (II.5.3) en de Nederlandstalige redacteur Ton Peters (II.5.4).*
- *In hoofdstuk 6 beschrijf ik in drie fasen het proces van individualisering en modernisering in de Drentse dichtkunst, aan de hand van het werk van L. A. Roessingh (II.6.3), Roel Reijntjes (II.6.4) en Rieks Siebering (II.6.5).*
- *In hoofdstuk 7 doe ik hetzelfde voor de Drentse vertelkunst. Voorbeeldig zijn hier: Lucas Jonker (II.7.3), Klaas Kleine (II.7.4) en Gerard Stout (II.7.3).*
- *Ontwikkelingen in de Drentse kinderliteratuur komen aan de orde in hoofdstuk 8.*

Inhoud deel II Het verhaal

TIJDBALK / 57

Hoofdstuk 1: *Wanneer is het begonnen?* / 59

- 1.1 De helden van weleer / 59
 - 1.1.1 *Een roemrijk verleden* / 59
 - 1.1.2 *Claudius Civilis* / 59
 - 1.1.3 *De Leeuw van Vlaanderen* / 60
 - 1.1.4 *Grutte Pier* / 60
 - 1.1.5 *Rudolf van Coevorden* / 60
- 1.2 Roemrijk literair verleden / 61
- 1.3 De herontdekking van de podagristen / 62
- 1.4 Het boek van de podagristen / 62
- 1.5 De Studiekring en de podagristen / 64
- 1.6 Het auteurschap / 65

Hoofdstuk 2: *De Romantiek, bron van de streektalliteratuur* / 68

- 2.1 Het woord / 68
- 2.2 Romantiek als literair begrip / 68
- 2.3 Romantiek als levenshouding / 69
 - 2.3.1 *Het verloren paradijs* / 69
 - 2.3.2 *De romantische utopie* / 69
- 2.4 De romantische kunstenaar / 71
- 2.5 Romantiek of nostalgie / 72
- 2.6 Mandelig en eigen / 74
- 2.7 Romantiek en Drentse schrieverij / 75

Hoofdstuk 3: *Na 1945* / 77

- 3.1 Westerbork? / 77
- 3.2 Nawerking van de oorlog / 78
- 3.3 Het Drents programma RON(O) / 79
- 3.4 De stem van Drenthe: Max Douwes / 80
- 3.5 De Drentse Schrieverskring / 83

Hoofdstuk 4: *Van Oeze Volk naar Maandewark* / 86

- 4.1 Een Drents tijdschrift / 86
- 4.2 *Oeze Volk* door de jaren heen / 86

- 4.3 Gezichtsbepalend redacteur Bart Veenstra / 88
- 4.4 *Oeze Volk*-poëzie van niveau: Gré Seidell-Broekhuizen / 89
- 4.5 Van *Maandewark* naar *Zinnig* / 90
- 4.6 De betekenis van *Oeze Volk*/*Maandewark* / 91

Hoofdstuk 5: *Roet* / 93

- 5.1 Stad / 93
- 5.2 Voorlopers / 94
- 5.3 Oprichter en eerste hoofdredacteur: Martin Koster / 94
- 5.4 De constante factor: Ton Peters / 97
- 5.5 Een blad van formaat / 98

Hoofdstuk 6: *Van Drents-eigen naar eigen in gedichten* / 104

- 6.1 Modernisering en individualisering / 104
- 6.2 Van de oude landschap naar innerlijk behang / 104
- 6.3 De oude landschap: L. A. Roessingh / 106
- 6.4 Drents-eigen en eigen: Roel Reijntjes / 107
 - 6.4.1 *Eerste periode, Drents-eigen: van 'De Iegelkaor' tot 'Veur later'* / 107
 - 6.4.2 *Tweede periode, eigen: van 'Zeefdruk' tot 'Late brummelpuk'* / 109
- 6.5 Innerlijk behang: Rieks Siebering / 112
- 6.6 Van modern naar post-modern naar modern? / 165

Hoofdstuk 7: *Van Drents-eigen naar eigen in verhalen* / 118

- 7.1 Modernisering en individualisering / 118
- 7.2 Van traditionele dorpsvertelling naar moderne roman / 118
- 7.3 Traditionele dorpsvertelling: Lukas Jonker / 121
- 7.4 Literaire novelle: Klaas Kleine / 124
- 7.5 Moderne roman: Gerard Stout / 128
- 7.6 Van modern naar post-modern naar modern? / 131

Hoofdstuk 8: *Drentse kinderboeken* / 134

- 8.1 Kinderland / 134
- 8.2 Drentse kinderboeken van 1968 tot 2016 / 134
 - 8.2.1 *Van Reijntjes tot 1968* / 135
 - 8.2.2 *Van 1984 tot 1988* / 136
 - 8.2.3 *Van 1998 tot 2016* / 140
- 8.3 *Oeze Volk* en oeze buitels / 144
 - 8.3.1 *Het aanbod* / 144
 - 8.3.2 *Veur de buitels* / 145
 - 8.3.3 *Auteurs* / 145
- 8.4 Enkele kanttekeningen / 146

Belangrijke momenten uit de geschiedenis van de Drentse letteren

- 1837 *De Drentsche Volksalmanak* (DVA) publiceert de eerste volledig Drentstalige literaire tekst, ondertekend door Een Drenther: *Zaomenspraak over 't Broabands opreur, tussen Baerent, Greet en Harrem*.
- 1843 Het eerste deel van *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst, door Drie Podagrysten* verschijnt.
- 1844 A.L.Lesturgeon geeft in DVA *Een proeve van een woordenboekjen van de Drenthschen tongval*.
- 1853 *Drenthina, volks-almanak voor de provincie Drenthe* publiceert W.S.Mulder's *Het Hunnenbed te Borger*, dat lange tijd ten onrechte te boek stond als de eerste Drentse tekst.
- 1883 De eerste *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* verschijnt.
- 1929 Lukas Jonkers publiceert de eerste volledig Drentstalige roman: *Harm, boer 'nlèv'n an de Riest*.
De eerste jaargang van het maandblad *Drent(h)e*.
- 1946 Start van het Drents Programma van de RON(O).
- 1948 L.A.Roessingh publiceert de eerste Drentse poëziebundel: *'t Diggelhoe*.
- 1953 Oprichting van de Drentse Schrieverskring.
- 1956 Oprichting van het streektaaltijdschrift *Oeze Volk*.
- 1959 Roel Reijntjes' eerste gedichtenbundel *De iegelkaor* verschijnt.
- 1960 Het Drents Genootschap publiceert *Brummelwal*, het eerste Drentse kinderboekje.
- 1977 Hans Heytings gedichtenbundel *Spiegelschrift* luidt naar vorm en inhoud een nieuwe ontwikkeling in.
- 1979 Martin Koster en Ton Kolkman stichten *Roet*.
- 1980 Marga Kool, Albert Haar en Jan Nefkens zetten een uitgeverij op: Het Drentse Boek.
En Marga Kool publiceert de dichtbundel *Achter oen ogen*: een voorbeeld voor veel generatiegenoten.
- 1983 *Mandielig, een bloemlezing Drentse poëzie*. Samenstelling: Gerard Nijenhuis.
En met zijn bundel *Onlaand* introduceert Gerard Nijenhuis het sonnet in de Drentse poëzie.
- 1987 Oprichting van het Naarding-instituut, later Drentse Taol geheten.

- 1988 Publicatie van *Drentse spelling, een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal*.
- 1989 Jan Veenstra publiceert de eerste Drentse literaire novelle: *Zangeres van zulver*.
- 1991 Het kerkelijk liedboek *Psalms en gezangen in Drèents* verschijnt.
- 1992 Drentse Taol publiceert Jan Tissings *Zakwoordenboek Drents-Nederlands, Nederlands-Drents*.
Gerard Stout verwekt opschudding met zijn pornografische verhalencyclus *Eroetiek*.
- 1993 Stieneke Boerma en Rouke Broersma publiceren *Drèentse Schrieverij*, een Drentstalige literatuurgeschiedenis.
- 1995 Opheffing van de Drentse Schrieverskring.
- 1996 Verschijning van het *Woordenboek van de Drentse dialecten* onder redactie van dr. G.H Kocks.
- 2001 Met een portret van Peter van der Velde begint Albert Haar een reeks videoportretten van Drentse schrijvers.
- 2003 Henk Nijkeuter publiceert het eerste deel van zijn *Geschiedenis van de Drentse literatuur, 1816-1956*.
Rouke Broersma publiceert *Scheupers van de taol, bloemlezing van de Drèentse Schrieverij 1837-2003*.
- 2005 Onder de titel *De dichter en de wichter* verschijnen de verzamelde gedichten van Hans Heyting, verzorgd door Henk Nijkeuter.
- 2007 Oprichting van het Huus van de Taol, een fusie van Drentse Taol, *Oeze Volk* en Het Drentse Boek.
- 2009 Delia Bremer & Ria Westerhuis verwerven landelijke bekendheid met hun dichtbundel *Minnezinne, Drèentse erotische poëzie*.
- 2010 Henk Nijkeuter bezorgt de verzamelde gedichten van Roel Reijntjes, een keuze uit zijn verhalen en een schrijversportret met bibliografie.
- 2011 Gerard Stouts meesterwerk *Ningtien, roman over de ieuwige jeugd van Johannes de Mens*.
- 2012 Heroprichting van de Drentse Schrieverskring op initiatief van Gerard Nijenhuis en Suze Sanders.
Van Leny Hamminga verschijnt de eerste Drentse psychologische kinderroman: *Een haand achter 't gerdien*.
- 2016 Henk Nijkeuter publiceert *Waor roet en blommen wortel schiet in 't veld, Geschiedenis van de Drentse literatuur, 1945-2015*.

Hoofdstuk 1. *Wanneer is het begonnen?*

1.1 *Helden van weleer*

1.1.1 *Een roemrijk verleden*

Jonge staten, vroeger en nu, maar ook vrijheids-, emancipatie-, streekcultuurbewegingen en pasbeginnende literaturen hebben behoefte aan een roemrijk en daardoor moedgevend en statusverhogend verleden, aan voorgangers en voortrekkers die je gelijk bewijzen, aan inspirerende helden aan wie je je kunt spiegelen. En als ze niet bestonden, werden ze wel verzonnen. Hierna volgen een paar tot de verbeelding sprekende voorbeelden.

1.1.2 *Claudius Civilis*

Nadat de Opstand tegen Spanje in 1648 succesvol was afgesloten en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden definitief was gepromoveerd tot grote mogendheid, besloot de Amsterdamse gemeenteraad tot de bouw van een nieuw stadhuis. Dat moest het symbool worden van Hollands militaire, economische en culturele macht. Ter gelegenheid van de opening in 1655 schreef Vondel een monumentaal gedicht, *Inwijdinge van 't Stadhuis 't Amsterdam*, waarin hij na een bezichtiging het gebouw typeerde als:

*[...] pilaar van Zeven vrije Staten,
En schatkist van den Staat, die zich verbonden houdt
Door eendracht, machtiger dan staal, en Indisch goud.*

Hij stond ook even stil bij een schilderij van Rembrandt, gemaakt in opdracht van het gemeentebestuur ter meerdere eer en glorie van Amsterdam en de Republiek. Het verbeeldt de samenzwering van de *Batavieren* tegen de Romeinen, onder leiding van Claudius Civilis, wiens naam Vondel, met een fijn gevoel voor de wensen van de Amsterdamse politici, vernederlandste tot Burgerhart:

*Men ziet er Burgerhart, het hoofd der Batavieren,
Bestrijden d'adelaars en Caesars krijgsbanieren,
Tot voorstand van zijn Recht, met opgeheven kling.*

Wat later in de Gouden Eeuw legden de bestuurders van de VOC bij de naamgeving van hun hoofdkwartier op Java ook al verband met dit roemrijke verleden: *Batavia*. En in 1795, werd na het vertrek van stadhouder Willem V naar Engeland, met hulp van de Fransen, de *Bataafse* Republiek uitgeroepen.

Opnieuw die wel wat chauvinistische vereenzelviging met helden uit de oertijd, met de mythologische geboorte van de Nederlanden. Wanneer is Nederland begonnen?

1.1.3 De Leeuw van Vlaanderen

In 1838 publiceerde Hendrik Conscience (1812-1883) *De leeuw van Vlaanderen* - onder-titel *De slag der Gulden Sporen* - waarin hij beschrijft hoe in 1302 Vlaamse milities van boeren, burgers en buitenlui onder aanvoering van Graaf Robrecht de Béthune, bijge-naamd de Leeuw van Vlaanderen, het ridderleger van de koning van Frankrijk versloeg.

Dat graaf Robrecht op dat moment feitelijk in een Franse gevangenis zat, deerde Conscience niet. Zijn verhaal vroeg om een legendarische held die over bovennatuurlijke krachten beschikte. Zo wilde hij zijn doel bereiken: de Vlaamse lezers van de 19de eeuw winnen voor de Vlaamse Beweging, voor de strijd om erkenning van het Vlaams. In zijn voorwoord liet hij geen twijfel bestaan over zijn bedoelingen:

Gij Vlaming, die dit boek gelezen hebt, overweeg, by de roemrijke daden welke hetzelfde bevat, wat Vlaanderen eertijds was - wat het nu is - en nog meer wat het worden zal indien gij de heilige voorbeelden uwer Vaderen vergeet!

1.1.4 Grutte Pier

De Friezen hebben hun slag bij Warns (1345), een veldslag tijdens de Fries-Hollandse oorlogen. De geharnaste Hollandse ridders (zonder paarden, omdat daarvoor aan boord van de bevoorradingschepen geen plaats was) werden in het moerasgebied rond het Rode Klif door boeren en vissers in de pan gehakt. Daarbij sneuvelde ook graaf Willem IV van Holland.

Friesland bezit sinds 1951 wél een monument dat aan de slag herinnert, een grote zwerfkei met de tekst *leaver dea as slaef*. En de Friezen en hun Friese beweging beschikken óók over een legendarische held: Pier Gerlofs Donia (1485-1520), die hen een eeuw later voorging in de strijd tegen de Hollanders en die als Grutte Pier in volksverhalen mythologische proporties aannam. Maar een *Leeuw van Friesland*, een activistische historische roman, die een bepalende rol had kunnen spelen in de 19de eeuwse Friese Beweging, ontbreekt. Jacob van Lennep's *De Roos van Dekama* (1836), weliswaar mede geïnspireerd op de Slag bij Warns, is vooral een romantisch liefdes- en ridderverhaal, zonder een duidelijk politieke strekking en eerder vanuit Hollands dan vanuit Fries perspectief geschreven.

1.1.5 Rudolf van Coevorden

De Drentse Beweging kon vanaf de 19de-eeuw eveneens terugblikken op een roemrucht verleden. Ze hadden en hebben hun eigen Leeuw in de persoon van de burggraaf Rudolf van Coevorden, die de Drentse boeren en milities aanvoerde in de strijd tegen het ridder-leger van de bisschop van Utrecht en naar de overwinning leidde in de beslissende Slag bij Ane 27 juli 1227

De oudste bron voor deze veldslag is *Narracio*¹, een Latijnse kroniek uit 1232, kennelijk geschreven door een vertrouweling van de bisschop. Objectiever is *Een cronike van de greven van Benthem*², een laat-middeleeuws document, omstreeks 1480 geschreven in het 'IJssellands'. Met die term wordt de schrifttaal van de Gelderse (Doesburg, Zutphen) en de Overijsselse Hanzesteden aan de IJssel (Deventer, Zwolle, Kampen) aangeduid, een Nedersaksische variant die de woordvoerders van de Moderne Devotie³ in hun geschriften eveneens gebruikten.

Op initiatief van de 'Vereniging Herdenking Slag bij Ane' wordt de Slag bij Ane jaarlijks herdacht met geschiedkundige lezingen en sinds juli 1967 met een kranslegging bij een zwerfkeienmonument in de buurt van het Overijsselse Gramsbergen, waar het bisschoppelijke ridderleger in het moeras ten onder ging. Het Drentse monument lijkt wel wat op het Friese in Warns, afgezien van het Drentse opschrift: *Slag bij Aone, 28 juli 1227, zi'j vocht ok veur oenze vri'jheid*.

1.2 Roemrijk literair verleden

Niet alleen jonge staten zoals de Nederlandse Republiek in de 17de eeuw, maar ook meer eigentijdse emancipatiebewegingen en jonge literaturen putten graag zelfvertrouwen uit een roemrijk en ver verleden. Kijk eens hoe oud wij al zijn!

In de Westeuropese taal- en letterkundegeschiedschrijving onderscheidt men gewoonlijk vier perioden. Bijvoorbeeld: Oudengels (400-100), Middel- (100-1500), Nieuw- (1500-1900) en Modern Engels (van 1900 tot nu). Dus ook Oud-, Middel-, Nieuw- en Modern Nederlands. In een Nederlands literatuurgeschiedenisboek komt de eerste periode, vergeleken met een Engelse of Duitse letterkundegeschiedenis, er maar bekaaid af. Het gaat om fragmenten, zinnnetjes en slechts een enkele min of meer complete tekst zoals de *Wachtendonckse Psalmen*.

Begrijpelijk dus dat elke nieuwe vondst, zoals in 1931 het beroemde *hebban olla vogala* etc, dat lange tijd doorging voor het oudste Nederlands, door neerlandici met gejuich wordt begroet. Deze zoektocht blijft doorgaan: we willen ons enigszins kunnen meten met de grote literaturen van onze omringende landen. De oprekking van ons literair verleden bepaalt mede de status van de hedendaagse literatuur. Hoe meer verleden, hoe meer toekomst.

¹ Voluit: *Quedam narracio de Groninghe, de Threnthe, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Traiectensibus, zoveel als De geschiedenis van Groningen, van Drenthe, van Coevorden en van diverse andere aangelegenheden tijdens verschillende Utrechtse bisschoppen*.

² In 2010 (2de druk 2011) uitgebracht door het Verlag für Regionalgeschichte in Bielefeld met een uitvoerige inleiding en een Modern-Duitse vertaling. Waarom niet ook in het huidige Nederlands of Drents?

³ Een religieuze vernieuwingsbeweging binnen de katholieke kerk. Voornaamste vertegenwoordigers: Geert Grote (1340-1384) en Thomas à Kempis (1380-1471).

Tegen deze achtergrond is de grote belangstelling voor (om niet te zeggen: de ophefmeling van) een 19de-eeuws podagrystenboek, binnen de Drentse streekcultuurbeweging in de jaren veertig-vijftig van de vorige eeuw, dus heel verklaarbaar.

1.3 De herontdekking van de podagrysten

Eerder (I.3.6) meldde ik al dat 12 maart 1941, op initiatief van H.J. Prakke, de Drentse Studiekring werd opgericht. Prakke, toen nog geen hoogleraar maar vooral uitgever en cultuurpromotor, vernoemde de club naar een prominente Drent uit het verleden: Dubbeld Hemsing van der Scheer, die door Prakke werd beschouwd als de motor van de culturele emancipatie van Drenthe in de 19e eeuw. Zo behoorde Van der Scheer tot de mede-oprichters van het Provinciaal Oudheidkundig (nu Drents) Museum (1854) en was hij uitgever van de *Drenthse Volksalmanak*, die nu nog altijd voortleeft als *Nieuwe Drents(ch)e Volksalmanak*.

De oprichting van de Studiekring, een klein gezelschap uit de intellectuele en culturele elite, heel divers van religieuze en politieke overtuiging, noemde Prakke, met gepaste overdrijving, een daad van cultureel verzet, wat ook tot uitdrukking werd gebracht in de zinspreuk van de ‘Drentse Studiekring D. H. Van der Scheer’: *Bijna in 't verborgen bloeiende*.

In 1843 was bij de Coevordense uitgever Van der Scheer het eerste deel *Van Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst door drie podagrysten* verschenen. Precies honderd jaar later wijdde de inmiddels twee jaar oude Studiekring in de Hertenkamp te Assen een herdenkingsbijeenkomst aan deze gebeurtenis. Daarbij werden lezingen verzorgd door Prakke zelf, de taal- en letterkundige Jan Naarding (III.3.2), de bekende archoloog A. E. Van Giffen (1884-1973) en de predikant en socioloog P. W. J. van den Berg (1880-1952). Vier jaar later werden de lezingen uitgegeven, met een bloemlezing uit het boek van de podagrysten.

Daarmee was herontdekking van de podagrysten als de 19de-eeuwse pioniers van de Drentse cultuur een feit. Hun reisboek in twee delen gaf een impuls aan de bestudering van het Drentse landschap, van de Drentse geschiedenis en van Drenthe's taal en cultuur, was de voornaamste conclusie van de sprekers.

1.4 Het boek van de podagrysten

Het reisverslag van de podagrysten verscheen tussen 1842 en 1847 in afleveringen en werd vervolgens in twee delen als boek uitgegeven. Het eerste verscheen in 1843 en samen met deel II nogmaals in 1857¹.

¹ Voor een precieze beschrijving van de nogal ingewikkelde maar hier niet direct relevante publicatiegeschiedenis van het boek verwijst ik naar *Nijkeuter I*, p. 45).

Achter het pseudoniem in de titel, *drie podagrissen*, gaan de drie hoofdpersonen en makers van het boek schuil: Dubbeld Hemsing van der Scheer, Harm Boom en Alexander Lodewijk Lesturgeon, die ik elders (III.1) afzonderlijk bespreek. De drie heren maakten samen een voetreis - althans zo stelden ze het voor - en noteerden onderweg allerlei verschijnselen en bezienswaardigheden: landschapselementen van de verschillende streken; historische bezienswaardigheden zoals de hunebedden; volksverhalen, volksgebruiken, overgangsriten; verschijnselen als bijgeloof, drankmisbruik en ziekenzorg; dialectwoorden; en andersoortige wetenswaardigheden, waaronder ook tamelijk oninteressante, zoals van iedere kerkgemeente een lijst met predikanten sinds de Reformatie. Al deze notities verwerkten zij in hun reisboek.

De reis voerde hen eerst naar Bad Bentheim, waar zij in het beroemde geneeskrachtige bronwater genezing hoopten te vinden voor hun kwaal, podagra ofwel voetjicht.

Daarna maken de drie een voetreis van Bentheim via Gildehaus en enkele andere kleine Duitse plaatsjes naar Coevorden (hoofdstuk I). Daar volgen twee hoofdstukken (II, III) met een uitvoerige beschrijving van *De vesting Koevorden en hare geschiedenis*.

Vanuit Coevorden gaat de tocht door Zuidoost-Drenthe, waarbij de drie podagrissen onder andere Nieuw-Schoonebeek, Dalen, Oosterhesselen aandoen (IV) aandoen en later het Ellertsveld, Westerbork en Elp, inclusief een bezoek aan de bekende schilder Van Ravenswaay (V) die van 1839 tot 1847 in Drenthe leefde en werkte en onder andere tekeningen maakte voor Van der Scheers *Drentsche Volksalmanak*. Het eerste deel besluit met de terugreis via Zweeloo en Sleen (VI).

In deel II voeren de schrijvers ons eerst naar Emmen, Angelslo, Zuidbargen, Roswinkel, Odoorn (VII) en Exlo met in VIII een beschrijving van de legendarische stad Hunsow (plus kaartje). Vervolgens gaat de reis in hoofdstuk IX via Ees en Buinen naar Borger. Dat hoofdstuk bevat een Drentse tekst, die later (1882), onder de titel *Inne Gengelderij*, als een bijdrage van A. L. Lesturgeon werd opgenomen in de dialectbloemlezing *Van de Schelde tot de Weichsel*¹. Te lezen in *Scheupers* (p. 30).

Na Borger bezoeken de heren Drouwen en Westdorp (X) en Gasselte, met een ommetje naar Gasselter-Nieuwveen,

in de verte reeds kenbaar aan een bosch van scheepsmasten, die aanduiden, dat men daar iets meer doet, dan enkel 't kouter door den akker drijven!

Teruggekeerd in Gasselte besluiten de podagrissen om, na een goede avondmaaltijd en na bed en breakfast, de laatste etappe naar Assen, zonder al te veel omhaal en oponthoud

¹ Volledige titel, *Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitse dialecten in dicht en onacht, uitgekozen en opgehelderd door Joh. A. Leopold en L. Leopold*.

af te leggen. Die tocht wordt dan ook in één alinea afgewerkt.

In het korte laatste hoofdstuk (XII) geven de podagristen, alle drie meer verbonden met Coevorden, in die tijd - en zeker in hun ogen - het culturele hart van Drenthe, op licht-satirische toon hun kijk op Assen:

Al wist gij nu ook niet, dat wij ons in een provinciale hoofdstad bevonden, gij zoudt het toch al heel spoedig hebben geraden. Want - ziedaar, 't eerste levende wezen, dat wij daar de straat zien overgaan, draagt een pen achter 't oor en een rol papieren onder den arm, en zijn tronie is zoo wettisch-deftig, dat hij wel voor de incarnatie-zelve van alle mogelijke provinciale besturen en administraties kan doorgaan.

En zie, ook aan anderen is het te zien, - zoo 't toeval er althans niet onder speelt! De slagersknecht, die daar met zijn kalfsbout heenstapt, hoewel hij 't zijn koopwaar in nuchterheid afwint, draagt op zijn wezen toch een trek die 't bewustzijn uitdrukt: ik woon ook te Assen, waar de Goeverneur (CdK) woont en het 't Hof van Justitie is gevestigd en de provinciale opcenten worden berekend en men op de eijeren zit, waaruit (niet te haastig echter) de materiële en morele ontwikkeling van Drenthe kant en klaar ten voorschijn zal komen - in 't kort, op aller gelaat ligt iets dat zeker hooghartig besef van meerderheid aanduidt boven de provincialisten, de menschen die van buiten komen, ja, 't is alsof elk gezigt uit eene resolutie is gesneden.

Al wist men niet dat men zich in een Provinciale Hoofdstad bevond, dan zou het toch al spoedig door bovengenoemde verschijnselen te raden zijn.

1.5 De Studiekring en de podagristen

Ieder hoofdstuk van het podagristenboek begint met een korte samenvatting in trefwoorden. De lezer weet nu wat hij kan verwachten. Meestal. Bij het slothoofdstuk luidt de introductietekst:

Onze aankomst te Assen. - Wat ons daar 't eerst trof. - Vlugtige blik op en over de plaats. Wat er zooal is en zooal niet is. Waarom Assen de stad der paleizen genoemd wordt? - Veel wetenswaardige zaken meer.

De Asser lezer kwam echter bedrogen uit: slechts eenderde van het hoofdstuk gaat over Assen en dan nog nauwelijks over de aangekondigde onderwerpen. Bovendien steekt het met zijn 10 pagina's ook wel erg mager af bij de ruim 100 (van de in totaal ruim 400, dus bijna een kwart) die het driemanschap aan Coevorden wijdde. Voor de podagristen was Assen slechts de bestuurlijke, en was Coevorden, een echte stad, de culturele hoofdstad van Drenthe. Die boodschap is duidelijk, maar compositorisch is er wel wat op af te dingen.

Dat is overigens niet het enige literaire manco van het boek. Dat het driemanschap goed kon schrijven bewijst het citaat in de voorgaande paragraaf. Er zijn veel meer stilistische

hoogstandjes aan te wijzen. Maar ondanks de geestige en soms zelfs luchtige stijl wil het boek nergens echt meeslepend of spannend worden. En slechts een enkele maal weten de auteurs te ontroeren. De hedendaagse lezer moet zich soms door een rijstebrij van details, vertoon van belezenheid en soms eindeloos doormeanderende zinnen werken om bij de krenten te komen.

Daar keken de leden van de *Drentse Studiekring D. H. van der Scheer* blijkbaar anders tegenaan. Zij zagen in het boek voor alles een inspiratiebron en een studieobject ter verdieping van hun eigen streven: de emancipatie van de Drentse cultuur en cultuurgemeenschap. De drie podagrissen waren daarbij hun lichtend voorbeeld; het lijkt erop dat de drie auteurs en de totstandkoming hen meer interesseerden dan de literaire kwaliteiten van het boek.

1.6 Het auteurschap

Naarding presenteerde in zijn bijdrage aan de herdenkingsbijeenkomst een reconstructie van het ontstaan van het podagrissenboek: het is, zo meende hij, gebaseerd op een ontwerp-manuscript van Van der Scheer dat Boom en Lesturgeon hebben omgewerkt tot een *reisboek naar de smaak van die dagen*. Die laatste formulering is overigens van Prakke die het toen nog volledig met Naarding eens was: Van der Scheer, de spil van de eerste authentiek Drentse cultuurbeweging, was de bedenker van het idee om als drie podagrissen Drenthe te bereizen en beschrijven.

De taakverdeling tussen de drie was volgens Naarding deze: de archeologische en folkloristische aspecten in het boek nam Van der Scheer voor zijn rekening; Boom behandelde onderwijs en bezienswaardigheden; en Lesturgeon zou verantwoordelijk zijn geweest voor de passages over gezondheidszorg, drankbestrijding en streektaal.

Maar de door Naarding beleden drie-eenheid bleek een mythe. Op 18 juni 1978 belegde de Drentse Schrieverskring in de kerk van Zweeloo een herdenkingsbijeenkomst ter gelegenheid van de honderdste sterfdag van Lesturgeon. Prakke leidde de bijeenkomst in met een toespraak,¹ waaruit dit kenmerkende citaat:

Dit driemanschap der Podagrissen nu bracht de eerste Drentse eigen-cultuur-beweging op gang en drukte daarop welhaast een halve eeuw zijn stempel. Onder bezettingstijd beleefde het réveil in en door de "bijna in het verborgen bloeiende Drentse Studiekring D.H. van der Scheer" in 1943, welke voordrachten na de bevrijding in druk verschenen met een bloemlezing uit het Boek der Podagrissen van onze Jan Naarding, die wij vandaag wel weer bijzonder missen.

En, zo voert Prakke de spanning op, *over het ontstaan en over het auteurschap is destijds veel gediscussieerd*, en hij herhaalt nog maar eens Naardings constructie van een

¹ Prof. Dr. H. J. Prakke, Lesturgeon leeft voort in zijn werk, *Coevorder Cahier* nr 2, 1978.

schrijvend driemanschap. Maar inmiddels weet Prakke beter: uit het Haags Archief heeft hij een briefkaart van Lesturgeon uit 1876 opgeduikeld. Die schrijft aan zijn collega J.P. de Keyser te Arnhem:

Geachte Collega. 't Bedoelde boek is van mij. De trias was ik alleen.

In 1993 wees C. Van Dijk er in zijn lezing *De podagristen, hebben zij bestaan?*¹ op dat Lesturgeon al eerder, in 1873, in een brief aan de bloemlezer Joh. Winkler had geschreven:

't Boek heet geschreven te zijn door drie podagristen. Dat fictieve of gefingeerde drietal concentreerde zich evenwel geheel en al in mijn persoon.

In zijn biografieën over Lesturgeon en Boom kwam Van Dijk nogmaals op de kwestie terug. Naarding beweerde in 1943: Van der Scheer maakte de opzet, de twee anderen maakten de reis en schreven het boek. Prakke stelde in 1978: Lesturgeon schreef alleen. Van Dijk neemt een middenpositie in: Van der Scheer initieerde en gaf uit. Lesturgeon schreef en Boom schreef mee. Nog wat preciezer: de twee laatstgenoemden begonnen er samen aan in 1842, maar in 1843 vertrok Boom naar Zwolle en liet Lesturgeon met het meeste werk zitten. Van Dijks nuchtere conclusie is:

In onze tijd zou op het titelblad hebben gestaan: door A.L. Lesturgeon, m.m.v. Harm Boom.

Maar als het driemanschap min of meer is ontmaskerd, hoe zit het dan met die reis? Het is niet zeker of die wel gemaakt is, meent Van Dijk. Is dat zo belangrijk, vraag ik me af. En wat zeggen de podagristen er zelf over? Lees het begin van het geestige *Voorberigt*:

Boeken zonder voorberigten - herbergen zonder uithangborden. Wij weten niet, of deze vergelijking nieuw, juist, ongezoekt, geestig is en willen ze daarvoor ook geenszins verslijten. Men verlangt een voorberigt. Welnu, 't zal er zijn.

Ons boek moet zich-zelf aanprijzen. Getuigschriften van gunstigen inhoud, wanneer zij den kinderen door eigen ouders worden meegegeven, rekenen altijd naar honing. Onze eeuw is ook te zeer de kinderschoenen ontwassen, om zich door die kunstgrepen te laten misleiden.

Ons boek is een reis - en ook geen reis, - een historie - en ook geen historie, - een satyre - en ook geen satyre,

¹ Voor de Picardt-club, die vanaf de jaren zeventig tot 2006 eens per jaar een bijeenkomst met lezingen organiseerde in de kerk te Coevorden.

De lezer geve zich-zelfen de moeite er deze verschillende karakters in te zoeken. Wij-zelve zouden 't van ganscher harte een je ne sais quoi noemen, als men er ons een oordeel over afvroeg.

Kortom, als 21ste-eeuwse lezer interpreteer ik: het gaat om een spel tussen schrijvers(s) en lezers, om fictie, om literatuur, die in de eerste plaats op haar literaire kwaliteiten beoordeeld mag worden. Daarbij is overigens de betrouwbaarheid van de beschreven feiten en verschijnselen (geografisch, archeologisch, historisch, volks- en taalkundig) niet in het geding.

Hoofdstuk 2. *De Romantiek, bron van de streektaalliteratuur*

2.1 *Het woord*

De opkomende streektaalbewegingen van de 19de eeuw maakten deel uit van een veel bredere culturele stroming, de Romantiek. Om de huidige streektaalliteratuur in haar verschillende uitingen en vormen beter te kunnen duiden, en om de achtergronden van allerlei tegenstellingen binnen de streektaalbeweging te achterhalen, doen we er dus goed aan ons nader te verdiepen in die 19de-eeuwse Romantiek. (Met een hoofdletter wel te verstaan, want zonder is romantiek een containerbegrip waar van alles inpast en daardoor per definitie inhoudsloos is.)

- Wat betekent het woord romantiek? (II.2.1)
- Wat houdt de filosofie van de Romantiek in? (II.2.2)
- Wat typeert de romantische kunstenaar? (II.2.3)

2.2 *Romantiek als literair begrip*

Het woord romantiek komt van *roman*. Zo noemden in de Middeleeuwen Franse auteurs hun ridderverhaal dat ze niet in het Latijn maar in de *Romaanse* volkstaal, dus het Frans, hadden geschreven. Dietse (= Nederlandse) schrijvers namen de term over als aanduiding voor hún in het Diets¹ geschreven ridderromans.

Na de Middeleeuwen kregen tal van die ridderromans-op-rijm, bewerkt tot gedrukte proza-boeken, een tweede leven bij een breed publiek. Bij de intellectuele en artistieke elite van Renaissance en Classicisme raakten deze voortbrengselen van ‘de duistere Middeleeuwen’ voor lange tijd in discrediet, om vanaf het laatste kwart van de 18de en in de 19de eeuw een comeback te maken, evenals oude sprookjes en volksverhalen. Sommige schrijvers en intellectuelen voelden zich ontheemd en leefden in onvrede met hun eigen tijd, het tijdperk van de eerste industriële revolutie. Die ging gepaard met landschapsvervuiling, alsmaar uitdijende fabriekssteden, armoe, kinderarbeid, alcoholisme, maatschappelijke ontwrichting. Hun verlangen naar pure schoonheid en heldendom vond bevrediging in middeleeuwse volksverhalen, sprookjes en ridderromans. Deze vaak ietwat overdreven bewondering voor die *romans* werd aangeduid met de term *Romantiek*.

Maar Romantiek houdt meer in. In 1766 omschreef Van Goens² het onderscheid tussen de tijd van Lodewijk XIV (1638-1715), dat is de periode van het Classicisme, en zijn

¹ *Diets*, de verzamelnaam voor de middeleeuwse Nederlandse schrijftaalvarianten, is synoniem met Duits en Dutch en betekent letterlijk *volks*; *van het volk*, *volkstaal* dus.

² Politicus, hoogleraar klassieke talen en cultuur en essayist Rijklof Michaël van Goens (1748-1810) introduceerde de Romantiek in Nederland.

eigen tijd, de pre-Romantiek, als een verschil tussen Geest en Hart. En in 1782 schreef zijn tijdgenoot Hiëronymus van Alphen¹ dat een dichter de Natuur niet moet volgen en benaderen met verstand en rede maar met bezieling en gevoel. Een dichter was in zijn ogen iemand die *door verbeelding of gewaarwording van binnen harmonisch tot 't hart spreekt*, zoals hij zelf probeerde te doen in zijn kindergedichten (II.8.1).

Vanaf die tijd, dus eind 18de eeuw, wordt de literatuurgeschiedenis tot in onze tijd, bepaald door de tegenstelling, met wisselende accenten, tussen verstand en gevoel, tussen rationeel en irrationeel, bewuste en onderbewuste, redelijkheid en rebellie, beheersing en vrijheid, vaste en vrije vorm, tussen klassiek-traditioneel en avant garde.

En dat alles geldt in zekere mate ook voor de streektaalliteratuur, zoals nog zal blijken.

2.3 Romantiek als levenshouding

2.3.1 Het verloren paradijs

De 19de eeuwse Romantiek is meer dan een literaire stroming. Het is een brede cultuurbeweging, een levenshouding en een filosofische denkrichting, met als grondlegger de Franse schrijver Rousseau². Van hem is de bekende uitspraak *terug naar de natuur*. Daarmee gaf hij uitdrukking aan zijn afkeer van de hofcultuur, die hij als onecht, gekunsteld en bovendien als onderdrukkend beschouwde. Dat laatste toonde hij aan in zijn *Vertoog over de ongelijkheid tussen mensen*: een kleine elite (koning, kerk, hof, adel) bezat vrijwel alle rijkdommen en alle macht, terwijl de rest van de mensheid in armoede en horigheid leefde. Rousseau typeerde deze toestand als decadent en *tegen*natuurlijk.

Vandaar: terug naar de Natuur. Dat wil zeggen: terug naar de natuurstaat, de toestand waarin de mensheid in vrijheid, gelijkheid, broederschap samenleefde, en het echte, het ware en het schone heersten. In wat men Cultuur noemde was dat ware menselijke, dat natuurlijke verdrongen - een verloren paradijs. De mensheid was vergeten dat ze voortkwam uit de Natuur, ze moest zichzelf hervinden. Maar waar en hoe?

2.3.2 De romantische utopie

Heinrich Heine (1797-1856) typeerde de Duitse Romantiek als een zoektocht in het middeleeuwse verleden naar de verloren eenheid tussen kunst en maatschappij. Bij het zoeken naar hun ideale maatschappij keken de Romantici zowel voor- als achteruit. Voorwaarts naar een nieuwe politieke orde waarbij Koning, Kerk en Kapitaal het niet voor het zeggen hebben.

¹ Hiëronymus van Alphen (1746-1803), jurist, letterkundige, vooral bekend geworden door zijn *Kleine gedichten voor kinderen*.

² Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Behalve toneel- en romanschrijver, filosoof, ook componist. Zijn filosofische, politieke en pedagogische ideeën zijn nog altijd invloedrijk.

Achterwaarts: terug naar oude leefwijzen. Vooruit: bevrijding van het 'ik' uit het strakke keurslijf van de burgerlijke moraal. Achteruit: terug naar mandeligheid, gemeenschap, broederschap.

Vanwege deze ingebouwde tegenstrijdigheid konden in later tijd zowel conservatieven als progressieven iets van hun gading vinden in de opvattingen van Rousseau en de Romantici. Sommige regionalisten hebben iets van het anarchisme in zich: ijveren voor kleinschaligheid, afkeer van centralisme, bureaucratie en gelijkschakeling. Anderen, zoals bijvoorbeeld Naarding (II.3.2), komen gevaarlijk dicht in de buurt van Blut-und-Boden-denken in hun afwijzing van het vreemde of nieuwe dat het Drents-eigene bedreigt.

Sommige romantische idealisten hebben geprobeerd de utopie in werkelijkheid om te zetten. Zo begon Frederik van Eden¹ in Het Gooi, met een aantal gelijkgezinden, een samenlevingsexperiment, Walden geheten; een maatschappij in het klein, economisch onafhankelijk, bestuurd als een coöperatie.

Anderen ontvluchtten de voor hen benauwende werkelijkheid in de verbeelding, in het bovenaardse en bovennatuurlijke. Weer anderen zochten hun heil in het oproepen van het verleden of in het ontwerpen van een mogelijke toekomst. Zo vinden de historische roman, de toekomstroman, SF en fantasy hun oorsprong in de Romantiek.

Ook in de bestaande werkelijkheid zocht men naar sporen van de natuurstaat en men vond die bij primitieve volken, in de geïdealiseerde 'edele wilde', zoals Karl May's Winnetou. Of men maakte en beschreef lange voettochten door plattelandsgebieden (Wanderlust, zie het vorige hoofdstuk) op zoek naar maagdelijke natuur en ongerepte plattelandsgebieden met hun volkscultuur (folklore) en zijn eigen volkstaal (dialect) die, ouder dan de gekunstelde landstaal, herinnerde aan een gemeenschappelijke oertaal. En nog dichterbij: men meende het natuurlijke, het onbesmette te vinden in het kind dat men was, het kind in zichzelf.

Het 19de-eeuwse regionalisme kwam voort uit dit complexe romantische levensgevoel, uit verzet ook tegen centralisme, tegen de groeiende macht van de nationale eenheidsstaat, tegen de toenemende dominantie van de eenheidstaal, de cultuurtaal (I.1.1).

Door de Romantiek geïnspireerde taalgeleerden uit die tijd zagen het dialect, de volkstaal, als de taal van een pre-industriële, dus nog onbedorven samenleving, een taal met de zuiverheid, oprechtheid en trefzekerheid die ook werd (en soms wordt) toegeschreven aan kindertaal. Het dialect werd gezien als een medium voor simpele en oprechte mandeligheid. Dit besef klinkt nu nog door in de poëzie van de hedendaagse Drentse dichter

¹ Frederik van Eden (1860-1932) schrijver van *De kleine Johannes*, psychiater en idealistisch 'wereldverbeteraar'.

Gerard Nijenhuis, die zijn streektaal beschrijft als een zuivere kindertaal, bedreigd door de taal van het getal, van het meten is weten-geloof (*Onlaand*, 27):

*En oeze taol - die zachte, die het nunern
kende van een kind, het longern van een vrumde,
die weur beheerst deur het getal.
Het rekenwerk was meerder as de stille zin
van oeze ingekrömpen woorden
die wij aal meer verzwiegt.*

2.4 De romantische kunstenaar

Het romantische levensgevoel werd belichaamd en uitgedragen door de romantische kunstenaar, vaak een eenling, onmaatschappelijk, rebels, onevenwichtig, innerlijk verscheurd. Volgens marxistisch georiënteerde kunstopvattingen¹ is deze artistieke en psychologische disharmonie te verklaren uit de veranderde maatschappelijke positie van de kunstenaar. De industriële revolutie bracht scheiding tussen hoofd- en handarbeid en daardoor scheiding tussen klassen, bijvoorbeeld tussen burgerij (bourgeoisie) en arbeidersklasse (proletariaat) tewee. De kunstenaar - geen hoofd- en geen handarbeider - werd klasseloos, verloor zijn voorheen duidelijke positie in het maatschappelijk bestel. Een late echo van deze visie klinkt door in de poëzie van Nijenhuis (*Onlaand*, 26):

*Waar blief ik zolf met witte boord en haanden,
Waar heur ik thoes - met wel heb ik nog baanden?*

Van de nood een deugd makend, schiep de kunstenaar de mythe van het romantisch kunstenaarschap: vrij, ongebonden, onder en boven de wet, maar tegelijk zuiver, oorspronkelijk en daardoor bijzonder, door het lot, de goden of zijn Muze begenadigd dan wel opgescheept met een bijzondere missie. Ook dat besef is de hedendaagse Drentse dichter Nijenhuis niet geheel vreemd (*Onlaand*, 6):

*Dichten is duren: 't Woord boeten 't vaast verbaand
gebruken, tegendraadse oetleg geven
van dat hemmele, ingeperkte leven*

Teruggeworpen op zichzelf creëert de romantische kunstenaar zich een eigen wereld. Bij een dichter is dat een wereld in woorden. Bij de hedendaagse streektaaldichter Nijenhuis heet die wereld *Onlaand* - tevens de titel van zijn meest romantische poëziebundel - een soort niemandsland, een tussengebied, tussen Natuur en Cultuur.

¹ Bijvoorbeeld Arnold Hauser in zijn *Sociale geschiedenis van de kunst*, Nijmegen 1975.

Ten slotte nog dit. Mét de kunstenaar verloor ook het kunstwerk zijn vroegere maatschappelijke en dienende functie (religieus of politiek). En opnieuw, van de nood een deugd makend, promoveerde de kunstenaar zijn ambachtelijk werkstuk tot een door de Muzen of de goden ingefluisterde schepping, autonoom, met geen ander doel dan Kunst te zijn: *l'art pour l'art*.

Wanneer het kunstwerk alleen nog zichzelf of zijn schepper vertegenwoordigt, worden in de dichtkunst het dichterschap zelf, het dichterlijk proces, het dichten en het poëtisch materiaal essentiële thema's. Het gedicht vormt de rechtvaardiging voor het dichterschap. Ook dat zien we bij Nijenhuis, welbeschouwd een 20ste-eeuwse Drentse representant van de 19de-eeuwse Romantiek (III.5.6).

2.5 Romantiek of nostalgie

In het licht van de 19de-eeuwse Romantiek, het romantisch levensgevoel en het romantisch kunstenaarschap krijgen beschouwingen over regionalisme, streektaalbeweging, streektaalliteratuur meer diepgang en reliëf, en worden de tegenstellingen en tegenstrijdigheden binnen bijvoorbeeld de Drentse letteren begrijpelijker. Bij het spreken over de Drentse schrieverij en haar schrievers moesten we misschien wat zuiniger zijn met de etiketten *romantiek* en *romantisch*.

Inderdaad, zeker in de Drentse literaire productie tot aan de jaren tachtig van de 20ste eeuw kunnen we allerlei geijkte romantische motieven signaleren: het niet thuis zijn in de eigen tijd; de mythe van de paradijselijke jeugd; het verlangen naar het dorp dat niet meer bestaat; woede of verdriet over landschapschapsbederf; treurnis over het verdwijnen van de oude mandeligheid; afkeer van machines en bureaucratie; kortom, onvrede met het hier en nu.

Bij Nijenhuis kunnen we terecht spreken van Romantiek, zonder de term geweld aan te doen, het gaat bij hem om een diepgewortelde en doorleefde visie, een levenshouding. Bij andere auteurs is eerder sprake van traditionalisme en nostalgie in hun dorpsvertellingen, de folklore van sagen, oude volksverhalen en de ballade, het volksverhaal in dichtvorm.

Nostalgie vond (en vindt soms nog) zijn uitdrukking in wat ik gemakshalve het heimwee-vers noem, vaak geschreven door een Drentse dichter *in den vrömde*, met meestal drie strofen van vier, soms vijf regels, vaak in de montere maat van een lied met vier versvoeten, hoe verdrietig de inhoud ook mag zijn: terugverlangen naar de geboorteplaats, naar het vredige leven in het dorp, het mooie Drentse landschap, het eigen volk, de eigen taal. Verlangen naar een verloren paradijs, zoals in de eerste en de laatste strofe van het gedicht *Kinderlaand* (uit: *Mandielig*¹) van Harm Drent (1906-1989):

¹ *Mandielig, een bloemlezing Drentse poëzie, bij 'nkander gaard en inleid deur Gerard Nijenhuis*. Zuidwolde 1983.

*Daor is, hoe wied de wereld strekt
een plekkie dat oes aait weer trekt,
een vogelnussie, kinderlaand,
in 't laange leven 't beste paand:
het olle Dörp, het Bos, het Zaand*

*Vaok is 't of dat allèn ontbrek,
de vrede van dei stille plek;
dan vaort deur 't haart dei vrömde trek
naor dat wat aait weer heimwee wekt,
Een laand, een volk, een dialekt.*

Wie hier eigenlijk aan het woord is, wordt niet duidelijk. Het is niet persoonlijk. Dat hoeft ook niet. Want wat Harm Drent zegt, geldt voor alle Drenten in den vreemde. Nostalgie is hier, net als in Jordaan-meezingers en Duitse schlagers, een mandelig, een gemeenschappelijk gevoel. De laatste regel is overduidelijk. Heel anders was dat bij de twaalf jaar later geboren Heyting (1918-1992) wiens gedicht *Verleuren Paradies* (uit: *Toegift*¹) eindigt met:

*Het gung veurbij; de jaoren hebt veurgoed
mij oet dat zomerparadies verdreven.
De harfst is daor - en mij is overbleven,
heimwee en warmte, bezunken in mien bloed.*

De langere regels en het slepende ritme passen bij het persoonlijke karakter van deze klaagzang. Dit is een persoonlijk verlangen. Nijenhuis (1932) verwerkte het onderwerp - wel weer in een traditionele viervoeter - nog persoonlijker in *Dreum* (uit: *Onlaand*²):

*Het was zo vrumd dat wat ik zag:
Ik was weer in mien kinnerlaand
en wie ik jaoren missen mus,
die speulden in het zummers zaand.*

*De tied bewoog zuk in een lus
en boog zuk naor de jongste dag
Het was zo waar! En op 't waoter
schreef het locht die ene naam.*

In *Drenthe* van Marga Kool (III.7.2) lijkt het mandelige helemaal te zijn verdwenen. De kindertijd van Drenthe is voorgoed voorbij. *Het stroeve zuken naor herstel van old verbaand* moet daarom wel mislukken:

¹ Hans Heyting, *Toegift*, Zuidwolde 1986.

² Gerard Nijenhuis, *Onlaand*, Amsterdam 1983.

*Die hier as kiend de smaak
en bijsmaak van het leven pruufde:
het wilde droeve laaien
van braom, paosvuur, heidebraand,
scheemsel en bescharming van de ieken,
die gung zo schuul
van binnen en van buten
dat tot in de ieuwigheid
van hum niet wieken
zal het stroeve zuken naor herstel
van old verbaand*

*die is een schip
ebouwd op zaand
alt longernd naor de vrijheid
van het water
mar veur de öfvaart al ebreuken
en estraand*

(Hoogspanning¹)

2.6 Mandelig en eigen

Drent, Heyting, Nijenhuis, Kool, het dialecttijdschrift *Oeze Volk* (nu *Maandewark/Oeze Volk*) en het letterkundig tijdschrift *Roet* - het zijn allemaal kinderen van de Romantiek. Maar ze zijn niet allemaal hetzelfde. Vooral in het begin is de Drentse schrieverij weinig persoonlijk, laat staan individualistisch.

De Drentse auteur die voor zijn werk de landstaal inruilde voor zijn moedertaal, de taal van zijn volk, gaf stem aan wat nog geen stem had. Die taal was (en soms nog steeds *is*) in de ogen en oren van veel randstedelingen niet meer dan een taalvariant, of eigenlijk een vorm van taalverbastering, waar ze met minachting of meewarig op neer keken. Daar komt nog bij dat schrijven in het Drents laat begint; toen de echte Romantiek elders al verdrongen was door andere, nieuwe stromingen, kwam zij hier net op gang.

Schrijvers als Bergmans-Beins, Roessingh en Naarding hadden in alle opzichten trekken van de late romantici. Zij bepaalden tot de jaren vijftig van de twintigste eeuw het gezicht van de Drentse literatuur. Intussen was de Nederlandse literatuur aan het eind van de negentiende eeuw allang met andere dingen bezig. Daar was het bovenpersoonlijke, het volkse allang opzij gezet door het individualisme van de Beweging van Tachtig: *de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie*, *de kunst om de kunst* en een herleving van het sonnet.

¹ Marga Kool, *Hoogspanning*, Zuidwolde 1987.

Dit vasthouden aan romantische vormen en motieven paste goed bij het karakter van de Drentse samenleving, waar de beleving van mandeligheid, gemeenschapsgevoel, nog veel te betekenen had. Johan Hidding (1918-1976) en Peter van der Velde (1918-2004) zijn de eersten die, heel voorzichtig, wat persoonlijker elementen toelieten in hun werk. Roel Reijntjes (1923-2003) zijn eerste bundels waren traditioneel-romantisch, Drents-eigen; in zijn latere werk werd hij steeds persoonlijker (II.6.4). Maar pas in de poëzie van Hans Heyting (1918-1992) wordt het ritme van de moderne tijd hoor- en voelbaar.

2.7 Romantiek en Drentse schrievery

Samenvattend, er zijn nogal wat raakpunten tussen de Romantiek en de streektalliteratuur:

1. Als nabloei van de Romantiek in de 19de eeuw zien we overal aandacht voor het natuurlijke, voor wat afwijkt van de stadscultuur, voor de schoonheid van het platteland. Daar was immers nog te zien hoe alles ooit geweest was en zoals het eigenlijk nog zou moeten zijn. Daar trof je nog overblijfselen van oude mandeligheid en gemeenschapsbesef.
2. En er is een andere kant: de belangstelling voor het bijzondere, het persoonlijke, het primitieve, eigene en instinctieve van natuurvölker en het kind in onszelf.
3. Romantiek is dan ook het besef dat de mens leeft in twee werelden: Cultuur en Natuur, bovenlaag en onderlaag, bewuste en onderbewuste, werkelijkheid en droom. En altijd dat ambivalente van leven in het hier en nu, maar ook terugkijken naar de kindertijd, het oude land, het verloren paradijs.
4. In de tijd van de Romantiek vonden taalgeleerden en schrijvers in streektalen oorspronkelijke taalvormen en taaluitingen terug. De streektalen weerspiegelden in hun opvatting bijna iets van de oertaal. En overal in Europa zien we hoe bevolkingsgroepen in de buitengewesten (Bretagne, Baskenland, Wales bijvoorbeeld) zich afzetten tegen het centrale gezag en hun eigen taal weer in ere hielden. Heel duidelijk is dat in Vlaanderen, later in Fryslân en nog weer later ook in Drenthe. Er werd steeds meer geschreven in die eigen taal en er ontwikkelde zich een serieus te nemen streektalliteratuur, hier: de Drentse schrievery.
5. De Romantiek is een vat vol tegenstrijdigheden:
 - Individualistisch, maar ook uit op het stichten van nieuwe samenlevingsverbanden.
 - Conservatief: heimwee naar vroeger, alles willen houden zoals het was, maar ook progressief: opkomen tegen sociaal onrecht.
 - Soms rationeel in de kritiek op ongelijke machtsverhoudingen, maar irrationeel in de afwijzing van het vreemde en nieuwe.
 - Het meest verwarrend is misschien wel dat je die tegenstellingen ook in één schrijver kunt tegenkomen.

6. Groter verschil dan tussen de twee belangrijkste Nederlandse Romanticen uit de negentiende eeuw, de conservatief-christelijke Bilderdijk en de vrijdenker Multatuli is nauwelijks denkbaar. Maar ook binnen hun eigen opvattingen zijn makkelijk tegenstellingen te vinden. Het lijkt wel of tegenstrijdigheid hoort bij de romanticus. Bilderdijk noemde zichzelf dan ook een onbegrijpelijk mens. En soortgelijke tegenstrijdige gevoelens, opvattingen en richtingen zullen we ook binnen het regionalisme, de streektaalbeweging en de Drentse schrieverij tegenkomen.

Hoofdstuk 3. Na 1945

3.1 Westerbork?

In de periode na de Tweede Wereldoorlog maakt de Drentse schrieverij een rijpingsproces door. Daarbij zijn van belang:

- De oorlog die net afgelopen is, plaatst schrijvers voor de vraag: waar moet ik over schrijven? Om Nijhoff te parafraseren: *puinhopen zien en zingen van mooi weer* - dat kon niet meer.
- Het verschijnen van de eerste Drentse dichtbundel in 1948.
- Het naar voren treden van gezaghebbende schrijvers als Naarding en Douwes.
- De schrijvers krijgen behoefte aan een schrijversorganisatie en een tijdschrift om hun werk met enige regelmaat te kunnen publiceren.
- Het Drents programma van de RONO geeft de Drentse taal alle ruimte en daardoor meer aanzien.

In Drenthe, maar ook in de rest van Nederland, leek de oorlog nauwelijks invloed te hebben op de literatuur. Dat gold zelfs voor een verzetsman als Jan Poortman (1897-1984). Tijdens de Bezetting had Poortman wel enkele verzetsgedichten geschreven, maar na de Bevrijding ging hij onverdroten door met het verzamelen van volksverhalen en taalgegevens. In zijn literaire werk geen spoor van die ingrijpende jaren 40-45. Wel in zijn historische publicaties, bijvoorbeeld over de Joden in Meppel.

Het kamp Westerbork, waar Philip Mechanicus en Etty Hillesum in de oorlog hun dagboeken schreven, leek wel los te staan van de Drentse samenleving en geschiedenis. In de eerste Drentse gedichtenbundel, *'t Diggelhoe*s van L.A. Roessingh (1873-1951), die drie jaar na de oorlog verscheen, zijn oorlog en oorlogsherinneringen volstrekt afwezig: tijdloze poëzie¹. En dat terwijl Roessing vanuit zijn huis in Elp het kamp kon zien liggen. Ook andere schrijvers gingen na 1945 door met hun werk of er niks gebeurd was. In deze pijnlijke vaststelling zit ook het dilemma van schrijven in het Drents. Het was immers voor alles begonnen om het conserveren van taal, gebruiken en leefwijze. Een zuiver literair doel - dat wil zeggen in een mooie vorm en in oorspronkelijke taal uitdrukking geven aan het leven in zijn ware gedaante met alle menselijke tekorten, pijn en tegenstellingen - streefde men niet na.

¹ Toch is de oorlog niet aan hem voorbijgegaan. In de bundel *Stoefzaand* (1988) ver na zijn dood uitgegeven gedichten uit de periode 1939-1948, staat *8 Mei 1945* (zie: *Scheupers*, p. 44).

Deze literatuuropvatting wordt pas veel later zichtbaar. En dan komt ook de oorlog ter sprake, zoals in een vrij laat gedicht van Hans Heyting waar hij een schuldgevoel uitspreekt dat je bij zijn voorgangers en tijdgenoten nergens aantreft:

Oorlogswinter

*Hoe kun ik er toe kommen:
speulen met kwasten en kleur;
ogenglans, wangenblos, mondbeweeg -
het geheim van heur kindergezicht.*

*Treinen vol jeuden, de straoten leeg,
echo's van dreunende leerzen,
maank sneivlokken vulen bommen.*

*En ik, blinden dicht, slöt op de deur;
schilderde verliefd en stil
de wirwar van blonde krallen,
de gloed van bloedrode krallen*

*en in het glas van heur bril
de weerschien van kerstboomkeersen.*

(*Toegift*, p. 26)

Aan zo'n gedicht is af te lezen dat de Drentse schrieverij naar vorm en inhoud volwassen wordt.

3.2 Nawerking van de oorlog

Zover was het direct na 1945 nog niet. Toonaangevend waren auteurs die al voor de oorlog publiceerden. Zoals de prozaschrijver J. J. Uilenberg (1881-1962). Hij gaf mooie beschrijvingen van het oude dorpsleven, zuiver van taal en typering, met een ondertoon van heimwee, bijvoorbeeld in de verhalenbundel *De olde jager* (1939). En in het lied *Ik heb u lief mijn heerlijk landje* - waarvan trouwens ook beweerd wordt dat het niet door hem maar door zijn vader is geschreven - dat nog altijd zo'n beetje dienst doet als het Drents volkslied. Maar het is zo zoetsappig van toon en inhoud, dat kritische Drenten het maar moeilijk uit de keel en over over de lippen krijgen, en dan nog niet eens omdat de dichter fout was in de oorlog (III.2.1)

Uilenberg schreef tijdens de bezetting in 't Duits-gezinde blad *Het Noorderland* en was correspondent van de Kultuurkamer in Drenthe.

In 1942 kreeg hij een literaire prijs. Voor zijn lidmaatschap van NSB en Kultuurkamer werd hij na de oorlog tot 1947 geïnterneerd en kreeg hij een publicatieverbod tot 1951. In 1953 begon hij gewoon weer te publiceren en later werd hij ook lid van de Drentse Schrieverskring.

Dat regionalisme lichte en duistere kanten heeft, zagen we al in het hoofdstuk over de Romantiek. Ook schrijvers uit Friesland en Vlaanderen lieten zich, mede uit verzet tegen de heersende rol van de landstaal en de officiële cultuur, verlokken door het ideaal van een pan-germaans Groot-Duits Rijk.

Zo bestond ook in Drenthe een verwantschap met de Duitse streektaalgemeenschap. En niet alleen omdat het Nedersaksisch de grens overschrijdt, het was ook een kwestie van levenshouding. De meeste Drenten bemoeiden zich niet veel met politiek. Drenthe was immers vanouds een streek waar de gemeenschap voorop stond en politiek gezien werd als een splijtzwam. En de grond speelde een voorname rol in de agrarisch bepaalde samenleving en al het vreemde werd met argwaan bekeken. Alles tezamen een voedingsbodem voor met het nazisme verwante geschriften.

Er waren natuurlijk ook schrijvers van onverdachte snit. Niet alleen Poortman, ook anderen Drentse auteurs liepen niet in de val van 't nationaal-socialisme. Iemand als Johan Hidding bijvoorbeeld, begon te publiceren bij het begin van de oorlog. Vanuit zijn streng-calvinistische achtergrond had hij genoeg afweer tegen nazi-ideeën.

Na de oorlog ligt op streektaalliteratuur een hypotheek van achterdocht en onverwerkt oorlogsverleden, wat - vaak stilletjes en uit 't zicht - nog decennia lang doorwerkte. Toen in 1991 Ab Drijvers toneelstuk *Het wichie dat te veul geluk har* (over een Drentse NSB'er en een Jodin) opgevoerd werd, kwam er wel veel publiek op af, maar een open discussie bleef achterwege. Het blijft kennelijk lastig om over het Drentse oorlogsverleden te schrijven en te lezen. Slechts een enkele maal laaien de verborgen emoties hoog op als bij een ondergronds smeulende veenbrand, zoals bij de naamgeving van het Naarding-instituut (I.6.7).

3.3 *Het Drents programma van de RON(O)*

Een belangrijke impuls voor de Drentse schrieverij ging uit van het Drents programma van de Regionale Omroep Noord en Oost (RONO)¹. Tonny M. van der Veen (1924-2004) was daarvan eind jaren veertig en begin vijftig de redacteur, een man met een goeie neus voor talent. Zelf student, keek hij goed om zich heen en plukte schrijvers uit collegebanken om zijn Drents halfuurtje, later een wekelijks uur, waar het hele noorden naar luisterde - vorm en inhoud te geven. De uitwerking hiervan kan niet gauw overschat worden.

¹ Later Radio Noord en weer later gesplitst in RTV Groningen en RTV Drenthe.

Streektaal is, zoals we zagen, voor alles spreektaal. Mensen die geen Drents lezen - en ook niet veel met hun eigen streektaal op hadden - hoorden die taal op de radio. En ze wisten niet dat het zo mooi kon klinken. Daar kwam nog wat bij. De radio gaf het Drents status en bood de Drentse schrijvers een heel nieuwe publicatiemogelijkheid. En dat was nodig ook. Want waar moesten ze anders heen met hun werk? Het maandblad *Drenthe* was in die jaren flinterdun, de *Drentse Volksalmanak* kwam eenmaal per jaar uit en bood slechts ruimte voor een paar gedichten. En kranten plaatsten wel eens een aardig stukje Drents in een verloren hoekje¹. Dat was het wel zo'n beetje.

Maar in 't Drents programma van de RONO was elke week tijd voor Drents literair werk, sterker nog, het hele programma steunde op teksten van Drentse auteurs en sommigen van hen lezen regelmatig voor uit eigen werk. Hans Heyting schreef zijn schetsen (radio-strips) *Schuppen is troef* en *Bij de scheerbaos* en maakte de gedichtenrubriek *In oeze Drèentse dichterstuun*. Gerriet Wilms verzorgde kritieken en Harm Werners (ps. G. Nijenhuis) presenteerde zijn verhalen in *Um 't Hemelriek*.

Zoals we nog zullen zien, is de doorwerking van dit Drentse radioprogramma groot geweest. Niet toevallig ontstonden in diezelfde tijd, begin jaren vijftig, de Drentse Schrieverkring en het dialecttijdschrift *Oeze Volk*, waardoor de Drentse schrijvers zowel een ontmoetingspunt als een publicatiepodium kregen. De kleine stroom van de Drentstalige literatuur werd breder, kreeg een bedding en vond aftrek. Nieuwe schrijvers meldden zich en wat ze schreven vond een groter publiek. Daarmee kwam ook in zicht wat in elke literatuur op den duur ontstaat: schifting, onderscheid, schrijfniveaus, tegenstellingen, geruzie, gedoe. Gaandeweg beleefde de Drentse schrieverij een aanzet tot volwassenheid.

3.4 De stem van Drenthe: Max Douwes

Schrijver en verteller

Een van de gezichtsbepalende schrijvers van de RONO, aan wie het programma een groot deel van zijn bekendheid dankte, was Max Douwes. Tonny van der Veen, de toenmalige chefredacteur Drents programma van Radio Noord haalde hem naar de radio. Douwes maakte er klankbeelden, trad op in sketches van Hans Heyting en was schrijver en verteller van de beroemd geworden radioschetsen rond de zwervende harmonicaspeler Mans Tierelier, die later in druk verschenen, eerst enkele in het maandblad *Drenthe*, later in boekvorm.

Hij bleef intussen ook meewerken aan RONO-programma's tot eind jaren zestig. Onder andere met een Drentse hertaling van het Nieuwe Testament.

¹ De huidige Drentse pagina in het *Dagblad v/h Noorden* biedt nauwelijks meer.

Werk

Als verteller van de Mans Tierelier- en hertverteller van Bijbelverhalen heeft Douwes grote invloed gehad op andere, ook latere Drentse schrijvers.

VERTELLER. Omspeeld door mondharmonikamuziek, droeg Douwes zijn verhalen zelf voor met zijn karakteristieke, wat droge en korrelige stem, en gaf aan enkele typen ook een eigen stemgeluid mee. De verhalen gaven, zoals in de traditionele dorpsvertelling, een beeld van het leven in een Drents dorpje, met twee brandpunten: de kerk (met Ol'Domnee als hoofdpersoon) en de kroeg (waar Jans Druppie de toon zette). Een derde belangrijk personage, bekend uit oudere streektaalliteratuur, is de dorpsfiguur, in dit geval de ietwat mismaakte Klein Rieksie, een dwars kereltje dat allerhande lelijke streken uithaalde die steeds in zijn eigen nadeel uitpakten.

Kenmerkend voor deze verhalen is de verteltrant. Ze lijken rechtstreeks voortgekomen uit de orale traditie en zijn daarin een voortzetting van de vertellingen uit de 19de en begin 20ste eeuw. Anders gezegd, als schrijver van de *vierde generatie* (III.4), sluit Max Douwes aan bij zijn voorgangers van de *eerste en tweede generatie* (II.1 en 2). In stilistisch en humoristisch opzicht evenaart zijn Mans Tierelier de Berend Veltink van H. Boom.

Daarbij leverde Douwes met zijn verhalen toch ook een vernieuwende bijdrage aan het Drentse verhalend proza:

- Hij bracht nieuwe thema's naast de folklore-traditie: twisten, ruzies, tegenstellingen, menselijke (on)hebbelijkheden, dorpspolitiek gekonkel en geloofszaken.
- Zijn verhaalfiguren blijven weliswaar nog wel typen en groeien nog niet uit tot echte karakters, maar het zijn geen karikaturen.
- Bij Douwes was schrijven niet bewaren en opschrijven van oude woorden en uitdrukkingen, maar een scheppend proces, waarbij ook nieuwe woorden ontstaan, zo vanzelfsprekend, dat ze in de oude taal werden opgenomen.
- Als stijlfiguur hanteerde hij graag het understatement, vaak gekoppeld aan de hyperbool: overdreven stapeling van adjectieven, wat een komisch effect oplevert.
- Zijn dialogen zijn kunststukjes van verzwegen bedoelingen, die door de luisteraar en ook door de hedendaagse lezer tot eigen genoegen meteen worden doorzien.

Zo kreeg het universum van Douwes een *Camera Obscura*-achtig karakter. In gesprekken werd erop gezinspeeld. Overal, en nog altijd, zijn z'n figuren eigendom van zijn vroegere luisteraars, waaronder ook diverse na hem komende auteurs. Mans Tierelier begint zo:

Het liekt me al weer doezenen jaoren lêen dat ik as een buidel van een jaor of veertien van schoel ofkwam. Van de legere school, vanzölfs. Ik geleuf dat ik ien keer zitten bleven zin. 'r Kan ook twee keer wezen ... daor zie ik van of.

Ik weet dat niet zo goed meer, want de schoel was niet mien grootste liefde.

Ik speulde veul liever op de mondharp. Op vrije middagen gung ik wal ies langs de hoezen um een liedtien te speulen. Smaanks kreeg ik dan een cent, en dan gung ik daor droppies veur kopen. Een kleine handtien vol. Lekker.

Doe ik dan toch nog van schoel ofkwam, doe zee mien vao tegen mij: 'Mans, wat wilt worden?'

Ik zegge: 'k Weet het niet vao. Niks vao.'

Hij zeg: 'Dat kan vanzölf niet.'

Ik zegge: 'Nee, vao?'

Hij zeg: 'Nee, want ieder mensk möt wat worden.'

Ik zegge: 'Ja, vao?'

Hij zeg: 'Ja, want doe möst de kost verdienen.'

Ik zegge: 'Ja vao; bedankt vao.'

Hij zeg: 'Ik begriep d'r niks van.'

Ik zegge: 'Nee, vao?'

Hij zeg: 'Nee, Mans.'

Ik zegge: 'Dan staot wij geliek, vao; want ik begriep d'r ook niet zoveul van.'

Ik geleuf dat mien moe het wål een beetien begreep, maor zie zee niks.

HERTALER. Ook bij het maken van zijn bijbelhertalingen was Douwes verteller: hij dacht daarbij niet alleen aan lezers maar ook - misschien wel in de eerste plaats - aan luisteraars. Gedeelten uit zijn bewerking las hij, samen met radio-medewerker Geesje Been, voor bij de RONO. Een voor zijn Drentse verteltrant karakteristiek fragment uit het kerstverhaal van Lucas 2:

En het weur der dan van in die dagen, dat der een gebod oetgung van Augustus, de keizer; al het volk dat zul inschreven worden. Dizze inschrijving weur veur het eerste maol daon, doe Quirinius drost was over Syrië. En iederien gung hen en luut zuk inschrijven, elk in het karspel daor hij van oldsher heerkwam.

Ok Jozef trök zo van GaliLea, oet de stad Nazateth, hen Judea, hen de stad Bethlehem, want hie was van David zien volk. Um zuk inschrijven te laoten met Maria, daor hij met under de geboden stund en die in verwachting was. En het luup zo, doe zie der kwammen, doe was de tied er. En zie kreeg een jonggien, heur eerstgeborene. En zie dee hum de doeken um en legde hum in een krubbe, want der was in het lozement gien stee veur heur. En in diezölfde contreinen daor waren schepers die die nacht waakten en de wacht heulden bij heur koppels. En onverdachts kwam een bode van God bij heur, dat Gods glans over heur scheen. En zie waren verballerd en verbiesterd van angst. En die engel dee heur de bosschupp: 'Wees niet bang, want zie, ik zeg jo grote bliedschup an, daor al de wereld diel aan hebben zal: in de stad van David is jo vandage de Heiland geboren, die Christus is, de Heer. En dit zal jo het tieken weden: ij zult een kind vinden, in doeken inpakt en deellegd in een krubbe. En op stonden was bij die engel een schare van de hemelse legermacht, die God loofde en zee: ere veur God in de hemel en op eerde, vrede veur al wel hum behaagt.

3.5 De Drentse Schrieverskring

Mede door *De Drênse Parnassus*, de recensierubriek van het Drents programma, ontstond de behoefte aan een plek waar schrijvers met elkaar over hun werk konden praten. Op 18 februari 1953 werd - en alweer in Stad - de Drentse Schrieverskring (DSK) opgericht. De eerste volmachten, zoals de bestuursleden naar goed Drentse gebruik genoemd werden, waren Gerard Nijenhuis, Jan Naarding, Gerriet Wilms, A. Huyser-Van Reenen en Nel Meyboom-Veltman.

Van elkaars werk beoordelen en kritiseren kwam vanaf het begin niet veel terecht. Wel lazen de leden hun werk aan elkaar voor. In later jaren werden vooral dialectbehoud en het uitdragen van het Drents en de Drentse cultuur van belang. De Schrieverskring trad naar buiten met schrijversavonden en het uitgeven van de *Drentse schrijversalmanak*. Voor het overige kreeg de kring steeds meer het karakter van een min of meer besloten gezelligheidsvereniging. Vooral toen in de jaren zestig en zeventig jonge aanwas zo goed als uitbleef en de gemiddelde leeftijd de vijftig gepasseerd was (1974).

Er bestonden nauwe banden met het tijdschrift *Oeze Volk*. Roel Reijntjes schreef daarover in het *Maandblad* (1974): *Als je Oeze Volk kent, dan ken je de Drentse Schrieverskring*. De verschijning van het rebelse tijdschrift *Roet* kwam dan ook hard aan bij de DSK. Zo hard dat Martin Koster, redacteur van *Roet*, geen lid mocht worden. Toch zou de Schrieverskring uiteindelijk het vertrouwde gebaande pad verlaten en van karakter veranderen.

Dat begon in 1983 toen Gerrit Kuipers (1918-2011) het voorzitterschap zou overdragen aan Jan Weggemans. Sommige leden, onder wie voorman van het eerste uur Nijenhuis, vonden de reactionaire Weggemans niet geschikt. De volmachten Kuipers, Van der Velde, Weggemans en Reijntjes traden af. De volgende vergadering trad een nieuw bestuur aan, bestaande uit Gerard Nijenhuis, Albert Haar en Henk Hadderingh. Zij stonden een andere manier van werken voor met ruimte om elkaars werk te bespreken en discussie te voeren over politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. En Koster werd lid.

Toch hielden de spanningen tussen de oude garde en de nieuwe lichter aan. Op zijn tweede vergadering werd Koster al ter verantwoording geroepen vanwege zijn kritische publicaties over Drentse auteurs. Er waren zelfs leden die hem wilden royeren. Zo ver kwam het niet. Onder voorzitterschap van Klaas Kleine, zelf ook iemand met een rebelse inslag, werd Koster in 1991 zelfs tot volmacht verkozen.

Een volgende bestuurswisseling zorgde voor nieuwe commotie. Enkele leden wilden Lukas Koops (1952) niet als voorzitter. Zij hadden vooral kritiek op de inhoud van zijn columns in de *Drentse Courant*, maar vermoedelijk speelde zijn politieke kleur ook mee (Koops was Statenlid voor GroenLinks). Een tegenkandidaat, het weinig schrijvende VVD-gemeenteraadslid Geert Smegen uit Witteveen kwam sommigen betrouwbarder voor. De coup ging niet door: Koops werd voorzitter.

Voor zijn felste tegenstanders reden om hun lidmaatschap op te zeggen. In zijn column in de *Drentse en Asser Courant* nam Koster, nog altijd bestuurslid, de gang van zaken ongezoeten op de korrel, wat hem niet in dank werd afgenomen door de rest van het bestuur, geleid door Koops. Het werd hem min of meer verboden zich in het openbaar kritisch uit te laten over andere leden van de Schrieverskring. Koster trad af als volmacht en bedankte tegelijk als lid.

Ogenschijnlijk onbelangrijk, haast kinderachtig gebakkelei. Maar onder de oppervlakte speelden allerlei tegengestelde opvattingen en belangen een rol: generatieverschillen, verschillen in opvattingen over politiek en literatuur, die toch ook weer zijn terug te voeren op de onderliggende tegenstellingen binnen het regionalisme. Er is haast geen andere plek te bedenken waar die tegenstellingen duidelijker aan het licht traden dan juist in de Drentse Schrieverskring.

In de loop van de jaren negentig zien we allereen een proces van vervaging van politieke-maatschappelijke en ideologische tegenstellingen, een ontwikkeling die wel eens met de term post-modernisme wordt aangeduid. In Nederland het tijdperk van de eerste paarse kabinetten van PvdA en VVD. Ook in de regionale beweging gaan de scherpe kantjes eraf, zowel naar binnen als naar buiten. Februari 1993 besloot de Drentse Schrieverskring ook Nederlandstalige schrijvers als volwaardig lid op te nemen, een ontwikkeling waarin het tijdschrift *Roet* de Schrieverskring was voorgegaan, zoals we nog zullen zien (II.5).

Toen zijn reglementaire periode van drie jaar erop zat, trad Lukas Koops 22 april 1995 af als voorzitter. Kenmerkend voor de malaise waarin de DSK in die periode verkeerde: er diende zich slechts één kandidaat-opvolger aan, Beate Plenter (1939-2013). Daarom werd de bestuursverkiezing uitgesteld tot de jaarvergadering in september. Dat ging Klaas Kleine niet ver genoeg. Getergd door het gebrek aan daadkracht van de DSK diende hij tijdens dezelfde bijeenkomst een opheffingsmotie in die aan duidelijkheid niets te wensen over liet:

Aoverwegende dat:

*het merendiel van de leden te lui is um een pote uut te stikken umtrent de Kring,
de helfte van de leden nooit schrif,
meer as de helft van de leden nooit komp op vergaderings,
het grootste diel van de leden in de Kring inaktief is,
de Kring in de provincie niks meer betieKent,
de Kring gien reden van bestaon meer hef,*

stel ik veur um de Schrieverskring op te heffen.

Klaas Kleine, 22 april 1995

Ook de behandeling van die motie werd doorgeschoven naar de jaarvergadering in september. Die vond plaats op 16 september. Het opheffingsvoorstel kreeg alleen de steun van Lukas Koops en Rieks Siebering (Klaas Kleine had twee maand eerder al bedankt als lid.). Wel werd besloten de activiteiten een half jaar stil te leggen om de mogelijkheden van revitalisering te onderzoeken. Een commissie bestaande uit Miny Hofsteenge, Beate Plenter en Harm Sijntstra kreeg de opdracht te onderzoeken:

'wat veur strukturen en organisaoties meugelijk bint, um van de Kring een vereniging te maaken, waoras schrievers geern metan doet.

De plannen die de commissie bedacht om de DSK uit het slop te trekken riepen weinig enthousiasme bij de leden op. Met als gevolg dat op 27 februari 1996 het interimbestuur (Cobi de Jonge, Geert Enting en Huib Minderhoud) de handdoek in de ring gooide:

Gezien de door ons als zeer negatief ervaren ontvangst van de plannen tot redding van de D.S.K. delen we jullie mee onze bestuurszetels ter beschikking te stellen. Wij wensen voor de Kring in deze vorm geen verantwoordelijkheid meer te dragen' (in een brief aan de leden).

Daarmee begon een DSK-loos tijdperk dat duurde tot juni 2012. Bijna zestig jaar na de oprichting in 1953 werd de Drentse Schrieverskring nieuw leven ingeblazen door een van de toenmalige oprichters, Gerard Nijenhuis, samen met Suze Sanders. Met als doel het literaire leven in Drenthe te stimuleren en schrieverij op een hoger plan te brengen. De nieuwe Schrieverskring trad voor het eerst naar buiten in het radioprogramma *Podium* dat wordt uitgezonden vanuit het café in Spijkerboor met de in dit verband misschien veelbetekenende naam *'t Keerpunt*.

Hoofdstuk 4. *Van Oeze Volk naar Maandewark*

4.1 *Een Drents tijdschrift*

Het tijdschrift *Oeze Volk* werd opgericht in 1956, drie jaar na de Drentse Schrieverskring, in een periode van algehele opleving van het Drents, die haar bakermat had in het Drents radioprogramma van de RONO. *Oeze Volk* was in opzet geen puur literair blad. Dat blijkt al uit de werkwijze: de oprichters, Hans Heyting, Gerrit Kuipers (1918-2011) en Harm Werners (pseudoniem van Gerard Nijenhuis, 1932) zetten door de hele provincie een netwerk op van 'correspondenten' die voor de verspreiding van het tijdschrift zorgden en nieuws inbrachten. De achterliggende gedachte was dat het blad een breed achterland moest hebben, het moest gedragen worden door 'oeze volk'.

Voor de oudere schrijvers, waaronder gevestigde namen, vonden in het blad een publicatiemogelijkheid: Heyting, Hidding, Kuipers, Harm Drent, Harm Koops (1914-1977), Grietje Clewits (1883-1962), Peter van der Velde (1918-2004), Max Douwes, Arend Mulder (1906-1991). En daarnaast dichters die wat later begonnen te publiceren, zoals Janny Alberts-Hofman (1929-2008) en Seidell-Broekhuizen (1929).

Oeze Volk had en heeft geen literair program. Het geeft een beeld van wat er geschreven wordt in het Drents, met dien verstande dat alle ophef wordt vermeden. Dus geen seks en drugs en rock'roll. Zeker ook geen politiek. Geen satire, liever de zachte humor van het dorpscafé. Daardoor is het blad aantrekkelijk voor een breed publiek. In 1976, twintig jaar na de oprichting, werd *Oeze Volk* de Culturele Prijs van Drenthe toegekend.

In 2008 kreeg het blad een facelift en een andere naam: *Maandewark/Oeze Volk* (zie ook hierna 2.5). Anno 2016 telde het blad zo'n 1700 abonnees, uniek voor een streektaalblad.

4.2 *Oeze Volk door de jaren heen*

De inhoud van de eerste jaargangen laat duidelijk zien dat *Oeze Volk* geen literair tijdschrift maar eerder een familieblad is dat een breed publiek wil bereiken. Van alles stond er in: verhalen en gedichten, artikeltjes over historische zaken, een overzicht van wat er die maand in Drenthe was voorgevallen, met de nadruk op humoristische berichten, een maandelijkse puzzel, een enkele boekbespreking en veel informatie over wat er in het Drents verscheen.

Door de jaren heen is dat niet veel veranderd. De kracht van het blad is dat de lezers weten wat ze krijgen: een bonte verzameling verhalen en gedichten, met wat berichten ertussen door, zo nu en dan een taalkundig artikeltje, eerst van de hand van Naarding,

adviseur van het blad, later wel eens van Geert Kocks, de man van het *Woordenboek van de Drentse dialecten*, weer later van Henk Hadderingh (1949) en diens vader L. H. Hadderingh (Bart Veenstra), met wie hij ook het *Drents Woordenboek* (1979) samenstelde. Het *Naoberpraotien* (van Bonnie Veendorp) is vanaf het begin een vaste rubriek en de rij van medewerkers is nog even groot als in de beginperiode en sommige namen stonden daar al die jaren tussen. Bijvoorbeeld die van Gerard Nijenhuis.

Ook het omslag van *Oeze Volk* bleef jarenlang hetzelfde: een zwartwit foto (bij een jubileumnummer in kleur) van een dorpsgezicht, spelende kinderen, oude ambachten, een natuurimpressie of een Drents landschap bepaalde de eerste aanblik van het blad. Wat veranderde was de ondertitel: van 1956 tot 1983 *Naoberpraot veur Drèentse lezers*, daarna werd het *Maondblad in Drèents dialect*, vanaf 1992 *Maandblad in de Drèentse taol* en na 2008 *Tweemaandelijks blad in de Drentse taol*. Daaruit spreekt een groeiend zelfbewustzijn.

Bij doorlezing van de jaargangen kom je vrijwel iedereen tegen die in het Drents heeft geschreven of nog in het Drents schrijft. Voortdurend duiken er nieuwe namen op die vaak na een of twee keer weer verdwijnen, maar soms ook grote bekendheid kregen. Zo debuteerden Bart Veenstra (1921-2005) en Roel Reijntjes (1923-2003) allebei in 1956 in *Oeze Volk*.

Later, tussen 1976 en 1985, kom je ook de namen tegen van *angry young men* als Koster en Veenstra, en begin jaren tachtig die van Marga Kool en Jannie Boerema. Werk van deze nieuwlichters staat samen met dat van anderen die in de loop der jaren bijdragen leverden, in *Oes eigen taol, gedichten en verhaolen* (1991), een jubileumboek bij het 35-jarig bestaan van het blad.

Maar daar bleef het niet bij. Ook *Oeze Volk* onderging de invloed van de veranderende tijdgeest. Thematiek en vormgeving van de opgenomen poëzie laten dat zien. Vanaf de jaren tachtig tot 2016 in *Maandewark* zien we een langzaam aanzwellende stroom van vrije gedichten die de traditionele *Oeze Volk*-poëzie lijkt te verdringen. Daaronder nogal wat zwakke Heyting- en Kool-navolgingen, eerder vormloos dan vrij te noemen, met willekeurige regelafbrekingen die een poëtische vorm suggereren.

Bekende oudere auteurs, zoals Heyting, Van der Velde, Reijntjes en Nijenhuis zien we later terug in het tijdschrift *Roet*. Anderen vonden geen genade in de ogen van de *Roet*-redactie, of ze voelden zich blijvend meer thuis bij *Oeze Volk*, een blad dat, minder ambitieus dan *Roet*, en zonder kapsones, zichzelf trouw en dus Drentser was en bleef.

Bart Veenstra en Gré Seidell-Broekhuizen zijn twee waardige exponenten van de vertellen- en dichtkunst die *Oeze Volk* bood en biedt.

4.3 Gezichtsbepalend redacteur Bart Veenstra

Als één auteur gezichtsbepalend is geweest voor *Oeze Volk*, dan wel Bart Veenstra (pseudoniem van L.H. Hadderingh). Vanaf 1956 werkte hij met vertellingen, schetsen, commentaren en gedichten mee aan *Oeze Volk*. Na zo'n jaar of tien begon het blad, onder meer door leegloop van de oorspronkelijke redactie, vermoeidheidsverschijnselen te vertonen: mede-oprichter Nijenhuis vertrok eind jaren vijftig naar het westen en Gerrit Kuipers stapte in 1966 op, waarna Hans Heyting een jaar lang alleen de redactie voerde.

Oeze Volk kon dus wel een bloedtransfusie gebruiken. Samen met zijn vrouw nam Bart Veenstra de leiding over. Een lange reeks van jaren droegen zij het blad, Martha als redactiesecretaris, Bart als redacteur, schrijver en als literatuurverslaggever, zoals in dit artikel uit het nummer van oktober 1985:

Janny Alberts-Hofman in Ballo

In 't Schepershoes in Balloo, gung Gerard Nijenhuis weer l s met zien riegel schrievers en schriefsters, waarvan e ieder maond ene in de stoel zet um ze te interviewen um 't maor ies mooi te zeggen. De leste zaoterdag van september zat Janny Alberts-Hofman oet Schoonebeek in de biechtstoel en vertelde van heur wark en heur jeugd.

Janny is 'n dichteres en schriefster, die zowel het dialect as 't Nederlands bruukt in heur wark.

Je kunt heur zeen as een vredesdoef, aal wat gram is in dizze wereld schof ze ver van zuk. Dat vertelde ze ok an Gerard en an 't volk. Wat meer begrip veur mekaor, ok in de schrie-verij, dat is 'n grote w ens van Janny Alberts-Hofman.

Dizze aovend dreug ze veur oet Drèentse bundels en oet het Nederlands wark waarbij "Kraomverziet" levensecht hen veuren kwam. De Nederlandstalige gedichtenbundels, die oetgeven wordt bij Kok in Kampen, bint slim in trek. Janny lat 't ok niet all n bij schrijven, naost een schriefstoel in hoes hef ze bij de Drèentse Schrieverskring en Oeze Volk een bestuursstoel. Ze hef nog plannen um weer hen heur geboorteplaats Sleen te gaon, het laand waar het leven good is en het dialect niet minder. Hoe 't ok is, ze hef ok de scholders under Oeze Volk en daor kuw wies op weden.

Daarnaast schreef Veenstra hoorspelen voor Radio Noord en vanaf 1960 meer dan dertig avondvullende toneelstukken voor Drentse amateurtoneelgroepen. Meestal blijspelen en kluchten, en enkele stukken voor kinderen. Luchtig toneel. Geen ingewikkelde karakterstructuren, geen vormexperimenten. De gulle lach, Drentse mandeligheid en herkenbaarheid, daar draaide het om. Daar zat zijn publiek op te wachten: zo werden er eens tweehonderd voorstellingen geboekt voor een stuk dat ie nog moest schrijven.

Van 1966-1991 had Bart Veenstra een column in het *Nieuwsblad v/h Noorden*¹ onder de titel *Drenthe in dizze daogen* en van 1991-1997 in de *Hoogeveensche Courant*, aan welke krant hij ook feuilletons leverde. En of dat allemaal nog niet genoeg was schreef hij ook Nederlandstalige fictie: drie streekromans, een tiental kinder- en jeugdboeken en Nederlandstalige non-fictie over de geschiedenis van Gasselte. Veel indruk maakte de autobiografische documentaire *De man die moed had, ervaringen van een kankerpatiënt* (1985), de beschrijving van een ziekteperiode in 1980.

Meer over Veenstra in III.4.7.

4.4 Oeze Volk-poëzie van niveau: Gré Seidell-Broekhuizen

In 1971 debuteerde Gré Seidell-Broekhuizen in *Oeze Volk* met poëzie. Daarna publiceerde ze behalve in dit blad ook verhalen in de *Hoogeveensche Courant*. Vooral haar vroege gedichten vertonen alle kenmerken van de *Oeze Volk*-poëzie: traditionele natuurlyriek, dicht bij huis, in zorgvuldige, soms wat ouderwetse bewoordingen, goed lopende regels en een strakke, traditionele versvorm, vaak de zogenaamde driekwarter. Gaandeweg echter wordt haar werk persoonlijker en ook wat vrijer en ruimer van vorm. Een mooi voorbeeld daarvan is *Hoogzomer* uit de bundel *Tussenruimte*. Met brede penseelstreken tekent zij het land waar ze van houdt.

Hoogzomer

*Wanneer de dauw nog druppelzwaor
dof daal hangt, op 't keerpunt waor
nog stilte is van nachtelijk zwiegen,
begunt wied vot een locht te stiegen
aover de drömpel van de morgen,
ânzet van zegen én van zorgen.*

*in 't schemergries van lochtig glop,
Drenthe wordt wakker en stiet op.*

*een leeuwerik drag zien lichte lach
hoog naor de klaorte van de dag;
en 't vrèdig vee komp saam edreven
um witte wèelde of te geven;
er giet een golden golving deur
de riepe rogge langs het speur.*

¹ Verschijnt sinds 2002, na fusie met het *Groninger Dagblad* en de *Drentse Courant* onder de naam *Dagblad van het Noorden*.

*nou lochtendag de nacht verdringt
streupt ze de mouwen op en zingt.*

*en as ze 's aovends mu, verhit
nog èven op de huken zit
tegen de holtwal, vuult ze 't beven
van het zowat voldragen leven
en mit een glimlach op 't gezichte
knupt ze heur nevelnachtjak dichte.*

*alles zinkt in stilte weg
as Drenthe zich ter ruste leg.*

Het eigene, het meer persoonlijke, zit 'm in de beschrijving van Drenthe als een vrouw in verwachting, die na gedane arbeid, moe maar voldaan vanachter een houtwal het leven in Drenthe gadeslaat. Deze metafoor wordt onnadrukkelijk en overtuigend uitgewerkt. In een golvend ritme stroomt de tijd in alle stadia van de dag, aan de lezer voorbij, uitmondend in nacht en rust, beeldend verwoord in het dichtknopen van het *nevelnachtjak*, een nieuwvorming die er zijn mag.

Meer over Seidell-Broekhuizen in III.5.4.

4.5 Via Maandewark naar Zinnig

Maart 2007 gaan de Stichting Oeze Volk, de Stichting Drentse Taol en de Stichting Het Drentse Boek op in het Huus van de Taol. Deze fusie heeft gevolgen voor *Oeze Volk*. Vanaf jaargang 2008 verschijnt het blad tweemaandelijks. Het eerste nummer nog in zwartwit onder voorlopige redactie van Tjaard Imbosch en Jent Hadderingh. De volgende nummers verschijnen in *full colour*, boekformaat, als een modern magazine, maar nog steeds met een sfeervolle foto op het omslag. De redactie wordt deels vernieuwd en bestaat sindsdien uit: Klaas Koops (tevens eindredacteur), Tjaard Imbos, Abel Darwinkel, Marry de Lange en Aagje Blink.

Op het omslag prijkt nog steeds oude naam *Oeze Volk*, maar in een aanzienlijk kleinere letter dan de hoofdtitel *Maandewark* daarboven, over de volle breedte. Vermoedelijk om de pijn bij menig trouwe abonnee wat te verzachten wordt het blad in het colofon en in andere publicaties steeds gepresenteerd als *Maandewark/Oeze Volk*. Maar voor hoelang?

Over de inhoud kunnen die trouwe lezers zich niet beklagen. Veel zal hen herkenbaar voorkomen. Hoofdbestanddeel wordt nog steeds gevormd door gedichten en korte verhalen, met daarnaast een aantal vaste rubrieken. Het juninummer van 2015 kan model staan:

- BIJ DE VEURDEUR, een redactioneelkje met een globale typering van de inhoud. Een COLUMN van Aagje Blink, te vergelijken met de vroegere *Naaberpraoties* van Bonnie Veendorp.
- WIEDVORT EN KÖRTBIJ, een rubriek waarin Dick Blancke zijn huidig bestaan in Frankrijk spiegelt aan een vorig leven in Drenthe.
- VERHAOLEN. Deze keer van Tiny Kuper, Harrie Adema, Bas Luinge, Allard Noorman en Aagje Blink.
- VAN HUUS UUT bevat nieuws van Het Huus van de Taol en boekaankondigingen.
- De al jaren lopende rubriek van Harm Jan Lesschen OP DE BRINK VAN ...: met foto's verluchte stads- of dorpsbeschrijvingen.
- GEDICHTEN. Deze keer van Anneke Mensen-Siegers, Klaas Koops, Tiny Kuper, Gerdina, Egbert Bussemaker, Hillie Schalk-Kamps, Gerla Niemeijer, Marchinus Elting, Lucie Kremer, Bert Kamping.
- Dan volgt de rubriek VEUR DE BUITELS (zie ook II.8.3). In dit nummer met een verhaal van Alinde Man en twee gedichten van Janny Kok-Wolbers.
- Elk nummer besluit met UUT DE OLDE DEUS. Eén of enkele teksten uit vroegere jaargangen. In dit nummer het gedicht *Wees wiezer jong!* van Peter van der Velde uit juli 1965.

Vanaf 2017 gaat *Maandewark* samen met *De Taokraant*, het huisorgaan van het Huus van de Taol, verder als *Zinnig, Drents Tiedschrift* (zie ook I.3.8)

4.6 De betekenis van *Oeze Volk*/Maandewark

Aan een tijdschrift als *Oeze Volk* valt de hele ontwikkeling van de Drentse schrieverij sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw af te lezen. De opzet was misschien wel erg breed, populair en vrijblijvend, maar had wel een groot voordeel: het was propaganda voor het Drents. Een tot dan tamelijke kleine taalbeweging was bezig uit te groeien tot een brede stroming in Drenthe. Zo'n beweging kan nooit louter literair zijn. Mensen die graag naar de Drentse verhalen van Radio Noord en later de RONO luisterden, vonden in *Oeze Volk* de namen terug van de schrijvers die dat programma gezicht gaven. 's Avonds gingen die auteurs op pad, niet alleen om hun werk te laten horen, maar zeker ook om het belang van de Drentse taal onder de aandacht te brengen.

Binnen die taalbeweging was *Oeze Volk* een waardevol instrument. Het tijdschrift heeft bijgedragen aan de emancipatie van de Drentse taal en cultuur. Daarbij prevaleerden behoud van het Drents-eigene, versterking van het Drentse taalbesef en Drentse mandeligheid boven literaire kwaliteit en soms ook boven politieke duidelijkheid. Daarom kwam en kom je in *Oeze Volk* geen dichterlijke experimenten tegen, geen scherpe analyses, geen kritische boekbesprekingen. En daarom bleef het blad zo veel mogelijk buiten de discussie over de Naarding-kwestie (I.3.6).

Niet onvermeld mag blijven dat *Oeze Volk* - en nu ook *Maandewark* - altijd ruimte heeft geboden aan kinderliteratuur. In feite was en is dit blad het enige podium, de enige kweekvijver voor auteurs van Drentse kinderliteratuur. Meer hierover in II.8.3

Naarmate het Drents opbloede als schrijftaal en het aantal actieve beoefenaren toenam, naarmate sommigen van hen, mede onder invloed van ontwikkelingen in de Nederlandse literatuur, zich meer en meer gingen bezinnen op vorm en inhoud van hun werk, werd steeds sterker de behoefte gevoeld aan een tijdschrift met een meer literair karakter, aan een blad dat zich afzet tegen het al te volkse en Drents-eigene van *Oeze Volk*. Dan laait de tegenstelling tussen lectuur en literatuur op, waarbij wel moet worden aangetekend dat in *Oeze Volk* vanaf het begin beide aanwezig waren.

Dat tijdschrift, *Roet* geheten, komt, net als het Drentse radioprogramma, net als de Schrieverskring en net als *Oeze Volk* uit Stad. En na enige tijd duiken in dat blad, naast nieuwe schrijvers, toch ook weer de namen van schrijvers op die eerder aan *Oeze Volk* meewerkten.

Hoofdstuk 5. *Roet*

5.1 *Stad*

Oeze Volk bereidde zich al voor op de viering van het 25-jarig jubileum toen er opeens een nieuw blaadje verscheen. Het zag eruit als een schoolkrantje, volgeschreven, gestencild en verspreid door de redacteurs. Maar hoe onooglijk ook, dat pamfletachtige blaadje, getikt op een niet al te beste schrijfmachine en uitgebracht in een oplage die niks voorstelde vergeleken bij die van *Oeze Volk*, zorgde voor flink wat reuring in de stille vijver van de Drentse schrieverij. En, net als het Drents radioprogramma, net als *Oeze Volk* en net als de Schrieverskring, het begon in Groningen, in Stad.

Groningen had door de eeuwen heen niet alleen een culturele functie voor de Groninger Ommelanden (Stad en Ommeland) maar ook voor de Olde Lantschap. Voor het gevoel van de Drenten hoorde Stad, gelegen op de laatste uitloper van de Hondsrug en vanouds een brinkdorp, even goed bij Drenthe. Drentse jongeren gingen daar studeren. Dat was al zo in de tijd van Menso Alting (1541-1612), de Drentse kerkhervormer; dat was zo in negentiende eeuw toen de Groninger School¹ de provincie Drenthe voorzag van vrijzinnige dominees als Lesturgeon (III.1.5); en dat is nog zo in onze tijd.

Terwijl in Drenthe een echte stadscultuur ontbreekt, waar Assen, Meppel en Coevorden ondanks hun stadsrechten toch randverschijnselen zijn, waar Hogeveen en Emmen met de beste wil van de wereld geen stadsallure krijgen, was Groningen altijd al een echte stad. Daar leefde de cultuur, daar was een universiteit, daar ontstonden kunstzinnige bewegingen, zoals De Ploeg (met o.a. Altink, Wiegers, Dijkstra) in de *roaring twenties* van de vorige eeuw en Gr4K (De Wolff, Tissing, Waskowsky, Van Dijk) in de al even roerige jaren zeventig. En we zagen al (II.3.3) dat vanaf de jaren vijftig het Drents programma van de RONO vanuit Stad een krachtige impuls uitzond naar een meer volwassen Drentse streektaalliteratuur.

En vele jaren later vond het poëziegezelschap Dichters uit Epibreren, dat in 1994 werd opgericht door de uit Drenthe afkomstige dichters Bart FM Droog, Tjitse Hofman en Kasper Peters, pas echt zijn draai in Stad en vandaar zijn weg naar nationale en internationale podia, en weer terug naar het Drentse *Roet*: zie het zomernummer van 1996.

¹ Aanduiding voor de vrijzinnige, moderne stroming aan de theologische faculteit van de Groningse universiteit.

5.2 Voorlopers

In de jaren zeventig werd het letterkundig klimaat in Drenthe in belangrijke mate bepaald door het - in de ogen van de jonge schrijvers Martin Koster en Ton Kolkman afstandse - tijdschrift *Oeze Volk*. Dat was weliswaar in dezelfde tijd ontstaan als het Groningse blad *'t Swieniegeltje*, maar dat sloegen ze veel hoger aan, ook al ging het na vijf jaar al kopje onder.

't Swieniegeltje (1954-1959), met de redacteurs Willem Diemer, Jan S. Niehof en Simon van Wattum, is in twee opzichten een vroege voorloper van *Roet*. Allereerst vanwege zijn satirisch en stekelig karakter. Het zette zich af tegen

'de lu, dij de jonge Grunneger letterkunde de nek omdraaien willen met aalbumverskes, veurlopen en bakken vertellen'

Verder omdat *'t Swieniegeltje* weliswaar begon als een puur Gronings blad, maar gaandeweg ook bijdragen uit andere streektaalgebieden opnam. Dat deed *Roet* later ook: eerst alleen Drents, later ook Platt-Duuts, Stellingwerfs, Gronings. Nog geen Nederlands. Dat deed *'t Swieniegeltje* vanaf het begin wel, als de aangeboden teksten maar kwaliteit en een relatie met Groningen hadden.

In 1966 diende zich een andere voorloper aan, *Twijspaalk*, onder redactie van Hadewich Klooster en Simon van Wattum (later uitgebreid met anderen), een tijdschrift met een satirisch karakter, volgeschreven door een paar lieden die schuilgingen achter een hele rij pseudoniemen. *Twijspaalk* hield het maar negen nummers vol.

In de tweede jaargang van weer een nieuw tijdschrift, *De pennevogel*, dat in 1974 werd opgericht door Jannie Bakker-Rietman, Henk Bloemhoff en Ton Kolkman, treedt Koster voor het eerst voor het voetlicht. Met Annie van der Veen vormden Kolkman en Koster de redactie van een blad met dezelfde uitgangspunten als het vroegere *Swieniegeltje*, met bijdragen in het Stellingwerfs, Drents, Twents, Achterhoeks, Sallands, Gronings, Hamburgs en Oostfries. Wegens gebrek aan abonnees hield het blad in 1979 op te bestaan.

5.3 Oprichter en eerste hoofdredacteur: Martin Koster

Inmiddels hadden Koster en Kolkman zoveel tijdschriftervaring opgedaan dat ze het aandurfdën met een eigen blad verder te gaan. Dat werd *Roet*, onkruid in het altijd zo keurig aangeharkte Drentse dichterstuintje. Een paar jaar later stak dat onkruid ook de kop op in Groningen: in 1982 hielp Martin Koster bij het formeren van een redactie voor het tijdschrift *Krödde* (Gronings voor roet)¹, bestaande uit Fokko Veldman, Hannie Diemer, Wim de Lange en Henk Scholte.

¹ *Krödde* hield eind 2015 op te bestaan.

Dat was drie jaar nadat de Drent Koster (1950) en de Twent Kolkman (1950), beiden studenten Nederlands *Roet* hadden opgericht uit onvrede met het bestaande literaire klimaat. De streektaalschrieverij in Drenthe zat naar hun opvatting te vast aan folklore, aan de beeldvorming van het oude en vertrouwde, vaak humoristisch aandoende dorpsleven. Sex & Drugs & Rock & Roll was er niet bij. Geweld, eenzaamheid, rebellie, zinloosheidsgevoel - dat alles bestond niet in Drenthe als je de Drentse letteren van toen mocht geloven.

Roet was een gestencild blaadje, formaat A5, met een door Ton Kolkman ontworpen omslag in wisselende kleur. De beide redacteuren presenteerden zich met drie namen: Prugel Vosbargen, Ghelmer Vlintenhout en Linus Voestbiel. Om het blaadje vol te krijgen hadden ze meer schuilnamen nodig. Namen die het baldadig-satirische karakter van het blad onderstreepten.

De eerste vijf nummers werden door hen geredigeerd en volgeschreven. Vijf jaar later terugblikkend zei Koster:

'Zy viendt dat er neug ies wat daon worden mut an 't anfietern van de verzoorde Drentse letterkuunde die as vaoke niet wieder komp as "siep,schaop en scheper".
(uit: *Old Zeer, vief jaor ROET*).

In de verdere ontwikkeling van *Roet* zijn door de jaren heen twee redacteuren beeld-, inhoud-, en kwaliteitsbepalend geweest: Martin Koster en Ton Peters.

Allereerst oprichter Martin Koster, 'Sudetendrent' (geboren in het Drentstalige deel van Overijssel), Drentstalig schrijver, twintig jaar redacteur, bezielend leider en stimulator (anfieteraar) van 1979 tot 2000. Zonder wie dan ook tekort te doen, kan ik zeggen: zonder Martin Koster was er geen *Roet* geweest en zo ja, dan was het allang ter ziele geweest en zo nee, dan had het er beter niet kunnen zijn. Dit soort zinnen, maar dan in het Drents kom je tegen in het proza van Koster.

Werk

Zijn eerste pennevruchten leverde Koster tussen 1976 en 1985 aan *Oeze Volk*. De redactie had echter niet zoveel op met zijn teksten die zij vaak pas na veel gedoe en soms met aanpassingen aan de eigen smaak opnam. Mede daarom probeerde hij intussen voor zichzelf en andere Groningse en Drentse schrijvers te komen tot betere publicatiekanalen met hogere literaire eisen, vooral ook wars van alles wat zweemde naar bloed-en-bodem.

Van 1986 tot 1992 was Koster (door sommigen bewonderd, door anderen gevreesd en door een enkeling gehaat) columnist bij de *Drentse Courant* en van het *Nieuwsblad* van 1995-1996.

Als Meine Roswinkel (en nog zo'n 30 schuilnamen¹), en vanaf 1995 onder eigen naam, publiceerde hij gedichten, verhalen, satirische stukjes en parodieën in *Roet*. Zijn werk kreeg een plaats in diverse bloemlezingen.

Liefde en dood

In beschouwingen over Koster krijgt de parodiërende en satirische inslag van zijn werk zoveel aandacht dat zijn belangrijkste thema's ondersneeuwen. En ja, hij komt altijd en overal voor zijn mening uit, *a rebel with a cause* zoals Jannie Boerema hem eens niet onaardig typeerde. En ja, in zijn columns spaarde hij niemand en koos hij als een van de weinige Drentse schrijvers onomwonden partij in de Naarding-kwestie, net als in het conflict over het voorzitterschap van de Schrijverskring (II.3.5). En ja, zeker zijn vroege gedichten zijn vooral parodieën. Marga Kools veel geciteerde gedicht *Achter oen ogen* verandert - om het vriendelijk te zeggen - onder Koster's satirische pen in *Veur mien roeten*.

Dat alles is slechts een deel van de waarheid en zeker niet het belangrijkste. In het voorwoord tot *Ave Reest*, een bloemlezing uit het werk van Koster (*Roet* nr 83, waarmee hij na twintig jaar afscheid nam als redacteur) formuleerde Gerard Stout het zo:

In de twintig jaor dat e in 't Drèents schreef, weur Koster zien anvankelijk zore stijl algedurig wat Bourgondischer, mar zien belangriekste thema's (liefde en dood) bleven 't zölfde.

(Gerard Stout, *Veur de leesder*, *Roet* 83, winter 1999/2000)

Zijn mooiste gedichten en verhalen gaan inderdaad over liefde, dood, eenzaamheid, maar ook dan zijn ironie, humor en zelfspot nooit ver weg. Al deze elementen zijn samengebald in het volgende ontroerende fragment van Nescioachtige beknoptheid en trefzekerheid. Alleen die veelzeggende eerste zin al:

Scheiding

De dag dat hij twei jaor stopt was met roken, weur hij cremeerd. 't Was een typische winterdag mit veule regen. Kreien hungen in de locht. 't Haandtievol volk dat komen was um zien levent kuunstmaotig nog wat te verlengen, deur nog ies uutgebred over hum te praoten, scheut al gauw de kroeg in nao Bach zien 'Wenn ich einmal soll scheiden'. Iene gung niet mit. Wat mus ze daor ok zuken? Zij kende de miesten ja toch niet en die ze nog kende zul ze niks meer te vertellen hebben nao zoveul jaor. Ze leup hen lien viefte en kun nog net op 't olde stömpeltien mit weerum. Toe de busse vutree, keek ze nog even achterum. Ze zag de piepe van 't grieze gebouw deur de bomen hen, mar gien rook. De crematoriu-movends warkten tegenswoordig volgens 't no smoke, no smell-principe. Heur man had

¹ Voor een naar Koster's eigen zeggen bijna volledige opsomming zie p. 468/469 van Nijkeuter II.

heer dat gisteraovend nog hiel diplomatiek uutstukt. Toe Merel in huus kwaamp zag ze een bossien narcissen op taovel staon en veur 't eerst die dag was ze een buusdoek neudig.

(uit: Ave Reest, *Roet* 83, winter 1999/2000)

Meer over Koster in III.7.3.

5.4 De constante factor: Ton Peters

Naast en na Koster heeft Ton Peters jarenlang een belangrijk aandeel gehad in de ontwikkeling van *Roet* tot een veelzijdig blad van (meestal) hoge kwaliteit. Deze neo-Drent, Nederlandstalig dichter die de laatste jaren ook Drentse poëzie schrijft, redacteur van 1989 tot 1997 en sinds 2004 opnieuw, is inmiddels meer dan twintig jaar een constante factor in de redactie van *Roet*.

In 1989 werd *Roet* tweetalig. De redactie werd uitgebreid met Marga Kool, Rouke Broersma en Ton Peters. Broersma werd binnengehaald om literatuuranalyses te leveren en Ton Peters voor poëzierecensies. Peters verzorgde bovendien enige jaren de rubriek DLG (Drents Light Verse Genootschap), waarin hij zijn Drentse collega's voorging in en uitdaagde tot het schrijven van vormvaste Drentse lichte verzen. Zijn belangrijkste 'volgeling' werd Peter van der Velde.

Daarnaast publiceerde Peters vanaf 2001 in *De Tweede Ronde* (tijdschrift voor light verse-dichters en vertalers), hij maakte literaire radioprogramma's voor RTV Drenthe, was en is animator van diverse literair-culturele evenementen in Drenthe, tekstdichter voor cabaretgroepen, initiatiefnemer en samensteller van diverse thematische bloemlezingen.

Taal, tellen, vertellen

Nederlands, wiskunde, geschiedenis, de drie belangstellingsvelden van de leraar Peters - samen te vatten in de woorden taal, tellen, vertellen - zien we terug in zijn literaire werk. Die drie woorden met dezelfde oorsprong geven tezamen weer waar een vormvaste dichter als Ton Peters het mee moet doen: om zijn verhaal in taal te vatten, moet hij op zijn tellen letten.

Met de publicatie van *Vanwege het getal*, ruim honderd gedichten uit de periode tussen 1989 en 2013, geeft Ton Peters zijn lezers eindelijk de kans zich een beeld te vormen van het talent, het vakmanschap, de inspiratiebronnen, de humor en de (zelf)spot waarmee hij zijn dromen koestert en alles wat hem niet aanstaat in het moderne leven te lijf gaat: het verdwijnen van kennis, van geheugen, van historisch besef, van poëzievormen, poëtisch vakmanschap, cultureel erfgoed in de breedste zin van het woord. Aan een onttakelde Gorkumse scheepswerf wijdde hij een cyclus gedichten in LINGE II, met de veelzeggende ondertitel *afscheid van cultureel erfgoed*. Historische onderwerpen zijn niet ongewoon in de poëzie van Peters. Titels als *Bonifatius*, *Johan de Wit*, *Van Speijk* spreken voor zich.

Peters schrijft (meestal) vormvaste gedichten: sonnetten, varianten op sonnetten, rondelen en rondeelachtige gedichten, olleke-bollekes en experimenten met zelfbedachte vormen, maar de kwalificatie light verse-dichter schiet in zijn geval tekort. Wie zich niet alleen vergaapt aan Peters kunstig vakmanschap, maar zich ook laat raken door zijn maatschappelijk engagement en wijzer wil worden van zijn cultuur-pessimistische visie, ontmoet een 21ste-eeuwse rederijker in Drenthe.

In *Dörpstraot, oes dörp* onthulde Peters een verborgen facet van zijn talent: de jarenlange omgang met Drenten, de Drentse taal en de Drentse literatuur inspireerde hem tot Drentse poëzie.

Huus van de taol

*Je doet de deur zacht lös en loopt een huus
veurzichtig in naor diep verbörgen plekken,
waar herinnerings nooit zult vertrekken.
Je haanden bij een aander in de buus.*

*Hier hebt ze meer as lange nachten had
en leut de liefde beddenplanken kraaken,
lag zummerhitte nakend under 't laoken
en weur de tied tot stofnust saomenvat.*

*Hier vuul je pas de diepte van de taol.
aj dreumen duurt in aanderman zien taol.*

(uit: Ton Peters, *Vanwege het getal*, Peize 2013)

Voor *Dörpstraot, oes dörp* vertaalde Peters ook enkele verzen van de Amerikaanse dichter Ted Kooser (1939), wiens werk zich volgens Peters beter in het Drents dan in het Nederlands laat vertalen. Een Drentse Kooser-bundel¹ is in voorbereiding.

Meer over Peters in III.7.8.

5.5 Een blad van formaat

Zijn voorlopers hielden het geen van allen lang uit, maar zelf bestaat *Roet* inmiddels al een kleine veertig jaar. En anders dan zijn tegenhanger *Oeze Volk* heeft het blad zich door de jaren heen vernieuwd, zowel inhoudelijk als uiterlijk: van gestencild satirisch blaadje tot een volwaardig, veelzijdig en mooi vormgegeven letterkundig tijdschrift met subsidie van de provincie, uitgegeven door Het Drentse Boek.

¹ Ted Kooser (1939): Amerikaanse dichter.

Zilver A5 (1980-1986)

Na enkele nummers kregen Koster en Kolkman last van ademnood: hoe krijgen we het volgende nummer weer vol? Sfeer en teneur van *Oeze Volk* beviel ze dan wel niet, het blad had wel enkele medewerkers met kwaliteit. Peter van der Velde bijvoorbeeld die opkwam voor zuiver Drents; Hans Heyting met zijn heel eigen poëzie; Marga Kool die nog maar net in het Drents publiceerde maar allerwegen aandacht trok; Gerard Nijenhuis die met zijn sonnetten toch eigenlijk het *Oeze Volk*-niveau oversteeg.

Dezen en anderen die genade vonden in de ogen van Koster en Kolkman, werden gevraagd mee te werken aan het nieuwe blad dat bij verschijnen onmiddellijk aandacht trok en door mensen uit de *Oeze Volk*-stal en door de toenmalige Schrieverskring betiteld werd als kwajongenswerk. Wat begon als een generatieconflict - jonge schrijvers in opstand tegen de gevestigde orde van *Oeze Volk* - kreeg een bijzondere kleur. Van der Velde en Heyting waren al rond de zestig toen ze door de dertigers van *Roet* binnengehaald werden. En van generatieconflict werd de tegenstelling tussen *Roet* en *Oeze Volk* er één van literatuur tegenover lectuur.

Niet alleen de medewerkerskring, ook de redactie ondergaat van tijd tot tijd uitbreiding en vernieuwing. In 1982 wordt Dick Blancke de derde redacteur. Hij vertrekt na twee jaar en wordt opgevolgd door Jan Veenstra die tot 1997 aanblijft. Ton Kolkman neemt in 1986 afscheid. Een opvolger wordt gevonden in Gerard Stout die tot 1999 deel uitmaakt van de redactie.

Vanaf de zesde jaargang verschijnt het blad bij een echte uitgever, Het Drentse Boek, wat leidt tot een mooiere uitgave: drukwerk in een zilverkleurig omslag, ontworpen door Albert Rademaker. De uitgever bemoeit zich niet met de inhoud en laat in het colofon weten:

De Stichting Het Drentse Boek kuj niet anspreken op de inhold.

Bij het vijfjarig bestaan in 1984 zette de reactie in vijf punten uiteen waar *Roet* voor staat:¹

1. *Wy wilt allent mar dudelek maken dat ie met et Drents veule wieder kommen kunt: Drents is niet ait etzölde as naoberpraot! 'Wel et eerste nummer goed lezen hef (-) zal et (as wy hoopt) dudelek wodden weden dat ROET schreven is mit grote liefde veur en (benaom) zorg over et Draens. Van de bladen die d'r wassen, hebt wy dat idee niet en dat muiet oes donders. ROET wil strieden veur et Draens in et Draens, (-). '*
2. *Wy van ROET gaot deur um et pad lös te holden veur schrievery van dizze tied. ROET is unofhaankelek en striedbaor, en gef et Draens zien kaans. '*

¹ De baldadige inslag van de redacteurs is af te lezen aan de opzettelijk inconsequente spelling: Drents, Draens, Dreins. Een officiële spellingregeling kwam pas in 1988 (1.4.2).

3. *De bedoeling van dit tiidschrift is, en hef ok ait west, um jonge Drenten een meugelijkheid te geven um te publisieren. '*
4. *'t Dreins wat as wy (nog) hebt, door geleaf wij in. Wij denkt dat we daor wieder mit kunt. Dat elke taol die as deur meinsen praot wodt en bestaon wil, ok bestaon kan, en meugelikheden in zuk hef um ok op 'letterkuundige heugte' genug te hebben. Wisse aj prebeert um zo ok die taol zölf op die hogere heugte te kriegen. Ok al déur de dinger waor as die taol veur neudig is.*

Zwart A4 (1987-1995)

Vanaf de negende jaargang verschijnt *Roet* op A4-formaat (magazine), met een zwart omslag, ontworpen door Corrie van der Wees die ook verantwoordelijk is voor de opmaak van het binnenwerk. Het *Roet*-logo (nu in rood) van Albert Rademaker blijft gehandhaafd. De nieuwe vormgeving markeert een inhoudelijke koerswijziging, een bredere opzet, die in de loop van de volgende jaren steeds duidelijker gestalte krijgt:

- Aandacht voor de relaties tussen literatuur en beeldende kunst.
- Meer ruimte voor literatuuranalyse en essays.
- Themanummers en speciaalnummers gewijd aan één schrijver.
- Regelmatig Drentse vertalingen van buitenlandse literatuur.
- Ruimte voor schrijvers uit andere streektaalgebieden: Gronings, Stellingwerfs, Sallands.
- Waardering voor het 'light verse'-genre, wat blijkt uit de rubriek DLG (Drents Light Verse Genootschap).

Opzienbarend was de mededeling dat *Roet* tweetalig zou worden. Om die reden werd de redactie in 1989 uitgebreid met de tweetalige Marga Kool en de Nederlandstalige schrijvers Ton Peters en Rouke Broersma. Kennelijk achtte de redactie de tijd rijp en de positie van het Drents sterk genoeg om de deur naar het Nederlands open te zetten. Anderen beweerden dat gebrek aan hoogwaardig Drents werk hierbij ook een rol speelde.

Hoe het zij, in deze 'zwarte periode' gaf een stabiele redactie (Koster, Stout, Veenstra, Peters, Broersma, Kool) op overtuigende wijze uitvoering aan het aangekondigde beleid. Enkele hoogtepunten:

- In samenwerking met Radio Noord het vertaalproject POETRY INTERNATIONAL ('87).
- EN ROUTE, een samenwerkingsproject met Drentse grafici ('89).
- Een themanummer over Westerbork en een over Molukkers ('89).
- Een Nijenhuis-nummer ('91) en een Heyting-nummer ('92).
- EROETIEK, een heel nummer hilarische Drentse pornografie van Gerard Stout ('93).
- VROUWLUAN 'T WOORD ('93), geredigeerd door een gastredactie bestaande uit Stieneke Boerma, Albertien Klunder en Nicolette Leenstra.

Beige boekformaat (1996-2003)

Met ingang van de zeventiende jaargang ondergaat *Roet* een drastische metamorfose: van zwart naar crème met blauwe opdruk, van A4 naar boekformaat, minder uitdagend, degelijker, bijna voornaam, eigenlijk zoals een gevestigd letterkundig tijdschrift eruit behoort te zien. Een schepping van Gerard Ph. Alberts.

In personeel opzicht is deze periode minder stabiel dan de vorige en het rustige uiterlijk doet vermoeden. De helden worden moe. In 1997 houden Peters en Veenstra het voor gezien. De achterblijvers, bijgestaan door het nieuwe redactielid Albertien Klunder, houden het nog twee jaar vol, waarna Koster het na twintig jaar tijd vindt om op te stappen, niet veel later gevolgd door Broersma.

Een wat ongewisse periode breekt aan. De redactie lijkt een duiventil. Goedwillende maar onervaren redacteurs, bovendien geen auteurs, komen en gaan. De enige stabiele factor is Hans Jalvingh (van 2001 tot 2007 in de volgende periode), die zich bij sommige themanummers laat bijstaan door vertrokken oudgedienden.

Opmerkelijke tijdschriftafleveringen uit dit tijdperk:

- Een dubbel-nummer gewijd aan Reijntjes ('97).
- Gedichten bij portretten van Drentse schrijvers gemaakt door Trudy Kramer en Ger Siks ('98).
- Een tekstloos nummer met Drentse grafiek ('99).
- Een hommage van Drentse dichters aan Rudi Seidel: gedichten bij de drastische veranderingen in de landschappen die deze toen 19-jarige kunstenaar eind jaren '50 in tekeningen vastlegde ('99).
- AVE REEST, een dubbelnummer met een bloemlezing uit 20 jaar *Roet*-bijdragen van Martin Koster (2000).
- Een bijzonder rijk thema-nummer gewijd aan Klaas Kleine (2002).

Vierkant (2004-2013)

De volgende tien jaar is *Roet* vierkant (21x21) en wisselend van kleur in een opmaakontwerp van Mieke-Martje van der Broek.

Ondanks deze uiterlijke vernieuwing houdt de redactionele malaise, die onvermijdelijk gepaard gaat met kwaliteitsverlies, nog enkele nummers aan. Met de terugkeer van dichter en recensent Ton Peters (2004), de komst van Jan Harbers (2006) die verhalen en boekbesprekingen bijdraagt en journalist, radio-maker en auteur Lukas Koops (2010), die gaat optreden als hoofdredacteur, wint *Roet* stap voor stap aan visie, stabiliteit, creativiteit en kwaliteit. Vanaf 2006 dienen zich bovendien enkele nieuwe, veelbelovende schrijvers aan: Chris Canter, Jan Harbers, Annije Maria Brans, Leny Hamminga en Tieme Woldman.

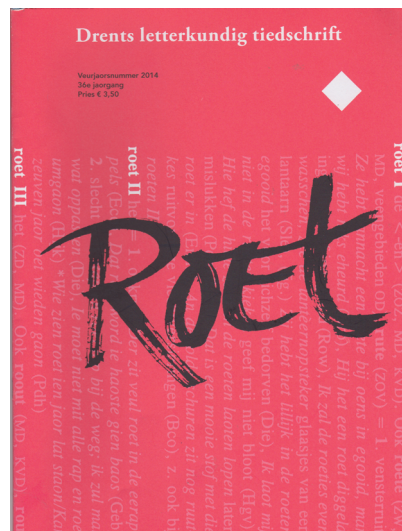
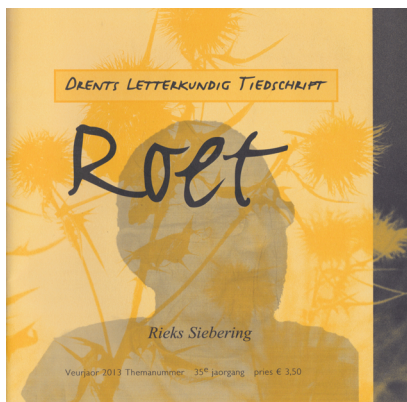
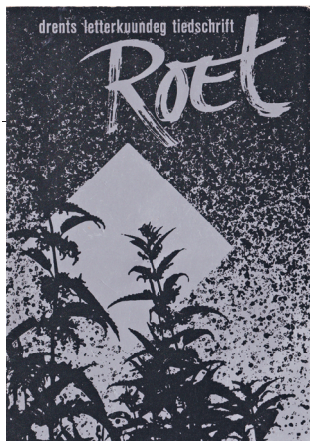
De hoogtepunten zijn vooral in de laatste fase van deze periode te vinden:

- Het themanummer GOD IN DRENTHE (2006),
- Het BEVRIJDINGS-nummer (2011)
- En een dubbelnummer gewijd aan de dichter Rieks Siebering (2013)

Rood A4 (2014)

Onder redactie van Lukas Koops, Jan Harbers en Ton Peters is *Roet* in 2014 aan een nieuwe fase begonnen, in een nieuwe opmaak, weer van Albert Rademaker die eerder ook de zilverkleurige *Roet* ontwierp. Weer in magazine-formaat, maar nu rood. Uitdagend? Nieuw elan? Een herleving van de zwarte periode, *Roet* op zijn best?

Het eerste nummer, *KunstRoet*, dat in de zomer van 2015 verscheen, voorspelt veel goeds: gedichten en verhalen bij door de auteurs uitgekozen kunstwerken die in het blad worden afgebeeld.

Hoofdstuk 6. *Van Drents-eigen naar eigen in gedichten*

6.1 *Modernisering en individualisering*

In de ontwikkeling van de Drentse dichtkunst van de 20ste en begin 21ste eeuw neem ik twee bewegingen, twee tendenzen waar. De ene is een beweging van binnen naar buiten, van een Drents-eigen naar een grenzenloos dichterschap, te vangen in de term *modernisering*. De andere tendens beweegt zich van buiten naar binnen, van Drents-eigen naar eigen, van mandielig naar persoonlijk, dus *individualisering*.

Die twee, ogenschijnlijk tegengestelde tendenzen worden zichtbaar in een poëtisch veranderingsproces:

- Een andere opvatting over dichterschap en dichten die zelf tot thema wordt gemaakt. Andere onderwerpen.
- Andere dichtvormen.
- En misschien wel het meest opvallend: de beeldspraak krijgt een andere functie.

In dat proces onderken ik drie fasen. Eerst zal ik deze beweringen verder uitwerken. Daarna bespreek ik drie dichters die model kunnen staan voor de drie fasen in deze literaire ontwikkeling.

6.2 *Van de oude lantschap naar innerlijk behang*

Modernisering en individualisering waren in de 20ste eeuw algemeen maatschappelijke ontwikkelingen, internationaal, nationaal, regionaal. Ook de streekbewoner raakte los van de mandelige streekcultuur. Drentse dichters van opeenvolgende generaties zijn daarvan de vertolkers.

Bij Heyting (1918-1992), Drenthe's eerste echt moderne dichter, begint het. Zijn vrije versvorm is nieuw voor Drentse poëzie, evenals zijn thematiek: zijn gedichten gaan over persoonlijke aangelegenheden, zijn liefdesgevoelens, zijn angst voor de dood en soms ook over het kunstenaar- en het dichterschap. Hij raakt los van Drentse *mandieligheid* en van streektaal- en streekcultuurbindingen. Ook bij Reijntjes (1923-2003) zie je in zijn reisgedichten een drang om de streek te laten voor wat die is. En in zijn latere werk wordt bij hem ook die tweede beweging zichtbaar: van Drents-eigen naar eigen, de bezinning op zijn homoseksuele geaardheid en zijn dichterschap.

Begin 20ste-eeuwse Drentse dichters als L.A. Roessingh (1873-1951) bezongen de schoonheid van het Drentse landschap of uitten hun verdriet over landschappelijke verstoringen. Het gaat daarbij steeds om een zichtbare werkelijkheid, de *olde lantschap*. Bij

latere dichters als Heyting en Reijntjes komt dat ook nog voor, maar bij hen zijn natuurverschijnselen al meer verbonden met hun eigen binnenkant. De natuur en het Drentse landschap staan niet meer op zichzelf, maar vormen een spiegel van de dichtersziel.

Nog een stapje verder gaat Nijenhuis (1932): het landschap - nog steeds herkenbaar en realistisch - biedt de metaforen om het landschap van het gemoed te beschrijven. In zijn geval het *Onlaand*. Daar woont de dichter, in een soort tussengebied, een Einzelgänger met een roeping: het dichterschap. In het gedicht komt dat landschap, zinnebeeld voor het dichterschap, in woorden tot leven. Het dichten, het dichterschap, de dichter en zijn taal zijn zelf onderwerp van het gedicht geworden.

Jannie Boerema (1946) roept een landschap op dat het toneel is van mythologische gebeurtenissen, of ze voert ons naar Xanadu, het droomeiland van de ziel, en dan zijn we wel heel ver van huis en hof. Bij Marga Kool (1949) vallen landschap en innerlijk samen. Haar landschap is minder realistisch dan dat van haar voorgangers en de beeldspraak wordt autonoom: waar die naar verwijst, zegt het gedicht hoogstens tussen de regels door. Beeldtaal wordt geheimschrift. De lezer moet een gedicht niet alleen lezen, maar ook ‘oplossen’ en daarin een eigen verklaring zoeken.

Hoewel ouder dan Boerema en Kool debuteerde Rieks Siebering (1941) jaren later dan Marga Kool en mede onder haar invloed. Deze dichter laat in zijn werk de binding met het Drentse landschap helemaal los. Alleen de taal is nog Drents. Bij hem is het landschap geabstraheerd tot *innerlijk behang*¹. Zoals in een abstract schilderij is de natuur teruggebracht tot de kern: zand, korrels, water, zee, rivier, bomen (nooit een bepaald soort boom), wind, zon. Oerelementen als symbolen voor de oerbestanddelen van de ziel, van een kosmisch levensgevoel.

Verder kan een dichter haast niet gaan. Of hij zou moeten kiezen voor *poësie pure*, klankpoëzie, bijna muziek dus, zoals het bekende *Oote ote boe* van Jan Hanlo (1912-1969) of de wat minder vergaande experimenten van Paul van Ostaijen (1896-1928). Die wees trouwens ook nog een andere weg: die van de visuele poëzie, ook wel concrete poëzie genoemd, bijna grafiek dus. Maar afgezien van enkele aanzetten tot klankgedichten van Peter van de Velde (*Wai*) en Roel Reijntjes (*Pan an de Beilerstroom*) komen gedurfde experimenten in de Drentse dichtkunst niet voor.

Van oude lantschap naar innerlijk behang: drie dichters kunnen model staan voor de drie fasen van modernisering en individualisering in de Drentse dichtkunst. Achtereenvolgens bespreek ik: L. A. Roessing (tweede generatie²) als vertegenwoordiger van het traditionele

¹ *Het innerlijk behang* (1950) is de titel van de dichtbundel van Hans Lodeizen (1924-1950), vaak getypeerd als de voorloper van de Experimentelen of Vijftigers.

² Voor de indeling in 9 generaties zie de Leeswijzer bij Deel III.

streektaaldichterschap; Roel Reijntjes als overgangsfiguur (vierde generatie); en ten slotte Rieks Siebering als exponent van het moderne dichterschap (zesde generatie).

6.3 De oude lantschap: L. A. Roessingh

't Diggelhoes

Vanaf 1923 publiceerde Roessing gedichten in de *Nieuwe Drentsche Volksalmanak*. In 1948 werden ze gebundeld in *'t Diggelhoes*, de eerste Drentse gedichtenbundel die in druk verscheen, een gebeurtenis van belang voor de Drentse literatuur. Een klein maar mooi boekje met traditionele gedichtjes van drie keer vier regels (driekwarters, noem ik ze) over het oude Drentse landschap, de kindertijd, het einde van het leven, de herfst, over verlangen naar de goeie, ouwe tijd:

Veuroetgaank

*Ja, krek ales weur hier offerd:
Brede wegen, heid' en heerd,
Strubben, wal en zaandverstoefing,
Ales weur verliekedeerd.*

*Daolkies wordt, mien golden iempies,
Hier het leste slaggien scheurd.
Veur deen sangen hoed, mien Drenthe,
Hebt deen kinder 't geld dan beurd.*

*Dwelend zuuk ik nog de ressie's,
Dee men over luut veur oes,
En ik speul, as paartie kinder,
Stillijk met een diggelhoes . . .*

Stoefzaand

Ook *Stoefzaand*, Roessinghs tweede bundel, bevat geen poëzie van grote woorden of van diepzinnige onderwerpen, maar simpele, gevoelige gedichtjes over kinderen, over de natuur, over het leven dicht bij huis en haard, Gezelleachtige natuurgedichten, zij het minder klankrijk en zonder de vormexperimenten van zijn Vlaamse voorbeeld:

Roggeblompies

*Roggeblompies van de nes!
As een koppel blauwe oogies,
Kekst doe mij zo vrundliek an,
Maank de gele aorenboogies.*

*Doe versteetst het leed as 't weit;
As de snaoren wèer gaon zingen,
Van de grote golden haarp.
't Leedtien veur de starvelingen.*

*Waant doe blefst ja zunder zörg;
Laachst zoollaank doe steetst in 't einde;
Laachst tot ook deen meier komt;
't Olle Heintien met de zeinde.*

Dezelfde toon en vergelijkbare thematiek - kenmerkend voor een beginnende streekliteratuur - treffen we later ook aan bij Naarding (III.3.1) en ook in *Maandewark/Oeze Volk* staan nog wel eens van deze nostalgische gedichten.

Meer over Roessingh in III.2.4.

6.4 Drents-eigen en eigen: Roel Reijntjes

Werk

In 1956 debuteerde Roel Reijntjes in *Oeze Volk*. Vanaf de jaren tachtig publiceerde hij, net als enkele generatiegenoten als Heyting, Van der Velde en de wat jongere Gerard Nijenhuis, zijn gedichten ook steeds vaker in *Roet*, toen nog het blad van de aanstormende jongeren. In 1996 wijdde dat blad een speciaal-nummer aan hem: een bloemlezing van zijn mooiste gedichten, essays over vorm en thematiek van zijn werk en bewonderende gelegenheidsgedichten van door hem geïnspireerde collega's.

Reijntjes werd vooral bekend door zijn poëzie. Toch schreef hij ook heel wat prozateksten voor radio, tijdschriften en kranten. Die heeft hij zelf nooit in boekvorm uitgegeven. Henk Nijkeuter bezorgde in 2010 een bloemlezing uit zijn proza onder de titel *Het aander leven, een keuze oet de verhaolen van Roel Reijntjes*.

6.4.1 Eerste periode, Drents-eigen: van 'De Iegelkaor' tot 'Veur later'

TAALGEBRUIK. Volksdichter was Reijntjes in zijn eerste vier bundels, waaruit de bloemlezing *Veur later* werd samengesteld. Het taalgebruik van die eerste periode doet vaak wat ouderwets aan, vooral in zijn ballades en historische gedichten. Achter in *Veur later* staat dan ook een verklarende woordenlijst met in onbruik geraakte woorden: *astraaant* (vrijmoedig), *bod* (stal), *brukkie* (boterham), *drobbel* (kluit), *heun* (sneu), *kuunseln* (knutselen), *prugel* (kwajongen), *rei* (royaal), *zwilk* (tafelzeil). Aanvankelijk zit er in zijn taalgebruik geen aanwijsbare ontwikkeling, maar het blijft virtuoos zoals hij van overal, ook uit andere streektaalgebieden, woorden overnam, waarbij vooral oudere dichters als Roessing en Naarding hem tot voorbeeld dienden.

DICHTVORMEN. Afgezien van een enkel sonnet en een paar balladen is het overgrote deel van de gedichten in *De Iegelkaor* (1959) gebouwd op het stramien van de driekwarter': drie, soms vier en heel enkel twee strofen van vier regels, met in doorsnee vier versvoeten, die meestal een vast, jambisch metrum hebben en soms gepaard maar vaker gekruist rijmen. De dichtvorm die zo kenmerkend is voor de neo-romantische traditie in de streektaalliteratuur (zie II.4).

Deze tendens zet door in *De speulman* (1961), maar hier gunt Reijntjes zichzelf al wat meer vrijheid: een aantal wat langere ballades, een paar puntdichtachtige kwatrijnen, zo nu en dan tweeregelige strofen, een stuk of wat gedichten met strofen van ongelijke lengte en zelfs een paar vrije verzen, zonder strofe-indeling, zonder eindrijm en met regels van ongelijke lengte, zoals het Van Ostaijenachtige

Pan an de beilerstroom

*Des nommerdags -
hij fluit in 't riet
an greune walkaant van de Stroom -
de nymfen daanst umtoe de boom. . .
zie daanst
Pan speult*

*het Panta Rhei -
de Beilerstroom, de Beilerstroom
drag water naor de zee*

Het wollegres (1965) bevat negentien balladen, waarin een volksverhaal, een legende of een bijbels tafereel wordt verteld. Ze hebben een strakke maat in vier-, vijf- of zesvoetige versregels, het vaakst in kwatrijnen, soms in tweeregelige strofen, een enkele maal in langere strofen. Opvallend is de overmaat aan leestekens en puntjes, waarschijnlijk bedoeld als regie-aanwijzingen voor de voordrager, want ze zijn oorspronkelijk geschreven voor het Drents programma van de RONO.

In de bundel *Kleine Drentse reize* (1975) keerde Reijntjes terug naar de oude, neo-romantische genres, met wel heel traditionele en nostalgische beschrijvingen van Drentse dorpen, terwijl *Al wat ik zag* (1978) juist heel gevarieerd is: behalve de eerder genoemde sonnetten, ook rondeelachtige verzen met twee rijmklanken, strofische gedichten met onregelmatig metrum en rijm, strofeloze gedichten met soms kunstige rijmschema's, vrije verzen zonder of met afstandsrijm. Voor het eerst ook hanteert Reijntjes de terzine-vorm (met één rijmklank per strofe) voor een verhalend gedicht (*Het kerkien van Zweeloo*).

THEMA'S. Ook inhoudelijk stond Reijntjes, zeker in de eerste vier bundels nog met beide benen in de neo-romantische traditie. Zijn drie-kwarters zijn portretten in dichtvorm, anekdotes van klein verdriet, natuurbeschrijvingen, met of zonder moraal in de derde strofe. Stuk voor stuk herkenbaar, maar nog niet erg persoonlijk van visie of beeldspraak.

In de ballades komen de verteller en de lyricus samen in natuurbeschrijvingen, volksgeloof en oude overleveringen. Legenden, oude verhalen vinden vorm in vertellingen met veelzeggende titels als: *Ellert en Brammert*, *De slag bij Aone*, *De goldschat van Beilen*. Zijn bewerkingen van bijbelse verhalen in dichtvorm staan dicht bij zijn ballades. Vaak zijn het niet meer dan navertellingen op rijm, maar soms verplaatst de dichter zijn verhaal naar een Drentse omgeving.

Vaak treffend zijn Reijntjes' beschrijvingen van eenzame mensen. In die gedichten liet hij meer van zichzelf zien, werd zijn beeldspraak persoonlijker, zoals in *De wedevrouw* (*Kleine Drentse reize*):

*De vleermoes van de ienzaomheid
vlög op mij an - ik in mien bed
ik heb mij hiel de dag verzet. . .*

Wel heel pijnlijk is de eenzaamheid in *Echtpaar in de trein* (*Veur later*):

*Zit naast mekaar en spreekt gien woord;
wat zegd mus wodden dat is zegd
en krom is krom en recht is recht
te vaak hebt zie mekaar vermoord.*

*Nog reist zie in dit leven samen,
bint toe an de bejaardenpas.
En as zie dood gaat zegt zie 'amen' -
verbiesterd dat dit 't leven was.*

Hier wordt al iets zichtbaar van de latere Reijntjes. Ze vormen de overgang naar werk waarin de dichter zijn eigen thematiek veel duidelijker naar voren brengt: dood, jeugd, verlangen, liefde en schoonheid.

6.4.2 Tweede periode, eigen: van 'Zeefdruk' tot 'Late brummelpluk'

TAALGEBRUIK. In *Zeefdruk* (1978) maakt de volksdichter plaats voor de literator. En als de onderwerpen persoonlijker worden, verandert de taal mee. De taalweelde blijft, maar Reijntjes' woordverliefdheid heeft niet langer de nostalgische hang naar de oer-Drentse uitdrukkingwijze.

DICHTVORMEN. *Zeefdruk* begint met het bijzonder mooie titelgedicht in vrije versvorm, bevat nog een aantal vrije verzen, een paar van zijn dierbare driekwarters, maar vooral gedichten met klassieke strofevormen als de distichon, de terzine en sonnetten of sonnetachtige gedichten.

Ook in de driekwarters, de vrijere verzen en de strofeloze gedichten lijkt Reijntjes meer aandacht te besteden aan de vormgeving: ingewikkelder rijmschema's, mooie half- en binnenrijmen, de parallelle die steeds terugkomt, zoals in *Aole dingen*, *Regen* en *Zang*:

*Het zunlocht weerkaatst het ivoor van dien taanden
het zunlocht weerkaatst het olief van dien kaanden
het zunlocht dat valt op dien nacht-duuster haar
het zunlocht gef glaans an dien zaachte gebaar
het zunlocht dat valt in het broen van dien ogen
het zunlocht dat wil er dien schoonheid verhogen*

In de bundel *Het zingen holdt an* (1991) grijpt Reijntjes nog eenmaal terug op de balladevorm. De volgende, *Mien liefste ach, wat is met mij* (1993), met nieuwe en enkele eerder gepubliceerde lyrische gedichten, houdt verstechnisch het midden tussen *Zeefdruk* en de vroegere bundels: een paar sonnetten, terzinen en verzen in distichon, en verder een groot aantal driekwarters. Nieuw is de thematische vierdeling.

THEMA'S. Omdat *Late brummelpluk* (2002), op enkele nieuwe gedichten na, een bloemlezing is uit eerdere bundels, mogen we *Mien liefste, ach, wat is met mij* als zijn laatste boek beschouwen. Het boek waarin alle belangrijke thema's samenkomen.

Het eerste deel, *Leven en dood in Beilen*, is een zelfportret, een plaatsbepaling in jeugderinneringen: Beilen, de geboorteplaats; het besef dat hij op een verkeerde plek, in een verkeerde eeuw is geboren; de rol van de moeder in zijn leven; de tegenstrijdige verhouding met 't grieze Drenthe met te veule regen; de dood die dichterbij komt; de betekenis van het eigen dichterschap:

*Och, bleef van mij ien klein gedicht,
wat regels, ien gedachte licht -
dan heb ik niet vergeefs bestaon.*

Het tweede deel van de bundel, *Harfsttielozen*, is een reeks traditionele natuurimpressies, waarin we de Reijntjes van voor *Zeefdruk* terugvinden.

Het derde deel, 't *Rode bluien van 't beminnen*, is eerder een thematisch vervolg op *Zeefdruk*. Kwam de homo-erotiek dáár nog omzichtig ter sprake, zoals in de beschrijving van een jonge boer als 'n Griekse god op de trekker (*Apollo in Drenthe*), hiér wordt de homoseksuele liefde ronduit en hartstochtelijk beleden, bijvoorbeeld in *Chai*:

*zien manheid oet de ruste springt
woestijnroos die tot bluijen komp
een dauwdrup valt en treft mien romp
ik schouw en streel en vuul een traon
mien jaoren hebt er niks toe daon. . .*

In *Zuudwaarts*, het vierde en laatste deel van de bundel, staan zes gedichten uit eerdere bundels; de twee laatsten zijn nieuw: *Daans op Bali* en *De stad Kandy* (Sri-Lanka). Met elkaar geven ze het verlangen weer om Beilen, Drenthe te verlaten:

*Reizend bin ik zuudwaorts gaon
steden met de vrömde namen
wied van Ekehaor en Amen,
Hieken, Hooien, 't dorps bestaon.*

Drentse dorpen maken plaats voor steden, straten, kerken en landen met exotische en poëtisch klinkende namen as: Seine, Sacré Coeur, Florence, Piazza della Signoria, Bali, Sri-Lanka.

Bezien we de bundel als een vierluik, dan zijn luik één (Beilen) en vier (het zuiden) elkaars tegenpolen: begin en eind, oorsprong en bestemming. Sloot Reijntjes vroegere bundels als *De Iegelkaor* en *De Speulman* af met een christelijk-religieuze afdeling *Oet het aole boek*, zijn laatste bundel eindigt bij Boeddha in het slotgedicht *Kandy*.

*'t Stadsmeer: een spiegel veur de hemel
het mak de ziel veur Boeddha klaor
in Hum wordt de Verlochting waor.*

Speelman en dichter

Reijntjes was een schrijver met twee gezichten. In zijn eerste periode was hij vooral de volksdichter, de speelman, die weergaf wat er leeft in 'oeze volk', Drent met de Drenten, een late vertegenwoordiger van het traditionele streektaaldichterschap, maar wel met een verstechiek die zijn weerga in Drenthe niet kende.

In zijn tweede periode gunde Reijntjes de dichter de voorgrond, de lyricus die streefde naar de 'allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie'. Dat de omslag in zijn werk, van Drents-eigen naar eigen, van directe en aanwijsbare invloed is geweest op het werk van de dichters na hem, is moeilijk te zeggen. Wel staat vast dat zijn werk anderen aanspoorde tot schrijven en publiceren. Zo is van Marga Kool bekend dat zij door het horen en lezen van Reijntjes' poëzie de overstap maakte van Nederlands naar Drentstalig werk.

Meer over Reijntjes in II.8.2 en III.4.10.

6.5 Innerlijk behang: Rieks Siebering

In de varte giet de harmonie veurbij

Na Roessingh (Drents eigen) en Reijntjes (Drents-eigen en eigen) bereiken we bij Rieks Siebering (eigen) de derde fase van het moderniserings- en individualiseringsproces in de Drentse dichtkunst.

Sieberings eerste bundel (1988) met de mooi-dubbelzinnige titel *In de varte giet de harmonie veurbij* telt ruim vijftig gedichten. Gedichten zonder leestekens, met strofes van ongelijke lengte, bijna steeds korte regels, soms niet langer dan een enkel woord: vrije verzen, waarin Siebering op het gevoel af het juiste woord op de juiste plek zet. Gedichten die uitmunten in puntige formulering op het natuurlijke ritme van de spreektaal, het ademritme.

Een enkele keer wordt het draagvlak wel erg smal. Een tekst als *Geluk* bijvoorbeeld, zakt al na eenmaal lezen door zijn magere vorm:

*ik heb nog
geluk ehad
zegt ze*

*allent mij
heur ie niet*

Maar daar staan spreukachtige strofen tegenover van een oosterse eenvoud en diepgang, zoals in *Durende kiender*:

*kiek hoe het kiend speult
lös van waaromme
en waarveur*

Soms wordt een gedicht gedragen door een voorval, maar vaker is het een statement, zoals *Ofslieten*:

*ik gebruik de woorden
met heur butenkaante
daor bint
ze op te poetsen
tot ze glaanst*

In een groot aantal verzen roept de dichter de liefste aan in litanie-achtige bezweringen met refreinregels, woordherhaling, alliteraties, assonances, binnenrijmen en een enkele keer eindrijm.

Verwant daaraan zijn de anekdotische gedichten die het beminnen beschrijven in lijfelijke woorden als *warmte, aodem, zwiet, haanden, vel*, woorden die in één adem genoemd worden met allerlei kosmische begrippen. In *Zaandpad* (42) bijvoorbeeld *zun, zaand en wiend*:

*onder mien baanden
lag het gele zaand
as oen haor
warm an de bosraand
te neugen*

*ik stapte of
vuulde oe binnenstromen
midden op 't pad
en kun zo het zuden zien*

*toen ik umkeek
kwaam ik boven mien schaduw uut
gruide wieder
wus ik bloemen an mien lief*

*ik zuke oe
bodem
waor ik met blote voeten
op kan staon
voedster
van zudenwiend*

In andere gedichten zijn het vooral waterwoorden als *zee, riviere, stromen, golven, eb, vloed* die de dichter nodig heeft om de haast mystieke eenwording met de geliefde en met de aarde te verbeelden. Siebering is een *hermetisch* dichter: hij schept zichzelf een eigen wereld in taal en wie daar deel van wil zijn, moet zich Sieberings sleutelwoorden eigenmaken.

An een bevreuren riviere

In zijn tweede bundel bouwt Siebering verder aan zijn eigen poëtische wereld. Soms met dezelfde thematiek in dezelfde toonsoort, zoals in deze strofe van *Lege plekkies*:

*en het valt
as de regen in de zee
as mien aodem
in lucht
en mien lief
in een weiende zunne*

Eén en al samengaan van het ik en de oerelementen, zoals in Japanse Zen-poëzie. Eenwording. Stilstand. Eeuwigheid.

Maar over het geheel genomen is er toch een verschuiving merkbaar naar tegenstellingen, naar beweging, naar besef van tijdelijkheid. Dat komt tot uitdrukking in de vormgeving. In doorsnee zijn zowel de teksten als de versregels langer. Het intuïtieve zoeken naar het juiste woord lijkt vervangen door een meer beredeneerd zoeken naar een nog beter woord. De liefdesgedichten zijn minder lijfelijk. De overgave aan de liefde gaat minder vanzelf. Met de liefste wordt niet alleen gevreesd maar ook steeds meer gesproken. En vaker dan in de eerste bundel wordt er geklaagd over het wispelturige van de liefde. Deze toon wordt in de eerste gedichten gezet (*Laot mij oe vertellen*):

*laot mij oe vertellen, liefste, van die man:
lest wol hij de eerde verlaten
alles achterlaoten veur de rest
ienzaam in de stilte wonen*

En in de volgende gedichten wordt gaandeweg duidelijk wat hier loos is: (*Een lief in wat wiend*):

*wachters an poorten reupen: hold hum
tegen
hij stelt een daod
wieder nog as zien begun
te jong veur een eigen leven*

Zelfmoord en dood hebben nadrukkelijk hun intrede gedaan in Sieberings poëzie. En daarmee angst voor eenzaamheid en gekte en een sterker wordend besef van veranderlijkheid (*Zummer*):

*ik was onderwege
worde as de bewegens
worde bewegens
balanceren in bewegen*

Dat dwingt tot rationele beschouwing. De eenheid tussen ik en de geliefde, tussen ik en de wereld is er niet vanzelf, maar moet bevochten worden. De wereld is geen eenheid, maar is opgebouwd uit tegenstellingen: dag en nacht, winter en lente, leven en dood, stilstand en beweging, water en land, stad en laand (*Verlaoten stad*):

*niks was meer voldoende in de stad
overdag te weinig löchten in de nacht
tekort an donker
alle weerde hef zien piene
maor ik hunkerde naor vee
dat enkelt graast veur het eten*

In *De zee is now* uit Sieberings eerste bundel vraagt de ik-figuur aan de zee: *waor is oen ende/waor hol ie op?* Het antwoord is:

*de tied gleed vort
spuulde weerumme
naor laand
en de zee had gien ende
de zee is now*

Met andere woorden: het nú volstaat, kan toe met zichzelf, is begin, is einde. In *Op pad* uit zijn tweede bundel blijkt het nú het begin te zijn van nieuwe mogelijkheden:

*toch is morreng nei liefste, zölfs straks al
en daor bin ik nog nooit ewest
ongeschreven verlangens heb ik um der
hen te gaon*

*ik leve now, an de greinzen van veurbij
bewegen is verlaoten van verleden tied
het begun van de ruimte naor
oneindigheid*

Ik neem aan dat we de slotstrofe zowel op de geliefde als op Sieberings poëzie mogen betrekken: er is ruimte om wat nieuws te proberen. Siebering heeft op tijd het gevaar van verstarring en opsluiting ingezien. Toch is het hierbij gebleven.

Na zijn tweede bundel van 1988 publiceerde Siebering nog wel twee prozaboeken, een roman en een bundel verhalen die (althans voor deze lezer) het uitzien naar een derde gedichtenbundel niet konden doen vergeten¹.

¹ Misschien wordt dat wachten beloond: na lange tijd publiceerde Siebering weer enkele gedichten in *Roet* (zommer 2016).

6.6 Van modern naar postmodern naar modern?

De eerste druk van Komrij's bloemlezing *De Nederlandse poëzie van de negentiende en de twintigste eeuw in duizend en enige gedichten*, verscheen in 1979.

In 2004 kwam de dertiende druk uit, een uitgebreide versie met een nieuwe titel: *Nederlandse poëzie van de 19de t/m de 21ste eeuw in 2000 en enige dichtten*. In 2009 werd de zestiende druk uitgebracht: meer dan 2000 pagina's en ruim 1 kg Nederlandse poëzie.

De invloed van Komrij kan moeilijk overschat worden. Meer dan dertig jaar bepaalde hij het beeld van de Nederlandse dichtkunst. Hij nam duidelijk afstand van de Vijftigers en selecteerde onbekende 20ste-eeuwse schrijvers en lang miskende 19de-eeuwers als Beets en Ten Kate. Ironie, realisme, anekdote, klassieke vormen en vormvaste lichte poëzie, verdrongen modernisme, avant-garde en hermetische poëzie.

Anders gezegd, Komrij's bloemlezing in 1979 markeert het einde van een tijdperk, de overgang van modernisme naar post-modernisme. In de Drentse literatuur is het al niet anders, zij het wel wat later. De post-moderne slogan *Anything goes* vond zijn Drentse synoniem in *Alles is eem belangriek*, waarbij *eem* zowel *tijdelijk* als *even* betekent.

Modernisering en individualisering, oftewel: *van de olde lantschap naar innerlijk behang*, een proces van abstractie en verinnerlijking in de 20ste-eeuwse Drentse poëzie, lijkt zijn eind- en hoogtepunt te vinden bij de dichters van *zesde generatie* (III.6): Boerema, Siebering en zeker ook Miny Hofsteenge met haar hermetische maar aangrijpende incest-gedichten (in het *Roet*-nummer *Vrouwlu an het woord*, veurjaor 1993).

Kennelijk kon ook de Drentse dichtkunst wel weer wat realisme gebruiken. Dichters van de *zevende generatie* (III.7) als Marga Kool, Martin Koster, Dick Blancke schreven en schrijven meestal vrije verzen maar toegankelijker, minder hermetisch en minder naar binnen gekeerd dan het werk van hun voorgangers van de zesde generatie. Nog sterker geldt dat voor de maatschappijkritische parlando-poëzie van Lukas Koops, de soms rap-achtige performance-gedichten van Egbert Hovenkamp II en het light verse-genre dat vanaf de jaren negentig, door toedoen van Ton Peters, meer aandacht en ruimte kreeg in *Roet*.

Een andere vertegenwoordiger van de *zevende generatie*, Suze Sanders, laat een gevarieerd beeld zien: in haar eerste bundel toegankelijke poëzie, zowel sonnetten als vrije verzen. In haar tweede bundel komen ook hermetische gedichten voor, terwijl in haar twee laatste bundels de sonnetten ontbreken. Dit in tegenstelling tot Anne Doornbos, een late debutant van de zesde generatie, die vrijwel uitsluitend sonnetten publiceerde.

Bij de *achtste generatie* (III.8), die van *Alles is eem belangriek*, lijken verschillende post-moderne tendenzen zich door te zetten: ironie en toegankelijkheid. Bijvoorbeeld in de anekdotisch-poëtische jeugdhervormingen van Erik Hartevelde (*Hoss is dood*, 1995)

en de erotische minnezangen van Ria Westerhuis en Delia Bremer (*Minnezinne*, 2009), die een groot publiek bereikten, mede door hun aandachttrekkende optredens.

Veel vormvaste dichters heeft de achtste generatie niet opgeleverd. Niet alleen in het moderne *Roet*, ook in het van oorsprong meer conservatieve *Oeze Volk* en zijn opvolger *Maandewark*, beleeft het vrije vers hoogtijdagen. Daarbij is *vrij* maar al te vaak identiek aan vormloos, hetgeen zich vooral manifesteert in willekeurige regelafbrekingen en gemakzuchtige enjambementen, die geen andere functie hebben dan instandhouding van een poëzie-illusie.

Op deze willekeur en poëtische onmacht kan men de nieuwe talenten van de *negende generatie*, Chris Canter en Annije Maria Brans, niet betrappen (III.9). Evenmin tonen zij een voorkeur voor vormvaste, klassieke dichtvormen en hun inspiratiebronnen vinden ze niet bij post-moderne tijdgenoten, maar bij modernistische voorgangers. Zo kwam Canter onder meer met vertalingen van de Britse modernist Dylan Thomas (1914-1953) en lijkt Brans sterk beïnvloed door de experimentele dichter Lucebert (1924-1994). Desondanks toont zij in haar werk dat ook in vrije verzen de ware vrijheid luistert naar poëtische wetten.

Hoofdstuk 7. *Van Drents-eigen naar eigen in verhalen*

7.1 *Modernisering en individualisering*

De ontwikkeling van het Drentse proza verschilt niet wezenlijk van de ontwikkeling van de Drentse poëzie (II.6). Ook in de vertelkunst zien we in de loop van de 20ste en begin 21ste eeuw een beweging van binnen naar buiten, van dorps naar werelds; in één woord: modernisering. En ook in het proza bestaat daarnaast een beweging van buiten naar binnen, van Drents-eigen naar eigen, naar persoonlijk, van dorpsvertelling naar psychologische roman: individualisering.

Modernisering en individualisering zorgen voor ingrijpende veranderingen in het Drentse proza:

- Een andere houding tegenover het schrijverschap.
- Andere onderwerpen en locaties.
- Meer psychologische diepgang; Nieuwe compositie- en verteltechnieken.
- En misschien het meest opmerkelijk: de meervoudige gelaagdheid in het moderne proza.

Dat proces voltrekt zich in drie fasen: traditionele dorpsvertelling, literair verhaal (en novelle), moderne roman. Ik zal deze stelling eerst verder uitwerken en daarna drie schrijvers bespreken die model staan voor deze drie fasen.

7.2 *Van traditionele dorpsvertelling naar moderne roman*

Ik zou mijn kroniek van de Drentse vertelkunst kunnen beginnen met A. L. Lesturgeons vermakelijke Drentse brieven in het Nederlandstalige, samen met H. Boom geschreven, reisverhaal *Een Drenthsch gemeente-assessor met zijne twee neven op reis naar Amsterdam, in 't voorjaar van 1843*. Daarmee zou Drenthe een primeur hebben, want dit boek verscheen tien jaar eerder dan de Betuwse novelle *De reis van Gerrit Meeuwssen met zien zeun naor de Amsterdamse karmis* van Jacob Jan Cremer (1827-1880)). En dat staat algemeen te boek als de eerste streektaalpublicatie in Nederland.

Maar waarom de Betuwanaren die eer niet gegund? Voor mij behoren alleen die teksten tot de Drentse literatuur die, waar ook gesitueerd, geheel in het Drents gedacht en geschreven zijn; Nederlandstalige verhalen echter, die zich in Drenthe afspelen, al of niet geschreven door Drenten, al of niet met Drentse fragmenten of Drentse dialogen, vallen daar dus buiten (Zie Verantwoording.1).

De eerste tekst die aan mijn criterium voldoet, verscheen in 1878: H. Booms *Berend Veltink oet 't Emmer kerspel op reize nao Grönningen um 't Peerdespul van Carré te zeen en wat hum daorbij overkwam, hen en weerum*. Meteen een juweeltje van humoristische vertelkunst, vaardig, met vaart en met souplesse geschreven. Het heeft vrij lang geduurd voordat een latere auteur dit niveau haalde: Max Douwes.

Vertelling

In de streektaalschrieverij bestaat het eerste proza vaak uit humoristische (of humoristisch bedoelde) dorpsvertellingen met dorpstypen, anekdoten, roddel en achterklap. Of het zijn oude legenden en overleveringen uit de mondelinge traditie van het dorp, of historische gebeurtenissen, alles wordt aangepakt om de streektaal te laten schijnen.

Schrievers als Harm Tiesing en Jan Poortman (1897-1984) schreven verhalen op de grens van geschiedenis en verbeelding, zonder dat hun eigen leven stof werd voor hun schrieverij, zonder psychologische diepgang en ontwikkeling. Het zijn meestal korte schetsen, zonder doordachte compositie. Van een persoonlijke stijl is nauwelijks sprake. De personages zijn doorzichtige typen, zwart-wit, karikaturen vaak.

Slechts een enkele maal weet een schrijver boven dat genre uit te stijgen. Lukas Jonker bijvoorbeeld met zijn twee Harm-boeken, volledig in het Drents, maar dat is een uitzondering. De feuilletons van Harm Tiesing (1853-1936) waren bijna volledig Drents-talig, evenals de volksvertellingen van J. J. Uilenberg (1881-1962), die na zijn dood in boekvorm werden uitgegeven.

De vertellingen van de twee *eerste generaties* Drentse schrijvers staan nog grotendeels in de mondelinge traditie. De denkbeeldige toehoorder wordt vaak rechtstreeks aangesproken: *'en zo komp het, volk, dat.. .'* Deze voor de streektaalvertelling zo kenmerkende verstandhouding tussen schrijver en lezer blijft gehandhaafd tot in het werk van *vierde generatie*-schrijvers als Peter van der Velde (1918-2004) en Bart Veenstra (1921-2005) en tot op de dag van vandaag in sommige proza-bijdragen in *Oeze Volk*.

Bijzonder van onderwerp en genre zijn de dierenverhalen van H.J. Stevens (1913-1973), waarop ik later terugkom: II.8.6 en II.3.6.

De vertelling bereikt een nieuw hoogtepunt bij Max Douwes (1923-1998), die voor de radio zijn *Mans Tierelier*-verhalen vertelde. Door zijn vakmanschap, als verteller en voordrager, voegde hij ook nieuwe elementen aan het genre toe: andere thema's, meer diepgang in de karaktertekening, taalhumor, lichte satire, levensechte dialogen (II.3.4). Hij was overigens niet de enige die bij de radio begon. Ook Jans Polling werd zo de schrijver die zijn weg vond naar tijdschriften en uitgevers.

Literaire verhalen

Keerpunt is de komst van *Roet*. De redactie eist meer diepgang en literaire kwaliteit van de bijdragen. In dat klimaat blijken ook oudere auteurs te kunnen gedijen. Van der Velde bijvoorbeeld kan er zijn met zorg geschreven satirische stukjes in kwijt. Maar *Roet* biedt ook ruimte voor uitvoeriger proza en zo komt Jan Zantinge (1927-1996, *vijfde generatie*) aan bod met zijn indringende verhalen over de nasleep van ons koloniaal verleden, een ongekend onderwerp voor streektaalliteratuur.

Auteurs van de *zesde generatie* als Klaas Kleine (1940-2000), J. B. Klönne (1942), Miny Hofsteenge (1946) en de laat debuterende Anne Doornbos (1948) laten de traditionele streektaalvertelling grotendeels achter zich met werk waarin de eigen persoonlijkheid meer centraal komt te staan en eigentijdse thema's aan de orde komen.

Toonaangevend bij deze ontwikkeling is de *zevende generatie*. Geboortig rond 1950, beleefden *Roet*-redacteuren Martin Koster, Gerard Stout en Jan Veenstra hun jeugd in de roerige jaren zestig en zeventig. Jaren van sociale, morele en artistieke revolutie, de jaren van Sex & Drugs & Rock & Roll. Vooral hun eerste werk ademt naar vorm en inhoud de sfeer van die tijd. In later jaren neemt de koorts wat af en doet bezinning zijn intrede, die bij Stout en Veenstra vorm kreeg in een meer bezonnen wijze van vertellen, het langere, mooi gecomponeerde verhaal, kortom, de Drentse literaire novelle is geboren.

Literaire novellen

Tussen 1989 en 1992 verschenen bij Het Drentse Boek de eerste literaire novellen. Verhalen met eigentijdse thema's; persoonlijk van karakter door gebruikmaking van de ik-vorm en de innerlijke monoloog. Dat nieuwe proza is niet alleen verhalend, maar vaak ook beschouwend, gelardeerd met filosofische of maatschappij-kritische zijsprongen. Het is complexer van compositie door verschillende verhaallijnen en flashbacks. Maar het grootste verschil zit 'm in de gelaagdheid, de meervoudige structuur en het metaforisch karakter van het nieuwe proza:

- *In Zangeres van Zulver* (1989) van Jan Veenstra is de hoofdpersoon een abstract schilder op dood spoor, die zich laat verleiden om zijn vrouwelijke tegenspeelster in het verhaal te portretteren. Zij wordt zijn geliefde en zijn Muze. Schilderij en verhaal vormen een liefdesgeschiedenis en tegelijk een essay-in-verhaalvorm over inspiratie en kunstenaarschap.
- In *Een feestelijk starfgeval* (1991) van Klaas Kleine zet de hoofdpersoon zich aan de grondige verbouwing van zijn woning, een bouwval, een metafoor voor de restauratie van zijn bouwvallig bestaan.
- *Zwak ies* (1992) van Gerard Stout heeft als motto: *wiedt vot om dichterbij te kommen*. De hoofdpersoon trekt naar het kille noorden om daar te ontdooien in de armen van zijn tegenspeelster. De reis als metafoor voor een speurtocht naar de kern van het eigen wezen en de zin van het bestaan.

Met deze drie boeken lijkt een barrière genomen. De Drentse vertelkunst wordt volwassen. Van het literaire verhaal via de literaire novelle naar de moderne literaire roman is niet zo'n grote stap. De grens tussen novelle en roman is vloeiend. Zo zouden we Klaas Kleine's *Broggen* even goed een korte roman als een uitvoerige novelle kunnen noemen.

Van traditionele dorpsvertelling naar moderne roman: drie prozaschrijvers kunnen model staan voor de drie fasen in deze literaire ontwikkeling. Achtereenvolgens representeren Lukas Jonker (*tweede generatie*) de traditionele dorpsvertelling; Klaas Kleine (*zesde generatie*) de literaire novelle; en ten slotte Gerard Stout (*zevende generatie*) de moderne roman.

7.3 Traditionele dorpsvertelling: Lukas Jonker

Lukas Jonker, schrijver uit de tweede generatie, publiceerde als eerste een volledig Drentstalige roman: *Harm, boerenlèven an de Riest* (voor het gemak hierna *Harm1*). Strikt genomen geen echte roman, eerder een reeks vertellingen in afleveringen. Het verscheen dan ook eerst tussen september en december 1928 als feuilleton in de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*. Een jaar later al kwam *Harm1* in boekvorm uit. In 1939 verscheen een vervolg: *Harm, de boer van 't Hoogelaand* (*Harm2*).

Harm1 werd in 1939 door Boom in Meppel nogmaals uitgegeven. Het Drentse Boek verzorgde zo'n vijftig jaar later een heruitgave (in de nieuwe, officiële spelling) van beide boeken, inclusief de sfeervolle illustraties van Evert Musch¹. Het eerste deel in 1988, het tweede in 1989. Het oorspronkelijk Nederlandstalige hoofdstuk 1 werd voor die gelegenheid in het Drents vertaald.

De skriever en zijn boek

Bij de boekuitgave van *Harm1* gaf Jonker in een voorwoord zijn bescheiden literaire oogmerken prijs (p. 5):

Der is niet veule meer as een glimp van aover, van de gewoonten en gebrûken bij geboorte en hielijk, bij starven, mar ook bij aandere gelègheden zoas gespin of marken, mar veural van 't gepraot um 't heerdvuur en 't ienvoldige lèven van 't boerenfolk an de Riest zoas 't was, toe een gewoon mènse niet varder van huus kwam as det dagens te voete hen en weerumme kunden gaon.

't Mooie der van, mar ook 't lillijke, want goeie en kwaoie mènsen haj toe ook al, belèeft Harm, en um 't zo goed meugelijk weer te geven is 't eskreven zoas ze daor dagens mit menare praot. 't Kan veur partie luu eerst wat muilijk wèzen te lèzen, mar as 't in ien keer niet giet, zu'k zeggen: 'Och lèest dan nog ies weer.

De skriever

¹ Evert Musch (1918-2007), een van de bekendste Drents kunstenaars van de 20ste eeuw. Mede-oprichter van het Drents Schildergenootschap.

Zo groot was het leesprobleem blijkbaar niet, want het boek werd nog hetzelfde jaar herdrukt. Bescheiden of niet, maar in elk geval slim, vroeg Jonker aan dr. J.H. Gunning, redacteur van het christelijk familieweekblad *Pniël*, om een recensie:

De verhalen bij 't haardvuur zijn zoo goed als allen werkelijk verteld, de gebeurtenissen hebben plaats gehad en zijn ons veelal door grootvader; maar vooral door grootmoeder verteld die dat zoo aardig kon (...) Uit de opzet zult u dus weten dat het een 'samen-raapsel' is van oude gebruiken, - verhalen en - gezegden, 't doel om daar wat van vast te leggen, reden waarom 'een ijdel gebruik van 's Heeren naam' vermeden is, die U in 't verhaal niet aan zult treffen¹.

Tien jaar later, bij de heruitgave van *Harm I*, benadert hij de eerder genoemde Ritter voor een radiobespreking. Opnieuw zet hij geen hoge literaire borst op, sterker, hij dekt zich bij voorbaat in:

Het boek heeft geen letterkundige waarde, daarvoor is het niet geschreven. Alleen voor 't volgende: Mijn Grootvader (...) kon heel mooi vertellen. Om 't haardvuur zaten wij in spanning te luisteren. (...) Als ik daar later weerkwam zag ik zoveel verandering in meubilering, gewoonten, klederdracht enz.

En als we daarover aan 't praten kwamen, vonden we het jammer dat dat alles verdween. Dat deed mij besluiten daarover wat te schrijven, ik heb dat Harm alles laten beleven, in het dialect van de streek².

Voor het geval Ritter mocht aarzelen, brengt Jonker een stevig verkoopargument in stelling. Hij vervolgt:

't Werd geplaatst als feuilleton in de Zwolsche Courant en verscheen daarna als boek in Dec. 1929. De eerste druk 1500 ex. was reeds voor verschijning uitverkocht, de tweede oplage, ook 1500 ex. eveneens. Het boek werd toen niet herdrukt, maar de vele navraag heeft de Fa. Boom doen besluiten het opnieuw uit te geven. Ik hoop met succes.

De redactie van *Pniël* gaf wél, Ritter gaf géén gehoor aan zijn verzoek.

Boerenlèven an de Riest

Harm I beschrijft in losse episoden een periode uit het leven van boerenzoon Harm Stok: vanaf zijn komst als 18-jarige knecht bij boer Barrels Albert en diens vrouw Diene ('*olde mènse*) tot aan zijn benoeming tot gemeenteraadslid op middelbare leeftijd. In die periode wordt Harm eerst de onmisbare rechterhand van de langzaam aftakelende boer Albert en later, tot ongenoegen van '*olde mènse*, de echtgenoot van dochter

¹ Geciteerd door H. Nijkeuter, *Geschiedenis van de Drentse literatuur 1816-1856*, p 265.

² Geciteerd uit Nijkeuter I, p. 266.

Griettien en daardoor uiteindelijk de opvolger van de inmiddels overleden Barrels Albert en de vader van haar kleinkinderen.

Het duurt lang voordat Diene - met haar scherpe tong, haar soms kwaadaardige, soms ook geestige opmerkingen het interessantste en levendigste karakter in het boek - haar schoonzoon volledig heeft geaccepteerd. Heel het boek door speelt op de achtergrond mee dat Harms vader Frèrik ooit, maar ten onrechte, van diefstal is beschuldigd. Decennia lang gaat diens gezin, en vooral zijn oudste zoon Harm, gebukt onder dat stigma. Eigenlijk is dat nogal magere *Leitmotiv* onvoldoende om de reeks opeenvolgende, episodische vertellingen tot een roman te smeden.

Tussendoor voert Jonker verschillende vertellende personages op om zijn doel, zoals verwoord in de eerder geciteerde brief aan Gunning, te realiseren: het vastleggen van oude gebruiken, zeggwijzen en verhalen.

De boer van 't Hogelaand

Meer dan *Harm1* verdient *Harm2* de kwalificatie *roman*. Zijn tweede boek is eveneens episodisch van opbouw, maar de verschillende verhaalelementen, zoals Harms raads-lidmaatschap, historische en folkloristische informatie, een schokkende moordgeschiedenis¹, geboorte- en begrafenisrituelen zijn hier meer organisch opgenomen in de loop van het verhaal: de onverbidelijke kringloop van het bestaan, van opeenvolgende en met elkaar conflicterende generaties. Twee kernthema's dragen het boek: Harms afhankelijke liefde voor zijn vrouw Griettien en de onenigheid met zoon Frèrik over het gebruik van kunstmest.

Een ander verschil met *Harm1*: de hoofdpersoon krijgt meer profiel, komt dichterbij de lezer, zoals in deze passage, na het overlijden van Frèrik:

Nao ofloopt van de drokte, die de begraffenisse en alles wat daor bij kwaamp mitbracht, vuilde Harm eerst goed wat hum aoverkomen was. Hij had elèefd as in een droom, waarin hij alderlei onwèzenlijke en ongebeurlijke dingen mitmaakte.

Mar now - now hij wakker wordde, en alles in warkelijkheid zag, en hum indacht wát hij verleuren had, now was 't hum asof hij hielemaole allennig op de wereld was, det hij steun zocht en die niet vund (p. 189).

Na een lange periode van verdriet, zelfbeklag en onmin met zijn omgeving hervindt Harm zich wanneer de kleinzoon wordt geboren in wie hij verder leeft, ook als hij sterft. De kringloop sluit zich in een ontroerend slot. Zoon Frèrik, vernoemd naar Frèrik, de vader van Harm, bezoekt met zijn zoontje Harm, vernoemd naar vader Harm, het graf

¹ Jonker greep hierbij terug op een historische gebeurtenis uit 1881: de moord op Mina Koes bij het Zwarte Gat in de omgeving van Zuidwolde.

van zijn beide ouders. Kleine Harm, die nog wat moeite heeft met de r-klank, heeft het laatste woord:

Vade', vreug kleine Harm, mit een neugend stemmegie. 'Zuw now wèe nao moede gaon?'

Meer over Jonker in III.2.2.

7.4 Literaire novelle: Klaas Kleine

Klaas Kleine's novelle *Een feestelijk starfgeval* speelt zich, evenals de traditionele dorpsvertelling, nog af in een dorp, met dorpsse roddel en achterklap. Maar de vorm is modern. Zijn tweede boek pendelt tussen tussen dorp en wereld (Frankrijk). Anders gezegd, met zijn werk slaat Kleine, schrijver van de *vierde generatie*, de brug naar de moderne literatuur.

Begonnen als zondagsschrijver met schetsen en gedichtjes voor familie en vrienden, werd Kleine door Marga Kool en Gerard Nijenhuis, die hij in 1981 op een streektaalmanifestatie te Hoogeveen leerde kennen, gestimuleerd om te publiceren. *Oeze Volk* reageerde niet op zijn inzendingen, maar met zijn baldadige, tegendraadse schrijfrant en zijn absurde humor kon hij wel terecht bij *Roet*, dat vanaf 1982 regelmatig gedichten en vooral verhalen van hem opnam.

Het schrijverschap zag Kleine als een vak dat je kunt en moet leren: door kritiek van collega's uit de Schrieverskring ter harte te nemen, door veel te schrijven en door het vertalen en hertalen van bewonderde voorbeelden. Zo vertaalde Kleine sonnetten van Hooft, fragmenten uit de bijbelboeken *Hooglied* en *Job* in zijn eigen Zuidwestdrents en na zijn dood kwam nog een gedeeltelijke *Reinaert*-hertaling aan het licht.

Columns en verhalen

Kleine's proza laat zich grofweg indelen in drie genres: columns, korte verhalen en novellen.

Columns schreef hij voor het maandblad *Drenthe* en het *Nieuwsblad* (nu *Dagblad*) van *het Noorden*. Hij betoonde zich daarin on-Drents rechtstreeks, eigenzinnig en onafhankelijk. Onderdanigheid jegens Drentse hotemetoten en bobo's en meewaaien met iedere wind was hem een gruwel.

Het duidelijkst kwamen deze eigenschappen aan het licht toen hij schreef over het reilen en zeilen van de Drentse Schrieverskring (II.3.5) en de zogenaamde Naarding-kwestie. Als bestuurslid van Drentse Taol laat hij zich in de Naarding-kwestie (III.3.1) kennen als een geharnast strijder voor behoud van de eenmaal gekozen naam.

Ook over vrouwenemancipatie, ongewenste intimiteiten, mannen die hun gevoelens verbergen, gereformeerde onverdraagzaamheid en machtsmisbruik spuide hij ongezouten, en daardoor niet tot ieders vreugde, zijn opvattingen.

In 2017 werden zijn columns gebundeld en door de Historische Vereniging Diever uitgebracht.

Die neiging tot moraliseren kon hij ook bij het schrijven van zijn korte verhalen maar moeilijk bedwingen. De meeste verschenen in *Roet*, andere in bloemlezingen. Ze verschillen in stijl en aanpak behoorlijk van die van zijn voorgangers en generatiegenoten: Kleine's stijl was rechttoe rechtaan, baldadig soms, volgens sommigen grof, doorspekt met grappen, grimmige terzijdes, absurde zijsprongen.

De schrijver als bruggenbouwer

Ook in werk van langere adem dreigt de verteller soms onder de voet gelopen te worden door de moralist-satiricus. Dat geldt vooral voor *Broggen*, zijn laatste boek, dat zijn belangrijkste en mooiste had kunnen worden.

Het boek kent drie verhaallijnen:

- De eerste is nogal mager: de Drentse schrijver Lowie Jongebreur werkt aan een boek, maar over diens schrijverschap, over opzet en inhoud van zijn boek krijgt de lezer nauwelijks iets te horen.
- Uitvoeriger, maar ook fragmentarisch, is de uitwerking van de tweede verhaallijn: Jongebreur probeert voor Drentse schrijvers ergens in Midden-Frankrijk een *Centrum veur Inspiraotie* te stichten. De onderhandelingen over de aankoop van het café *Aux trois Ponts* (de bruggen van de titel) hebben een hilarisch verloop. In de beschrijving van de Schrieversbondbijeenkomst en in de satirische tekening van zijn collega's is Kleine ouderwets op dreef.
- De derde verhaallijn, de liefdesgeschiedenis tussen Jongebreur en de Franse lerares Isabelle, vormt de *brug* tussen de drie verhaallijnen, tussen Drenthe en Frankrijk en bovendien tussen heden en verleden. Twintig jaar eerder namelijk beleefde de toen achttwintigjarige hoofdpersoon een kortstondige liefdesaffaire met een zeventienjarig meisje, die in alle opzichten ongelukkig afliep: een voortijdig geboren dood kindje, de verkoeling van de liefde, sociale afwijzing, eenzaamheid en een duidelijk zichtbaar litteken, als gevolg van een gewelddadige confrontatie met enkele dorpsgenoten, op een *brug*.

Tegen het eind van het verhaal overkomt Isabelle, ook weer op een brug, een auto-ongeluk dat haar voor de rest van haar leven aan een rolstoel kluistert. Wel wat erg veel bruggen naar mijn smaak.

Maar ook te veel personages voor 135 pagina's. Tussen al die Drentse schrijvers, dorpe-lingen en familieleden van Isabelle, blijven de hoofdpersonen incompleet. De eenzame en verscheurde Jongebreur staat me helder voor de geest, maar de schrijver Jongebreur blijft een schim. En Isabelle? Ze heeft familie, een baan, maar geen verleden, geen voor-geschiedenis.

Toch is zij de centrale figuur in het verhaal, de brug, de bindende en verbindende factor in het leven van Jongebreur. Ze brengt rust en harmonie in het chaotische gevoelsleven van Jongebreur, zowel voor als na haar ongeluk. En in zoverre is *Broggen* te beschouwen als een vervolg op *Een feestelijk starfgeval*.

De schrijver als bouwvakker

Een feestelijk starfgeval is in veel opzichten superieur aan *Broggen*. Hier een even-wichtig opgebouwd verhaal, een hecht doortimmerd plot, een boek dat staat als een huis. Het begint zo:

Een droge Maart en een natte April dat is de Boer zijn Wil

Mit sierlijke letters is het in een triplexplaankie ebraand dat an de schösstienbozzem hangt. De boeren kunt wel meer willen. Altied en eeuwig hebt ze dacht dat ze 't veur het zeggen hadden in dit dorp.

De kerel in 't achterhuus en zien wief in 't veurhuus. Butendeure hadden die twee lieke veule te vertellen. Hij mit een grote bek en mit'e voest op'e taofel en zij temend en in 't geniep. De geldigheid van dizze spiekervaste verbientenis leek zoe duurzem as dreuge metworst mar het is definitief veurbij. Trouwens aoever het weer hebt ze nooit wat te koop had. Wat dat angiet bint ze afhankelijk van de goeie God. God en de mededelingen veur land- en tuinbouw. Dit jaor hebt beiden het laoten afweten. Meert was ien en al regen en nou is 't al in 't leste van april.

Ook in dit verhaal laat Kleine zijn neiging tot moraliseren en satire de vrije loop, maar het past, want de sikkeneurige tirades tegen dorpsheid, liberale boeren, inconsequente socialisten, hypocriete kerkgangers en ontrouwe vrouwen komen hier uit de mond van een vijftigjarige bouwvakker wiens leven een bouwval is, wanneer zijn vrouw hem verlaat voor een Bagwhanvolgeling en zijn schoonvader fout blijkt te zijn geweest in de oorlog, terwijl zijn schoonmoeder in het geniep iets had met de vrijgezelle dominee, zoals in het dorp wordt rondgefluisterd.

Deze hoofdpersoon, veelbetekenend Smalholt geheten, trekt noodgedwongen in een krakkemikkig arbeidershuisje, tegenover de enkele jaren eerder door brand verwoeste kerk. En terwijl hij in een jaar tijd zijn bouwval tot een bewoonbaar huis omvormt, wordt aan de overkant de kerk gerestaureerd, onder leiding van de loensende maar pronte en aantrekkelijke architecte Lisa. Ze krijgen elkaar...

Een damesroman dus? En vanwege de locatie ook nog eens een traditionele streekroman? Het verloop van de liefde-in-wording is niet veel anders dan in veel damesromans: na een lange aanloop, waarbij de man de boot zo lang mogelijk afhoudt, verklaren de twee hoofdpersonen elkaar hun liefde, die eerst nog door een dalletje moet, voordat het stel elkaar voorgoed trouw zweert.

Maar Kleine gebruikt voor dames- en streekromans hoogst ongebruikelijke compositiemiddelen. De geschiedenis wordt op balorige, soms provocerende toon, vol kwinkslagen, woordspelingen en gekanker, verhaald door een ik-figuur in een doorlopende monoloog-interieur, afgewisseld met dromen en flash-backs. Deze vormgeving rechtvaardigt niet alleen Smalholts satirische commentaren op zijn omgeving maar ook de metafoor die het hele verhaal draagt: de bouwvakker die zijn huisje tot in de diepste uithoeken leeghaalt, afbreekt, opschooft en later steen voor steen, dakpan voor dakpan weer herstelt, is het spiegelbeeld van het moeizame herstelproces van Smalholts innerlijke ruïne.

Tussen Smalholts verbouwings- en Lisa's restauratieproject - elkaars spiegelbeeld - komen dwarsverbindingen tot stand: in ruil voor het gebruik van haar betonmolen en wat dakpannen bewaakt Smalholt in de bouwvakvakantie de kerk. Daarvoor heeft hij de kerksleutel nodig, tevens de contactsleutel tot de architecte die hem op haar beurt bouwtechnische adviezen verstrekt en zich langs die weg toegang verschaft tot diens innerlijk.

De schrijver als schepper

Ook spiegelbeeldig zijn Lisa's loensen en Smalholts scheve kijk op het leven, zeker wanneer Smalholt zich, vanwege een ontsteking, korte tijd met één oog moet behelpen. Tot in de kleinste bijzonderheden loopt de verbouwing van Smalholts huis parallel aan zijn innerlijk genezingsproces. Bij herlezing krijgt ieder onderdeel meervoudige betekenis in het geheel en krijgt alles zijn plek.

En zo demonstreert Kleine tegelijk hoe een verhaal gemaakt moet worden: als een bouwwerk, woord voor woord, zin voor zin, hoofdstuk na hoofdstuk. Daarbij kan er ook wel eens wat misgaan. Hier en daar is de symboliek wat al te nadrukkelijk. De hoofdpersoon is nogal stereotiep: ruige bolster, blanke pit. En zo nu en dan heeft Kleine zelf zoveel lol aan de moppertirades van Smalholt dat hij de teugels wat al te veel laat vieren. Niettemin, deze novelle staat als een huis na grondige en deskundige verbouwing.

Net als Isabelle in *Broggen* is Lisa de harmoniserende factor. Misschien is daarmee de kern van Kleine's thematiek aangegeven: de worsteling tussen chaos en orde in binnen- en buitenwereld. Kleine laat zijn hoofdpersonen hun innerlijke onvrede en verstoorde gevoelsleven te lijf gaan met scheppingsdrang. Scheppen is ordenen. In *Broggen* is dat het schrijven van een boek en het stichten van een bezinningscentrum.

In *Een feestelijk starfgeval* is het de stapsgewijze verbouwing van aan de ene kant een huis en van een kerk aan de overkant, symbool voor de samenleving. Dat gaat blijkbaar niet zonder een vrouw, niet zonder Isabella of Lisa, niet zonder Muze, maar evenmin zonder hardhandige afbraak voordat het herstel kan beginnen. Hier krijgt Kleine's boodschap ook nog een subtiële politiek-religieuze strekking. De katharsis komt met het afsterven van de oude mens (97/98):

Tenminste iene vrouwe in de wereld is ter die mij ruimte gef, die mij niet om de tuun leidt mit gewiekste strategieën. Dat brengt een soort van genezing. De kwelling van jaoren verdwient en de aolde Nico Smalholt mag van mij dood gaon. Een feestelijk starfgeval.

Meer over Kleine in III.6.2.

7.5 Moderne literaire roman: Gerard Stout

Met de zevende generatie schrijvers bereikt het Drentse proza zijn volwassenheid in moderne novellen en romans. Gerard Stout is de belangrijkste exponent van deze ontwikkeling.

Zijn eerste Drentstalige publicatie verscheen in 1985 in *Roet* waarvan hij ook enige jaren redactielid was. Er volgde een stroom van verhalen, romans, essays en enkele gedichten die hem tot de meest veelzijdige en meest productieve hedendaagse Drentse auteur maakt. Zo productief dat hij een deel van zijn publicaties uitbrengt via zijn eigen uitgeverij *Ter Verpoozing*.

Hij publiceerde ook Nederlandstalige verhalen in *Hollands Maandblad* en in *Nieuw Wereld Tijdschrift*.

Ningtien, roman over de ieuwige jeugd van Johan de Mens

Stouts literaire landschap is door zijn uitgestrektheid en grillige afwisseling niet in één blik te vangen. Om wat overzicht aan te brengen bespreek ik de beginnelinea's van vier teksten die zijn magnum opus *Ningtien* hebben ingeluid.

ZWAK IES. Het motto van *Ningtien* luidt: *Wat vot is blef het dichtste bij*. Dat klinkt als een echo van *Zwak ies* uit 1992. Die novelle begint zo

Wied vot om dichterbij te kommen. En gaat dan verder: Ik had der nooit bij stillestaon. Niet dat ik nooit naodacht had over het leven en de diepere bedoelings van het bestaan, over het ienzoame begun, het saomensmelten van ei- en zaodcel, het ienzaome moment van starven. Aalgedurig speulde ik wel met raamplannen en grote kaders veur een gelukkig leven, maor het gevuul gien kaant op te kunnen had mij nog niet vake zo zwaor om de scholders legen (p. 6).

Dat is het verhaal in de kiem: een reis naar het noorden en naar binnen, de worsteling tussen verstand en gevoel, wetenschap en toeval, maar ook een liefdesverhaal met een katharsis. Dit alles doorstrooid met aforismen, kenmerkend voor Stout: soms diepzinnig, soms haast even oppervlakkig als een tegeltjestekst, vaak van allebei wel iets, met ironie en zelfspot. Hier is het latere *Ningtien* in de kiem aanwezig: een *roadbook*, een zoektocht naar de zin van het bestaan, naar het geluk ook, naar het evenwicht of de keus tussen kunstenaarschap en wetenschap.

EROETIEK. Een jaar later verscheen het geruchtmakende *Eroetiek*. Dat begint zo:

De domste boer die kent het, maor allent loos volk wet hoe het ok aans kan. Rechttoe rechtan variaoties op de missionarissenhaolding. Seks veur dreumers en veur doeners. Neie wegen veur Drèentse schrievers.

Een Drentse Kamasoetra, weliswaar zonder plaatjes, maar uiterst beeldend en onomwonden, een hilarisch kettingverhaal over seksbeluste Drèentse schrievers en vluggertjes in alle standen. En dat alles verteld met Ik Jan Cremerachtige bravoure en vaart, in een ritmisch en zinderend proza dat ook kenmerkend is voor de avonturen van Johannes de Mens in *Ningtien*, die ook neus of pik achterna gaat.

LIEK IN 'T VEEN. In 1996 publiceerde Stout *Liek in 't veen*, de eerste Drentse detective. Het verhaal begint zo:

Het duurde evies veur het eerste volk kwam sund ik het bordtie 'Lammie Oldenhuus, privé-detective' naost de deur op de kalkstienen pui schroefd had. Veur een stad, of is het nog aal een dorp, as Emmen is zo'n beroep ongewoon. Wie zol hier now een privé-speurder van neud weden? Maor as ik der niet van overtuugd west was, dat ik het brood met dit vak verdienen kun, was ik der vanzölf nooit an begund.

In enkele pennestreken zet Stout de kordate detective voor ons neer. En hij laat zien dat hij een geloofwaardig plot kan verzinnen, en de spanning erin weet te houden. Om de omvangrijke stof van *Ningtien* in de klauwen te houden om verhaal en lezer tot een goed einde te brengen, zou Stout deze beide kwaliteiten hard nodig hebben. Met dit speurdersverhaal bewijst Stout ambachtelijk vakmanschap.

IN PARADISUM (2009). In deze sublieme novelle blijkt een stervende vrouw in zeven hoofdstukken, in het verhaal gekoppeld aan de zeven scheppingsdagen, terug op haar leven. Ook *Ningtien* kent zo'n zevendelige structuur, maar die is daar niet alleen tijd- maar vooral ook ruimtebepaald. De eerste alinea's van *In Paradisum* luiden:

In het begun was het woord en het woord was bij God en het woord was God. Ik stao an het begun. Beter: ik bin op weg hen het ende. Ik lig op bère. Ik gao dood.

Alles liekt pais en vree, maor in de kop van mij is het een rommeltie.

Bij toeren is het leeg en duuster. De giest zweeft alle kaanten op. Ik heb verlaangst naor helderheid.

Ok al lig ik in de slaopkamer met de gerdienen dichte, ik heb nocht an een glief locht, zodat ik wete dat het dag weden kan. Locht heb ik van neud om op mien leven terugge te kieken (7).

De stervende hoofdpersoon die rekenschap aflegt van haar leven, heet Engeltien Volken, een prachtig gekozen voor- en achternaam: ziel en lichaam, geest en geschiedenis, zwevend tussen hemel en aarde. De hallucinerende terugblikken, de zeven dagen durende confrontaties met een zondig en schuldig verleden zijn beproevingen, die zowel doen denken aan het middeleeuwse toneelstuk *Elkerlijk* als aan de zeven ommegangen die de hoofdpersoon in Dantes *Goddelijke Komēdie* moet doorstaan om het hemelse paradijs te kunnen betreden.

Tegelijk is *In paradisum* een familieroman in zakformaat, een geschiedenis van de 20ste-eeuw in een notendop, waarin nu eens niet alleen de Tweede maar ook de Eerste Wereldoorlog meespeelt. Het is bovendien een zedenschets van het arme, rijke roomse leven. *In Paradisum* is een complex maar geen ingewikkeld verhaal: aan de oppervlakte is het glashelder. Het is bovendien spannend: wat is hier precies gebeurd, hoe zit het nu eigenlijk? vraag je je soms af. Dat wordt ons pas geopenbaard in de hemel, op de *zeuvende dag*, in het zevende hoofdstuk.

NINGTIEN. Al deze elementen (zevensprong, dood, rekenschap, verstrengeling van de kleine persoonlijke levensverhalen met de grote mensheidsgeschiedenis) gingen in schrijver-scheikundige Gerard Stout een verbinding aan met de beste elementen uit *Zwak ies* (zoektocht naar de eigen kern en de zin van het bestaan), uit *Eroetiek* (pornografische schelmenroman) uit *Liek in 't Veen* (plot en spanning van de speurdersroman). Met *Ningtien* als uitkomst. Dat boek begint zo:

Ningtien jaor bin ik. Het is veertig jaor veur Anno Ludwig. Ik bin de middelbaore schoel verbij en toe an vaste verkering. Ningtien bin ik. Een stevig lief, stoer zul ie nou zeggen, maor dat zeg ik niet. Ik heb een stevig lief (p 11).

Ningtien is mooier en beter dan menig Nederlandse bestseller, het is het beste Drentse boek ooit. Omdat het een rijk boek is. Het is een zoektocht vol filosofische bespiegelingen. Bovendien een *roadbook* vol avonturen, avontuurtjes, ontmoetingen, landen, steden, schilderijen, klaslokalen, reageerbuizen. Van Erica en Emmen in Drenthe naar Groningen, Warschau, Moskou, Zambia en weer terug naar Drenthe, Erica, Potjewol. De hoofdpersoon, Johannes de Mens, sleept ons fietsend, treinend, vliegend, mee van hot naar haar, vooral naar haar en dat is enerverend, hilarisch en hartverscheurend in het laatste deel.

Een mengsmering van seksuele drift en het verlangen naar antwoorden op levensvragen vormt de brandstof voor de motor van *Ningtien*, met de lezer als duopassagier van Johannes de Mens, alias Elkerlijk.

Ningtien is ook een sleutelroman. Practical joker als Stout is, laat hij het verhaal volgen door deze noot: *ik bedaank de lu die met heur eigen naam in dizze fictie staot. Niet alles is verzunnen. Het leven gebeurt zunder daj der arg in heb.* Een typisch Stoutiaans aforisme. Bundeling van alle aforismen zou een interessant wijsheidsboekje opleveren: De Spreuken van Stout. Is dat de kwaliteit van *Ningtien*? Of zijn het die indringende verhandelingen over kunst en wetenschap, gevoel en verstand? Of het hilarische maar helaas realistische en droevigstemmende beeld van ons onderwijs, van basisschool tot havo tot kunstacademie en lerarenopleiding? Of de ontluisterende ervaringen van Johannes de Mens als leraar op een school in Zambia die een strafkolonie blijkt te zijn? Of de ironische inkijkjes in de Emmer gemeentepolitiek, waarin Johannes een tijdlang GroenLinks vertegenwoordigt? Of de liefdevol beschreven vader-zoon-verhouding, en het verlangen naar een eigen zoon? Het zoeken naar het kind in ons, zoals de slotzin van *Ningtien* luidt?

Want over dat alles en meer gaat dit boek, over de literaire traditie en de boeken van zijn jeugd. Niet voor niets begint het boek met een beschrijving van de leesbibliotheek in Erica, gehuisvest in een barak.

In de barak hadden jeuden woond, maor daor wus ik wieder niks van. As kind huufde ik niet alles weten; ik wol alles weten. Karl May met Shatterhand en Winnetou en Arendsoog van J. en P. Nowee. De Duutser met zien indiaonenboeken. Ik las ze allemaol.

'Te laat, te laat', zee Winnetou, 'het zaod is al naor binnen toe. 'Dat komp, dat komp, zee Shatterhand, omdat ie gien kapotties kent.' Winnetou kende gien kapotties. Ik kende ok gien kapotties. Ik kende de dichtregels die mij deur het heufd zungen. Ik huuld van het riem en het ritme. De cadans van kapotties was gien poëzie, maor dat wus ik nog niet. Biggles de oorlogsvlieger, las ik ok. Alle boeken van K. Norel. Oorlog was het, stried op zien minst. Stried was het om de kindertied achter mij te laoten en een begun te maken met grote jongen worden. Zo zee mien va dat. 'Het wordt tied dat ie een grote jongen wordt.' Hij zee het. Ik heurde het. Ik wus niet hoe dat mus. Hij zee niet wat ik doen kun. Ik duurde niet vraogen. Zo ging dat. Ik was van nao de oorlog, maor de stried lag veur mij. De ontdekkingsreizeger was wakker an het worden. De uutvinder was op weg hen zien laboratorium. Vanzölf, ik stelde vraogen (11/12).

7.6 Van modern naar postmodern naar modern?

Zangeres van zulver (III.7.5) luidt een nieuwe fase van de Drentse literatuur in, die van het moderne proza. Jan Veenstra, auteur van de *zevende generatie*, baande met deze novelle de weg voor anderen, ook voor oudere auteurs in hun latere werk. Zo verschenen de boeken

van de *vijfde generatie*-prozaïsten, Jan Zantinge en Gerard Nijenhuis, na 1989 Zantinge's opmerkelijke Indië-verhalen werden pas in 2007 gebundeld (*Flustern zunder zwiegen*). En ook Nijenhuis publiceerde zijn beste Drentse prozawerken, de roman *Het verbörge leven* (2004) en de novelle *Een plek um te blieden* (2007), ruim na 1989.

Dan het proza van de *zesde generatie*:

- Het moderne karakter van Klaas Kleine's *werk* heb ik eerder aangegeven (II.7.4).
- Na hem kwam Rieks Siebering in 1996 met een psychologische roman en in 2001 met autobiografische, soms symbolische verhalen.
- Generatiegenoot J. B. Klönne publiceerde enkele aanstekelijke rock 'n roll-verhalen in *Roet*. Daar bleef het bij.
- Miny Hofsteenge bundelde indringende verhalen in *Dwelen deur dook*, in 1993. Daarna stokte de productie. Helaas.
- Eerder traditioneel dan modern zijn Jans Pollings bundels familiale vertellingen. In 2005 kwam hij met de veel ambitieuzere, op historische feiten gebaseerde novelle *De ring*.
- Anne Doornbos presenteerde in *Dèenken an een zebra* (2011) moderne verhalen met een interessant plot en een persoonlijke stijl. Zijn ironische schetsen in *Vremd volk, belevenissen van een broodschriever* (2013) zijn een terugkeer naar de traditie.

De *zevende generatie*. Dat *Ningtien* Gerard Stouts laatste bijdrage aan de Drentse literatuur is, kan alleen maar betreurd worden. Te meer omdat de productie van zijn generatiegenoten achterblijft:

- Marga Kools laatste bijdrage aan de Drentse prozaliteratuur dateert van 2003, de novelle *De mooiste kus*.
- Martin Koster verraste in 1995 met de autobiografische novelle *Zölfportret mit Sparzegelties*; daarna verscheen nog een bloemlezing (2000), maar geen nieuw werk.
- Na zijn novelle publiceerde Jan Veenstra in 1998 een verhalenbundel, in 2004 een speurdersroman en in 2010 was hij mede-auteur van het boekenweekkado *Dörpsstraot oes dörp*.
- Van Lukas Koops verscheen na zijn sleutelroman *Schoeltied* (2003) in 2011 nog zijn verhalenbundel *Kamer 27*.
- En Stout sloot de rij in 2011 met *Ningtien*.

De *achtste generatie* telt slechts twee prozaïsten:

- Jan Germs publiceerde tussen 2004 en 2014 enkele bundels vaak autobiografische vertellingen, en nam, net als die andere verteller, Jans Polling, de stap naar de novelle met *Daphne, het verhaal van het loze wichie* in (2006).
- Erik Harteveld bundelde in 2002 geestige vertellingen onder de titel: *Veur de Ewigheid ... Vrouw Koetje vertelt* (2002). Maar hij heeft het schrijven in het Drents opgegeven.

Van de *nieuwe generatie* schrijvers heeft alleen Annije Maria Brans geen proza gepubliceerd.

- Van Jan Harbers verschenen sobere en puntige verhalen in *Roet*.
- Leny Hamminga publiceerde de afgelopen jaren met enige regelmaat verhalen in *Roet* en in 2012 de psychologische kinderroman *Een haand achter 't gerdien*.
- Het werk van Tieme Woldman, zijn misdaadroman *Moord in het Mantingerveld* (2013) en zijn novelle *Mannen bint maakt van jongens* (2015) behoort tot het meest vernieuwende proza van de laatste twintig jaar.
- En ook in de rijke, soms hermetische en gelaagde *Roet*-verhalen van Chris Canter zien we een herleving van het modernisme.

Dat betekent in de bewoordingen van het begin van dit hoofdstuk (II.7.1): een andere houding tegenover het schrijverschap; andere onderwerpen en locaties; meer psychologische diepgang; nieuwe compositie- en verteltechnieken; en misschien het meest opmerkelijk: de meervoudige gelaagdheid.

Hoofdstuk 8. *Drentse kinderboeken*

8.1 *Kinderland*

Ooit lazen kinderen hetzelfde als hun ouders: de Bijbel en klassieke verhalen. Kinderboeken waren er niet. Kinderen werden beschouwd als volwassenen in zakformaat. Mede onder invloed van een boek als *Emile ou de l'éducation* van Rousseau kregen kinderen een kinderziel en ontstond er een afzonderlijk kinderland, net als het regionalisme een vrucht van de Romantiek.

Met het kinderland kwamen er ook kinderboeken. Hiëronymus van Alphen (1746-1803) - we kwamen zijn naam ook tegen in het hoofdstuk over regionalisme en Romantiek - was de eerste Nederlandse kinderboekenschrijver. Hij schreef moraliserende gedichtjes voor zijn kinderen die hij later uitgaf: *Proeve van kleine gedigten voor kinderen* (drie bundels, 1778-1782). Ze werden vertaald in het Frans, Duits, Engels en later ook in het Fries en het Maleis.

In kinderland mochten kinderen spelen, hoefden ze zich niet meer druk te maken over het werk en de zorgen die volwassenen hadden. Ze kregen steeds meer tijd om zich op het volwassen zijn voor te bereiden. Dat gold overigens eerst alleen voor de rijken. Pas in 1901 werd in Nederland kinderarbeid bij wet verboden. Toen was *De eeuw van het kind*, zoals Ellen Key¹ die benoemde, pas echt begonnen. Gaandeweg ontwikkelde zich in de 20ste eeuw een breed uitwaaiende kinderliteratuur. Een proces dat nog altijd doorgaat.

8.2 *Drentse kinderboeken van 1960 tot 2016*

De concurrentie van het Nederlandse boek is groot. Drentse kinderboeken moeten zich waarmaken in de levensperiode dat je de Nederlandse taal leert lezen en schrijven en ze moeten opbieden tegen de boeken waaruit en waarmee je dat leert.

Een groeiend aantal opvoeders lijkt de opvatting te huldigen (of zich naar die opvatting te gedragen) dat tweetalig opgroeien en zeker tweetalig onderwijs een bedreiging is voor de taalontwikkeling van hun kinderen. Zeker als het om Drents gaat. Bij Engels is dat blijkbaar een heel ander verhaal. Het is eigenlijk een klein wonder dat er nog altijd voor Drentse kinderen wordt geschreven en gepubliceerd.

¹ Ellen Key (1849-1926) Zweeds auteur en pedagoog die opkwam voor vrouwenrechten in haar boek *De moedige vrouw* (1899) en voor kinderrechten in *De eeuw van het kind* (1900).

8.2.1 Van Reijntjes tot 1968

Het eerste Drentse kinderboekje kwam pas in 1960 uit. Dat wil niet zeggen dat er voordien niks voor kinderen is geschreven. In Roel Reijntjes' eerste bundel *De Iegelkaor* (1959) staan bijvoorbeeld bijbelse gedichtjes die door hun simpele taal en ritme ook heel geschikt voor kinderen zijn: *Het wonder in de stal* of *Dree Keunings*:

*Dree keunings goot in de sangblauwe nacht
en het onlaand, dat bluit waor ze riedt
De kamelen hebt heur naor 't aovendlaand bracht,
oet het oosten - zie komt van zo wied.*

In dezelfde bundel staan sprookjes in dichtvorm, zoals *Vrouw Holle*:

*De waereld was een aole man
met vel in doezend rimpels ploid.
de snei meuk er een pankoek van,
met sukersnei en riem bestrooid.*

En nu ik het toch over Reijntjes heb, zijn tweede bundel, *De speulman* (1961), bevat behalve enkele voor kinderen geschikte bijbelse kindergedichten, zoals *Naor Bethlehem* en *Nou wiegt Maria*, bovendien een aparte afdeling met gedichten 'veur oeze kinder': *Het Iekien*, *De Haver*, *Het Spinnewiefien*, *Slaopliedtien*:

*'t Is tied veur zien nussien,
Klaos Vaak streit met zaand
en nemp oes klein buitel
heel stief bij de haand.*

Ook in zijn latere bundels staan gedichten die voor kinderen bedoeld lijken. In *Al wat ik zag* (1978) bijvoorbeeld *Een aold liedtien bij 't touwgienspringen op 't schoolplein*:

*Ik stun lèèst bij een brummelbos.
Door zag ik twee soldaoten.
De één wol mij een kussien geven
en de aander kun 't lachen niet laoten . . .
Toen verteld' ik Moeder dat.
Moeder zee van 'Harregat' . . .
Toen vertelde ik Vader dat
en Vader zee: 'Wat zul dat?'*

1960. Bijna twee honderd jaar na het eerste Nederlandse kinderboek verscheen het eerste Drentse kinderboek, *De Brummelwal*, een boekje dat allereerst bedoeld was voor school-

gebruik. De samenstellers, het bestuur van het Drents Genootschap (I.3.6.), wilden het Drents een plaats geven in het onderwijs en de kinderen tegelijk het een en ander over hun woongebied bijbrengen. De meeste verhalen, gedichten en informatieve stukjes komen uit bestaande boeken.

Niet alles is in 't Drents, wel spelen de verhalen steeds in Drenthe of ze gaan over Drentse gebruiken. De verhalen en gedichtjes sluiten aan bij de nostalgisch-romantische traditie: dorpsverhalen, gedichten over landschap en natuur, zoals *Het winterkeuninkie* (p. 9) van L. Braaksma (1891-1963).

*Op 't roege, wilde wallegie
Daor zat 'n klein broen ballegie
Zo tierig as 'n dartie
En 't wupte met zien startie*

1968. Zes jaar later verscheen de bloemlezing *Op de gribbelgrab, verhalen, gedichten en riempies van Drense dialectschrievers* samengesteld door Hans Heyting. Een merkwaardige bundel. Het overgrote deel van de opgenomen teksten is oorspronkelijk voor volwassenen geschreven. Als thematiek en presentatie daarvan aantrekkelijk zijn voor kinderen, is dat geen bezwaar. Maar vaak is dat hier niet het geval, zoals bij de twee bijdragen van G. Kuipers, of de vier teksten van Jan Naarding of de humoristisch bedoelde versjes van Heyting zelf.

Van Bonnie Veendorp, de enige echte kinderschrijver uit het gezelschap, is slechts één kolderversje opgenomen, uit *Oeze Volk*, terwijl Heyting in de eerste tien jaargangen van dat tijdschrift veel meer en beter werk had kunnen vinden.

Een pluspunt vind ik de opname van *Falco de boomvalk*, een dierverhaal van Faunus, pseudoniem van H. J. Stevens (1913-1973). Over zijn werk later meer.

8.2.2 Van 1984 tot 1988

1984. Met Heytings bloemlezing moeten de Drentse kinderen het doen tot in de jaren tachtig, de tijd waarin de Drentse schrijverij volwassen wordt. Dan verschijnen er achter elkaar enkele kinderboeken, vooral uitgebracht door Het Drentse Boek, met financiële ondersteuning van de provincie.

Het bekendste is het *Drènts Kienderboek, verhalen en gedichten veur kiender van Roel Reijntjes, Bonnie Veendorp, Frouwien Klaassens-Perdok, Marga Kool en nog 25 andere schrievers en dichters*, daartoe uitgenodigd door de uitgever. Bovendien werd geput uit bestaande dichtbundels van Reijntjes, Van der Velde en Kool. Werk van Faunus (H. J. Stevens) ontbreekt, helaas. De redactie was in handen van Geert Smegen, Aafke Holman, Marga Kool en Frouwien Klaassens-Perdok.

De sobere, om niet de te zeggen saaie uitgave met een egaal kanariegeel omslag werd met pentekeningen mooi geïllustreerd door Joop Mulder.

In 2002 kwam een herziene herdruk uit (zie aldaar).

1984. In hetzelfde jaar verschijnt van Roelof Sieben: *Een stuk of wat lösse centen, gedichies veur grote en kleine kiender* op oblong formaat in een schrijffletter en met tekeningen van Sjaan Mast-van Bracht. Het ziet er grappig ouderwets en een tikkeltje nostalgisch uit. Dat is ook de sfeer van de teksten: anekdoten op rijm met een pointe, variaties op bestaande kinderliedjes en aftelrijmpjes, een proeve van een Drents volkslied, getiteld *Oens Drenthe* en pretentieloze gedichtjes als (p 32, interpunctie aangepast):

Oens Dagelijks Brood

Mien moe zeg altied 'boterham.'
Mien va hef 't aover 'stoet'
Mien oma, die ok 'ope' hiet,
die viendt zuks niet zo goed.
Die zeg altied: eet een 'stukkien',
maar opa hef het aover 'brukkien'
en de bakker zölf zeg 'brood'.
Die hef de keuze, barre groot.
Maar as 't mag, koop ik patat:
van 't stoetehaspelen bin ik zat.

1984. Bart Veenstra brengt een bundeltje kindergedichten uit: *De zwolvies bint er weer*. 28 Gedichten en veertien rijmpjes, aftelversjes, en raodsels oet de aole deus. Zijn gedichtjes vertellen meestal een anekdote over dieren of kinderen en staan in de nostalgisch-romantische traditie. Ook qua vorm: vaak twee tot vier strofen van vier regels, met een makkelijk in het gehoor liggend ritme:

Harregat

Oons poezie zit weer veur het raom.
Ze waskert zuk en dan benaom
zien vellegie, dat wordt eerst nat
en dan is het weer gloepens glad.

Mien oma zeg, 'Doe as de poes,
gao elke dag under de does'
Moor 'k doe het niet. Nee, harregat,
dan woj ja glad hielemaol nat.

1984. Frouwien Klaassens-Perdok publiceert *Poekie, het allerleefste kattie van de hele wereld*, het eerste doorlopende kinderverhaal in het Drents: 38 afgeronde verhaaltjes over een poesje, dat grootgebracht wordt door twee kinderen. Lieve kinderen, in een afgebakend kinderland. Het boekje heeft hier en daar een wat belerend karakter. Het mooist zijn de stukjes waar Klaassens-Perdok dat even vergeet en gewoon beschrijft wat er gebeurt:

'Pap, kiek es, Poekie wil oet deus kroepen, maor deus is veul te hoog.'

Jannes zat op de grond naost de poezedeus.

'Er mot een deurtie in, dan kan Poekie zulf in en oet lopen.'

'Pak doe het kattie maor, dan zal ik een deurtie in de deus maaken.

Pap pakte zien buusmes en snee een loekie in de deus.

De onderkant zat vast. Het deurtie kun naor boeten open klappen.

'As Poekie slaopen mot, dan dust het loekie weer omhoog.'

Jannes zette Poekie in de deus. Poes stak zien koppe deur het loekie.

Jao heur, eerst kwam het ene pootie, toen het andere en poes ging deur het deurtie naor boeten.

1986. *Ik kan gien stoere theorie ophangen over het hoou en waarom van een Drents Veurleesboek. Het eenigste wat ik der van zeggen kan is dat ik echt denk dat wij altied kinder blieven, ok al dooun wij smets nog zo volwassen en ik vind het fijn om zo nou en dan heuil wied vot te soezen met een sprookjesboouk of een boouk met kinderverhaolen. In Drenthe was zon boouk der nog neeit en dan wordt het neudig tied om daor wat an te dooun.*

Zo presenteerde Jannie Boerema in haar voorwoord het *Drèents Veurleesboek*, een uitgave van Krips Repro in Meppel, dat Bonnie Veendorp schreef in opdracht van de Culturele Raad. Diek van 't Hoff maakte er tekeningen bij en de vormgeving was in handen van Albert Rademaker. Zo ontstond een boek dat door zijn grote, vierkante formaat (25x25) ook oogt als een echt kinderboek, met een mooie kleurige en stevige band, stevig papier en grote letters.

De verhalen gaan over kabouters, dieren en kinderen. De dieren hebben vaak menselijke trekken, sommige verhalen hebben een licht-moraliserend karakter. De gedichten zijn meestal grappige voorvallen op rijm, die hier en daar aan de versjes van Rie Cramer doen denken. Maar er staan ook koldergedichtjen in zoals:

Der is een spook geboren:

Baoven in de olde toren

is vannacht een spóók geboren!

Allent de maone hef 't e-ziene,

en die dacht eerst: 't Is een gerdien!'

*Maar toen hij 't ding zag zwéven
is e béter acht gaon geven.
En de sterren reupen ook:
Meneer de maone, 't is een spóók!
Dus veur 't eerst, in 100 jaoren,
Is ter weer een spook geboren.*

1986. Dick Blancke's boekdebuut *Samen kuj een hieleboel* bestaat uit verhalende Drentse kinderliteratuur voornamelijk uit gedichten en versjes en verhalen die zich afspelen in een rustiek dierenrijk. Dick Blancke schuwt het sprookjesachtige niet, zoals nog zal blijken, maar biedt in dit boek een weldadig realistisch en spannend verhaal over een groep moderne Drentse kinderen in een (Emmer?) nieuwbouwwijk. Ze leven in een gewone, een echte wereld. Ze beleven allerlei niet spectaculaire maar wel herkenbare kinderavonturen. Ook hun Drents is van deze tijd. Daardoor is het hier en daar wel wat verholandst. Dat deed Blancke met opzet: zo kunnen ook kinderen die niet vaak Drents lezen, het boek goed begrijpen.

Langzamerhand ontwikkelt Blancke zich tot de meest productieve en meest veelzijdige Drentse kinderverhalenschrijver.

1986. Gelijktijdig verschijnen vijf vertalingen van het Nederlandstalige verhaal *Wel Allemensen* van Dolf Dijkstra: in Zuidwestdrents, Westdrents, Noordenvelds, Oostermoers en Zuidoostdrents. De vertalingen waren het resultaat van een prijsvraag.

De Nederlandse versie moest al na enkele weken herdrukt worden. Begrijpelijk. Tekst en illustraties zijn van niveau. Het zowel geestige als ernstige verhaal heeft een overtuigend plot: door een uitvinding van professor Albrein kan een groepje Drentse kinderen de taal der dieren verstaan. Met behulp van die kennis ontpoppen de kinderen zich tot natuurbeschermers met wie schaalvergroters en andere natuurverdelgers danig rekening moeten houden.

Paginagrote, veelzeggende, zeer gedetailleerde en soms surrealistisch aandoende tekeningen die aan het werk van Peter Vos doen denken, ondersteunen en verdiepen het verhaal. Het boek heeft nog niets aan actualiteit verloren. Een hoogtepunt. Dit boek verdient een mooiere heruitgave.

1986. Eén van de verhaaltjes uit Jan Kuiks *Kabolter Boezeroen*, 25 vertellegies oet het Dreintse Kabolterlaand begint zo:

*Boezeroen was an het filosoferen.
Der waren een bult problemen en probleempjes in de wêrld, die verhölpen worden
mussen en hij miende aaltied, dat zij - zien vief kammeraoden en hij zölf - daarveur*

opkommen mussen.

Hij vreug zuk dan vaak of hoe dat aanderwoorns gunk. Gungen de kabolters daar ok zo wied... of misschien nog wal wieder.

De problemen waar Boezeroen het over heeft, hebben betrekking op moraal, geloof, onderwijs, milieu, openbaar bestuur, verzorgingshuizen, tweetaligheid - van alles komt er aan de orde. Vaak vlot en geestig verteld en spannend verpakt, maar soms ook te zwaarwichtig voor een kinderboek. Gerrit Kuipers (III.4.5) geeft in zijn voorwoord deze typering:

Gien kinderverhalen, gien kinderachtige verhalen, maor verhalen veur iedereen, veur groot en klein, um te lezen en veur te lezen.

Misschien onbedoeld is hier het manco van Kuiks kabouterboek blootgelegd: te moeilijk voor kinderen en te flauw voor volwassenen. Kuik heeft geen echte keus gemaakt. De opzet is ambitieus genoeg. Een grondige bewerking kan een mooi, eigentijds kinderboek opleveren. Zeker als de vormgeving daarbij wordt aangepast. Deze uitgave van de niet meer bestaande Uitgeverij Hummelen zal kinderen niet snel uitnodigen tot lezen: te klein formaat, grijs papier, veel te dicht bedrukte pagina's, te weinig en nauwelijks inspirerende illustraties.

1988. Daarna wordt het weer even stil. Wel geeft Drentse Taol (nu dus Huus van de Taol) in 1988 en 1989 twee Drentse lespakketten uit voor de basisschool: *Streektaal* en *Van kabouters, knienen en doezendpoten*. Daarin zijn deels nieuwe, deels bestaande leesteksten opgenomen. In 1988 organiseerde Drentse Taol met de Schrieverskring en de Hogeschool Drenthe (nu Stenden Hogeschool) een cursus Drents schrijven voor kinderen. Dat leverde geen nieuwe auteurs op.

8.2.3 Van 1998 tot 2016

1998. We zijn inmiddels tien jaar verder. Tien jaar waarin geen Drents kinderboek verscheen. Het *Nieuwsblad* (nu *Dagblad*) van het Noorden brengt Willy Vandersteens Suske en Wiske-album *Het Hondenparadijs* uit in de Drentse vertaling van Martin Koster onder de titel *Het Hondenparadijs*. Daarmee lijkt de weg geopend voor meer stripalbums en prentenboeken, zoals we nog zullen zien.

2000. Beate Plenter en Miny Hofsteenge publiceren *Marinus Moessie en aandere vertellegies*. Sfeerrijke dieraquarellen van Jan van Os, wiens naam merkwaardigerwijs niet op omslag of titelpagina voorkomt, sieren de linker pagina's. Op de rechter pagina staan de diergedichten van beide auteurs, om en om, in het Drents, met een Nederlandse vertaling. Die blijft twee keer achterwege. Op p. 31 vanwege de lengte en op p. 7 vermoedelijk omdat het Drentse *Jan Iegelkaor* prettig rijmt met de voor het gedicht essentiële rijmwoorden *klaor*, *ooievaor*, *gewaor*, *bezwaor*, wat met een Nederlandse *Jan*

Egel ondoenlijk zou zijn.

De gedichten zijn vrijwel steeds anekdotisch (*vertellegies*). Het leukst zijn ze als klank, rijm en dwaze inval de brave logica de baas zijn, en Annie M.G.Schmidt niet ver weg lijkt, zoals in *Boe* (p. 25):

Het kleine kalfje Kikeloria, zöng elke dag een aria.

Heur tantes koenen rupen ba en boe.

Hol dij toch stil, beulde heur moe.

Wat is mij dit veur een kabaol.

Do brulst het hardst van allemaol.

Ik zing, zee kalfje Kikeloria.

Ik zing do re mi fa sol si do,

Dat klinkt non ienmaol zo.

En as ik groot bin gao ik bij de opera.

2000. Dick Blancke (tekst) & Trudy Kramer (beeld) presenteren het prentenboek *Kobus Knien op pad met Ad de Kat*. Bedoeld voor jongere kinderen. Paginagrote, kleurrijke tekeningen van Trudy Kramer die de vreugde, het verdriet, de dramatiek en de humor in het verhaal zichtbaar maken. Wat er het eerst was of wat het belangrijkste is, tekst of beeld, is bij dit prentenboek geen relevante vraag: ze vertellen samen het verhaal.

Blancke heeft weinig woorden nodig en hanteert korte, trefzekere en lakonieke zinnestelsels om het verhaal te vertellen. Een veelzeggende en roerende passage uit de beginpagina:

Kobus Knien lig in zien hok.

Lekker op het dreuge stro. In het hok stiet een bakkie water en een bakkie biks.

Kobus is wal wies met zien hok. Maar as hij deur de tralies kik, zut hij alle dagen hetzulfde.

In de stal stiet Hannibal het peerd, Hannibal dreumt altied op drei bienen. Hij is old. Hij huuft niet meer te warken. Vrogger leup hij veur de wagen. Dat huuft niet meer. De boer hef non een trekker.

Hannibal mag uitrusten.

2001. Dick Blancke schreef de leesteksten voor het album *Tattoo op mien scholderblad*, een zang en (veur)leesboek mit cd, dat in 2001 uitkwam. Voor de muziek en de zangteksten tekenden Harry de Geeter, Yvette de Haas en Ellen Rietveld. Bedoeld voor de bovenbouw met onderwerpen als: pesten, een nieuwe hond, ziekenhuis, oorlog en ellende, schoolrapport, verkering.

2002. Het Drentse Boek brengt een herdruk uit van het *Drèents Kienderboek* die nogal verschilt van de eerste editie. Nu een kleurrijk omslag, hard kapt, mooiere letter en levendige zwartwit illustraties van Trudy Kramer. Het aantal pagina's is teruggebracht van 100 tot 84. Daarbij hebben vrijwel alle auteurs moeten inleveren.

Zo gaat Frouwien Klaassens-Perdok, de auteur met verreweg de meeste teksten in de bundel, van 11 bijdragen in 1984 naar 8 in 2002.

Anderen, meestal vertegenwoordigd met één of twee bijdragen, zien we helemaal niet meer terug: Jannie Alberts-Hofman, Harm Boer, Roelof Sieben, Geert Smegen, Gerrit Kuipers, Js. Abbing, Grietje Clewits en L. A. Roessingh. Het ontbreken van de laatste twee betreurt ik: hou je klassiekers in ere, zeker voor kinderen.

Eite Brink en Martje Pronk-Hogenesch zijn nieuwkomers. In deze categorie mis ik Beate Plenter en Suze Sanders. Faunus ontbreekt opnieuw. En waar is Bart Veenstra, die in 1984 *De zwolvies bint er weer, een bundel met kindergedichten* publiceerde?

Wie de kritische lezer hierop moet aanspreken, is onduidelijk, want in tegenstelling tot de eerste uitgave blijft een vermelding van de redactie achterwege.

2004. Met de door de ‘Belgische School’ beïnvloede striptekenaar Ben Huisjes maakte Dick Blancke het stripalbum *Ellert & Brammert, twee Drentse donderstenen*. De twee in afzondering levende achterneefjes van de reuzen Ellert & Brammert komen in aanraking met de 21ste -eeuwse wereld van tv, disco, skeelers, mobieltjes en uitdagend geklede wichter. Eerder een satirische reeks episoden dan een mooi lopend verhaal, waarin soms een bekende Drent opduikt: de tv-presentatrice Annette Timmer en de vroegere CdK Relus ter Beek.

2007. Het Huus van de Taol pakt uit met een bijzonder project: *Het rolletje/Het rollegie*, een tweetalig prentenboek voor peuters en kleuters van Itie van de Berg (Nederlandse tekst), Jan Germs (Drents) en Anjo Mutsaarts (beeld). Een kettingverhaal met voor jonge kinderen herkenbare en aantrekkelijke repeteerelementen in beeld en woord over een jongetje wiens rolletje/rollegie gaandeweg en stukje bij beetje aan lengte verliest. Het verhaal wordt gevolgd door folkloristische informatie over knieperjes en rolletjes.

Bij het aanstekelijk vormgegeven prentenboek hoort Jan Germs’ al even aantrekkelijk geïllustreerde *Ontdekboek voor peuters en kleuters*. Een album met een Drents memoryspel, voorleestips, knutselideetjes, taalspelletjes, opzegversjes.

2007. Nog datzelfde jaar verschijnt opnieuw een prentenboek in de inmiddels herkenbare stijl van Trudy Kramer. Deze keer is de tekst van Herma Stroetinga: *Het Hollebo-menbos*. Twintig verhaaltjes met als hoofdpersonen de twee kabouters Pim en Pamme, het konijntje Snuffel en de nare heks Krakkemikka. De verhalen gaan vergezeld van paginagrote tekeningen van Trudy Kramer, die de personages en de gebeurtenissen tot leven brengen.

2008. *Peter en de Wolf, een muzikaal sprookje in het Drents/S. Prokofjew* luidt de titel van een mooi vormgegeven uitgave van Het Drentse Boek: lesmateriaal, tweetalige liedteksten en melodieën, het verhaal van Peter en de Wolf in het Nederlands, in het Zuidoost-Drents (Miny Hofsteenge) en in het Zuidwest-Drents (Jan Tissing). Verder: muziekopdrachten, spelsuggesties, woordpuzzels. Samengesteld door Jan Germs, Bert Lammers en Marinus Scholten op initiatief van het Noord-Drentse kamerorkest Divertimento, Kunst & Cultuur Drenthe en het Huus van de Taol

2009. In 2009 verraste Abel Darwinkel het Drentse literaire wereldje met een vertaling van Antoine de Saint-Exupéry's beroemde sprookje *De kleine prins*.

2012. Het pareltje van de Drentse kinderliteratuur tot nu toe is *Een haand achter 't gerdien* van Leny Hamminga. De eerste Drentse psychologische kinderroman. Een boek over kinderverlangens en kinderangsten, over vriendschap, over de verhouding tussen vader en zoon, over een afwezige moeder en de altijd en overal aanwezige Moeder Natuur.

Bovendien is *Een haand achter 't gerdien* een spannend en mysterieus verhaal: de tienjarige hoofdpersoon is op zoek naar zijn verdwenen moeder, een verdwijning waarover zijn vader maar weinig kwijt wil. En dat alles geschreven in een heldere, beeldende en poëtische stijl. Hamminga laat ieder hoofdstuk beginnen met een *Natureingang*, een kunstgreep die in Middeleeuwse literatuur veelvuldig werd toegepast: een beknopt maar lyrisch natuurbild dat een stemming oproept die het hele hoofdstuk beheerst en illustratief of zelfs symbolisch is voor de beleving van de gebeurtenissen door de hoofdpersoon. Een voorbeeld (p. 47):

De horizon tussen lucht en zee is onzichtbaar. Argens in de varte wordt waoter lucht. Een zolte geur van modder en waoter hangt tegen de diek. Meeuwen en scholeksters roept. Links vaort de veerboot in de diepe vaargeul. Op weg naor de eilaanden.

2013. Al even kunstig gecomponeerd, naar woord en beeld, is *Niet van gistern, Biebelse verhalen veur kinder* van Alja Streutker-Betting (woord) en Geert Oldenbeuving (beeld). De compositie is die van een raamvertelling. Zich nauwelijks bewust van de bijbelse herkomst van hun populaire, eigentijds aandoende namen, komen de bovenbouwkin-deren Eva, Bram, Sem, Lukas en Esther wekelijks bij elkaar in een voormalig kerkje. Daar geeft Jan Koster, de vroegere koster van de kerk, hen uitleg bij de gebrandschilderde kerkraden, waarop allerlei elementen te zien zijn die verwijzen naar bijbelverhalen.

De vertellingen van Jan Koster, soms met de naam van een van de vijf kinderen als uitgangspunt, bestaan uit twee reeksen: *het Olde* en *het Neie Testament*. De eerste reeks bestaat uit vier, het tweede uit drie, dus tezamen zeven ramen. Ieder raam is aanleiding tot enkele vertellingen.

Geert Oldenbeuving bewerkte met diverse technieken foto's van hedendaagse mensen, landschappen en objecten, zoals de Drentse A, het Hunebed in Borger, het Gerechtsgebouw in Assen, tot suggestieve illustraties: hedendaagse kerkraden in een boek.

Jan Koster - dus Streutker-Betting - kan mooi vertellen. En hoewel ze geen middel schuwt om de verhalen zo dicht mogelijk bij de lezer te brengen (de keuze van de kindernamen, de raamstructuur, de keuze van de illustrator), blijft ze ook dicht bij de oude verhalen, laat die zonder gemoraliseer of gepreek in hun waarde. Soms benadert ze de poëtische stijl van de oorspronkelijke tekst, zoals in het begin (p. 18):

In het begun mak God de hemel en de eerde. Wieder is er nog hielemaol niks. Der is gien lucht en ok gien laand. Der is gien dag en gien nacht, het is overal donkerduuster. Allent God is der. God zeg: 'Der möt licht kommen!' en iniens is der licht. God is bliede dat het licht der is. Hij zeg: 'Dit is mooi. Het licht nuum ik dag en het donker nuum ik nacht.' Het wordt aovend en het wordt mörgen. De eerste dag.

2015. De jongste publicatie op het terrein van de Drentse kinderliteratuur is *Wiesneus*, een tijdschrift op magazine-formaat dat jaarlijks wordt uitgegeven door het Huus van de Taol. Een blad met strips, verhalen, gedichten, een recept, en een prijsvraag met 'zoek de verschillen'. Aantrekkelijk van inhoud en uitvoering.

Dat geldt zeker ook voor de eerder (I.3.10) genoemde website www.wiesneus.nl. *Speulenderwies Drents*, educatief materiaal voor kinderen van 1 tot 6 en van 6 tot 12 jaar: spelletjes, liedjes, filmpjes, verhalende en informatieve teksten, gedichten. Daarnaast voor volwassenen (*veur meesters en juffen, papa's en mama's*) achtergrondinformatie: artikelen, studies, webpagina's, films over (streek)taal en meertaligheid en lesmateriaal.

8.3 Oeze Volk en oeze buitels

8.3.1 Het aanbod

Het tijdschrift *Oeze Volk* en zijn opvolger *Maandewark* hebben gedurende hun gezamenlijk 60-jarig bestaan ruimte geboden aan teksten vóór en een enkele maal ook ván kinderen: verhalen, gedichten, rijmpjes, raadsels. Een grote verdienste van dit blad, want nergens anders konden en kunnen kinderboekenschrijvers met hun werk terecht. Aard, omvang en betekenis van de kinderliteratuur in *Oeze Volk/Maandewark* mogen wel eens nader belicht worden.

Dat is nog niet zo eenvoudig, want aanvankelijk vond de redactie van *Oeze Volk* het kennelijk niet nodig de opgenomen kinderliteratuur van andere teksten te onderscheiden. In de jaargang van 1959 staat een bijdrage van Roel Reijntjes met de ondertitel *Een kerstverhaal oet Drenthe veur kinder en grote maensen*.

En pas in 1962, dus in de 6de jaargang, verscheen voor het eerst een tekst met de aanduiding *Veur de kinder*, het gedicht *Het iekien* van Roel Reijntjes. Voor de eerste jaargangen was ik dus grotendeels op eigen inzicht en smaak aangewezen. Ik heb twee criteria gebruikt. Allereerst: lijkt de tekst me (thematisch maar zeker ook qua woordkeus en vorm) geschikt en goed genoeg voor kinderen? En vervolgens: zou ik deze tekst opnemen in een denkbeeldige bloemlezing voor kinderen? De eerste jaargangen leverden niets op. De eerste tekst die aan beide eisen voldeed is er één van Bart Veenstra, het gedicht *Kinderen*, dat verscheen in het maart-nummer van 1959.

8.3.2 *Veur de buitels*

Zoals gezegd, Roel Reijntjes gebruikte als eerste de aanduiding *Veur de kinder*. In dezelfde jaargang van 1962 publiceerde Hans Heyting ook een kindergedicht onder het motto *Veur oeze kinder*. Bonnie Veendorp komt in 1966 als eerste met *Veur de buitels* en Bart Veenstra in 1984 met *Veur het jonge volk*. Consequent zijn ze niet, want alle vier publiceerden ze de jaren door ook werk zonder een van deze aanduidingen, werk dat ofwel bedoeld was voor kinderen, dan wel onbedoeld toch geschikt veur de buitels.

In 1996 ontstaat wat meer duidelijkheid: Jent Hadderingh, zoon van Bart en Martha, start een rubriek met de ondoorgroondelijke naam *Sniggel, Snaggel, Rollebol*, waarin hij informatieve stukjes (bijvoorbeeld over de kinderboekenweek), maar vooral raadsels, rijmpjes, gedichten, versjes en verhaaltjes opneemt, eigen teksten of van anderen, voor kinderen en soms door kinderen, bij voorbeeld als resultaat van een schrijfwedstrijd.

Wanneer *Oeze Volk* wordt gerenoveerd tot *Maandewark* krijgt het blad een vaste rubriek *Veur de buitels*.

8.3.3 *Auteurs*

Voor mijn hierboven genoemde denkbeeldige bloemlezing heb ik alle in aanmerking komende teksten getoetst aan mijn criteria: geschikt en goed genoeg voor kinderen? Met wisselend resultaat. De jaargangen 1956-1958, 1973-1976, 1983 en 2006 bijvoorbeeld leverden niets op dat de moeite waard was. Puntsgewijs een aantal observaties:

1. Over de gehele periode van zestig jaar zouden twaalf auteurs met één tekst vertegenwoordigd zijn. In alfabetische volgorde, dus jong en oud door elkaar: *Harrie Adema, Janny Bruins, Geertje Enting, Aaf Ganzeveld-Bos, Jan Germs, Michiel van den Heuvel, Tjaard Imbosch, Jan Kuik, Hans Seidel, Roelof Sieben, Gea Tiemens, J. Timmerman*. Dit geringe aantal houdt geen waardeoordeel in over de auteurs: de meesten - en dat geldt ook voor de twee volgende groepen - publiceerden een beperkt aantal teksten in *Oeze Volk*/*Maandewark*.
2. Van de volgende auteurs zou ik twee of drie bijdragen opnemen, opnieuw alfabetisch: *Janny Alberts-Hofman, L. A. Braaksma, Eite Brink, Grietje Clewits, Marchinus Elting, Jent Hadderingh, Hans Heyting, Frouwien Klaassen-Perdok, Alinde Man,*

W. Salomons, Gré Seidell-Broekhuizen.

Twee voor mij verrassende namen zijn: *W. Salomons* en *Alinde Man*. Van de eerste werden in jaargang 1977 twee opmerkelijke gedichten geplaatst, waarna van haar helaas niets meer is vernomen. Alinde Man debuteerde in *Maandewark* 2015 met een verhaal en een mooi gedicht over een gedurfd thema: een kind dat in een verkeerd lichaam leeft.

Jannie Kok-Wolbers en *Suze Sanders* zouden elk met vijf teksten in mijn bloemlezing staan. Sanders kennen we vooral van haar poëzie voor volwassenen, waarbij ze vaak een vrije versvorm hanteert. Haar kindergedichten, ernstig of kolderiek, munten uit door een strakke vorm en een voorbeeldige vers-, ritme- en rijmtechniek, waaraan menig collega een voorbeeld kan nemen.

3. En dan een groep schrijvers die er door de omvang van hun productie - en soms ook door kwaliteit - duidelijk bovenuit steekt. In volgorde van het aantal bijdragen: *Roel Reijntjes* (met 27 teksten), *Miny Hofsteenge* (22), *Bonnie Veendorp* (12), *Bart Veenstra* (10), *Beate Plenter* (10), *Herma Stroetinga* (10).
4. Veel van de door mij 'genomineerde' auteurs zijn terug te vinden in al bestaande, hiervoor besproken bloemlezingen. Ik mis daarin zoals al aangegeven: *Beate Plenter*, *Suze Sanders*, *Bart Veenstra* en *H. J. Stevens*.

8.4 Enkele kanttekeningen

Om redenen die ik bij de afzonderlijke bespreking van de boeken heb vermeld, reken ik *Drèents Veurleesboek* van Bonnie Veendorp (1986), *Samen kuj een hieleboel* van Dick Blancke (1986), *Een haand achter 't gerdien* van Lenie Hamminga (2012) en *Niet van gisteren* van Alja Streutker-Betting (2013) tot de hoogtepunten uit de Drentse kinderliteratuur.

Veendorps boek steekt in literaire kwaliteit gunstig af bij wat de Drentse kinderliteratuur in doorsnee heeft te bieden, maar wijkt daar inhoudelijk niet wezenlijk van af: nonsensikale, grappige of licht moraliserende gedichten en verhalen die zich afspelen in een landelijk of sprookjesachtig kabouter- en/of dierenland. Dick Blancke kan dat ook, maar in *Samen kuj een hieleboel* voert hij de lezer binnen in een echte kinderwereld. Dat realisme krijgt bij Hamminga psychologische diepgang, terwijl Streutker-Betting verband legt tussen het alledaagse kinderleven en de mytische werkelijkheid van bijbelverhalen.

Er is niets tegen nonsens- of klankgedichten, integendeel, maar ze vergen meer technisch taalvernuft en inspanning dan menig Drents kinderschrijver aan de dag legt: te veel rijm dwang, te veel ritmische ontsporingen, en lettergrepen tellen is toch wel het minste wat je van een vormvaste dichter mag vragen. Suze Sanders laat zien hoe het moet.

Er is ook niks tegen grappen en geestigheden in poëzie, maar, zoals de grote humorist Godfried Bomans eens zei: Humor is een ernstige zaak. De clou moet kloppen. Bijvoorbeeld: ik las in *Maandewark* een leuk bedoeld kindergedicht, gebaseerd op de onjuiste

aanname dat mollen niet kunnen zwemmen. Voor hedendaagse internet-kinderen makkelijk te ontzenuwen.

Er is ook niks mis met kabouters en dieren, maar het zijn er zoveel. Waar blijft de Drentse *Ot en Sien*? Drentse kabouter- en dierverhalen zijn bovendien vaak slechte imitaties van de ongeëvenaarde *Paulus de boskabouter* van Jean Dulieu (1921-2006). Maar er tekent zich een kentering af. In recente *Maandewark*-jaargangen (2010-2012) publiceerde Herma Stroetinga, vooral bekend door *Het Hollebomenbos*, een aantal goed geschreven realistische verhalen, bijvoorbeeld *Op dun ies*: een hond is door het ijs gezakt, twee radeloze kinderen zien toe en een stoere, joggende oma redt het beestje. Niet meer, niet minder. Perfect.

En van Marchinus Elting stond in *Maandewark* 2014 het verhaal *De stoeterij*, met een interessant gegeven en levensechte personages, waaronder een miskende natuur-genezers. Een jaar later verscheen het eveneens boeiende *Kameleon*, met een vreemd trekje: iedereen spreekt Drents, ook een leerling in de klas tegen de meester, die op zijn beurt in het Nederlands antwoordt. Waarom? Raar!

Een ander probleem deed zich voor bij zijn jongste verhaal, *Tiedreiziger*, een mengeling van realisme en *fantasy*. Een interessant gegeven omdat de hedendaagse hoofdpersoon het Drenthe van eeuwen her ontmoet. Maar hier propte Elting in een kort verhaal de stof voor een flinke novelle, misschien wel een korte roman die zich deels in het heden, deels in het verleden afspeelt, maar dan meer uitgediept en breder uitgewerkt. Of het zou de aanzet kunnen zijn voor een historisch avonturenboek, een genre dat volledig ontbreekt in de Drentse kinderliteratuur. Jammer, maar dat kan altijd nog. En alles beter dan zijn vroegere weinig overtuigende dierenverhalen, met dieren die eigenlijk aangeklede mensjes zijn met mensjesproblemen die mensesjeavonturen beleven, zoals in zoveel Drentse kinderliteratuur.

Voor echte dieren (bijvoorbeeld mollen die kunnen zwemmen!) moeten we bij Faunus zijn, van wie in de *Oeze Volk*-jaargangen tussen 1960 en 1968 bijna elke maand een dier-verhaal stond, waaruit Heyting er één koos voor zijn bloemlezing.

Een aantal werd in 1970 gebundeld onder de titel *Achter de boswal, Drentse dieren-verhalen* (III.3.6). In jaargang 1968 startte Faunus met het vervolgverhaal *Putorius de jager*, en twee jaar later met *Scrofus*, ook in afleveringen. Genoeg materiaal voor een nieuw StevensFaunus-boek, materiaal dat misschien wel enige bewerking vraagt (een iets moderner woordkeus en wat minder stippeltjes), maar dan in één klap twee ontbrekende elementen aan de Drentse kinderliteratuur toevoegt: het echte dierenverhaal in de traditie van James Curwood (*Kazan de wolfshond*, *Thor de beer*), Richard Adams (*Waterschapsheuvel*). Avontuur en spanning. Dat kan de Drentse kinderliteratuur wel gebruiken.

Deel III

Scheupers van de taol

In DEEL III voer ik, in volgorde van opkomst, de Scheupers van de taol ten tonele, de Drentse schrievers dus, in negen hoofdstukken negen generaties auteurs:

Hoofdstuk 1 Auteurs geboren voor 1850.

Hoofdstuk 2 Auteurs geboren tussen 1850 en 1900.

Hoofdstuk 3 Auteurs geboren tussen 1900 en 1915.

Hoofdstuk 4 Auteurs geboren tussen 1915 en 1925.

Hoofdstuk 5 Auteurs geboren tussen 1925 en 1935.

Hoofdstuk 6 Auteurs geboren in de jaren veertig.

Hoofdstuk 7 Auteurs geboren begin jaren vijftig.

Hoofdstuk 8 Auteurs geboren tussen 1955 en 1970.

Hoofdstuk 9 Auteurs van de komende generatie.

Elk hoofdstuk begint met een inleiding over de gemeenschappelijke kenmerken van de te bespreken generatie. De titel van die inleiding is steeds een citaat uit het werk van één der auteurs, een citaat dat naar mijn idee het gemeenschappelijke van de hele generatie typeert.

Leeswijzer

Van elke generatie behandel ik één of meer auteurs als hoofdpersoon en dus uitvoeriger omdat:

- *ze invloedrijk en vernieuwend waren of zijn;*
- *ze – meer dan hun generatiegenoten - bijdroegen aan de verdere ontwikkeling van de Drentse schrieverij;*
- *ik ze lezenswaardig en boeiend vind;*
- *maar meestal om deze redenen tezamen.*

Met uitzondering van de nieuwkomers in hoofdstuk 9 heb ik van alle in deel III besproken auteurs werk opgenomen in de bloemlezing Scheupers van de Taol, telkens voorafgegaan door korte tekstjes over leven en werk van de auteur. Die beknopte bio- en bibliografietjes zijn in dit deel III van Drentse Letteren verder uitgewerkt.

Bij iedere auteur komen bijna steeds vier aspecten aan de orde: Levensloop; (indien van toepassing) Streektaal- en/of streekcultuuractiviteiten; Werk (in literaire zin); boekpublicaties (van vooral Drents werk). Van sommigen heb ik het werk al besproken in één van de thematische hoofdstukken van deel II:

- *In II.3.4 over de invloed van de radio: Max Douwes (III.4.8).*
- *In II.4 over Oeze Volk*
Bart Veenstra (III.4.7).
Gré Seidell-Broekhuizen (III.5.4).
- *In II.5 over Roet:*
Martin Koster (III.7.3).
Ton Peters (III.7.8).
- *In II.6 over de Drentse dichtkunst:*
L. A. Roessingh (III.2.4).
Roel Reijntjes (III.4.10).
Rieks Siebering (III.6.5).
- *In II.7 over de Drents vertelkunst:*
Lukas Jonker (III.2.2).
Klaas Kleine (III.6.2).
Gerard Stout (III.7.2).

Inhoud deel III. *Scheupers van de taol*

- Hoofdstuk 1 De eerste generatie: geboren voor 1850 / 155
Inleiding: *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken* / 155
1.1 D. H. Van der Scheer / 156
1.2 Harm Boom / 158
1.3 A. A. Steenbergen / 161
1.4 A.L. Lesturgeon / 163
1.5 Willem Seymour Mulder / 165
- Hoofdstuk 2 De tweede generatie: geboren voor 1900 / 169
Inleiding: *Drenthe, laand waor 't olde leven* / 169
2.1 Harm Tiesing / 170
2.2 Lukas Jonker / 171
2.3 Albert Dening / 172
2.4 L. A. Roessingh / 172
2.5 J. H. Bergmans-Beins / 173
2.6 H. Van Dijk / 179
2.7 J. J. Uilenberg / 179
2.8 Grietje Clewits / 180
2.9 Lammert Braaksma / 180
2.10 J. Poortman / 181
- Hoofdstuk 3 De derde generatie: geboren tussen 1900 en 1915 / 183
Inleiding: *Daod en dreum* / 183
3.1 Jan Naarding / 184
3.2 Harm Drent / 188
3.3 Roel de Lange / 188
3.4 Bart van Oosteringh / 189
3.5 H. J. Stevens / 189
3.6 Harm Koops / 191
3.7 Jan Kuik / 192
- Hoofdstuk 4 De vierde generatie: geboren tussen 1915 en 1925 / 195
Inleiding: *Kom naor het veld van tederheid* / 195
4.1 Frouwien Klaassens-Perdok / 196
4.2 Johan Hidding / 196
4.3 Peter van der Velde / 197

	4.4 Hans Heyting / 202
	4.5 Gerrit Kuipers / 209
	4.6 Roelof Sieben / 210
	4.7 Bart Veenstra / 211
	4.8 Max Douwes / 212
	4.9 Bonnie Veendorp / 213
	4.10 Roel Reijntjes / 214
Hoofdstuk 5	De vijfde generatie: geboren tussen 1915 en 1925 / 217
	Inleiding: <i>Onlaand</i> / 217
	5.1 Gerriet Wilms / 218
	5.2 Jan Zantinge / 219
	5.3 Janny Alberts-Hofman / 219
	5.4 Gré Seidell-Broekhuizen / 220
	5.5 Gerard Nijenhuis / 220
Hoofdstuk 6	De zesde generatie: geboren in de jaren veertig / 231
	Inleiding: <i>Laot mij oe vertellen</i> / 231
	6.1 Beate Plenter / 232
	6.2 Klaas Kleine / 232
	6.3 Rouke Broersma / 234
	6.4 Anneke Mensen-Siegers / 235
	6.5 Rieks Siebering / 235
	6.6 J. B. Klönne / 237
	6.7 Herma Stroetinga / 237
	6.8 Ab Drijver / 238
	6.9 Jannie Boerema / 239
	6.10 Miny Hofsteenge / 245
	6.11 Jans Polling / 246
	6.12 Anne Doornbos / 247
	6.13 Klaas Koops / 249
Hoofdstuk 7	De zevende generatie: geboren begin jaren vijftig / 251
	Inleiding: <i>Ik schrieve in 't Drèents op mien maniere</i> / 251
	7.1 Marga Kool / 252
	7.2 Gerard Stout / 260
	7.3 Martin Koster / 262
	7.4 Ton Kolkman / 264
	7.5 Jan Veenstra / 265
	7.6 Dick Blancke / 270

	7.7 Lukas Koops / 271
	7.8 Ton Peters / 272
	7.9 Suze Sanders / 273
	7.10 Egbert Hovenkamp II / 279
Hoofdstuk 8	De achtste generatie: geboren tussen 1955 en 1970 / 283
	Inleiding: <i>Alles is eem belangriek</i> / 283
	8.1 Jan Germs / 284
	8.2 Erik Harteveld / 285
	8.3 Jennie Lambers-Niers / 286
	8.4 Henk Nijkeuter / 286
	8.5 Ria Westerhuis / 293
	8.6 Stieneke Boerma / 294
	8.7 Grietje IJken / 295
	8.8 Abel Darwinkel / 296
	8.9 Delia Bremer / 296
Hoofdstuk 9	De komende generatie: zes nieuwkomers / 299
	Inleiding: <i>'t Edelste gerak</i> / 299
	9.1 Jan Harbers / 300
	9.2 Leny Hamminga / 301
	9.3 Alja Streutker-Betting / 302
	9.4 Annije Maria Brans / 303
	9.5 Tieme Woldman / 306
	9.6 Chris Canter / 309

Hoofdstuk 1

DE EERSTE GENERATIE

geboren voor 1850

*D.H. van der Scheer, Harm Boom, A.A. Steenbergen, A.L. Lesturgeon,
Willem Seymour Mulder*

Inleiding:

Drenthe in vluchtige en losse omtrekken

Wanderlust. Met dit woord uit de Duitse Romantiek van het 19de eeuwse Europa, wordt een overal opduikend verschijnsel aangeduid: het wandelend verkennen van de wereld, op zoek naar eenheid met de natuur en het natuurlijke plattelandsleven. Zulke tochten werden soms in reis(dag)boeken vastgelegd. Bijvoorbeeld de reis die Van Lennep¹ en zijn vriend Van Hogendorp² in 1823, te voet, per trekschuit en dilligence, door de Noord-Nederlandse provincies ondernamen. Het volgende citaat is kenmerkend voor de randstedelijk-romantische visie van deze twee reizigers (spelling en interpunctie aangepast):

De Drenthenaar bezit alle deugden en gebreken welke onafscheidelijk zijn van zijn eenzaam landlijk leven. Wanneer men in een gering gehucht eene kleine stulp bewoont, zelve onbemiddeld en onkundig is en tot naburen en medeburgers alleen dezulken heeft; wanneer men niet in de gelegenheid is meer grond te bebouwen dan men voor zijn eigen huisgezin van node heeft en er dus weinig of niets overschiet om in grotere plaatsen ter markt te brengen, dan kunnen er tussen zodanigen en de inwoners van grotere plaatsen weinig of geen nauwe betrekkingen stand grijpen. Dan leren zij de overvloedige dingen niet kennen, welke de stedeling als noodzakelijk beschouwt; dan geven zij zich aan de weelde niet over welke deze najaagt, maar leven stil, eenvoudig, onnozel voort als hunne ouders en voorouders deden, verlangen niet wat zij niet kennen, zijn onbezorgd voor het vervolg, en geven weer aan hun nakroost hetzelfde voorbeeld dat zij van hun voorgeslacht ontvangen hebben...

Het reisverslag werd overigens pas in 1942 gepubliceerd en nogmaals in 2000, hertaald voor de radio- en tv-serie *De zomer van 1823*.

Met het reisboek *Drenthe in vluchtige en losse omtrekken* geschetst door drie Podagrissen

¹ Jacob van Lennep (1802-1868), schrijver (o.a. *Ferdinand Huyck* en *De Roos van Dekama*), uitgever, politicus.

² Dirk van Hogendorp (1797-1845), jurist.

(zie in II.1.3-.6) gaven D. H. van der Scheer, Harm Boom en A. L. Lesturgeon de stoot tot de bestudering van landschap, geschiedenis, taal en cultuur van Drenthe. Prakke zag in hen bepaald geen enghartige regionalisten, maar eerder ruimdenkende kosmopolieten. Hij formuleerde het 1978 zo¹:

Zo boeit het mij voor het Drenthe van de 19de eeuw altijd opnieuw, dat terzelfder tijd Albert Steenbergen in Hoogeveen en Lesturgeon in Zweeloo zich bezighielden met figuren uit de wereldliteratuur, aan welke ook Goethe's naam onverbrekkelijk verbonden is: Steenbergen met zijn Faust-vertaling, Lesturgeon met het Torquato Tasso-probleem.

In overeenstemming met de toenmalige tijdgeest, de Romantiek, en vanuit een brede internationale oriëntatie, zochten zij erkenning voor het streekeigene, dus ook voor de streektaal en de streekliteratuur. En vanuit die geest schreven deze pioniers hun schetsen, samenspraken, feuilletons en – zoals A.A. Steenbergen bijvoorbeeld – ballades en berijmde legendes. Niet uit nostalgie maar uit oprechte belangstelling voor heden en verleden van het streekeigene. Vaak ook met een zekere distantie die tot uitdrukking komt in ironie en humor.

Ze onderzochten, studeerden, schreven, zetten anderen aan tot onderzoek, tot studie en tot schrijven, en ze ontwikkelden publicatiekanalen (uitgeverij, krant, almanak). De Drentse literatuur is begonnen.

Van 1837 tot 1851 verscheen bij de Coevorder uitgever Van der Scheer de *Drentsche Volksalmanak* (1837). Naast artikelen en studies over (Drentse) geschiedenis, volkskunde en taal werden ook literaire bijdragen opgenomen: gedichten, schetsen, verhalen en samenspraken.

1.1 D. H. van der Scheer [1791-1859]

Levensloop

Dubbeld Hemsing van der Scheer werd geboren te Coevorden als zoon van Jacobus van der Scheer en Roelina Hemsing. Hij kreeg als voornamen de voor- en achternaam van zijn grootvader van moeders kant. Zijn vader was boekhandelaar, uitgever en stadsontvanger.

Dubbeld Hemsing² nam in 1813 dienst als garde d'honneur in het leger van Napoleon. Na de Franse nederlaag keerde hij terug naar zijn geboorteplaats, waar hij zijn vader opvolgde als boekhandelaar-uitgever. In 1816 trouwde hij met de uit Eelde afkomstige Johanna Speckman, met wie hij tien kinderen kreeg.

¹ In zijn eerder geciteerde lezing t.g.v. de herdenking van de honderdste sterfdag van Lesturgeon (zie II.1.6).

² Geen van de door mij geraadpleegde bronnen weet iets te melden over de periode tussen zijn geboorte en zijn dienstneming, dus ook niet over het onderwijs dat hij genoten heeft.

Tijdens zijn periode in Franse dienst hield hij een dagboek bij en na terugkomst schreef hij nog een reisverslag. Geen van beide zijn gepubliceerd.

Van der Scheer was ouderling van de Hervormde Kerk en van 1832-1851 gemeenteraadslid.

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

Van der Scheer was een veelzijdig cultuurinspirator. Zo behoorde hij tot de oprichters van het Provinciaal Museum te Assen, in welke functie hij pleitte voor archeologisch bodemonderzoek. Zelf was hij betrokken bij de opgravingen naar de vermeende stad Hunsow bij Valthe, een plek die volgens *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken* ook bezocht werd door de drie podagristen. De archeoloog Van Giffen (1884-1973) toonde later het legendarische karakter van Hunsow aan.

H. J. Prakke zag in Van der Scheer de aartsvader van de culturele emancipatie van Drenthe in de 19de eeuw en vernoemde naar hem de Drentse studiekering 'D.H. van der Scheer', waaruit later het Drents Genootschap en vervolgens de Culturele Raad van Drenthe voortkwam. (I.3.6).

Werk

Zoals gezegd, Dubbeld Hemsing van der Scheer volgde zijn vader op als boekhandelaar-uitgever en zette vanaf 1820 ook de uitgave van diens *Koevorder Almanak* voort. Daarin plaatste hij naast gegevens over markten, feestdagen, zons- en maansverduisteringen, weersvoorspellingen ook redactionele stukjes.

In 1837 startte Van der Scheer een nieuw en ambitieuzer project: de tot 1851 jaarlijks verschijnende *Drentsche Volksalmanak* (*DVA*). Behalve de typische almanakwetenswaardigheden bevatte deze nieuwe uitgave rubrieken als: Drentse geschiedenis, volksverhalen, oudheden, beroemde Drenten en daarnaast mengelwerk waaronder ook literair werk. Harm Boom, Alexander Lesturgeon en Van der Scheer zelf waren de belangrijkste medewerkers-redacteuren.

In de eerste *DVA* werd de eerste volledig in het Drents geschreven literaire tekst gepubliceerd, ondertekend met Een Drenter. Een rijmend toneelstukje, verwijzend naar de actualiteit, de Belgische opstand, getiteld *Zaomensproak over 't Braobands opreur, tussen Baerent, Greet en Harrem*. Achter het pseudoniem Een Drenther gaat vermoedelijk een van de drie redacteuren van de *DVA* schuil.

De tekst is opgenomen in *Scheupers* (p. 20), evenals het samenspraakje *Ho baos Julfring meende den Duvel in hoes te hebben. 'n Verhaol dat ofgrieslik mooi is en t' Emmen is veurvallen* (p. 22/23). Deze tekst werd ondertekend door Van der Scheer en verscheen in de laatste *Drentsche Volksalmanak* (1851).

De *DVA* werd in 1883 opgevolgd door *De Nieuwe Drents(ch)e Volksalmanak*, die nog altijd verschijnt en is uitgegroeid tot het historisch en archeologisch jaarboek van Drenthe.

Boekpublicatie

Hoofdwerk: *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst, door Drie Podagrysten*. Dit tweedelig reisboek met informatie over geschiedenis, landschap, volkscultuur en streektaal in Drenthe, werd tussen 1842 en 1847 in afleveringen uitgegeven door Van der Scheer. Hoe groot zijn aandeel in het boek is, blijkt moeilijk vast te stellen. Volgens podagrystenkenner en privédrucker C. van Dijk¹ was Van der Scheer wel inspirator, organisator en uitgever van het podagrystenboek, maar schreef hij niet mee (II.1.6).

1.2 Harm Boom (1810-1885)

Levensloop

Harm Boom werd geboren in Gramsbergen, waar zijn vader Johannes onderwijzer was. Toen deze op 33-jarige leeftijd stierf, verhuisde de weduwe Janna Boom-Beenen met haar zoon Harm naar Coevorden. Ze trokken in bij haar twee jaar oudere zus Hendrikje en haar man Jan Pot, met wie Janna na het overlijden van Hendrikje hertrouwde.

Na zijn lagere schooltijd, eerst in Gramsbergen bij zijn vader, daarna, tot zijn dertiende of veertiende jaar in Coevorden, vertrok Harm Boom omstreeks 1824 naar Almelo, waar hij als kwekeling werd opgeleid tot onderwijzer. Hij woonde daar bij familie van vaders kant. In 1827 deed hij met goed gevolg examen bij de ‘Commissie van onderwijs in de provincie Overijssel’ en werd hij in Raalte hulponderwijzer. Vanaf augustus 1830 was Boom onderwijzer te Kampen.

Daar verbleef hij tien jaar. Zijn vrije tijd (geen gezin) gebruikte hij voor zelfstudie en het schrijven van artikelen voor de *Drentsche Courant* (sinds 1852 *Provinciale Drentsche en Asser Courant* geheten) en in 1837 publiceerde de *DVA* zijn studie *Rudolf, burggraaf van Coevorden*. In 1840 nam Boom - in eigen ogen meer schrijver dan schoolmeester - ontslag om zich te vestigen in Coevorden. Hij kwam in de kost bij zijn moeder en stiefvader en trad in dienst bij diens broer, de kruidenier Evert Pot, die als wethouder zelf onvoldoende tijd had voor zijn winkel.

Intensieve contacten met Van der Scheer leidde tot zijn geleidelijke overgang naar de journalistiek. Tijdens deze Coevorder periode werkte hij ook nauw samen met Lesturgeon, wat o.a. resulteerde in podagrystenboek (II.1.3 e.v.).

¹ Cees van Dijk (1925) publiceerde twee podagrystenbiografieën: *Alexander Lodewijk Lesturgeon, 1815-1878, Drenthe's eerste literator* (1995) en *Harm Boom, 1810-1885, schrijver, journalist, podagrist*. Als uitgever (De Klencke Pers) bracht hij van diverse Drentse dichters poëziebundeltjes uit.

Van eind 1843 verbleef Boom in Zwolle. Hij werkte er van 1845-1848 als verslaggever bij de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*. Daarna was hij in Utrecht een jaar redacteur van de *Utrechtse Avondpost* en in 1850 werd Boom hoofdredacteur van de *Amsterdamsche Courant*. Na drie jaar werd hij om niet geheel duidelijke redenen ontslagen en zag hij zich financieel gedwongen om vanuit Amsterdam en enige tijd vanuit Den Haag *free lance* te werken voor de *Provinciale Drentsche en Asser Courant (PDAC)*. Hij verzorgde onder meer de rubriek *Overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen*, waarin hij de provinciale lezers voorzag van binnen- en buitenlands nieuws, geselecteerd uit randstedelijke kranten.

Na zo'n tien jaar keerde Boom terug naar Drenthe. Hij vestigde zich in Assen met een aanstelling als redacteur van de *PDAC* op zak. Van 1860 tot 1870 trad hij ook op als schoolopziener en als examiner bij onderwijzersexamens. In 1884 verliet hij tamelijk onverwacht de *PDAC*, bij welke krant hij nooit het vurig gewenste hoofdredacteurschap wist te bemachtigen. Al vrij snel bleek waarom hij vertrok: hij werd hoofdredacteur van de nieuw opgerichte *Nieuwe Provinciale Drentsche en Asser Courant*.

Een jaar later overleed Harm Boom.

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

In kranten- en tijdschriftartikelen en almanakbijdragen heeft Boom de jaren door gepubliceerd over de Drentse cultuur en geschiedenis. En door zijn talrijke Drentse dialectstukjes, feuilletons en ingezonden brieven droeg hij zeker bij aan de emancipatie van het Drents en de ontwikkeling van het Drents als schrijftaal. Daarbij past wel de kanttekening dat Boom het Drents alleen gebruikte voor zijn humoristische verhalen en ingezonden satirische stukken.

C. van Dijk noemt Harm Boom de meest productieve Drentse dialectschrijver¹ van zijn tijd. Hij roemt daarbij de talrijke dialectstukken en –stukjes die Boom onder verschillende pseudoniemen liet verschijnen in de *PDAC*.

Tot de mooiste behoren de satirische ingezonden brieven waarmee hij zich mengde in de verkiezingsstrijd van 1867. Voor een goed begrip: in die tijd had Nederland een districtstelsel en de soms hoog oplopende discussies gingen over de vraag of men wel of niet de kandidatuur van de Drent Oldenhuis Gratama zou steunen.

¹ Op p. 98 van zijn Boom-biografie.

Nij-recept oet een verkiezings-apteek te Assen

BEREND. Hes te heurt, Gerrit wat veur raad ze nou in Assen geeft, bij de verkiezinge?

GERRIT. Nee, Berend, ik heb korts niks lezen, want 'k heb de vrouwe in 't bedde en dan löp ene 't heufd umme.

BEREND. Nou dan zak oe zeggen wat oeze Scholte te Assen hef heurt. Op de kiesvergaringe daor zekt ze: de Drenthenaren mutten nao de Tweede Kaomer een vrömde sturen, das beter as een Drent.

GERRIT. Dat hek nou nog nooit op de vioele heuren speulen, maor daor komp de Scholte zölfs an, die weet er nog wel meer van, dunkt mij.

SCHOLTE. Hei 't over de vrouwe, Gerrit?

GERRIT. Nee meneer, over het stuk van verkiezinge en verwerpinge. Berend zeg dat de nije lere nou veurschrijft, dat het beter is vrömden te kiezen as eigen volk.

SCHOLTE. Zo is 't, Gerrit. As ter bijveurbeeld in disse gemeente een Zeelander kwamp, die de kwestie van de calamiteuse polders op een prik-of kent en verstand hef van oester-teelt, dan zol ie een best raadslid wezen veur disse gemeente.

BEREND. Maor hie kende ja ons kerspel niet en onze gemeentefinansies en onze marktegronden en wegen en stromen niet.

SCHOLTE. Das niks, al kon hij ook geen schaopek...tel van een verbrande peperneute onderscheiden, hij was volgens het nije recept een best raadslid.

GERRIT. Och kom, Scholte, nou schere ie ons de gek an.

SCHOLTE. En veur de Staoten van Drenthe, as ter zich ene in 't Landschap neerzette oet Den Helder, die al de gloepige ondiepten van de Noordzee wust an te wiezen en goeie Zwitserse keze kon maken en verstand hadde van de ansjovisvangst, geen beter lid van de Staoten.

BEREND. Maor Scholte, nou holde ie ons toch waarlik veur 't lappien.

SCHOLTE. Nee man, dat is volgens 't nije Asser recept.

GERRIT. Is dat dan modderne politiek?

(...)

Die naam op het biljet, kiezers van Drenthe.

Een plattelander van de kante van Rozewinkel.

Werk

Harm Boom schreef veel en meestal in het Nederlands. Dat geldt – net als bij zijn generatiegenoten – ook voor zijn literaire werk: feuilletons, novellen en wandelreisverhalen, waarvan er ook enkele in boekvorm uitkwamen.

Dit genre, met zijn mengeling van feit en fictie, van journalistiek en literatuur, lag hem kennelijk beter dan pure fictie. Dat bleek uit de perikelen rond *Drentsch Leesgezelschap* (1862) een wekelijks verschijnend tijdschriftje (à 2,5 cent) dat Boom in zijn eentje volschreef. Er kwamen heel wat abonnees op het nieuwe blaadje af, gelokt door de inhoud

van de eerste drie afleveringen: een niet onaardige, tranentrekkende novelle onder de voor die tijd niet ongebruikelijk lange titel: *Willem Udink en Roeloffe Wieling of, Acht dagen uit het leven van een Drents huisgezin. Een verhaal uit de vorige eeuw en beschreven naar een mondelinge mededeling van een oude van dagen door H. Boom*¹. De meeste abonnees haakten af toen Boom niet in staat bleek tot meer van ditzelfde en de volgende nummers moest vullen met uit het Duits vertaalde verhaaltjes en journalistiek werk.

Boekpublicaties

Na Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst, door drie Podagrissen (II.1.6) publiceerde Boom nog enkele wandelreisboeken. Bijvoorbeeld:

- *Drie dagen op reis, of Bentheim en Steinfurt door een Drentschen bril bekeken* (1843).
- Samen met Lesturgeon (zie aldaar): *Een Drentsche gemeente-assessor met zijne twee neven op reis naar Amsterdam, in 't voorjaar van 1843* (2 delen, 1845/1853).
- *Wandelingen in en om Zwolle. Door een neef van den Drentschen assessor. Met een plattegrond van Zwolle.* (1846)

Van meer belang voor de Drentse letterkunde zijn Booms Drentstalige ingezonden stukken in de *PDAC*, maar vooral:

- *Berend Veltink oet 't Emmer kerspel op reize nao Grönningen um 't peerdespul van Carré te zeen en wat hum daorbij overkwam, hen en weerum* (1878). Het verscheen eerst als feuilleton in de *PDAC*. In 1950 werd het opnieuw uitgebracht door uitgeverij De Torenlaan in Assen.
- *Jaaije Velting, geb. Rasing, oet 't Emmer kerspel, op reize nao Assen om 't leste Landhuusholdkundig Congres bij te wonen en wat heur daorbij overkwam* verscheen als feuilleton in *PDAC* maart/april 1880 en werd samen met *Berend Veltink* in boekvorm uitgegeven in 1950. In dit verhaal zijn alleen de dialogen Drentstalig.

In *Scheupers* (24-26) is een flink fragment van Berend Veltink opgenomen, maar de nog altijd leesbare, geestige tekst is m.i. een complete heruitgave waard.

1.3 A. A. Steenbergen [1814-1900]

Levensloop

Albert Alidus Steenbergen, zoon van een advocaat, werd geboren in Hoogeveen, waarvan hij het dialect goed leerde kennen. Door een ongeluk in zijn vroegste jeugd invalide geworden, was hij levenslang aangewezen op krukken en een invalidewagentje. Tot zijn achtste genoot Albert huisonderwijs, daarna ging hij vier jaar naar de lagere school in Hoogeveen en vanaf 1826 naar de Franse school in Coevorden, waar hij Harm Boom en Alexander Lesturgeon als mede-leerlingen trof. Ze werden vrienden voor het leven.

¹ In zijn geheel opgenomen in C. Van Dijk, *Harm Boom, 1810-1885, schrijver, journalist, podagrist*, Assen 2014

Na zijn schoolopleiding werkte Steenbergen enige tijd op de gemeentesecretarie en op een advocatenkantoor. Maar zijn onmiskenbare tekenaanleg deed zijn ouders besluiten Albert in de leer te doen bij de Hilversumse landschaps- en koeienschilder Jan van Ravenswaay (1789-1869), die van 1839-1847 in Drenthe woonde en ook tekende voor de Drentsche Volksalmanak (I.3.1).

Steenbergens opleiding begon in 1833 in Hilversum ten huize van zijn leermeester. Hij schilderde vooral stillevens en vogels; tussen 1835 en 1867 nam hij deel aan verschillende groepsexposities. Vanaf 1836 tot 1842 woonde Steenbergen in Haarlem en in Heemsteede, waarna hij definitief terugkeerde naar Hoogeveen, waar hij de rest van zijn leven met twee ongetrouwde zusters woonde in het huis van zijn ouders.

Van zijn kunst alleen kon hij blijkbaar niet leven, want van 1857 tot 1880 bekleedde Albert Steenbergen de functie van gemeente-ontvanger van Hoogeveen.

Streektaalactiviteiten

Onder de titel *Bijdragen tot een woordenboek van het Drentsch taaleigen, meestal ontleend aan 't Hoogeveensche dialect* publiceerde Steenbergen dialectwoordenlijsten, net als A. L. Lesturgeon, (I.4.4).

In 1882 verscheen de befaamde driedelige bloemlezing dialectteksten *Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitsche dialecten in dicht en ondicht, uitgekozen en opgehelderd* door Joh. A. Leopold en L. Leopold. Albert Steenbergen droeg daaraan acht teksten bij: vijf teksten in het Hoogeveens en drie in het Drents van Dwingeloo.

Werk

Steenbergen schreef voornamelijk Nederlandstalig werk: toneel, waaronder zijn debuut in 1853, het licht-satirische blijspel *Het Fatsoen*; verder artikelen over 17de-eeuwers als de toneelschrijver Thomas Asselijn en de dichter Jan Luyken. Landelijk trok hij enige aandacht met zijn vertaling van Goethe's *Faust*.

Steenbergen beoefende ook enkele malen het toen alom populaire genre van de literaire mystificatie. Het bekendste voorbeeld in Nederland is *Thet Oera Linda Bok*, (Oera Linda = over de Linde) van François Haverschmidt. Deze quasi oud-Friese tekst riep in Friesland heftige debatten op tussen enerzijds degenen die in de echtheid van het document geloofden en anderzijds de sceptici en ongelovigen. Op zijn beurt 'ontdekte' Steenbergen een 17de-eeuws dagboek van twee Hoogeveeners, dat hij met commentaar en toelichtende tekst in afleveringen publiceerde, eerst in de *Hoogeveensche Courant*, daarna nogmaals, maar aangevuld, in de *Nieuwe Drentsche Volksalmanak*. De laatste aflevering verscheen in de almanak van 1900, zijn sterfjaar. Nog in hetzelfde jaar werd hij ontmaskerd als auteur van *Clapper der Calkoens*.

Zijn bijdrage aan de Drentse schrieuwerij is niet omvangrijk. Behalve uit Drentse dialogen

in dorpssvertellingen bestaat deze uit zijn bijdragen aan de eerder genoemde bloemlezing van de beide Leopolds. Om te beginnen het vermakelijke dronkemansverhaal *Rare reize van Lamert Wever nao de moane, hen en weerumme in eene nacht*, dat een heruitgave in aangepaste spelling zeker waard is. In Steenbergens eigen weergave, met bijvoorbeeld het teken *ii* voor *ie* en met de Hoogeveense weglating (en verderop ook toevoeging) van de *h* aan het begin van een woord (aangegeven door een apostrof), opent het verhaal als volgt:

't Is al heel lange leên, en a'k 't wel onthollen hebbe, was 't kört nao de franse tied, dat mij aoverkommen is, wat 'k oe nou vertellen zal.

't Was op en zoaterdag veur Poaschen, dat miin wiif 'eur kloar maakte om hen ê Huzen te goan. Zij wol 'n nije boksem veur mij 'alen bij Kroeme Wessel den sniider, want mij vertrouwde ze zöks neet to, umda'k wel ees en enkelder keer uut slinteren goan was en wel eens 'n börrel te veul 'ad 'adde.

En het eindigt zo:

En veur da'k 'eur vertellen kun, wa'k veur 'n rare reize 'adde doan, ha'k al twee ummer water oaver 't liif! Nooit 'ef ze willen leuven, wa'k dêe nacht ondervunnen 'adde, en ze kun gien ganze zeen vleegen, of zij gnees en smeelde: goat hen buten, Lamert! en kiikt ees, of de ganzen oe ook oen boksem mit ebracht 'ebt van e moane!

Vier andere, ook nog steeds lezenswaardige teksten zijn opgenomen in *Scheupers*, waarvan drie in het Hoogeveens: *Jenne stao stil* (p. 28/29), een guitige tweespraak over vrijerij; *Droëvig harte* (p. 28), een klankvolle en ritmische bewerking van een Middeleeuwse ballade; en *Anroëpinge* (p. 28), waarin Sint Jan wordt gebeden om de witte wieven te verdrijven. Steenbergens bekendste, *De beuze jaeger* (p. 27) geschreven in het Dwingels, is een Sint-Nikolaaslegende, vermoedelijk bewerkt naar *Complainte de Saint Nicolas* van de Franse romantische dichter Gérard de Nerval (1808-1855).

1.4 A. L. Lesturgeon [1815-1878]

Levensloop

Alexander Lodewijk Lesturgeon werd in Venlo geboren als zoon van een Duitse predikantsdochter en een militair ingenieur van Hugenootse afkomst, die in 1821 werd gestationeerd in Coevorden. Daar bezocht Alexander de Franse school. De jaren 1829 tot 1831 bracht hij door op een kostschool in Kampen om Latijn en Grieks te leren, een studie die hij, terug in Coevorden, voortzette onder leiding van een plaatselijke predikant.

Vanaf 1833 stond Lesturgeon ingeschreven aan het Athenaeum Illustre van Deventer, ooit gesticht door de bekende 17de-eeuwse theoloog en dichter Jacob Revius. Daar haalde hij zijn propedeuse. Hij studeerde verder aan de universiteit van Groningen en deed in 1840 zijn kandidaatsexamen theologie.

Hij keerde opnieuw terug naar Coevorden, bereidde zich voor op het kerkelijk examen en werkte aan zijn eerste publicaties. In 1841 werd hij toegelaten tot het predikambt en twee jaar later verbonden aan de hervormde kerk van Oosterhesselen, eerst als hulpprediker, daarna als predikant. Vanaf 1854 tot 1864 was hij predikant te Vledder en daarna tot zijn dood in Zweeloo.

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

Lesturgeon was een van de eerste verzamelaars van streektaalwoorden en –gezegden. In de *Drentse Volksalmanak* publiceerde hij tussen 1844 en 1850 een *Proeve van een woordenboekje van den Drentschen tongval*.

In 1874 verscheen het tweedelige imposante en nog altijd lezenswaardige *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*, geredigeerd door Joh. Winkler. Het is een vergelijkende beschrijving van de dialecten die gesproken werden van Oost-Pruisen tot Noordwest-Frankrijk. Dat gebeurde aan de hand van één tekst, namelijk de gelijkenis van *De verloren zoon* (Lukas 15: 11-32). De verzameling telt twee Drentse varianten: één uit Meppel en één uit Zweelo. De laatste is opgetekend door A.L. Lesturgeon, toen predikant te Zweeloo. Dit is het eerste stukje Drentse bijbelvertaling.

Werk

Alexander Lodewijk Lesturgeon liet een groot aantal Nederlandstalige publicaties na: preken, kranten- en tijdschriftartikelen, vertalingen, bloemlezingen, toneel, poëzie. Met vier anderen publiceerde hij in 1836 de debuutbundel *Dichterlijk mengelwerk*. In 1844 verscheen zijn bundel *Verstrooilingen*.

Lesturgeon was mede-, en zoals we eerder (II.1.6) zagen, misschien wel hoofdauteur van *Drenthe in vluchtige en losse omtrekken geschetst door Drie Podagrysten*. (1843 deel 1, 1858 deel 2). Daarin staat onder meer zijn Drentstalig verhaal *Inne Gengelderei*, voorafgegaan door een inleiding in het Nederlands. Het werd in 1882 opgenomen in de eerder vermelde bloemlezing van de beide Leopolds.

In *Scheupers* heb ik van Lesturgeon *Inne gengelderei* (p. 30) en *De gelijkenis van de verloren zoon in den tongval van het dorp Zweeloo* (p. 31) opgenomen.

Met Boom publiceerde Lesturgeon in 1845 het eerste deel en in 1853 het tweede deel van het overwegend Nederlandstalige *Een Drenthsch gemeente-assessor met zijn twee neven op reis naar Amsterdam in 't voorjaar van 1843*. Daarin staan de door Lesturgeon geschreven Drentse brieven van Berend-oom (de gemeente-assessor) aan zijn huisvrouw Anna.

Hier volgen enkele fragmenten¹ uit een brief van Berend-oom uit Amsterdam (in aangepaste spelling). Ter toelichting: korporaal Van Bobbel is een gepensioneerde vriend van Berend-oom.

Waorde Anna!

Ik schrief dij dissent brief oet het machtige Amsterdam en bin gezond en fris; ast met dij anders ware, zult 't mij van herten leed doen. Wi geeft de helen dag geld oet, van dat d'ogen lös tot ze weer toe gaot. De voet oet de veurdeure is de hand in de buutse. Hoe ist met de Grönniger roobonte? Wi hebt het paleis ook al zien en 'k heb mien naom in 's keunings book schreven. De jonks wolt ook tiekenen, maor 't heufde niet, zee de man met de gleende knope op de rok. Hi zag wal dat 'k de boas was en redeneert nog beter as de kopraal Van Bobbel. De neefies glüpen lellik langs de neuze, en hadden niet dacht, dat het kleine mannegien zo veule fiselemiekennis had.(...)

Nijssies hewwe ook te hoop innen harbargo west bij meneer Allebrandi in de Kalverstraote. Daor lee wal 'n heuiwaag vol kranten in alle taolen van 't aordriek, Franse, Latiense, Duutse en meer andere. Oes tiezig provinsiaol snippertie drohde er onder te stikken. Jan zog hum op en hi zag er krek oet as bij oes. Hij huuft zich ook neet te schaomen, al ist 'n lutke dink. Zi had er ook 'n Engelse krante, fien schrift, waor Van Bobbel, dee eerst alle woorden spelt, wal een jaor an te lezen had. Een glaasien bier köst hier drie stuver, maor Jan langt het dij toe in 'n wit pasteleinen schötteltien, op 'n brettien met schilders. Hi maakt dan een soort van stiekaosie en zeg zonder lachen hardop: 'as je blijft, meneer! – 'Dank vrindschop!' zee 'k – maor de jongs zekt, ik mös mij hollen of ik 't niet heurde. O, Anna! Ze könt hier zo smerig vrendelijk proten as ze senten kriegt!

PS. Zeg an Van Bobbel, dat gien mēense hom hier kent. As hi de eerste fioele wil blieven speulen, möt hi maor stillegies in G. blieven. Stuur mij over Hasselt de nije mansesterse bokse. Hef smids Geesies Roelf 't wief al in bedde? Krig d'olde motte zien handrekening wal? Sito.

Boekpublicaties

Voor de Drentse literatuur zijn van belang de hiervoor besproken:

- *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst door Drie Podagrissen.*
- *Een Drentsch gemeente-assessor met zijne twee neven op reis naar Amsterdam, in 't voorjaar 1843.*

1.5 Willem Seymour Mulder [1820-1896]

Levensloop

Willem Mulder werd in Namen geboren als zoon van Sara Seymour en Guillaume Mulder, infanterie-sergeant van het Nederlandse garnizoen aldaar. In 1830, na de Belgische

¹ Geciteerd uit: C. Van Dijk, *Alexander Lodewijk Lesturgeon 1815-1878, Drenthe's eerste literator*; Beilen 1995 (p. 97).

Opstand, vertrok het gezin naar Nederland. Over Willem is weinig meer bekend dan dat hij in 1848 onderwijzer was in Peize, trouwde in 1850, al een jaar later weduwnaar werd en in 1852 naar Borger vertrok, waar hij de achternaam van zijn moeder aan de zijne toevoegde en verder leefde als Willem Seymour Mulder. In zijn Borger periode schreef hij het gedicht waaraan hij zijn bekendheid ontleent: *Het hunnenbed te Borger*.

Mulder was in zijn nieuwe woonplaats aanvankelijk werkzaam als klerk, later als belastingdeurwaarder, een ambt dat hij vanaf 1862 in Terborg, vervolgens twee jaar in Druten en daarna in Maassluis uitoefende. Daar hertrouwde hij in 1866. Zijn blijvende verbondenheid met Drenthe, als niet-Drent in de vrömde, spreekt uit deze regels van het gedicht *Verzuchting*, dat in 1869 in de Drentsche Volksalmanak werd opgenomen:

*Toch, Drenthe! zal ik nooit vergeten
Het zoete, in u mij toegemeten,
En roem ik Borger; te aller stond,
Als een juweeltje van uw grond.*

In 1891, gepensioneerd en inmiddels opnieuw weduwnaar, keerde Seymour Mulder voorgoed terug naar Peize.

Werk

Willem Seymour Mulder schreef voornamelijk Nederlandstalig werk. In 1852 publiceerde hij een kinderboekje onder de titel *Prettige ernst. Fabelen en versjes voor kinderen in school en huisgezin*. Het boekje met teksten als *De Hoenders in de Korenschuur*, *Het Knaapje en de Zon* en *Let en de Muggen in de Vensterbank* beleefde herdrukken in 1858 en 1859 en een derde druk in 1872, mooi uitgegeven en geïllustreerd met twintig gekleurde litho's.

In 1853, verscheen van zijn hand in de volksalmanak *Drenthina* het al genoemde gedicht van 48 kwatrijnen *Het hunnenbed te Borger* (Scheupers, 32/33). In de begeleidende brief aan de redactie verontschuldigde hij zich als niet-Drent bij voorbaat voor mogelijke fouten. De tekst is op vier inleidende, enkele verbindende en de slotstrofe na geheel Drentstalig en stond lange tijd bekend als het eerste in het Drents gepubliceerde gedicht¹. Ten onrechte: die eer komt toe aan de *Zaomenspraak over 't Broabands opreur, tussen Baerent, Greet en Harrem* dat al in 1837 in de *Drentsche Volksalmanak* stond.

Mulders gedicht kreeg grote bekendheid toen het in 1976 gedeeltelijk werd opgenomen in het schoolboekje *De provincie Drenthe. Een leesboek voor de hoogste klasse der lagere scholen* (Van Gorcum). Blijkbaar had men geen moeite met de fabelachtigheden

¹ Ook ik heb in *Drèentse Schrievers* (1993, p. 34), de voorloper van dit boek, bijgedragen aan de instandhouding van dit misverstand. In de eerste druk van Scheupers van de Taol is dat gecorrigeerd.

van Mulders tekst: in titel en aanhef worden de hunebedden in verband gebracht met de Hunnen en de verteller in het verhaal, scheper Proempjen, houdt reuzen verantwoordelijk voor de bouw van deze grafmonumenten.

Het gedicht is in zijn geheel opgenomen in *Scheupers* (p. 32-34).

Boekpublicatie

Willem Seymour Mulder heeft geen Drentse boekpublicaties op zijn naam. In 1945 verscheen een uitgave met de curieuze titel *In Seymour Mulder's voetspoor...: Drentse Rymkrans (gedichten en rijmpenten-teksten) gevlochten rond de 'Drentsche Studiekring D. H. van der Scheer', onder de zinspreuk 'Byna in 't verborgten bloeiende'*.

En in 1949 nam Naarding het lied *Het oude Landschap* op in zijn *Drents liedtiesboek*, waaruit hier de tweede strofe volgt:

*Kent gij het plekj' op Neerlands grond,
Dat schilders lokt' en aan zich bond,
Waar 't graan op golvend' essen prijkt,
Elk torentj' uit het lover kijkt?
O ja, o ja,
't Is ons bekend,
't Oud, schilderachtig
Landschap Drenth.*

Hoofdstuk 2

DE TWEEDE GENERATIE

geboren voor 1900

*Harm Tiesing, Lukas Jonker, Albert Dening, L. A. Roessingh, J. H. Bergmans-Beins,
H. van Dijk, J. J. Uilenberg, Grietje Clewits, Lammert Braaksma,
J. Poortman*

Inleiding:

Drenthe, laand waar 't olde leven

Harm Tiesing was nog net geen veertig, de andere schrijvers van de tweede generatie waren die leeftijd al voorbij toen ze begonnen te publiceren in het Drents. In veel opzichten bouwden ze voort op de erfenis van hun voorgangers. Dat geldt in bijzondere mate voor Tiesings publicaties over landbouw- en volkskundige onderwerpen, uit die van Poortman over cultuurhistorische en literaire onderwerpen en uit de verdere ontwikkeling van dorpsverhaal en volksverlevering.

Maar anders dan hun voorgangers leven en schrijven deze auteurs dicht bij huis, haard en hof. En zonder de kosmopolitische instelling van de pioniers is hun werk vaak nostalgisch en naar binnen gekeerd.

Illustratief is in dit verband het geharrewar over het Drents volkslied. Het door Uilenberg in 1928 geschreven en gecomponeerde Nederlandstalige lied *Mijn Drenthe*, dat vaak werd gezongen bij voordrachten die de maker hield voor Drentse verenigingen buiten Drenthe, werd vanwege zijn populariteit door velen beschouwd als hét Drentse volkslied. Maar na de oorlog raakte het in discrediet vanwege Uilenbergs dubieuze houding tijdens de Duitse bezetting (zie ook II.3.2)

Tijdens de oprichtingsvergadering van het Drents Genootschap (1947) kwamen twee leden met alternatieven, Jan Naarding en Lammert Braaksma. De eerste presenteerde er zelfs twee, het Drentstalige *Oê's liêd* en het Nederlandse *Rood en wit, de Saksenkleuren (Drents vlaggenlied)*. Ook Lammert Braaksma kwam met een Nederlandstalig *Vlaggenlied* op de proppen. Het bestuur, waartoe ook de auteur J.H. Bergmans-Beins behoorde, ging de pijnlijke keus uit de weg en schreef een prijsvraag uit voor een Drentstalig volkslied, waarmee zowel de twee vlaggenliederen als het omstreden lied van Uilenberg van mededinging uitgesloten waren.

De veertig inzendingen konden geen genade vinden in de ogen van de jury. Dan maar een commissie ingesteld die het *Drents Liedtiesboekien* (1947) van Jan Naarding als uitgangspunt zou nemen. Een slimme poging van het bestuur om Naardings *Oês liêd* tot Drents volkslied te bombarderen? Hoe het zij, de commissie kwam niet tot een oplossing. Ook latere pogingen van Het Drents Genootschap en een oproep van Tonny van der Veen via de RONO-microfoon in 1958 leidden niet tot het beoogde resultaat: een geschikt alternatief voor Uilenbergs *Mijn Drenthe*. Dat lied kwam in 1992 opnieuw in opspraak toen het gerucht ging dat het een vertaling was van een Drentse oertekst, die Uilenbergs vader in 1898 gedicht zou hebben.

Die sterk regionalistische oriëntatie, het gebrek aan distantie, aan (zelf)kritiek en ironie brengt tijdens de jaren dertig en veertig een enkeling van de tweedegeneratie-auteurs gevaarlijk dicht in de buurt van het nationaal-socialisme.

Een gemeenschappelijk kenmerk is de koestering van het oude en vertrouwde:

- Het bewerken en herschrijven van oude volksverhalen (J. H. Bergmans-Beins, J.J.Uilenberg).
- Het bezingen van de schoonheid van het Drentse land (Grietje Clewits, Lammert Braaksma, L. A. Roessingh) in traditionele versvormen, met een voorkeur voor wat ik gemakshalve de twee- of driekwarters noem: gedichten van twee of drie kwatrijnen, met gekruist rijm en zes- tot achtlettergeregigde regels in strakke cadans.
- In de toenemende productie van dorpsnovellen (Harm Tiesing, Lukas Jonker, Albert Dening, H. van Dijk, Jan Poortman) die vaak eerst als feuilleton in een krant verschenen en later, bij gebleken belangstelling van de krantenlezers, in boekvorm.

In vergelijking tot de vorige maakt deze tweede generatie een nogal ouderwetse indruk. Afwijkend van dat beeld is dat voor het eerst vrouwen hun intrede doen in de Drentse letteren: J. H. Bergmans-Beins en Grietje Clewits. Een sprankje moderniteit? Niet als het om hun literaire werk gaat. Wel waren ze beiden actief en vooruitstrevend op maatschappelijk terrein, in het bijzonder Bergmans-Beins: als activiste in de vrouwenbeweging en als politica een exponent van de eerste feministische golf.

2.1 Harm Tiesing [1853-1936]

Levensloop

Harm Tiesing werd geboren in Borger en moest van jongsaf meewerken op vaders boerderijtje. Later werd hij dagloner en werkte hij zich op tot keuterboer. Tiesing had weinig schoolopleiding maar ontwikkelde zich door zelfstudie.

Hij vervulde tal van kerkelijke en maatschappelijke functies: diaken, gemeenteraadslid, ambtenaar van de burgerlijke stand, secretaris van het waterschapsbestuur.

Werk

Tiesing heeft meer dan duizend publicaties in kranten (waaronder de NRC), in tijdschriften en almanakken over landbouw- en volkskundige onderwerpen op zijn naam. Hij schreef bovendien Drentse toneelstukken en enkele gedichten, maar ontleent zijn literaire betekenis vooral aan zijn dorpsnovellen in feuilletonvorm.

Boekpublicaties

Drie van zijn vrijwel geheel Drentstalige feuilletons werden na zijn dood in boekvorm uitgegeven: *Marthao Ledeng, de bloem van 't daarp* (1892/93) en *Zien broed verloren* (1902/04) in 1943; *Over de Hunse, 'n vertelling veur 't Drèènsche volk* (1901/02) in 1944.

Hoofdstuk 2 van *Marthao Ledeng* staat in *Scheupers* (p. 36/37).

2.2 Lukas Jonker [1873-1948]

Levensloop

Lukas Jonker werd geboren te Alkmaar op het ouderlijk schip, dat Dedemsvaart als thuishaven had. Hoewel hij graag schoolmeester wilde worden, werd hij opgeleid tot banketbakker, achtereenvolgens in Zwolle, Hengelo, Rotterdam en Amsterdam. In 1902 begon hij voor zichzelf in Dedemsvaart. Hij was schoolbestuurslid, kerkvoogd en gemeenteraadslid.

Op zondagmiddag luisterde Jonker naar de boekbesprekingen van P. H. Ritter voor de AVRO-radio¹. In de jaren twintig begon hij zelf te schrijven, in het dialect van het Reestgebied. Zo ontstond het feuilleton *Harm, boerenlèven an de Riest*. Het verscheen tussen september en december 1928 in de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* en kwam al in 1929 in boekvorm uit. Daarmee is Jonker de eerste auteur van een geheel Drentstalig boek. In 1939 verscheen een vervolg: *Harm, de boer van 't Hoogelaand*.

Kort na het schrijven van zijn tweede boek kreeg Jonker een bloeduitstorting achter zijn ogen. Hierdoor verloor hij gaandeweg aan gezichtsvermogen. Jonker stierf op 27 maart 1948 in Dedemsvaart.

Werk

In II.7.2 schets ik in drie fasen de modernisering en individualisering van het Drentse verhalende proza, de ontwikkeling van traditionele dorpsvertelling naar moderne roman. Daarbij behandel ik in II.7.3 Jonkers boeken als voorbeeld voor de eerste fase.

¹ P.H.Ritter Jr (1882-1962) had van 1925-1957 een (ook door mij in mijn studietijd) veelbeluisterde en gezaghebbende literaire radiorubriek

In *Scheupers* staat *Harm, de boer en 't olde mènse*, het begin van hoofdstuk 1 van zijn eerste boek (p. 38-40).

2.3 Albert Dening [1873-1949]

Levensloop

Albert Dening, wiens ouders een café/stalhouderij/boerderij dreven, werd geboren in Sleen. Tot zijn vierentwintigste werkte hij bij zijn vader en ontwikkelde hij zich in zijn vrije tijd door zelfstudie. Via diverse ambtenaarexamens en promoties klom hij van commies 4de klasse (Gronlo 1894) op tot chef de bureau in Amsterdam.

Werk

Na zijn pensionering in 1934 begon Dening te schrijven. Hij publiceerde Drentse poëzie, voornamelijk in het maandblad *Drenthe*, en dialectverhalen.

Boekpublicaties

In 1944 werd het krantenfeuilleton (in het Agrarisch Nieuwsblad) *Um d'olde toren* van 1939 in boekvorm uitgebracht. In 1949 verscheen *Oet oes eigen Drenthe*, een bundel korte verhalen die eerder in de Provinciale Drentsche en Asser Courant stonden.

Een fragment uit *Um d'olde toren* staat te lezen in *Scheupers* (p. 41/42).

2.4 L. A. Roessingh [1873-1951]

Levensloop

Louis Albert Roessingh werd geboren in Assen als zoon van de rechtbank-president. Na de hbs studeerde hij aan de kunstacademie in Antwerpen, waar hij zich ook vestigde en in 1909 trouwde. Maar sinds de dood van zijn vader (1901) bezocht hij regelmatig zijn moeder in Assen en verkende hij schetsend en schilderend het Drentse landschap. Hij schiep een omvangrijk oeuvre van landschappen en portretten.

In het bijzonder trof hem de schoonheid van het dorpje Elp. Daar liet hij in 1908 een huis bouwen: De Zandhof. Na de Eerste Wereldoorlog woonde hij afwisselend in Antwerpen en Elp. Hoe sterk hij zich inmiddels verbonden voelde met Drenthe, blijkt wel uit het feit dat hij van 1917 tot 1923 raadslid was van de gemeente Westerbork.

Boekpublicaties

In 1948 publiceerde Roessingh de dichtbundel *'t Diggelhoes*, in 1951 verschenen jeugderinneringen onder de titel *Stad der Paleizen* en in 1988 kwam postuum de bundel *Stoefzaand* uit, niet eerder gebundelde gedichten uit de jaren 1939-1948.

Werk

In II.6.2 schets ik in drie fasen de modernisering en individualisering van de Drentse dichtkunst. Daarbij behandel ik in II.6.3 Roessinghs poëzie als voorbeeld voor de eerste fase.

Voor *Scheupers* koos ik uit *’t Diggelhoe* de gedichten: *Haarfstnaacht*, *Witte wieven*, *’t Dweellocht* (p. 43) en *Dodendaans* (p. 44) en uit *Stoefzaand* de gedichten: *Weegeleedten*, *Roggeblompies*, *de Haovezaat*, *Rozen* en *8 mei 1945* (p. 45).

2.5 J. H. Bergmans-Beins [1879-1948]

Levensloop

Johanna Hindrika Beins, roepnaam Jo, werd te Borger geboren als dochter van een vroedvrouw en een molenaar-boer met een verteltalent dat hij overdroeg op zijn dochter. Jo Beins bezocht de normaalschool (later kweekschool, nu pabo) in Assen en Stads-kanaal en was onderwijzeres in het Goningse Meeden, vervolgens in Valthe en vanaf 1903 in Borger.

In 1905 trouwde Jo Beins met Jan Bergmans (1881-1940), onderwijzer in Buinen van 1902 tot 1906 en daarna tot 1939 te Drouwen. Het huwelijk werd voltrokken door plaatsgenoot Harm Tiesing, schrijver en volkskundige, net als Jo Bergmans-Beins. Zoals gebruikelijk in die tijd nam ze ontslag. Ze ging met haar man in Drouwen wonen. Al na twee maanden kreeg het paar een zoontje dat nog geen jaar oud werd. Op haar tweeën-veertigste kreeg Jo Bergmans-Beins een dochter.

In 1940 verhuisde het echtpaar naar Bussum, waar Jan Bergmans in hetzelfde jaar overleed. Jo Bergmans-Beins bleef in Bussum wonen, van waaruit ze Drenthe regelmatig bezocht. Ze stierf in 1948 en werd in Borger begraven.

Maatschappelijke functies

Afkomstig uit een gelovig, vrijzinnig protestants milieu stond Johanna Hindrika Bergmans-Beins tamelijk zelfbewust in het leven. Misschien wat te zelfbewust naar Drentse opvattingen: Harm Tiesing typeerde haar als ‘oes sniggeltien’, een bijdehante, niet al te makkelijke dame. Iemand die zich kennelijk niet beperkt voelde door haar sekse, afkomst en milieu.

Niet onlogisch dus dat Bergmans-Beins diverse maatschappelijke functies bekleedde. Zo was ze tot eind jaren dertig lid van de Voogdijraad. Bovendien was ze actief in de ‘Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht’, die na 1908 een sterke ledengroei doormaakte, mede dankzij de inzet van actieve afdelingsvoorzitsters zoals Jo Bergmans-Beins. Flink wat vrouwen uit deze beweging traden toe tot de Vrijzinnig Democratische Bond, een progressief-liberale partij, die voorop liep in de strijd voor actief en passief vrouwenkiesrecht.

Zo ook Jo Bergmans-Bein: in 1919 werd ze namens die partij het eerste vrouwelijke statenlid van Drenthe.

Daarnaast was Bergmans-Beins actief op cultureel terrein. Provinciaal als bestuurslid van het Provinciaal Museum en het Drents Genootschap, en nationaal als bestuurslid bij het Openluchtmuseum Arnhem en als commissielid volkskunde van de Koninklijke Academie van Wetenschappen. Een duidelijk bewijs dat J. H. Bergmans-Beins als volkskundige ook landelijk aanzien genoot.

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

VOLKSKUNDE. Die belangstelling voor en bemoeienissen met de volkskunde had Bergmans-Beins vermoedelijk mede te danken aan haar man. Die was jarenlang vertegenwoordiger van de ANWB in Drenthe en vroeg zijn vrouw om voor het 25-jarig jubileumfeest van deze club, dat in 1908 in Haarlem gevierd werd, een oud-Drentse boerenbruiloft op te voeren. Jo Bergmans-Beins richtte een toneelgroep op die de wasschup (boerenbruiloft) regelmatig opvoerde in Drenthe, maar dus ook daarbuiten.

Nog tweemaal trad Bergmans-Beins met haar groep op bij een landelijke manifestatie. De eerste keer in 1919, tijdens het Vaderlandsch Historisch Volksfeest, op het terrein van het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem, bedoeld als een manifestatie van nationale eenheid. Het evenement, dat door meer dan 400.000 bezoekers werd bezocht, was georganiseerd door de bekende maar later niet geheel onomstreden¹ volkskundige D.J. van der Ven (1891-1973). Evenals de ANWB, beoogde hij de volkscultuur te populariseren door die te verbinden met het opkomend massatoerisme. Hernieuwde opvoering van de wasschup droeg bij aan in standhouding – op zijn minst in een museum-setting - van traditionele gewoonten en gebruiken, die voordien alleen ter plaatse waren te bewonderen.

Tussen 20 en 29 september vond in Amsterdam 1927 een internationale Antropologische conferentie plaats. Halverwege de conferentie stond een excursie naar Drenthe op het programma, voor toenmalige antropologen blijkbaar een goudmijn vol echte Nederlandse volkscultuur. In Gieten werd toen opnieuw een door Bergmans-Beins georganiseerde oud-Drentse bruiloft opgevoerd.

In de loop van de jaren heeft Bergmans-Beins de uitvoering van de voorstelling (spel, aankleding en teksten) geperfectioneerd, op basis van nieuw verworven informatie en studie. Zo ontwikkelde ze zich gaandeweg tot een volwaardige volkskundige die haar kennis en inzichten verbreidde via voordrachten en artikelen in regionale kranten (*PDAC*) en periodieken, zoals maandblad *Drenthe*, de *Nieuwe Drentse Volksalmanak* en landelijke

¹ Vanwege de dweperige opvattingen van hem en zijn vrouw over een nationaal-socialistische volksgemeenschap.

zoals het tijdschrift *Eigen volk, tweemaandelijks Tijdschrift voor de Volkskunde van Groot-Nederland*. Net als haar vrouwelijke collega's in de volkskunde uit de periode tussen de beide wereldoorlogen, zoals de Groningse E. J. Huizenga-Onnekes (1883-1956), was Bergmans-Beins vooral actief op provinciaal niveau en waren haar activiteiten regionalistisch van karakter¹:

De volkskunde kreeg zo (bij Huizenga-Onnekes) een functie in de constructie van een Groningse identiteit, zoals voor Bergmans-Beins de folklore invulling gaf aan een Drents bewustzijn.

Streektaalactiviteiten

Bergmans-Beins hield haar verkiezingstoespraak in het Drents. In 1943 werkte ze mee aan de Podagrastenherdenking (II.3-6). Als bestuurslid van het Drents Genootschap was ze betrokken bij het uitschrijven van een prijsvraag voor een Drents volkslied.

In 1933 had Bergmans-Beins een vaste rubriek in het tijdschrift *Ons Maandbericht* onder de titel *Brief van Hannao van Oostermoer an heur nicht Lammechien in 't Zudenveld*. En tot april 1940 las ze bij de VARA-radio haar eigen dialectteksten voor.

Werk

ROMAN. In 1933 publiceerde Bergmans-Beins de roman *Het bloed kruipt waar 't niet gaan kan*, een streekroman in de traditie van de geboren Amsterdammer Cornelis van Schaick (1808-1874), die van 1838 tot 1852 predikant was te Dwingeloo. Zijn hoofdwerk, *Tafereelen uit het Drentsche dorpsleven* (1848), idealiseert het Drentse volksleven en is net als de roman van Bergmans-Beins, geschreven in het Nederlands met Drentse dialogen. Inhoudelijke verwantschap is er ook met *Marthao Ledeng, de bloem van het daarp* van haar dorpsgenoot Harm Tiesing (1892/93) en de boeken van Lukas Jonker.

Het verhaal speelt zich af in de negentiende eeuw, in een niet nader genoemd Drents dorpje, en heeft als kern het conflict tussen een vader en een zoon met onbuigzame karakters over het huwelijk van de laatste met een meisje beneden zijn stand.

In 1992 bezorgde R. Ootjes een heruitgave van het boek, dat hij typeert als een regionalistische streekroman met neo-romantische en ook naturalistische trekjes. Het regionalistische zit hem in de grote hoeveelheid folkloristische elementen: zoals Sint-Maarten, nieuwjaarsgebruiken, gebruiken bij kraamschudden en overlijden en natuurlijk de boerenbruiloft, die als een rode draad door haar werk loopt. Romantisch is de verbondenheid met en de liefde voor natuur en landschap van vooral hoofdpersoon Wiechert, die zich daarin al bij het begin van het verhaal onderscheidt van zijn vader, een aankondiging van het naderende conflict tussen vader en zoon (p. 15):

¹ Albert van der Zeijden, *Vrouwen in de volkskunde ten tijde van het interbellum: de factor gender in de wetenschapsbeoefening*, in: *Volkskunde* 103 (2002), p 97-123.

'Onwieze jong', zegt zijn vader, 'daor gaoj zitten en kiekt naor een old wallegien. Het vee kuj op stal wal zien. 'k Wol er gien voet um dwars zetten.'

Naturalistisch is Beins in haar uiterst precieze beschrijvingen. Een willekeurig gekozen passage uit de beschrijving van een toneelvoorstelling door de rederijderskamer:

Dichtbij het toneel staan een tiental rijen banken, dat is de tweede rang. Daarna komen de stoelen, waartussen tafeltjes zijn geplaatst, dat is de eerste rang. Helemaal achterin staat een reusachtige kolomkachel met een grote turfbak erachter. De bezoekers die er dichtbij zitten nemen de zorg voor de verwarming op zich. In de muur tegenover de deur zijn een viertal ramen, waarvoor optrekgordijnen. Ook aan weerszijden van de kachel is een raam met neergelaten rolgordijn. In de wand tegenover de vier ramen, is in het midden de 'tapkast'. Hier troont de waardin in haar zondagse kleren met oorijzer en kanten muts.

TONEEL. Bergmans-Beins schreef enkele toneelstukken, waaronder *Moed'r wikt, en 't wicht beschikt*. *Vroolijk spel oet 't Drens boer 'nleev'n*, een blijspel in vier bedrijven dat werd opgevoerd door de Vereniging 'Drenthe' in Utrecht en door de rederijderskamer Ees in Borger, voorafgegaan door een lezing van de auteur over Drentse folklore. Over de opvoering van haar andere stukken is verder weinig bekend. Haar toneelwerk verscheen niet in druk.

VOLKSVERHALEN. Bergmans-Beins publiceerde haar volksverhalen aanvankelijk onder de titel *Drentsche Legenden*. Een aanvechtbare titel, omdat de reeks volksverhalen en sagen eigenlijk maar één echte legende telt, *Het mirakel te Diever*. Daarvan is bovendien de herkomst - uit *Caesarius van Heisterbach 'Dialogus de miraculis'*, zoals Jo Beins zelf aantekent - niet in overeenstemming met wat ze daarover in haar Voorwoord meldt:

Ik wil ze u niet verhalen, zoekend naar hun oorsprong – ik wil ze u geven zooals ik ze zelf hoorde (...) de meeste verteld door mijn vader, 's avonds als wij bij elkaar zaten, als de wind om het oude molenhuis streek (...) Zoo wil ik ze u geven als onze oude werkvrouw ze vertelde als wij bij haar zaten terwijl ze 'poetste' (...) het was mij of ik ze zelf beleefde.

De meeste verhalen – vermoedelijk opgetekend uit de mond van vader Beins - zijn Nederlandstalig, zoals drie versies van *Ellert & Brammert*, waarover straks meer. En wie weet komen de Drentstalige verhalen wel voor rekening van de oude werkvrouw. Daaronder *Baas Jobeng en de duvel*, waarin de dronken 'held' van het verhaal de sik in zijn bedstee aanziet voor de duivel, een motief dat D. H. van der Scheer eerder behandelde in zijn samenspraakje *Ho baas Julfring meende den Duvel in hoes te hebben* (zie *Scheupers* p. 22). En: *Hoe 't Roobrugge's kinder gung*, een Sinterklaaslegende, waarvan A. A. Steenbergen eerder een poëzieversie publiceerde onder de titel *De beuze jaeger* (zie *Scheupers* p. 27).

In 1945 verscheen een uitgebreide herdruk, nu *Drentsche volksverleveringen* geheten. Deze uitgave vormt de basis voor Nijkeuters bloemlezing *Wilde Jacht* (2006) in de hedendaagse Drentse spelling. Nijkeuter liet legenden (*Het mirakel te Diever*), geschiedkundige teksten (*De papenlooze kerk*) en teksten die niet rechtstreeks verband houden met Drenthe achterwege.

Ook liet hij twee van de drie Ellert & Brammert-verhalen schieten. Jammer, want de drie vertonen aanmerkelijke verschillen in stijl en verteltrant. De eerste versie is kaal, sober, onopgesmukt. De twee hoofdpersonen worden aangeduid als twee rovers. In de tweede zijn ze groot en sterk, jaloers op elkaar en op zoek naar de sleutel van het geluk, die ze hopen te vinden bij het gevangengenomen meisje. Het derde is het meest literair met poëtisch aandoende natuurbeschrijvingen, en enige psychologische diepgang. Alle drie geven ze een verklaring voor de toponiem Ellertsveld, alleen de derde ook voor Brammertshoop: de zandheuvel die reus Brammert uit wraak over Orvelterveen blies.

OVERIG WERK. Verder publiceerde Bergmans-Beins gedichten, liedteksten, verhalen en artikelen in diverse landelijke en regionale bladen, waaronder de *Drentse Volksalmanak* en *Drenthe*. Werk van haar verscheen onder meer in de *Drentse Volksalmanak*, maandblad *Drenthe* en het *Drents Liedtiesboekien*, verzameld deur Jan Naarding (Assen 1949). Daarin staat het lied *Drenthe, laand, waar 't aolde leven*, dat landelijke bekendheid kreeg op de melodie van Jan Corduwener.

Boekpublicaties

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Een vertelling uit het Drentse boerenleven (Deventer 1933, door Het Drentse Boek opnieuw uitgegeven in 1992), een Nederlandstalige roman met Drentse dialogen die eerst als feuilleton in de krant Salland had gestaan.

Ook in 1933: *Drentse legenden. Verzameld en naverteld door J. J. Bergmans-Beins*. Een vermeerderde herdruk verscheen in 1945 als *Drentsche Volksoverleveringen*. Verzameld en naverteld door J. H. Bergmans-Beins, Assen 1945 een tweetalige bundel met verhalen en gedichten.

Henk Nijkeuter bezorgde een keuze uit de Bergmans-Beins' volksverhalen onder de titel *Wilde jacht, Volksvertellingen uit het oude molenhuis*, Zuidwolde 2006.

In *Scheupers* staan de volgende teksten van Bergmans-Beins: de gedichten *Drenthe, laand, waar 't aolde leven* (p. 45), *Wilde jacht* (p. 46), het verhaal *Staarke Haarm* (p. 46/47) en het gedicht *'t Diepien* (p. 47).

Literatuur of folklore?

Was Bergmans-Beins in de eerste plaats schrijfster of voor alles volkskundige? Is haar werk literatuur of folklore? Men kan die vraag ook stellen bij de literaire teksten van de

twee andere, gerenommeerde volkskundigen binnen haar literaire generatie, Tiesing en Poortman. En de pure verteller Lukas Jonker (II.7.3) stelt de kwestie zelf aan de orde door te beweren dat hij *Harm, boerenlèven an de Riest* niet met letterkundige oogmerken heeft geschreven, maar om te bewaren wat dreigde te verdwijnen:

Als ik daar later weerkwam zag ik zoveel verandering in meubilering, gewoonten, klederdracht enz. En als we daarover aan 't praten kwamen, vonden we het jammer dat dat alles verdween. Dat deed mij besluiten daarover wat te schrijven, ik heb dat Harm alles laten beleven, in het dialect van de streek.

Volgens een analyse van de neerlandicus R. Ootjers¹, leest *Het bloed kruipt waar 't niet gaan kan*, vanwege de vele folkloristische gegevens als een *studieboek over de Drentse folklore*. En de historicus en volkskundige Albert van der Zeijden² stelde in 2002, in een essay over vrouwelijke volkskundigen

Het belangrijkste volkskundige werk van Jo Bergmans-Beins is zonder twijfel haar roman Het bloed kruipt waar 't niet gaan kan.

Wat vanuit volkskundig oogpunt bedoeld is als een compliment, kan letterkundig gezien als ernstige kritiek opgevat worden. Onvriendelijk samengevat: ze schreef een volkskundeboek in de vorm van een roman.

Literatuurwetenschapper en cultureel antropologe Petra Broomans³ daarentegen beschouwt het boek als een mooie roman met folkloristische kwaliteiten:

Ze weet je op een meesterlijke wijze aan haar woorden te kluisteren en je kunt niet anders dan haar vertellingen in een ruk uitlezen. Dit geldt zeker voor haar roman 'Het bloed kruipt waar het niet gaan kan'. (...) Het boek is niet alleen de moeite waard omdat het spannend en goed geschreven is. De roman, helaas de enige die ze geschreven heeft, toont aan dat Jo Beins veel wist over de Drentse klederdracht, zeden en gewoonten. Ze verwerkte haar kennis in de roman.

De dialectoloog-letterkundige Hendrik Entjes⁴ besluit zijn overigens positieve beoordeling in 1964 zo:

¹ R. Ootjers, *Het bloed kruipt waar 't niet gaan kan* van J.H. Bergmans-Beins. Analyse van een regionalistische roman', in: *Ons Waardeel 10* (1990) 59-72.

² Albert van der Zeijden, *Vrouwen in de volkskunde ten tijde van het interbellum: de factor gender in de wetenschapsbeoefening*. In *Volkskunde* 103 (2002), p 97-123.

³ Petra Broomans, *Een portret van Johanna Bergmans-Beins*, in: Marion Hoogendijk (red.) *Kruderige wieven. Drentse vrouwen in de 20ste eeuw*, Zutphen 1991

⁴ Geciteerd door Nijkeuter I, p 287.

Maar het is weer opvallend dat haar beste werk (...) in het Nederlands geschreven is, weliswaar met goede Drentse dialogen.

Inderdaad, maar ze zijn niet alleen *goed Drents*, het zijn vooral goed geschreven dialogen, die een herkenbaar beeld geven van de omzichtige en vaak verhullende wijze waarop Drenten lastige vraagstukken en conflicten met elkaar bespreken, uit de weg gaan of toedekken.

2.6 H. van Dijk [1879-1956]

Levensloop

Hendrik van Dijk werd geboren in Ruinerwold en genoot zijn opleiding tot onderwijzer te Meppel. Vanaf 1898 was hij achtereenvolgens onderwijzer in Zuidwolde, Linde, Hogeveen, Steenwijk, IJmuiden. Intussen behaalde hij akten voor Frans en Engels. In 1930 werd Van Dijk afgekeurd. Sindsdien voorzag hij in zijn levensonderhoud door het geven van privaattlessen en journalistiek werk. Vanaf 1943 woonde hij in Meppel.

Werk

Van Dijk begon in IJmuiden uit heimwee over Drenthe te schrijven. Hij publiceerde dialectschetsen en feuilletons in enkele kranten.

Boekpublicatie

Van Dijk werd vooral bekend door *Luuk Hilbers jonges* (Dialectschetsen uit het Drentsche dorpsleven, 1935 dat eerder als feuilleton in de Meppeler Courant verscheen).

De eerste drie hoofdstukken zijn te lezen in *Scheupers* (p. 48/49).

2.7 J. J. Uilenberg [1881-1962]

Levensloop

Jan Jantines Uilenberg werd in Zuidwolde geboren als zoon van een onderwijzer/publicist. Op de Rijksskweekschool te Groningen kreeg hij o.a. les van L. Leopold (bekend van de dialectbloemlezing *Van de Schelde tot de Weichsel*) en van H. Scheepstra (bekend van *Ot en Sien*). Uilenberg was vanaf 1902 onderwijzer in Veenoord, Den Haag en Medemblik en vanaf 1922 hoofd van de ulo in Smilde.

Werk

Uilenberg trad op als voordrachtskunstenaar van eigen werk voor Drentse verenigingen in de grote steden. Vanaf 1929 publiceerde hij in maandblad *Drenthe*: liedteksten (zoals het Nederlandstalige volkslied *Mijn Drente*), dialectverhalen en essays waarin hij onder meer opkwam voor zuiver Drents. Tijdens de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij lid van de Kultuurkamer, zodat hij kon blijven publiceren. Dat kwam hem na de bevrijding op internering en een veroordeling te staan: een geldboete en een publicatieverbod tot 1951.

Boekpublicaties

In 1939 publiceerde hij *De olde jager* met verhalen en *Mijn Drenthe*; in 1943 *In 't sche-meruur bij 't knappend vuur*, een bundel Drentse volksvertellingen voor jong en oud.

In *Scheupers* staat zijn versie van *De legende van Ellert en Brammert* (p. 50/51).

2.8 Grietje Clewits [1883-1962]

Levensloop

Grietje Clewits werd geboren te Nietap in een onderwijzersgezin. Ze behaalde de onderwijzersakte en was achtereenvolgens onderwijzeres in Nieuw-Dordrecht (1902), Oosterhesselen (1903), van 1910-1938 in Nieuw-Roden en tot 1943 in Roden.

Daarnaast vervulde Clewits verschillende maatschappelijke functies. Ze was voorzitter van de Bond van Plattelandsvrouwen (afdeling Roden) en actief in het dorps huis en de bibliotheek.

Werk

Vanaf 1947 publiceerde Grietje Clewits gedichten en verhalen (evenals Lammert Braaksma en Peter van der Velde in het Noordenvelds ofwel Noord-Drents) in *Drenthe* en vanaf 1956 ook in *Oeze Volk*. In de *Leekster Courant* onderhield ze een brievenfeuilleton met Peter van der Velde.

Boekpublicatie

In 1982 werden haar gedichten door de historische vereniging 'Roon' gebundeld en uitgegeven onder de titel *Zummeraovend*.

Twee daarvan staan in *Scheupers: An mien Drenthe* en *D'Elterbult*, beide op p. 53.

2.9 Lammert Braaksma [1891-1963]

Levensloop

Lammert Braaksma werd geboren in Vries als jongste van veertien kinderen. Zijn moeder was onderwijzeres. Hij bezocht vanaf 1906 de Rijkskweekschool te Groningen, waar hij evenals Uilenberg (zie ook daar) les kreeg van Leopold en Scheepstra.

Na zijn diplomering behaalde hij enkele akten waaronder die voor Frans. Braaksma was onderwijzer in Ruinerwold (1910), van 1914 tot 1920 in Fransum (onderbroken door twee jaar mobilisatie), daarna in Leermens en vanaf 1929 was hij schoolhoofd in Assen.

Werk

Met Jan Naarding trad Lammert Braaksma op voor de RON (Radio Omroep Noord). Hij was lid van de Studiekring D.H. van der Scheer (later Drents Genootschap) en verza-

melde prehistorische urnen en bijlen.

Voor de *Nieuwe Drentsche Volsalmanak* berijmde Braaksma oude volksoverleveringen. Gedichten en enkele verhalen en publiceerde hij in *Drenthe*, in *Oeze Volk* en in enkele bloemlezingen.

Boekpublicatie

In 1991 bundelde Peter van der Velde Braaksma's werk in *Aovendlicht. Verhaolen en gedichten uut het Noordenveld*. In *Scheupers* staan het *Gezelleachtige Gierzwalvies* (p. 54) en *De gelegauw* (p. 55) en 't *Winterkeuninkie* (p. 55) dat ook in bloemlezingen voor kinderen een plaats kreeg (zie II.8).

2.10 J. Poortman [1897-1984]

Levensloop

Jan Poortman werd geboren in een boerengezin in De Wijk. Na de middelbare school genoot hij zijn onderwijsopleiding te Meppel. Tussen 1919 en 1924 was hij onderwijzer in IJhorst, De Wijk, Aduard, Meppel, waar hij vanaf 1924 schoolhoofd was. Poortman gaf ook les aan de Handelsavondschool.

Onderwijl studeerde hij m.o.-Nederlands. Al tijdens zijn studieperiode deed hij journalistiek werk als verslaggever en later als feuilletonist. Eerst voor de Meppeler Courant, in later tijd ook voor andere noordelijke kranten en de NRC.

Eind jaren dertig was Poortman betrokken bij de oprichting van *Saksenland*, een tijdschrift met Blut und Boden-trekjes. Hij werkte ook voor de pro-Duitse boerenorganisatie Landbouw en Maatschappij. Tijdens de bezetting werd hij geen lid van de Kultuurkamer, maar bleef hij wel publiceren.

In 1942 ging Poortman in het verzet, waarvoor hij na de oorlog werd onderscheiden

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

Door archief- en veldonderzoek verwierf Jan Poortman een brede kennis van landschap, historie, taal en cultuur van Drenthe en aangrenzend Duitsland.

In 1940 stelde hij onder de titel *Uut en um oes olde laandschop* een schoolleesboekje samen met Drents- en Nederlandstalige teksten van diverse auteurs.

In 1941 publiceerde Poortman *Oud-Drentsch boerenleven* over gebruiken in Zuidwest-Drenthe tijdens het kalenderjaar, met een paar geheel Drentse teksten. Verder was Poortman medeauteur (1943) van *Drente, een handboek voor het kennen van het Drentsche leven in voorbije eeuwen* (deel 1). In 1951 verscheen deel 2 met Poortmans bijdrage *Van literatuur over Drente tot Drentse literatuur*. In 1954: *Drents geestesleven*.

Een bloemlezing uit de Drentse literatuur.

In 1963 ontving Jan Poortman de Culturele prijs van Drenthe.

Werk

In 1932 verscheen van Poortman *Siebo Siebels' zwoare gaank* (1932), een bewerking van een Oostfriesse roman van F.G.Lottmann. Vanaf 1935 was Poortman medewerker van het maandblad *Drenthe* (1935) met enkele gedichten, recensies en essays over schilderkunst, volkskunst en literatuur. In dagbladen publiceerde hij dialectverhalen, vaak met historische inslag.

Literaire boekpublicaties

In 1941 verscheen Poortmans Nederlandstalige roman (eerst als feuilleton) *Steven Coerts. Verhaal van een Ruiner familie uit de 17de eeuw*.

In 1977 werden enkele van zijn *Drentse verzetsgedichten* uitgegeven. Poëtische terugblikken op Drenthe's verleden en jeugdherinneringen bood hij in *De Baandrèkel* (1982) en *Vlègeljaoren* (1983).

Uit *De Baandrèkel* heb ik twee teksten gekozen voor *Scheupers*, namelijk: *De naobers harren 't negenongelok* (p. 56/57) en *Duvelsvertellechies* (p. 58).

Hoofdstuk 3

DE DERDE GENERATIE geboren tussen 1900 en 1915

*Jan Naarding, Harm Drent, Roel de Lange, Bart van Oosteringh, H. J. Stevens,
Harm Koops, Jan Kuik*

Inleiding: *Daod en dreum*

De schrijvers en dichters van de derde generatie, sterk bepaald door de figuur van Jan Naarding, leefden tussen daad en droom, tussen werkelijkheid en ideaal, tussen nu en hoe het was. Ze hadden wellicht vage herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog, groeiden op in de crisisjaren, beleefden de Tweede Wereldoorlog als volwassenen. Verschillenden van hen, Harm Drent, H. J. Stevens, Harm Koops en Jan Kuik woonden en werkten buiten Drenthe toen ze begonnen te schrijven, als Drent in de vrömde, als geboren plat-telander in de grote stad.

In meer algemene zin is dat heimwee bij alle schrijvers aanwezig: naar het verloren paradijs, naar vroeger, naar de eigen jeugd, maar ook naar de oude sociale verbanden en zeden, naar de ongerepte natuur en de eigen taal.

Om dat tot uitdrukking te brengen hanteerden ze de beproefde motieven, genres en vormen van hun voorgangers:

- Dorpsnovellen (Roel de Lange), feuilletons (Harm Drent) en streekromans (Jan Kuik).
- Anekdotische heimwee-poëzie (Jan Naarding).
- Natuurpoëzie en odes aan Drenthe en de Drenten en hun taal (Jan Naarding, Harm Drent, Harm Koops).
- Een uitzondering vormt H. J. Stevens: hij verrijkte de Drentse literatuur met het dierenverhaal in de traditie van Jack London en James Oliver Curwood.

In het werk van deze generatie klinkt vaak een versterkt regionaal zelfbewustzijn door. Soms wat troebel-romantisch en chauvinistisch, maar daarnaast ook realistisch en praktisch: de wetenschappelijke bestudering van het Drents en de pogingen om te komen tot een eenheidsspelling (Jan Naarding), het pleidooi om het Drents ook buiten de alledaagse omgang te gebruiken (Harm Drent), het streven naar een standaard-Drentse

schrijftaal (Jan Kuik). De emancipatie van de vrouw in de Drentse letteren, begonnen in de tweede generatie, lijkt niet door te zetten: geen vrouwelijke auteurs in de derde generatie.

3.1 Jan Naarding [1903-1963]

Levensloop

Jan Naarding werd geboren in Sleen en groeide op in Noordscheschut. Hij doorliep de mulo en vervolgens de Rijkskweekschool in Groningen en was onderwijzer in Hoogeveen en Woldendorp (1922) en van 1923 tot 1939 in Hoogkerk. Intussen haalde hij verschillende akten, waaronder m.o.-Nederlands.

Na zijn doctoraal in 1939 werd hij leraar Nederlands. Eerst in Almelo en vanaf 1945 in Assen. In 1947 promoveerde hij in de Letteren op *Terreinverkenningen inzake de dialectgeografie van Drente*.

Naarding gaf les aan de Noordelijke Leergangen, was lid van de Dialectencommissie van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, redacteur van Koenens Handwoordenboek en was vanaf 1959, als medewerker van het Nedersaksisch Instituut, belast met de samenstelling van een Drents woordenboek. Dat werk heeft hij door zijn dood in 1963 niet kunnen voltooien.

Streektaalactiviteiten

In het maandblad *Drenthe* publiceerde Naarding essays over Drentse taal en geschiedenis. Later publiceerde hij ook wetenschappelijke streektaaltaalstudies in *Driemaandelijke Bladen*. In 1948 verscheen van zijn proefschrift een populaire uitgave onder de titel *De Drenten en hun taal*. Hij werkte mee aan *Oeze Volk* en aan het Groningse *'t Swieniegeltje*.

In dat blad publiceerde hij de met de Duitse taalkundige Arnold Rakers ontworpen Vosbergenspelling. Doel van die spelling was om alle Nedersaksische dialecten, aan weerszijden van de Duits-Nederlandse grens, een overkoepelende schrijfwijze te bezorgen die van het Nedersaksisch een herkenbare cultuurtaal moest maken. Het voorstel sloeg niet aan.

In 1949 publiceerde hij het *Drents liedtiesboekien*. In het voorwoord staat te lezen:

'n Gapsien (handjevol) vol liedties hew gaard veur oes volk, dat ze zingen kunt, as ze bij 'n kanner bint, in hoes en veur boeten, in verienigings en vergaderings, veur op d'reize en op feesten; want waor men zingt, daor is ienigheid en waor ienigheid is, is geluk.

Het boekje bevat Drentse teksten van Naarding, Bergmans-Beins, Denning, Roessingh en Nederlandse teksten, waaronder enkele gezangen en als openingslied, de twee bekendste

strofen uit het Wilhelmus, met de toelichtende voettekst: *Drenthe vecht veur zuk zölm um Nederland groot te helpen maken.*

Voorts was Naarding een tijdlang voorzitter van het Drents Genootschap en van de Drentse Schrieverskring. In 1966 werd hem postuum de Culturele Prijs van Drenthe toegekend.

Literaire boekpublicaties

Met H. Bos publiceerde Naarding de bloemlezing *Wat waest hef. Schetsen in Drents dialect* (1939) met teksten van Bos, J. H. Bergmans-Beins en Naarding zelf. Na Naardings dood bezorgde Simon van Wattum in 1966, in de Vosbergenspelling, de bloemlezing *Däöd en drööm*, met gedichten en een niet voltooid Drentse bewerking van het *Reinaert*-verhaal onder de titel *Reiner Robaord*. In 1969 verscheen Oet *Jan Naardings hof. Een keur oet 't wark van dr. Jan Naarding, bij 'e kanner gaard deur leden van de Drentse Schrieverskring.*

In *Scheupers* staan het taalkundig stukje 't *Ellertsveld* (p. 60) een fragment uit *Reiner Robaord* (p. 61) en vier gedichten: *Vraoge* (p. 61). 't *Paosvuur*, *Allerzielen* en *Oes lied* (alle drie op p. 62)

Werk

Zijn literaire werk bestaat uit enkele korte verhalen en zo'n dertig gedichten. Naardings gedichten geven vooral uitdrukking aan het dorpsgevoel: ze gaan bijna allemaal over het dorp, de mensen die daar wonen en het boerenleven. Het gedicht *Allerzielen* bevat alles wat hij wil zeggen: jong, oud, arm, rijk, iedereen hoort bij elkaar:

*Achter oeze aole toren
Ligt, wel 't kaspel zag geboren
Zo wied klinkt de klokkenslag,
Sund 't de kerk verriezen zag,
En de dood heur alman dee
Rust en vree op dizze stee*

(Oet Jan Naardings Hof)

Enkele van zijn gedichten worden ontsierd door overdreven taalwil: het gebruik van oude, al lang niet meer gangbare woorden die dan vaak ook nog alliteren – het mocht de lezer niet ontgaan. Dan is poëzie meer taal oefening dan lyriek. Zo'n topzwaar gedicht is

Zommermiddag

*Wat weltert de wind deur de riepde rogge
Wat buunt en wat birsde deur 't zomerland
Hie brieschert en broeschert langs stengels en aoren;
Het golft en het giet non an alle kant.*

Het meest overtuigen de gedichten waarin de dichter even vergat dat hij vooral taalgeleerde was. In *Oompien* geeft hij een beeld van het leven op de boerderij waar - zoals vroeger nogal eens voorkwam - de ongetrouwde oom stilletjesaan knecht werd:

*Bij winterdag een stee bij 't vuur um zuk te warmen,
Waor d' kleinste kinner klautert op zien schoot,
Die met verloop van tied van oompien 't goed zult arven;
Knecht in zien iegen hoes, dat blivve tot de dood.*

Aandoenlijk is *Ik wol, wij waren nog klein*, een bewerking van een gedicht van de Platduitse dichter Klaus Groth:

*Mangs as wij op de toen
Stil keken naor het licht
Dat oet de aole hoezen scheen,
Dan dee wij d' ogen dicht.
Dan was er vree diep in oes hart;
Kaold luup je 't over d' hoed.
Hej dat nog wal ies 'n keer,
En in je hals zo'n kloet?*

Ook hier weer het boerenleven in een klein dorp als bestaansmodel. Misschien dat dit voortdurende terugblikken, dat heimwee naar vroegere tijden, meebepalend is geweest voor Naardings houding tegenover de nieuwe tijd. Ook in de boerenbond Landbouw en Maatschappij¹ leefden zulke gedachten: het boerenleven was het gebint van de samenleving. Door de aantasting daarvan in de crisistijd van de jaren dertig kwam het hele huis in gevaar. Alles wat vreemd en oneigen was, kon een bedreiging zijn. De vestiging van een opvangkamp voor politieke vluchtelingen (voornamelijk Joden uit Duitsland) in Westerbork werd ook door Jan Naarding met argwaan bekeken.

Tijdens de bezetting was hij geen lid van de Kultuurkamer, wel was hij tot 1942 eindredacteur van het maandblad *Drenthe*. Ook publiceerde hij in pro-Duitse bladen en verloor hij zich in een troebel-romantisch ophemelen van Drenthe en de Drenten in een soort volkslied, *Het vlaggeleed*, dat hij ook opnam in zijn *Drents liedtiesboek*:

¹ De Nationale Bond Landbouw en Maatschappij, werd in 1933 opgericht in zaal Ogterop te Meppel uit onvrede met de bestaande landbouworganisaties en de politieke partijen. In 1940 ging de bond op in de NSB.

*Rood en wit, de Saksenklören,
Met de sterren in 't blanke hart,
Wil uuz' vlagge hoger boren,
As de wind zien banen slat.*

*Refrein:
Drenten, hol uuz' jonge vlagge
Hoog, waoj op de wereld bint.
Lade weien en lade wappern
Overal waar Drenten zint.*

(Däöd en drööm, 10)

Naarding voelde zich verbonden met het oude Drenthe van de boerenrepubliek en ook de Duitse streektaalliteratuur lag hem na aan het hart. Een Groot-Duits Rijk met zijn verwante streektaalen leek zo gek nog niet. Daardoor raakte hij, net als sommige andere streektaalauteurs, het spoor bijster. Later, toen Naarding de bruutheid inzag van de germaanse mythe en begreep hoeveel geweld er gebruikt werd, kwam hij bij uit zijn gevaarlijke droomwereld en schreef hij een paar gedichten waarin hij zich uitsprak tegen de gewelddadige Duitse overheersers.

Lange tijd bleef Naardings oorlogsverleden onbesproken, maar toen men zijn naam wilde verbinden aan het instituut dat nu Huus van de Taol heet (I.3.6-7) ontstond er tweespalt in de Drentse literair-culturele wereld. Er werd een heftig publiek debat¹ gevoerd over de vraag: kunnen wij een stimuleringsinstituut voor de streektaal belasten met de hypotheek van een bedenkelijk oorlogsverleden of mogen wij de naam van een belangrijk dialectoloog en voorvechter voor de Drentse taal in ere houden?

Op verzoek van het bestuur zette de historicus P.Th.F.M. Boekholt zich aan een grondig onderzoek. Diens eindconclusie luidde:

Er is na dit alles geen twijfel, dat Naarding zoals dat tijdens en direct na de oorlog genoemd werd “geen foute Nederlander” was. Maar hij was in de eerste plaats een Drent, wie, in zijn Drentomania, een aantal uitlatingen vanuit de Blut und Boden-sfeer zeer aanspraken, maar dan zeker niet in de dogmatisch nationaal-socialistische zin.

Vermoedelijk hebben diverse schrijvers die tweestrijd ook in zichzelf gevoeld: ze werden confronteerd met de tegenstrijdigheden en tegenstellingen binnen het regionalisme, waarvan eerder (II.2) sprake was.

1 Aangezwengeld door een jonge journalist, de later gerenommeerde schrijver Marcel Möring

3.2 Harm Drent [1906-1989]

Levensloop

Harm Drent werd als Hermannus Doedens geboren te Peize en groeide op in Gasselte. Drent studeerde voor onderwijzer en behaalde de m.o.-akten voor geschiedenis en Nederlands. Zijn pseudoniem ontleende hij aan de speelman-zanger Harm Drent die rond 1900 bekendheid genoot in Gasselte en omgeving. Doedens was leraar in Enschede en later in Utrecht.

Streektaalactiviteiten

Drent is te beschouwen als een pionier in de naoorlogse streektaalbeweging. Hij bepleitte een ruimer gebruik van het Drents dan alleen als omgangstaal.

Werk

Drent debuteerde in de bloemlezing *Uut oes Drèènse Laand* (1935). Vanaf 1940 publiceerde hij in maandblad *Drenthe* verhalen en gedichten. Later ook in kranten, in *Oeze Volk* en bloemlezingen zoals de *Drentse Schrieversalmanak* 1954 en *Mandielig* (1983). Begin jaren zeventig schreef hij feuilletons voor de *Meppeler Courant*.

Boekpublicatie

In boekvorm verscheen: *Rooie Henderk. Een onverwoestbare bewoner van het oude Drentse land* (1975). Zijn Drentse werk werd nog niet gebundeld.

In *Scheupers* staan van hem twee gedichten: *Achter Horstmans bos* (Gasselte) en *De laange rek* (beide op p. 63).

3.3 Roel de Lange [1912-1959]

Levensloop

Roelof de Lange werd geboren in Oranjedorp (gemeente Emmen) en groeide op in Zuidbargen en Noordbargen in een gezin met 18 kinderen. Hij werd beroepsmilitair en diende bij de marechaussee. Tijdens de bezetting was De Lange politieagent en betrokken bij het verzet.

Vlak voor de bevrijding werd De Lange gearresteerd en gedeporteerd naar het concentratiekamp Neuengamme. Na de Duitse capitulatie werd hij gerepatrieerd vanuit de haven van Lübeck. Hij overleefde een Brits bombardement op de evacuatieschepen. Na zijn terugkeer moest hij lange tijd kuren als tbc-patient.

In die periode begon hij te schrijven. Na zijn herstel trad hij in dienst bij de rijkspolitie, eerst in Zuidlaren, later in Diever. In 1959 kwam hij om bij een verkeersongeval.

Werk

Vanaf begin jaren vijftig publiceerde Roel de Lange *Verhalen over 't Zudenveld en heur bewoners* in o.a. de *Emmer Courant*. Voor de RONO had hij een tijdlang een wekelijkse column. Aan *Oeze Volk* en het Groninger tijdschrift *'t Swieniegeltje* leverde hij vanaf 1954 bijdragen.

Boekpublicatie

In 1958 verscheen zijn jeugdboek *Met de trekvogeltjes op reis*. Zijn Drentstalig werk is niet gebundeld, maar is wel opgenomen in bloemlezingen als *Drenthe's Erfgoed* en *Maandewark*.

Het verhaal *Waerum hen 't darp* staat in *Scheupers* (p. 64-67).

3.4 Bart van Oosteringh [1912-1993]

Levensloop

Bart van Oosteringh werd als Lambertus van der Sleen geboren in Tiendeveen. Op zijn achttiende verhuisde hij naar de buurtschap Oostering bij Pesse, waaraan hij zijn pseudoniem ontleende. Hij was timmerman en restaurateur van kansels en kerkbanken.

Werk

Vanaf eind jaren veertig publiceerde hij Drentse gedichten en verhalen in de *Hoogeveensche Courant*, later ook in andere regionale kranten en soms in *Oeze Volk* en maandblad *Drenthe*. Zijn inspiratie vond hij in de natuur en het kerkelijk jaar. Een enkele maal schreef hij hekeldichten, bijvoorbeeld naar aanleiding van het dreigende verdwijnen van de Ruiner schaapskudde (1959).

Boekpublicatie

In 1982 (Zuidwolde) verscheen *Blossems in de lijte. Drentse gedichten*, een selectie uit zijn werk.

In *Scheupers* (p. 68) heb ik vier gedichten van hem opgenomen: *Dalijk as de tilozen bluit*, *Zomer*, *Mist* en *As boven mij*.

3.5 H. J. Stevens [1913-1973]

Levensloop

Harm Jans Stevens werd geboren te Exloërveen, ook wel Boermastreek genoemd, naar zijn grootvader die zich daar ooit als eerste vestigde. Die grootvader bracht tijdens gezamenlijke zwerftochten door bos en veld zijn bewondering en liefde voor de natuur op de jonge Harm Jan over, niet in romantische zin, want Stevens' latere verhalen zijn doortrokken van het besef dat de natuur ook wreed en meedogenloos kan zijn.

Van 1926-1930 woonde Stevens in Valthe, daarna in Emmen. Daar vond hij werk bij de NS. In 1935 verhuisde hij naar Coevorden en vervolgens naar Rotterdam (1941), waar hij bestuurslid werd van de in 1947 opgerichte Drentse vereniging Het Olde Landschap.

Stevens overleed in 1973 aan een hartaanval tijdens een vakantie in Drenthe.

Werk

Vanaf 1952 verschenen van zijn hand, onder het pseudoniem Hajes, gedichten in het blad van de Drentse vereniging in Rotterdam, later ook in *Oeze Volk*. Natuurpoëzie, die zich onderscheidt door scherpe, onsentimentele observaties, en niet zelden gevat in acht- of tienregelige strofen met een straf ritme dat dramatiek lijkt aan te kondigen. Bijvoorbeeld strofe 1 en 4 van *De barken*:¹

*Nog zie 'k ze staon op d'aole wal
met 't zulvrig wit en broene holt.
Heur wortels diep in 't dreuge zaand,
dat heur maor amper staonde holdt.
De kolde aom van d'winterdag,
deur kale fiene takken zingt.
In d'iezel van de zulvern kruun,
nauw' heurbaor fien getinkel klinkt.
Net of de bark je wat vertelt,
De naodring van het veurjaor meldt.*
(...)

*Wild raost de storm deur 't vlakke laand.
Slat al wat op zien weg komp neer.
En wolken bladen rukt hij lös.
Ik bin de baos, ik bin je heer.
De barken op de aole wal
geeft hum gien vat, wat ok gebeurt,
ze buugt zuk wal, maor veert weer op.
Doet net as of ze hum niet heurt
'Wat wilt mien jong, bist do hier baos,
Verbeelding is 't met dien geraos.'*

Vanaf 1962 publiceerde hij een aantal jaren in *Oeze Volk* zijn natuur- en dierenverhalen onder het pseudoniem Faunus. Losse verhalen, die gebundeld werden uitgegeven, maar ook twee vervolgh verhalen die nog op uitgave wachten (zie ook II.8.2.4).

¹ Geciteerd uit: *Mandielig, een bloemlezing Drentse poëzie bij 'nkander gaard en inleid deur Gerard Nijenhuis*, Zuidwolde 1983.

Sfeer en aanpak van Stevens' vertellingen wijzen op invloed van de dierenromans van Jack London (1876-1916) en zeker van James Curwood (1878-1927). Diens *Kazan de wolfshond* en *Thor de beer* waren in Stevens' tijd populaire jongensboeken. Richard Adams' *Waterschapsheuvel* (1972) kwam voor hem misschien net te laat, maar de dierenverhalen van de Nederlandse grootmeester Anton Koolhaas (1912-1992) zou hij gekend kunnen hebben.

Net als bij Koolhaas dragen Stevens' dieren exotisch-deftige, vaak Latijnse namen (Phasianus, Vulpes, Perdix) en hebben zijn verhalen een berustend-filosofische teneur, zoals begin en slot van *Anas de Eend* laten zien, een verhaal over een lelijk eendje dat niet, zoals in het sprookje van Andersen, uitgroeit tot een mooie zwaan, maar miskend en ongelukkig aan zijn eind komt:

Waor het Borgerder stroompien naor het kenaol instroomt, stiet in een ziedslootien een dikke roege rietfos maank allerhande angespuulde rommel.

Of en toe blas de harfstwind deur de koppen en bög het riet haost naor de grond. Een aander maol komt kleine golfies speuls anhuppeln en spuult um een geel ding dat daor schienbaor nutteloos tusken de rommel lig.

Zonet hefeen torenvalk er een toertien boven staon te bidden, maor hij zag er zo as 't leek niks eetbaors in, want hij vleug wèer wieder,

(...)

Even later drif Anas – met de kop under water op de speulse golfies naor de oneindigheid. De oneindigheid die gien 'stinkeenden' en 'malle gele poten' kent.

Zijn werk kreeg ook een plaats in bloemlezingen als *Drenthe's Erfgoed*, *Drentse schrieversalmanak*, *Mandielig* en *Maandewark*.

Boekpublicatie

Achter de boswal. Drentse dierenverhalen, 1970.

Een ervan, *Lepus de Haas*, heb ik opgenomen in *Scheupers* (p. 69/70).

3.6 Harm Koops [1914-1977]

Levensloop

Harm Koops werd geboren te Assen maar groeide op in Exloo. Hij volgde de onderwijsopleiding te Coevorden en was vanaf 1940 onderwijzer in Den Haag.

Werk

Net als Stevens publiceerde hij zijn eerste gedichten in het verenigingsblad van de Drentse vereniging in Den Haag. Na zijn afkeuring in 1967 was hij woonachtig in Laag-Soeren. In 1953 trad Koops toe tot de Drentse Schrieverskring en het Drents Genootschap en

publiceerde hij in de *Drentse schrieversalmanak*, *Oeze Volk* en *Drenthe*. Voornamelijk traditionele natuurpoëzie en anekdotische (gelegenheids-)gedichten.

Boekpublicatie

Zijn poëzie verscheen in 1983 gebundeld onder de titel: *Harm Koops. Drent in de vrömde. Verzaamelde gedichten bij 'n kaander braacht en van een verantwoording veurzien deur Gerard Nijenhuis*.

Daaruit koos ik voor *Scheupers* vier gedichten: *Bang jonkie* en *Oertied* (p. 71), *Exloo* en *Malmleul* (p. 72).

37 Jan Kuik [1915-2003]

Levensloop

Jan Kuik werd geboren in Gladbeck bij Essen waar zijn vader, een werkloze boerenzoon, rond 1900 als gastarbeider werkte in Duitse kolenmijnen. Hij trouwde daar met een Drents meisje met wie hij acht jaar in Duitsland doorbracht en vier kinderen kreeg. Toen de jongste, Jan, een jaar was, keerde het gezin terug naar Drenthe en vond een bestaan op een keuterboerderijtje, eerst in Beilen, later in Zwiggelte.

Jan Kuik doorliep als eerste inwoner van Zwiggelte de mulo. Daarna deed hij één jaar de onderwijzersopleiding, maar werd vervolgens volontair op het gemeentehuis in Westerbork. Als ambtenaar werkte hij zich op tot commies (1944 in Sexbierum), hoofdcommies (1946 Bolsward). Vanaf 1960 was hij werkzaam op de provinciale griffie in Leeuwarden, uiteindelijk, tot zijn pensionering in 1980, in de rang van referendaris. Daar woonde hij tot zijn dood.

Streektaalactiviteiten

Kuik redigeerde vanaf 1968 het blad van de Drentse vereniging in Leeuwarden. Hij toonde zich een voorstander van een standaard-Drents als schrijftaal, met het Midden-Drents als uitgangspunt (zie I.4.5). In 1987 bracht hij Drents woordenboekje uit (zie I.3.8).

Werk

Pas na zijn pensionering werd Kuik als schrijver productief. Op initiatief van Gerard Nijenhuis werd hij lid van de Drentse Schrieverskring en gaf hij zijn medewerking aan het Drents kerkelijk liedboek. Van alle medewerkers leverde Kuik de meeste bijdragen (vooral gezangteksten) aan *Psalms en gezangen in Drèents*, 1991.

In II.8.2.2 geef ik aandacht aan zijn kinderboek *Kabolter Boezeroen*.

Boekpublicaties

Kabolter Boezeroen (korte verhalen, 1986). Verder publiceerde hij: *Klein Drents Woordenboek* (1987), *Oldewarries volk* (streekroman, 1990) en *Mans Hoving, de boer van 't armhoes* (historische streekroman, 1993).

In *Scheupers* (p. 73/74) staan een psalmberijming en twee Drentse kerkliedteksten van zijn hand.

Hoofdstuk 4

DE VIERDE GENERATIE geboren tussen 1915 en 1925

*Frouwien Klaassens-Perdok, Johan Hidding, Hans Heyting, Peter van der Velde,
Gerrit Kuipers, Roelof Sieben, Bart Veenstra, Max Douwes,
Bonnie Veendorp, Roel Reijntjes*

Inleiding:

Kom naor het veld van tederheid

Met een gemiddelde debuutleeftijd van 33 jaar is de vierde generatie niet alleen de jongste, maar ook de meest creatieve en vernieuwende tot nu toe. Er zijn vier opmerkelijke ontwikkelingen te noteren.

1. In tegenstelling tot de derde telt deze vierde generatie wel vrouwen, zij schrijven kinderboeken. Frouwien Klaassen-Perdok is bovendien, net als haar voorgangster uit de tweede generatie, Bergmans-Beins, actief als politica.
2. Er gaat een belangrijke impuls uit van het Drents programma van de RON (Regionale Omroep Noord), dat vanaf 1949 over een half uur zendtijd beschikt:
 - Schrijvers als Hans Heyting krijgen opdrachten tot het schrijven van hoorspelen en radiostrips. Dat dwingt tot een andere aanpak en daardoor beleeft het dorpsverhaal een nieuwe bloei: minder nostalgie, meer humor, gedurfder, eigentijds taalgebruik (Max Douwes, Bart Veenstra).
 - Dichters lezen hun gedichten voor en worden besproken door Hans Heyting in diens rubriek *In oeze Drènse dichterstuun*.
 - Gerriet Wilms bespreekt literair werk in zijn rubriek *De Drènse Parnassus*.

Dat alles tezamen werkt statusverhogend, zowel voor de streektaal als voor de Drentse schrijvers die zich een publiek verwerven. De doorwerking van het Drents programma is groot geweest, zoals we eerder zagen in II.3.

3. De ontdekking van het kind als lezer. Hans Heyting, Roel Reijntjes en Bart Veenstra schrijven kinderpoëzie., Frouwien Klaassens-Perdok en Bonnie Veendorp publiceren kinderboeken.

4. De dichters ontdekken zichzelf. Drentse poëzie was ooit het hervertellen van legenden (A. A. Steenbergen), gaf uiting aan de liefde voor het oude landschap (L. A. Roessingh), bezong de ongerepte natuur en de wisseling der seizoenen (Harm Drent). Maar in déze periode zijn er voor het eerst dichters van liefdeslyriek. Hans Heyting en Roel Reijntjes spreken hun verlangen naar de geliefde uit en geven daarmee uiting aan hun persoonlijke gevoelens. Het begin van een onomkeerbare ontwikkeling.

4.1 Frouwien Klaassens-Perdok [1917-2006]

Levensloop

Frouwien Perdok werd geboren in het Groninger Westerwijtwerd. Ze studeerde voor onderwijzeres, behaalde later enkele akten waaronder die voor wiskunde. Na diverse standplaatsen belandde ze uiteindelijk in Gieten (1948), waar ze tot haar huwelijk in 1951 lerares was aan de mulo.

Later ging Klaassens-Perdok de politiek in. Voor de PvdA zat ze van 1958 tot 1982 in de gemeenteraad van Gieten, van 1962 tot 1976 als wethouder. Van 1958 tot 1972 was ze bovendien lid van de Provinciale Staten van Drenthe.

Werk

Haar Drentse verhalen en gedichten verschenen in *Oeze Volk*, in regionale kranten en in *Roet*. Onder de schuilnaam Wipke gaf ze in eigen beheer twee bundels poëzie uit: *Speldeprikkies* (z.j.) en *Bonenzummerdie* (z.j.). In het *Drèents kienderboek* is ze vertegenwoordigd met elf gedichten en verhalen.

In II.8.2.2 besteed ik aandacht aan haar belangrijkste boekpublicatie: *Poekie, het allerleefste kattie van de heule wereld* (kinderboek, 1984).

In *Scheupers* (76/77) staan enkele van haar kindergedichten: *Mien hondtie*, *Liesterkralen*, *Oes völlegie* en *Zeerovers*.

4.2 Johan Hidding [1918-1976]

Levensloop

Johannes Hidding werd geboren in Hooghalen. Na de ambachtsschool werkte hij enkele jaren op het architectenbureau van zijn vader, waar hij zich tot bouwkundig tekenaar ontwikkelde. Zijn leven lang woonde hij als vrijgezel in Hooghalen. Hidding was een actief gereformeerd-vrijgemaakt kerklid.

Werk

In 1941 verscheen van Johan Hidding *De race*, een roman die speelt rond de TT, waarvan het parcours destijds dwars door Hooghalen liep. Sindsdien leefde Hidding van de pen. Tijdens de oorlog publiceerde hij een tweetal dialectbijdragen in het maandblad *Drenthe*. Pas na de oorlog verschenen weer boeken van zijn hand: spannende jongensboekenseries, schoolboeken en christelijke damesromans. Meer streekbepaald maar wel Nederlandstalig waren de historische streekromans *Heuvings Haardstee. Roman uit het oude Drente* (1950) en *De wolvenjacht. Roman uit het oude Drente* (1953) en het jeugdboek *Toengeb de hunebedbouwer* (1959).

Ook schreef hij Nederlandstalige godsdienstige gedichten, die gebundeld werden in *De koningsdag* (1960) en Drentse verhalen en gedichten zonder die religieuze inslag¹ die in *Oeze Volk*, in Drenthe en in bloemlezingen werden opgenomen: *Drentse Schrievers-almanak* (1954), *Drenthe's Erfgoed* (1978), *Mandielig* (1983), *Maandewark* (1993).

Boekpublicatie

Bijna tien jaar na zijn dood verscheen op initiatief van de Drentse Schrieverskring een bloemlezing van zijn Drentstalig werk, verhalen en enkele gedichten: *Johan Hidding. Gold in de strubben en andere Drentse verhalen* (1985).

Uit dat boek heb ik in *Scheupers* (p. 78-80) vier gedichten opgenomen: *Nao de landing*, *Plantsoen in 't naojaor*, *Winterdreum*, *Lèeste dagen* en het verhaal *Kanovaart in blössemtied*.

4.3 Peter van der Velde [1918-2004]

Levensloop

Peter van der Velde werd in 1918 geboren in 't Groninger Vlagtwedde. Later verhuisde het gezin Van der Velde naar Roden. Daar leerde Peter het Noordrents.

Toen hij van de kweekschool kwam, was er in het onderwijs geen werk voor hem. Hij vond een baan bij een bank in Stad. Daar schreef hij zijn eerste teksten. Wat later kwam er een plek vrij op de dorpsschool van Roderwolde (Rowol). Daar bleef hij de rest van zijn leven. Hij vergroeide er met het dorp, schreef er zijn korte verhalen, zijn cabaretteteksten en de liedjes die hij samen met zijn vrouw Alke zong. Daarnaast zette hij zich in voor allerlei activiteiten in zijn dorp, o.a. als voorzitter van de historische vereniging van Roden.

Streektaalactiviteiten

Als Noordenvelder publiceerde Van der Velde niet alleen in Drentse tijdschriften maar ook in *Krödde*, de Groninger tegenhanger van *Roet*. Verder bracht hij de grammofoonplaat *Noordenveld* uit.

¹ Bij Janny Alberts-Hofman (III.5.3) zien we dezelfde merkwaardige tweedeling: Nederlandstalige dichtbundels van duidelijk christelijke signatuur en Drentse poëzie zonder die religieuze inslag.

Met H. Slot, G. Kocks e.a. werkte hij mee aan *Drentse spelling. Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal* (1983) en met Jannie Boerema en Anneke Mensen aan *Wieder met mekaar: lesboek Noordenvelts* (1983).

In de Schrieverskring was hij een tijdlang lid van een commissie die schrijvers adviseerde over taal en taalgebruik. In *Roet* liet hij zich in stukjes onder het pseudoniem Bastiaan Brobbel kritisch uit over het neo-Drents van zijn jongere collega's.

Werk

Peter van der Velde schreef niet veel maar was wel een veelzijdig schrijver:

- Cabaretier. Tijdens WO II, met *'t Bonte Bitse Cabaret*, dat zichzelf ontbond toen lidmaatschap van de Kultuurkamer verplicht werd, en na de bevrijding met het Noorddrentse *De Bekketrekker*.
- Literair correspondent. In de *Leekster Courant* met de dichteres Grietje Clewits, later in *Oeze Volk* met Hans Heyting en nog weer veel later in *Roet* met Ton Peters over licht verses.
- Dichter en prozaïst. Vanaf 1947 in het maandblad *Drenthe*. Daarna in *Oeze Volk* en vanaf 1980 in *Roet* en *Krödde*. Zijn werk kreeg een plaats in bloemlezingen als *Drentse Schrieversalmanak*, *Mandielig*, *Stoelendaans*, *Maandewark*.
- Columnist: in *Roet* schreef hij als Bastiaan Brobbel kritisch-kribbige stukjes over het Drentse letterwereldje. Die kritiek uitte hij overigens ook in dichtvorm. Bijvoorbeeld in *Van een Drentse dichter*:

(...)

*Ik schrief mor wat an, ach, wat kan mai 't ok schelen
Al klopt het niet altied met riem of met maot
Kritiek op mien waark dat kan ik niet velen
Dat maakt mai vaak duvels en gloepende kwaod!*

(*Winter op de Paaizermoo*, 111)

Literaire boekpublicaties

Het werk van Van der Velde werd eerst gebundeld in *Wilwaark* (1986): 27 gedichten, 26 verhalen en zeven liedteksten, ingeleid door Gerard Nijenhuis.

Winter op de Paaizermoo (2001, herdrukt in 2008) is eigenlijk een vermeerderde herdruk: vier extra gedichten, drie extra verhalen, dezelfde liedteksten, maar toegevoegd werden vijf lichte verzen en vier Bastiaan Brobbelstukjes.

In 2013 bezorgde Willem van der Velde, zoon van de dichter, de bundel *Trekwaark, verzaamelde gedichten* met een inleiding van Henk Nijkeuter, het vrijwel complete dichtwerk van Peter van der Velde. Het boek bevat behalve de al gebundelde poëzie ook

veel niet gebundelde en soms niet eerder gepubliceerde lichte poëzie, gelegenheidsge-dichten, cabaret-, lied- en revueteksten, waaronder ook een dozijn Nederlandse teksten. En dat alles chronologisch geordend.

In *Scheupers* (p. 89-93) staan tien gedichten van Van der Velde: *Wai*, *Mien opa*, *Weerom*, *Maitied*, *Zaodbulten*, *Muilijk*, *Kinderleid'ie*, *Haarst*, *Van een Drintse dichter* en het overbekende *Winter op de Paaizermao*. Uit zijn proza koos ik het Bastiaan Brobbel-stukje *Gedaachten en gedichten* en een kort verhaal: *Weerzien*.

Verhalen

Van der Velde liet geen omvangrijk oeuvre na. Maar het is geheel eigen van toon en meestal van hoger niveau dan dat van oudere schrijvers en generatiegenoten. Dat niveau-verschil blijkt duidelijk als hij, in het spoor van zijn voorgangers, traditionele dorpsverhalen schreef.

Want traditioneel zijn Van der Velde's verhalen met onderwerpen als *Behang*, *Moederdag*, *Op vezite*, *Zuudlaordermaark*, *Sunnerklaos*. De motieven: kleine ruzietjes tussen echte-lieden of burenen, klein verdriet, kleine mensen tegen de bureaucratie van gemeentehuis of belastingdienst. De vorm is die van de traditionele vertelling: vaak begint het verhaal midden in een dialoog en soms stapt de verteller uit zijn verhaal om zijn lezers toe te spreken of om een slotconclusie te trekken:

*En zo komp 't, volk, dat er, ondanks alles, nog altied een paor male broene plakken
zitten bai ons op 't behang, vlak naost onze schöstie.*

Wat Van der Velde's verhalen de moeite waard maakt, is zijn heel eigen taalgebruik, zijn woordkeus, zijn beeldspraak, zijn trefzekere persoonstyperingen en zijn Carmiggel-tachtige humor. Zijn proza is doordrongen van het besef dat alles betrekkelijk is. Zijn personages zijn kleine mensjes met kleinsmenselijke dromen en mislukkingen. En als er eens een dure meneer in een dikke slee langskomt, is het geen zuivere koffie. In *Zeiken-bezuik* (77), een van zijn mooiste verhalen, lopen levensleed en humor in elkaar over.

Gedichten

Het stille verdriet van Van der Velde's verhalen is in zijn gedichten vaak meer uitgesproken. Ook hier soms een mengeling van absurde humor en verdriet tegen, onbegrijpelijk omdat het leven onbegrijpelijk is.

Over thema's als dood, ziekte, zelfmoord spreekt Van der Velde vaak op indirecte wijze. In 't gedicht *Maitied* bijvoorbeeld:

(....)

*Doe was e hingaon. . . Wel zal weiten
Wat of e docht dat leste uur
Doe e daor stun onder de sleiten
Allinnig in de lege schuur
Ze hebben op de deel hom vonden
Was e 't allinnig weden mui?
De zummer was aans net begonnen
De keuningspeer stun wit van blui. . .*

(Wilwaark, 22)

De bloeiende perenboom geef het contrast aan. Ook in zijn gedichten is Van der Velde vaak een verteller, geconcentreerd in een handvol regels. Zo'n kernachtig gedicht is *Muilyk* (25): zoals een nevel opstijgt na een zonnige zomerdag, komt een stil verdriet in je op, zonder dat je weet waarom. *Haarst* (24) loopt uit op een J.C. Bloem-achtige vraag:

*Heur ik nog einmaal weer de bliede vogels zingen
Waacht ankom maitied mai nog weer een nai begun?*

Daarmee zijn we bij het kernthema van deze poëzie: het voorbijgaan van de tijd, slijtage, vergankelijkheid. In *Weerom* (23) vindt de dichter niks terug van vroeger op de plek waar hij jong was. Vaak clichématig beschreven in streektaalpoëzie, maar nooit zo nuchter-ontroerend:

*Niks vin ik hier weerom
Een straot met holle raomen
Een geel verbraand gazon
Een waoterpas trottoir*

Mien opa (14) heeft bovendien een sociale strekking. De arbeider profiteerde nooit van de welvaart, in tegenstelling tot de zoon van de boer:

*De zeun van de boer, die ridt nou wat rond
In 'n auto spiksplinternai
Die rookt nou sigaoren van zestig cint 't stuk
Van opa's verdreit en van opa's geluk
En opa, die rust in de klaai.*

In *Daorgunners* (13) herkent de dichter in de geit die aan zijn ketting trekt, zijn eigen verlangen naar elders:

*Klaain sikkie, doe en ikke
Wai kinnen ein verdreit
Wai zuiken, mor daorgunners
Daor vin wai 't ok weer neit. . .*

Vorm

Van der Velde gebruikt geen grote woorden, geen machtige metaforen. Verlangen en verdriet worden steeds getemperd door humor en zelfspot. Die ironie klinkt soms ok door in natuurbeschrijvingen, zoals in zijn bekendste gedicht, *Winter op de Paaizermoo* (31):

*Winterwind waait deur mien kleren
As ik verkleumd naor hoes tou gao
Wel leven wil moet lieden leren
As 't wintert op de Paaizermoo*

Zijn gevoel voor humor en zijn behoefte om overal het betrekkelijke van in te zien komen we ook tegen in een aantal light verses: rondelen en limerickachtige puntgedichten, teksten die het vaak van de woordgrap moeten hebben en waar de humor eerder doel dan middel lijkt. Daarmee staat hij in de lange light verse-traditie van Huygens, Staring, Stip, Drs P. en Ton Peters, zoals in *Geliek* (34):

*'Die vlintestraot lig lang niet liek'
Zee bai de baander Berend Diek.
'Nee, as ik 't zaokie goud bekiek'
Zee Aorend, 'ja, dan hest geliek!
Wel liek zeg, die het ongeliek
Wel ongeliek zeg, het geliek!'*

Opmerkelijk zijn een paar vrije verzen gedichten, met als hoogtepunt *Wai* (16), dat aan de taalexperimenten van Guido Gezelle doet denken:

*wai
doe en ik
en ik en dai
wai
de boom rekt zo hoog
en de vogel vlög hoog.
en hoog aan de lucht gaon de wolken veurbai
mor hoger dan vogel en wolken gaon wai
doe en ik
en ik en dai
wai*

Woorden, klanken, ritmen, betekenissen zijn hier niet alleen voertuig maar ook zelf thema. Taal en vorm zijn inhoud. Hier heeft streektaalschrieverij een artistiek-ambachtelijk karakter gekregen.

4.4 Hans Heyting [1918-1992]

Levensloop

Hans Heyting werd in 1918 geboren aan de Beilervaat, even buiten Beilen, in een streng gereformeerd milieu. Zijn vader, klompenmaker en zondagsschilder, stierf toen Hans nog een jochie was. Van de ambachtsschool in Hoogeveen werd de jonge Heyting afgestuurd nadat hij het fietsenhok had opgeblazen.

Vanwege zijn lichaamsgebrek (klein en gebocheld) niet in staat tot zwaar werk, koos hij, na wat kleine baantjes, voor de kunst. De Asser hbs-leraar en kunstenaar Louis Kortenhorst (1884-1966) werd zijn leermeester. G. A. De Ridder (1889-1970), journalist en voorganger van de Protestantenvond in Beilen, bracht hem in aanraking met de literatuur. Zijn cultureel-literaire vorming onderging verdere verdieping in contact met een patiënt van Beilerood, de ex van Charley Toorop, de filosoof en Rilke-kenner Henk Fernhout.

Begin jaren veertig leerde Heyting Ina Konings kennen, het oudste dochtertje uit een katholiek onderwijzersgezin. Hij portretteerde haar diverse malen en werd verliefd, hoewel ze ruim tien jaar jonger was. Zij werd het vroeg gestorven meisje in zijn gedichten. De werkelijkheid was echter anders¹: na het overlijden van haar man en haar zontje vertrok moeder Konings met beide dochters, dus ook Ina, naar Best.

In diezelfde tijd verliet ook Heyting Beilen. Een tijdlang bewoonde hij met Anton Heyboer (1924-2005) het Groene Kruisgebouw in Borger. Van 1946-1954 was Heyting lid van Kunstkring de Drentse schilders, waartoe bekende Drentse schilders als Dozy, Kortenhorst en Van Dulmen Krumpelman behoorden.

Hij kwam echter tot de conclusie dat zijn schildertalent ontoereikend was en legde zich steeds meer op schrijven toe. Heyting trouwde in 1953 en betrok de Museumboerderij van Borger. Bij een brand in 1967 ging een groot deel van zijn schilderwerk verloren. Sindsdien stond het schrijven volledig centraal.

Heytings meeste boeken verschenen in de jaren zeventig en begin tachtig. Daarna trok Heyting, die lichamelijk aftakelde, zich langzamerhand terug. Zo bedankte hij als lid van de Schrieverskring. In juni 1992 stierf hij.

¹ Meer hierover in H. Nijkeuter, *De dichter en de wichter. Verzamelde gedichten van Hans Heyting*, Zuidwolde 2008

In 1974 kreeg Heyting de Culturele Prijs van Drenthe, in 1979 de gouden eremedaille, verbonden aan de orde van Oranje Nassau. *Roet* eerde hem enkele maanden na zijn dood met een themanummer.

Streektaalactiviteiten

Hans Heyting was medeoprichter van *Oeze Volk*, één van de drijvende krachten van het Drents programma van de RONO. In 1970 bezorgde hij de bloemlezing voor kinderen *Op de gribbelgrab* (zie hiervoor II.8.2.1), vertaalde Anne de Vries' kleuterbijbel in het Drents (1979) en werkte mee aan de vertaling van *Marcus* (1981).

Boekpublicaties

In 1973 verscheen *Tweetalig* met Drentse gedichten van Heyting en Nederlandse van Hans Werners (ps. van Gerard Nijenhuis); daarna *Spiegelschrift* (1977), *Toegift* (1983) en ten slotte *Dubbelfocus* (1986).

In 2005 verzorgde Henk Nijkeuter de uitgave *De Dichter en de wichter. Verzamelde gedichten van Hans Heyting* (inclusief biografie en bibliografie). Deze bevat ook de niet gepubliceerde bundel plezierdichten *'t Malle vel*, enkele liedteksten en ruim 60 niet eerder gepubliceerde of gebundelde gedichten van matig niveau.

Voor *Scheupers* (p. 82-88) deed ik een ruime keus uit zijn dichtwerk:

- *Spiegelschrift, Reis, Zommeraovend, Allèn, Kleine vriendin* (p. 82).
- *Vergeten schooltas, Meitied, Oktober, Petret, Schilder, Optiek* (p. 83).
- *Kindermode, Dubbelfocus, Kindergraf, As do d'r niet bist, Verleuren paradies* (p. 84).
- *Geluk, Blaank vers, Geleuf ik, Virus, Schoolfoto* (p. 85).
- *Oorlogswinter, Dag-dreumen, Concaaf, Overkant, Ogentroost, Zie wuifde* (p. 86).

Bovendien nam ik een fragment uit de Drentse Marcus-vertaling op (p. 87/88).

Werk

Heyting schreef over schilderkunst in het blad *Erica*, waarvan hij eind 1945 medeoprichter was. In de jaren vijftig en zestig publiceerde hij poëzie in tijdschriften, maar van meer belang waren toen zijn toneelstukken, waarvan *De vrömde Veugel* (1953), dat hij ook regisseerde, het bekendst werd en vooral zijn hoorspelseries *Schuppen is troef* en *Bij de Scheerbaas*, waarin hij zelf meespeelde.

De jaren zeventig/begin tachtig waren zijn vruchtbaarste jaren: dichtbundels, vertalingen en negen kinderboeken, waarin we telkens een meisje met krullen en een bril tegenkomen, het meisje dat ook zo'n grote rol speelt Heytings poëzie.

TAAL. Heyting schreef zijn kinderboeken in het Nederlands, zijn gedichten in het Drents. Onder invloed van Roessingh en Naarding, beiden gezichtsbepalend in het naoorlogse literair Drenthe, gebruikte Heyting in zijn oudere gedichten woorden als: *prazeln*

(prevelen) *otie* (oma), *dokig* (nevelig), woorden uit de periode dat schrijven in het Drents nog voor alles het conserveren van oude taalschatten inhield.

Later hanteerde Heyting ontleningen als *programmeur*, *computer* en verving hij soms bij een herdruk ouderwetse woorden door meer eigentijdse. Als bijvoorbeeld het typisch Drentse *wèens* rijmtechnisch of ritmisch niet paste, koos hij voor *heimwee*.

VORM. De oudere gedichten¹ in *Spiegelschrift* zijn naar vorm nog traditioneel. Later kwam de dichter tot een modernere vormgeving, mede onder invloed van de Vijftigers. Zijn gedichten worden korter, de regels krimpen en het rijm, eerst strak om de regels, wordt losser. Zijn gedichten gaan open, de taal wordt lichter, speelser, vaak gekleurd door ironie.

In *Toegift*, van tien jaar later, staan nog wel enkele driekwarters met viervoetige jamben, de dichtvorm van de traditionele Drentse heimweepoezie. Maar Heyting is dan wel vernieuwend in het rijm:

Geluk

*Op de antenne fluit een liester
En krokussies bluit an het tegelpad
Op 't roestig deksel van de regenbak
Zit in de zun een witte vlinder*

*Het barkie hef zukzölf versierd
Met spikkels gruun en speuls gebommel
En op zien bast ripteert een vrogge hummel
Een donker wiesie van plezier*

*Ik bin weer kind: de kleine vreugden
Stroomt saomen tot een groot geluk
En 't is ien enkel ogenblik
Of het een ieuwigheid zal duren*

Hier durft Heyting *liester* op *vlinder*, *tegelpad* op *regenbak*, *versierd* op *plezier*, *gebommel* op *hummel* en *geluk* op *ogenblik* te laten rijmen. Hij speelt met binnenrijm (*fluit/bluit*), met assonances (*witte/vlinder*, *spikkels/ripteert*) en met alliteraties (*roestig/regenbak*, *spikkels/speult*). Die muzikaliteit spreekt ook in *Zommeraovond* (49), als Heyting de

¹ Nijkeuter heeft in zijn bundeling de oorspronkelijke volgorde aangehouden. Vroege en latere gedichten staan door elkaar. De chronologie moet men zelf afleiden uit taalgebruik en vormgeving.

Drentse vocalen even weemoedig laat zingen als Van Ostaijen en Engelman dat deden in hun *poésie pure*:

*Kamperfoelie en rozen
drinkt dauw en geurt zuut.*

*In een hemel van
bedauwde blauwe droeven
zoeft de vleugels van
twee late doeven.*

Sterrengroes begunt te regen.

De rijmklanken zijn een belangrijk bindmiddel tussen woorden en tussen regels. Heel geraffineerd gebeurt dat in:

Vergeten schooltas

*Een schooltas vun
ik in de bus van
Eext naor Anloo.
Oet een verzenbundel
van Jan Hanlo
stak een papier
en daarop stun:*

*Liesbeth, ga je zondag
mee zwemmen? Han.*

*In de bus, maank
de poëzie van Jan,
het begun van een
roman.*

Het aardige rijmpaar *Anloo/Hanlo* ligt meteen in het gehoor, maar dat *vun/stun/begun* met mekaar en ook nog met *bundel* rijmen, vraagt vaker luisteren en herlezen. Dat geldt ook voor *van/Jan/Han/roman* en voor de ie-klanken in *papier/Liesbeth/poëzie*. Rijm is bij Heyting meer dan klankherhaling. Van rijmtheorie maakte hij rijmpraktijk: woorden omarmen elkaar, kruisen en paren, ook binnen de regels.

Behalve muzikaal zijn Heytings gedichten vaak ook picturaal. Niet vreemd voor een dichter die begon als schilder. In zijn natuurgedichten schilderde Heyting met woorden.

In *Dag-dreumen* portretteert hij een meisje op een schommel:

*Ik zie je nog
op de schommel in de hof:*

*op – de zun in je krullen
deel – de wind in je plooirok*

*of een kniekous antrekken
een witte, rond een bien van karamel.*

THEMATIEK. Ik onderscheid in Heytings dichterschap zeven typen¹: commentaar-, natuur-, anekdotische, wij-, ik-, kind- en meisjegedichten.

In *Cafetaria* (49) is de *dichter-commentator* aan het woord, die zich ergert an de modernisering van zijn stamcafé. Heel bepalend voor deze poëzie is zijn humor, bij tijden ironisch, dan weer sarcastisch.

In *Verleuren Paradies* (59) bezielt de *natuurdichter* het landschap van zijn jeugd. Dat de natuur op kleine schaal, als uitzicht uit zijn raam, hem genoeg is, toont *Geleuf ik* (61) aan.

Starvende boer (56) is *anekdotisch* en toont weer een andere kant van Heytings dichterschap: de traditionele ballade-schrijver.

En *Spiegelschrift* (48), het titelgedicht van zijn tweede bundel, is een voorbeeld van de gedichten waarin de dichter zich terugtrekt in de veilige geborgenheid van eigen huis en haard, een *wij-gedicht*:

*... en op de beslagen
Roeten de woorden schrieven
'hier schoeit twee kinder: wezen'
opboeten is 't spiegelschrift
een aander huuft het niet lezen.*

Ponskaort (58) vormt met gedichten als *Kinderdreum* (53) een groep waarin de dichter de angst voor het bestaan, voor ziekte, aftakeling en de naderende dood, met bezweringsformules te lijf gaat: de *ik-gedichten*, met soms een surrealistische sfeer die de poëzie van Hendrik de Vries (1896-1989) in herinnering roept:

¹ Ik kwam daarop door *Mandielig*, Gerard Nijenhuis' bloemlezing van de Drentse poëzie uit 1983, waarin hij 7 gedichten van Heyting opnam die 7 verschillende aspecten van diens dichterschap lieten zien.

Kinderdreum

*Er zit een man
achter mij an
en ik bin bloot
mien voeten zinkt
in moddergrond
daor is een sloot
het water stinkt
en op de dam
een dooie hond*

In deze droombeschrijving worden onverklaarbare en geheimzinnige verbanden tussen kind en volwassene, kind en seksualiteit, kind en dood aangeduid. Dat zijn de belangrijkste motieven van wat ik Heytings *kind-gedichten* noem. De dichter is kind met kinderen (64):

Virus

*Het kinderland
is het kleine riek
waor de dood niet
geldt - en dus
mag ik er veur straf
niet meer in, want
ik bin al gries
en besmet met
het virus
van 't graf*

Hier raken we aan de kern van Heytings dichterschap: het ballingschapsmotief. De mens wordt verjaagd uit zijn kinderland, veroordeeld tot een leven met de dood onder de leden, besmet met het virus van de dood. De dichter neemt daar geen genoegen mee, kan zich niet overgeven aan de vergankelijkheid van het bestaan en onderhoudt heimelijke contacten met kinderland, het verboden rijk, het verloren paradijs in zijn *meisje-gedichten*.

De meisje-gedichten

Ongeveer een kwart van Heytings gedichten¹ is gewijd aan het gestorven meisje. In *Kindergraf* (68) komt de dichter in opstand tegen de onherroepelijkheid van haar dood:

*Praot niet van ópstaan oet de dood
en hoop op d'ieuwigheid!*

¹ Hierbij laat ik de door Heyting zelf niet gebundelde gedichten buiten beschouwing.

In andere gedichten komt het meisje heel even tot leven. Spiegels en brillen spelen daarbij een belangrijke rol: *Dreumglas*, *Optiek*, *Dubbelfocus*, *Concaaf*. Ook toeval en gezichtsbedrog spelen hem soms parten: een voorbijgaand kind aan de overkant van de straat roept de illusie op, hij ziet haar. Maar dan - o bittere humor - beneemt een begrafenisauto hem het uitzicht en als die gepasseerd is, is ook het meisje verdwenen (*De overkant*, 70):

*Har zie, zunder dat ik het kun zien,
een lift kregen misschien?*

Soms ook beseft de dichter dat hij het onmogelijke wil (*Pertret*, 69):

*Deur het glas wil
ik heur anstaren.*

*Wat toch niet kan,
want zie is dood,
ik leef, dat is 't verschil.*

Maar ook haalt de dichter troost uit deze paradox (*Dubbelfocus*, 67):

*De dood luut dei,
kind, leven in mij -
en ieuwig jonk;
met krullen en krallen
en börsties veur de pronk.*

De dood heeft haar niet alleen wreed weggehaald, maar laat haar ook in hem doorleven zoals ze was, mooi en jong, zonder ouder te worden. Begeerlijk. Dat erotisch verlangen wordt soms heimelijk uitgesproken, zoals in *Kleine Vriendin* (51):

*Ik gun dei an de prins die dei verovert,
dien borst bereurt en kust dien warm gezicht.
Kleine vriendin... Ik doe de deur veurzichtig
tussen dien dreum en mien verlangen dicht.*

Hier kiest de dichter nog voor de omweg van het Doornroosjesprookje, in *Ogentroost* (63) een van zijn mooiste gedichten, is hij directer:

*Sund zie mien kleine
liefste was,
sund is de knop in grui
mij liever as
de roos in blui.*

*Sund is het zien
van blonde jeugd,
een zute pien,
een zere vreugd.*

Het meisje in Heytings gedichten is de gestorven geliefde, zoals die andere onbereikbare geliefden: Dante's Beatrice, Perks Mathilde en zeker ook de dode geliefde van Achterberg. Zij belichaamt schoonheid, het onvergankelijke, de eeuwige jeugd, de Muze.

De eerste moderne dichter

Heyting was de eerste moderne Drentse dichter. Komend uit de beperkte traditie van de streektaalschrieverij, heeft Heyting de Drentse poëzie vernieuwd. Naar vorm en naar inhoud. Zijn klankrijke en schilderachtige poëzie over het verlangen naar de verloren geliefde heeft een allure die het provinciale ver te buiten en te boven gaat.

Zijn gedichten lijken als vanzelf en moeiteloos te zijn ontstaan, maar zijn doordacht gecomponeerd, het resultaat van natuurtalent en vakmanschap. Daardoor werd Heyting een voorbeeld. Zijn werk heeft alle dichters na hem beïnvloed.

4.5 Gerrit Kuipers [1918-2011]

Levensloop

Gerrit Kuipers werd geboren in Schoonoord en groeide op in Westerbork, waar hij na zijn middelbare schoolopleiding gemeenteambtenaar werd. Dat was hij vanaf 1956 ook enige tijd in Borger. In 1966 werd Kuipers referendaris ter secretarie in Hardenberg. Dat bleef hij tot zijn pensionering in 1983.

Van 1985 tot 2001 woonde hij in Sleen en sindsdien, tot zijn overlijden, in Meppel.

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

In 1956 richtte Kuipers met Hans Heyting en Gerard Nijenhuis *Oeze Volk* op. Tot 1966 was hij redacteur van dat blad. Van 1956 tot 1971 was hij bestuurslid en van 1971 tot 1983 voorzitter van de Drentse Schrieverskring.

Hij publiceerde in 1978 *Drente's erfgoed. Van Picardt tot Hidding*, een literatuurbloemlezing, met naast Drentse ook Nederlandstalige teksten. In 1984 verscheen zijn Drentse vertaling van *Bartje* van Anne de Vries.

Kuipers was op tal van terreinen actief als publicist: artikelen (in het maandblad *Drenthe* en in het cultuur-historisch tijdschrift *Waardeel*); brochures en boeken over cultuur-historische onderwerpen (zoals *Volksleven in het oude Drenthe*, Den Haag 1976); streekbeschrijvingen, spreekwoorden en gezegden; en het schoolgeschiedenisboekje *Drente, een verhaal apart*.

Tussen 1988 en 1997 trad hij op als redacteur van de *Drentse Almanak* waarin hij tientallen artikelen publiceerde.

Werk

Vanaf 1946 publiceerde Kuipers dialectschetsen in streekkranten als het *Nieuwsblad voor Beilen, Westerbork en omstreken*; vanaf 1952 schreef hij honderden teksten voor de RON en vanaf 1956 leverde hij bijdragen aan *Oeze Volk*.

Verhalen van hem werden opgenomen in bloemlezingen als: *Drentse Schrieversalmanak* (1954, 1956, 1975), *Stoelendaans* (1985), *Oes eigen taol* (1991).

Daarnaast schreef hij enkele toneelstukken en gelegenheidstukken, zoals openluchtspelen en historische revues voor verenigingen en instellingen, bijvoorbeeld *De loffelijke Etstoel* (1986) voor de Stichting Kerk van Anloo.

Voor zijn bijdragen aan de Drentse cultuur ontving hij in 1983 de Culturele Prijs van Drenthe.

Boekpublicaties

Kuipers eigen literaire werk werd gebundeld in *Drents Spitsuur* (verhalen en gedichten, 1983), *Luuks Battelings volk* (verhalen, 1984) en *Late blui* (poëzie, 1988). Kuipers leverde ruim 40 berijmingen aan *Psalms en gezangen in Drèents* (1991).

Voor *Scheupers* (p. 94/95) koos ik Kuipers' Drentse berijmingen van Psalm 121 en van de gezangteksten 132: *Der is een roos gaon gruien*; 145: *Jezus, Do bis welkom*; en 183: *O heufd, vol bloed en schrammen*.

4.6 Roelof Sieben [1919-2006]

Levensloop

Roelof Sieben werd geboren in Ruinerwold. Na de vroege dood van zijn moeder groeide hij op bij pleegouders in Fort, bij Zuidwolde. Lange tijd was hij woonachtig in Zweeloo. Op latere leeftijd keerde Sieben terug naar zijn geboortedorp.

Sieben werkte als boerenknecht, als vertegenwoordiger, als winkelier en als hoofd van een bejaardenhuis. Van tijd tot tijd trad hij op als conferencier op bruiloften en partijen.

Boekpublicaties

Van heuren zeggen (verhaaltjes en rijmpjes, 1983); *Een stuk of wat lösse centen* (kinderpoëzie, 1984); *Van de mörrang tot de aovend* (historische streekroman, 1986) en het vervolg daarop *Van komen en van gaon* (1988).

Werk

Een oogkwaal dwong Sieben tot stoppen met werken. Sindsdien was schrijven zijn belangrijkste bezigheid. Op een speciale typemachine met grote letters kwam hij tot een aanzienlijke productie: verhalen, twee romans en kinderpoëzie.

In II.8.2.2 komt Siebens kinderpoëzie aan de orde.

In *Scheupers* (p. 96/97) staat het fragment *Een dag in de mengbak* uit zijn roman *Van de mörreng tot de aovend*.

4.7 Bart Veenstra [1921-2005]

Levensloop

Bart Veenstra is geboren en getogen in Gasselte als Lambertus Henderikus Hadderingh. Later verhuisde hij voorgoed naar Gasselternijveen. Hij werkte in het timmer- en aanne-mersbedrijf van zijn vader dat hij na diens overlijden overnam. Hij trouwde met Martha Veenstra, aan wier achternaam hij zijn pseudoniem ontleende. Samen waren ze corres-pondent-plaatselijk-nieuws voor regionale kranten en weekbladen en conservator van het Cartouche Scheepvaartmuseum, gevestigd in hun huis, een voormalige burgemees-terswoning.

Tijdens een langdurige herstelperiode, noodzakelijk na een bedrijfsongeval, kreeg Veenstra, zoals hij het zelf uitdrukte, tijd om de verhalen die in zijn kop zaten op papier te zetten. Zijn eerste schrijfsels stuurde hij naar *Oeze Volk*, dat ze onmiddellijk plaatste. Het begin van een lange reeks publicaties over een breed scala aan onderwerpen in verschillende genres. In 1959 verkocht hij zijn bedrijf en ging hij in loondienst om meer tijd over te houden voor de schrieverij, waar zijn hart lag.

Streektaalactiviteiten

Naast zijn columns, gedichten, vertellingen, toneelstukken en recensies (II.4.3) zal Bart Veenstra vooral in de herinnering blijven voortleven als:

1. De auteur, samen met zijn zoon Henk Hadderingh, van het *Drents Woordenboek* (1979). Twintig jaar lang was dat voor menig schrijver en lezer van het Drents een onmisbaar naslagwerk tot in 1996 de zogeheten Dikke Kocks verscheen (I.4.3).
2. Zijn redacteurschap van *Oeze Volk* dat hij samen met zijn vrouw Martha niet alleen leidde maar ook droeg (zie II.4.3).

In 1976 kreeg het blad *Oeze Volk* de Culturele Prijs van Drenthe. Tien jaar later viel deze eer te beurt aan redacteur en schrijver Bart Veenstra.

Boekpublicaties

Afgezien van het eerder genoemde woordenboek zijn Veenstra's belangrijkste Drents-

talige boekpublicaties: *Oet de kiep. Drentse verhalen* (1974); *Lammegie krieg mij de bril is an. Een riegel oet zien beste verhalen* (1981); *De klant is keuning*, een verhalenbundel over zijn jeugd (1984); *Oet een zulvern bestek: 25 jaor Drenthe in dizze daogen* (een bundeling van zijn Nieuwsblad-columns).

Voor jonge kinderen is de dichtbundel *De zwolvies bint er weer* (1985).

Werk

In II.4.3 ga ik nader in op Veenstra's werk en zijn betekenis voor het tijdschrift *Oeze Volk*. Zijn kinderpoëzie komt in II.8.2.2 aan de orde.

In *Scheupers* (p. 98-103) staan zijn verhalen: *De liester zingt*, *Een Drènse preek*, *Meesters*, en *Het slot*.

4.8 Max Douwes [1923-1998]

Levensloop

Marcus Taco Douwes werd geboren te Klijndijk in een onderwijzersgezin waar thuis Drents werd gesproken. Hij doorliep de hbs in Coevorden en studeerde in Groningen wis-, natuur- en sterrenkunde, onderbroken door een langdurige ziekte en een onderduikperiode. Na de oorlog ging hij medicijnen studeren. Tijdens zijn studieperiode en daarna, tot eind jaren zestig, werkte hij voor het Drents programma van de RONO (zie II.3.3 en 4).

In 1952 stopte hij met zijn studie om in dienst te treden bij de NCRV. Een jaar later trouwde hij. Voor de NCRV maakt hij eerst radio- en vanaf 1954 tv-programma's. Hij regisseerde en produceerde documentaires en populaire series als *Stiefbeen en zoon*. In 1972 maakte een hersenbloeding een eind aan zijn tv-werkzaamheden. Gestimuleerd door Bart Veenstra ging hij weer schrijven.

Douwes ontving in 1975 de Culturele Prijs van Drenthe.

Streektaalactiviteiten

Max Douwes was van 1980 tot 1998 vaste medewerker van *Oeze Volk*. Hij schreef bovendien in 1987 columns voor het *Nieuwsblad v/h Noorden* en leverde bijdragen aan bloemlezingen als *Stoelendaans* (1985), *Oes eigen taol* (1991), *Alles is even belangriek* (1993), *Op petret* (1998).

Belangrijkste boekpublicaties

Douwes was en is het meest bekend door *Mans Tierelier l p met zien dweellocht deur Drenthe. Vertellings oet het Drents programma van de Regionale Omroep Noord en Oost* (1972). Onder dezelfde titel verschenen in 1984 en 1988 nog twee bundels Mans Tierelierv verhalen. Meer hierover in II.3.4.

Ook in 1988 verscheen *De goeie tieding. Naor de beschrijving van Mattheüs*, een hertaling in het Drents van het Mattheüsevangelie. Zijn volledige hertaling van *Het Neie Testament* werd in 2007 uitgebracht, bewerkt en bezorgd door Jennie Lambers-Niers en Frits Rosenbaum.

Werk

In II.3.4 ga ik nader in op Max Douwes' werk en zijn betekenis voor het Drents radioprogramma dat de Drentse schrieverij een krachtige impuls gaf.

In *Scheupers* (104-110) staan drie Mans Tierelier-verhalen: *Zo is het begund, Begrafenis, De merel* en enkele fragmenten uit zijn Mattheüs-vertaling: *De geboorte van Jezus* (1:18-25), *De geliekenis van het roet* (13:24-30), *Oetleg van de geliekenis over het roet* (13:36-43) en een fragment uit *1 Korinthiërs 13*.

4.9 Bonnie Veendorp [1923-2014]

Levensloop

Bonnie Veendorp werd geboren in Hoogeveen, maar groeide op in Zuidwolde. Nadat ze enkele jaren in Hoogeveen had gewoond, keerde ze in 1971 voorgoed terug naar Zuidwolde.

Werk

Door een gedichtenwedstrijd van de RONO leerde ze Hans Heyting kennen, die haar tot het schrijven van de langlopende radiostrip *Hej 't al heurd, Coba?* wist te bewegen. Heyting was ook het eerste contact met *Oeze Volk*, waaraan ze vanaf 1959 meewerkte met gedichten, verhalen en haar *Naoberpraoties* (voorvallen uit het dagelijkse leven). Voor RTV-Drenthe vertaalde ze *Paulus de Boskabouter* van Jean Dulieu in het Drents.

Werk van haar staat in diverse bloemlezingen, o.a.: poëzie in *Mandielig* en kinderliteratuur in het *Drèents kienderboek* (1984).

Erkenning

Veendorp ontving in 2010 de Roel Reijntjespries van *Maandewark/Oeze Volk*. Mei 2011 werd op de Falieberg in Zuidwolde *Bonnies Kuierpadtien* geopend, een wandelroute met Drentse kindergedichten van haar en enkele andere dichters. Een terecht eerbetoon: Bonnie Veendorp was een van de belangrijkste Drentse kinderboekenschrijvers (zie II.8.4).

Boekpublicaties

Naoberpraoties (Assen z.j.), *Nije Naoberpraoties* (1983) en *Drèents Veurleesboek* (1986).

In *Scheupers* heb ik van Veendorp drie teksten opgenomen: de gedichten *Der is een spook geboren* en *Vanaovend* (p. 111) en het verhaal *De baord van de kabouter-koning* (p. 112).

4.10 Roel Reijntjes [1923-2003]

Levensloop

Roel Reijntjes is geboren en getogen in Beilen. Zijn vader was een man van aanzien: directeur van de elektriciteitscentrale, commandant van de brandweer en voorzitter van de voetbalvereniging. Zijn moeder was afkomstig uit een Westerborks caféhoudersgeslacht.

Met zijn dorp had de dichter van jongsafaan een haat-liefde-verhouding. Er werd stiekem gelachen om dat kereltje in zijn fluwelen pakje met zijn mooie krullebol, maar toen hij later beroemd werd, deelden de Beilenaren graag een beetje in die eer. Reijntjes bleef eenling, op de lagere en op de middelbare school. Liever dan met zijn dorpsgenoten trok hij op met de Roessinghs uit Elp. In zijn laatste bundel beschreef hij het zo:

*Krulhaorig, een matrozenkraag
glumlach ofholdend - lustvol traog
het nuverst jonggien van het dorp
(...)
'k kreeg weet van het kemeliespeulen,
dit vuur is in mij blieven smeulen
toneelspel? ach, ik wol niet aans:*

hier lag mien overlevingskaans.

Toch woonde hij zijn hele leven in het ouderlijk huis, waar hij zijn moeder verzorgde tot aan haar dood in 1978. Na de middelbare school was Reijntjes belastingambtenaar tot 1972. Daarna leefde hij van de pen en van zijn Drentse onemanshows door het hele land. Zo werd hij, mede door radio- en tv-optredens en openhartige interviews Drenthe's bekendste schrijver, ook buiten de provincie. Met zijn uit duizenden herkenbare zeurderig-slepende stem en zijn wat bekakte uitspraak trad hij op voor alle lagen van de bevolking, stak hij de draak met eigen volk en gewoonten, zonder notabelen en bobo's te sparen. Maar steeds met een ondertoon van begrip waarmee hij een gevoel van mandeligheid opriep.

Na de dood van zijn moeder ging hij reizen naar Frankrijk, Italië, Peru, Griekenland en Thailand. En gaandeweg kwam hij, ook in zijn literaire werk, steeds openlijker uit voor zijn homoseksuele geaardheid.

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

Roel Reijntjes werkte mee aan folkloristische uitgaven als *Volksverhalen uit Drenthe*

(1979) en toeristische als *Kijk op Drenthe* (1981) en hij maakte veelgelezen Drentse aforismenbundeltjes (zoals *100 kleine Drentse wiesheden*, 1979). Verder maakte hij zo'n vijftientig Drentse literaire prenten, onder meer in opdracht van provincie en gemeenten.

Voor de RONO schreef Reijntjes radioteksten: zo'n tachtig afleveringen met verhalende gedichten, korte verhalen en gedichten voor kinderen, waarvan er enkele werden opgenomen in het *Drèents Kienderboek* (zie II.8.2.2).

Reijntjes was ook enkele jaren volmacht (=bestuurslid) van de Drentse Schrieverskring.

Boekpublicaties

In Reijntjes' werk zijn twee perioden te onderscheiden. In de eerste periode verschenen achtereenvolgens: *De Iegelkaor* in 1959, *De speulman* (1961); de balladebundel *Het wollegres* (1965), *Kleine Drentse reize* (1975) en *Al wat ik zag* (1978). Ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag stelde Hans Heyting in 1983 een bloemlezing samen onder de titel *Veur later*, de afsluiting van een periode.

In de tweede periode verschenen *Zeefdruk* (1987), *Het zingen holdt an* (een bundel balladen), *Mien liefste, ach, wat is met mij* (1993) en zijn laatste bundel *Late brummelphuk* (2002), een bloemlezing uit eerdere bundels, aangevuld met enkele nieuwe gedichten.

Acht jaar na zijn dood richtte Henk Nijkeuter een literair monument op voor Roel Reijntjes. In één cassette:

- *Roel Reijntjes (1923-2003)*, *Jonggien an de Beilerstroom*, een schrijversportret met een bibliografie. *Het aander leven*, een keuze uit Reijntjes' verhalen.
- *Ik heb nooit echt het vol geluk verwacht*, Reijntjes' verzamelde gedichten, een boek van ruim 700 pagina's, waarin ook de talrijke bibliofiele bundeltjes (meestal uitgebracht door De Klencke-pers) zijn opgenomen.

Erkenning

Voor zijn werk werd Reijntjes in 1977 geëerd met de Culturele Prijs van Drenthe en in 1983 geridderd.

In 1996 wijdde *Roet* een speciaal-nummer aan hem: een bloemlezing van zijn mooiste gedichten, essays over vorm en thematiek van zijn werk en bewonderende gelegenheids-gedichten van door hem geïnspireerde collega's.

Werk

In II.6.2 schets ik in drie fasen de modernisering en individualisering van de Drentse dichtkunst. Daarbij behandel ik in II.6.4 Reijntjes' poëzie als voorbeeld voor de tweede fase. En in II.8.2.1 besteed ik aandacht aan zijn gedichten voor kinderen.

Scheupers (p. 114-120) bevat een ruime keuze uit zijn poëzie:

- *Starven, Sacré Coær, Graflegging* (p. 114).
- *Echtpaar in de bus, Florence, Pan an de Beilerstroom, Tussen Spier en Wiester, Now wiegt Maria* (p. 115).
- *Aalden, De wedevrouw, Kind in Beilen, Wiegeliedtien, Nachtschade* (p. 116).
- *Doe mien liefste votgonk, Dodemans liedtien, Tussen de dood en tussen mij, Regen, Zo as y naor mij keken, Zang* (p. 117).
- *Geboorteplaats, Doe Drenthe helder weur, En heb ik er dan toe daon, Dapper deur de dagen hen, Mien moeder en het noorderlicht* (p. 118).
- *Zwolvies in de meitied, Winterzwaan, Kom naor het veld, Reize hen 't zuden, Leven in de dook* (p. 119).
- *Liedtien van het aolde, Ik hebbe lacht, Now komp de dood, Het ende van de zomer, Chai III de Thai..., Lös van de wereld* (p. 120)

Hoofdstuk 5

DE VIJFDE GENERATIE geboren tussen 1925 en 1935

*Gerriet Wilms, Jan Zantinge, Janny Alberts-Hofman, Gré Seidell-Broekhuizen,
Gerard Nijenhuis*

Inleiding: *Onlaand*

De vijfde generatie is vooral de Nijenhuis-generatie. Met Gerriet Wilms gaf Gerard Nijenhuis een krachtig vervolg aan ontwikkelingen die eerder waren ingezet:

- In 1953 wordt de Drentse Schrieverskring opgericht met als bekendste bestuursleden: Jan Naarding, Gerriet Wilms en Gerard Nijenhuis.
- In 1956 sticht Gerard Nijenhuis met Hans Heyting en Gerrit Kuipers het tijdschrift *Oeze Volk*, waarin ook schrijvers uit de tweede (Grietje Clewits), de derde (Jan Naarding, Harm Drent, Harm Koops) en de vierde generatie (Johan Hidding, Hans Heyting, Peter van der Velde, Roel Reijntjes en Bart Veenstra) hun werk publiceren.
- De individualisering van de dichterlijke thematiek, ingeluid door Roel Reijntjes en Hans Heyting van de vierde generatie, krijgt bij de vijfde generatie een vervolg, zij het soms met toepassing van andere vormen. Nijenhuis bijvoorbeeld, schuwt in navolging van Heyting het vrije vers niet, maar hij is toch op zijn best in de sonnetvorm die hij in de Drentse poëzie als eerste en lange tijd als eenling beoefende, tot hij gezelschap kreeg van Anne Doornbos uit de zesde generatie.
- Een groeiend inzicht: dichterschap is vakmanschap. Literatuurbeoefening stelt eisen. De Drentse literatuur wordt tot onderwerp van voorzichtige analyse en milde kritiek gemaakt: Gerriet Wilms' recensies en beschouwingen in het maandblad *Drenthe*. Met *Mandielig, een bloemlezing Drentse poëzie* beoogde Gerard Nijenhuis iets dergelijks: selectie op kwaliteit.
- In Nijenhuis' eigen poëzie zijn taal, dichten en dichterschap hoofdthema's; de dichter als bewoner van het *onlaand*, het niemandsland tussen cultuur en natuur, is in geen van beide helemaal thuis, leeft een gespleten bestaan.

- Een andersoortige tweezijdigheid zien we bij Alberts-Hofman: haar Drentse gedichten zijn aanzienlijk aardser en vrijzinniger dan haar Nederlandstalige poëzie die voluit christelijk is. Haar levensloop vertoont een emancipatorische ontwikkeling die we ook tegenkomen bij schrijfsters van de zesde generatie: na de huishoudschool ontwikkelde zij zich verder door cursussen en zelfstudie. Ze werd actief in de christelijke vrouwenbeweging.
- Een opmerkelijke eenling in dit onland is Jan Zantinge. In een aantal verhalen beschreef hij de politionele acties in Nederlands-Indië en de traumatische ervaringen van Indië-veteranen.

5.1 Gerriet Wilms [1926-1999]

Levensloop

Gerriet Wilms is het pseudoniem van Jan Roelof Westerhuis. Hij werd geboren in Nieuw-Buinen. Na de middelbare school studeerde Westerhuis economie in Groningen. Hij was werkzaam op het Ministerie van Landbouw, waar hij verantwoordelijk was voor het landbouwonderwijs. Vanuit zijn woonplaats Voorburg bleef hij het Drentse culturele leven volgen. Na zijn pensionering keerde Westerhuis terug in Drenthe en woonde hij tot zijn dood in De Wijk.

Streektalactiviteiten

Wilms was mede-oprichter van de Drentse Schrieverskring (1953). Met o.a. Gerard Nijenhuis en Jan Naarding vormde hij het eerste bestuur.

Werk

Jan Roelof Westerhuis debuteerde als Gerard van Elburg met Nederlandstalige gedichten in het studentenblad *Minerva*. Later publiceerde hij Drentse poëzie (onder meer in *Oeze Volk*) onder de schuilnaam Gerriet Wilms. Hij maakte vooral naam als de eerste echte recensent van de Drentse schrieverij. In de jaren vijftig maakte hij voor de RONO het literaire programma *De Drentse Parnassus* en schreef hij recensies voor het maandblad *Drenthe* in zijn gezaghebbende boekenrubriek *Dichters en Zondagsdichters bekeken door Gerriet Wilms*.

Zijn Drentstalig werk is niet gebundeld, wel te vinden in bloemlezingen als de *Drentse schrieversalmanak* (in 1954 en 1956) en in *Mandielig* (1983).

In *Scheupers* is hij vertegenwoordigd met het gedicht *Winterdag* (p. 122).

5.2 Jan Zantinge [1927-1996]

Levensloop

Boerenzoon Jan Zantinge werd in Dwingeloo geboren. Na de lagere en de middelbare school ging hij in militaire dienst. Tussen oktober 1947 en voorjaar 1950 diende hij in het toenmalige Nederlands-Indië. Na zijn terugkeer koos hij de onderwijzersstudie. Hij werd onderwijzer in 1954 en twee jaar later schoolhoofd te Nieuwleusen.

In 1983 ging Zantinge met vervroegd pensioen.

In datzelfde jaar kwam hij uitgebreid in de publiciteit. In het weekblad *Vrij Nederland* en voor radio en tv nam hij het op voor de vergeten Indië-veteranen.

Werk

Vanaf 1986 publiceerde Jan Zantinge in *Oeze Volk* en vanaf 1987 in *Roet* enige verhalen (en enkele gedichten) met een voor de Drentse literatuur uitzonderlijk thema: de politieke acties in Indonesië.

Boekpublicatie

Onder de titel *Flustern zunder zwiegen* verscheen in 2007 een bundeling van zijn verhalen, waaronder ook niet eerder gepubliceerde, bezorgd en ingeleid door Henk Nijkeuter.

In *Scheupers* (p. 123-125) staat zijn verhaal *Tjerk*.

5.3 Janny Alberts-Hofman [1929-2008]

Levensloop

Boerendochter Jantje Hofman werd geboren te Sleen. Ze deed de huishoudschool en ontwikkelde zich verder door talencursussen en een driejarige cursus publiciteit. Ze trouwde in 1953 en woonde in Schoonebeek.

Alberts-Hofman werd actief in de christelijke vrouwenbeweging. Ze was bestuurslid van de NCVB (Nederlandse Christelijke Vrouwenbond) te Schoonebeek, waarvoor ze ook cursussen verzorgde.

Streektaalactiviteiten

Janny Alberts-Hofman werkte mee aan *Psalms en gezangen in Drèents* en via SONT aan vertalingen van bijbelgedeelten. Ze was een tijdlang bestuurslid van de Drentse Schrieverskring.

Werk

Van de hand van Janny Alberts-Hofman verschenen vier Nederlandstalige gedichtenbundels met een duidelijk christelijk-religieuze inslag, die ontbreekt in haar Drentstalige werk. Ze publiceerde Drentse gedichten en verhalen in *Oeze Volk*. Later kwam haar werk ook uit in bloemlezingen en eigen bundels.

Drentse boekpublicaties

Het spinnewiel (poëzie, 1978); *Um hoes en hof* (verhalen, 1980); *De draod l p deur* (verhalen en poëzie, 1980); *Liesterkrallen* (poëzie, 1987); *Stemmen in de wind* (poëzie, 1997).

In 2004 verscheen *Het zingende zaand*, een bloemlezing uit haar gedichten en verhalen.

Uit Albert-Hofmans gedichten koos ik de volgende acht voor *Scheupers* (126/127): *Twieduuster*, *Kracht*, *Dwaze moeder*, *De dood*, *'t Was mij zo nao*, *De mens as clown*, *De hunestien*, *Dreum*.

5.4 Gré Seidell-Broekhuizen [1929]

Levensloop

Grietje Broekhuizen werd geboren aan het Oranjekanaal bij Zwiggelte. In 1939 verhuisde het gezin naar Echten. Na de mulo in Hoogeveen volgde Gré Broekhuizen in Meppel een opleiding tot huishoudkundige. Ze werkte als kinderverzorgster en later als bezigheidstherapeut bij het Rode Kruis. Ze trouwde in 1956 en woont sindsdien in Eindhoven, waar ze haar moedertaal niet vergat. Juist daar, als ‘Drent in de vrömde’, begon ze te schrijven.

Werk

In het hoofdstuk over het tijdschrift *Oeze Volk/Maandewark* staat een bespreking van Seidell-Broekhuizens werk onder de titel *Oeze Volk-poëzie van niveau* (II.4.4). Ook anno 2016 publiceerde ze nog gedichten in dat blad.

Boekpublicaties

Seidell-Broekhuizen bundelde haar gedichten in *Oerkenblatties* (1980), *Regelrecht* (1983) en in *Tussenruimte* (1989), haar beste bundel. In 2010 verscheen *Aoverveer*, een bloemlezing uit haar poëzie.

In *Scheupers* (128/129) staan van Seidell-broekhuizen zes gedichten: *De verleuren zeune*, *Hoogzomer*, *De scheuvelloper*, *Kringloop*, *Moedertaal*, *Zunsopgang in Zweden*.

5.5 Gerard Nijenhuis [1932]

Levensloop

Gerard Nijenhuis werd geboren in Gieten waar zijn vader burgemeester was. Hij werd tweetalig grootgebracht: thuis sprak men hoofdzakelijk ABN, maar in het dorp praatte Gerard Drents, omdat ie er bij wilde horen. Liefde voor boeken kreeg hij van zijn belezen vader mee. Zijn brede belangstelling voor cultuur werd gevoed door twee huisvrienden: de overbuurman dominee Boonstra en de Nederlandtalige schrijver Ben van Eysselstijn (1898-1973). Op de HBS in Assen brachten zijn leraren Nederlands, Jansonius en Jan Naarding, hem in aanraking met de poëzie van Nijhoff en Achterberg, later zijn grote voorbeelden.

Nijenhuis studeerde eerst theologie in Groningen (1952-1956) en daarna in Amsterdam (1956-1958). Van huis uit vrijzinnig-liberaal, werd hij gegrepen door het existentialisme van Sartre en Camus, kreeg hij als predikant in IJmuiden en Koog-Zaandijk (1959-1972) meer oog voor de sociaal-economische kanten van het bestaan en kwam hij uit bij meer socialistische opvattingen.

In 1972 werd Nijenhuis bedrijfsmaatschappelijk werker in Groningen en vestigde hij zich weer in Drenthe. Van 1979 tot 1984 was hij docent aan de Sociale Academie in Kampen en deed hij pastoraal werk in Eext. Van 1985 tot 1992 was hij als docent Drents verbonden aan Pabo De Eekhorst in Assen.

In 1986 scheidde Nijenhuis na ruim twintig jaar huwelijk van zijn vrouw en koos hij definitief voor zijn homoseksuele kant. Anno 2016 bewoont hij 'De Hereboerderij' in Bronneger, met zijn levensgezel Jan Gilhaus, aan wie hij de bundel *Kringloop* (2015) opdroeg.

Streektaalactiviteiten

Nijenhuis was in de jaren vijftig medewerker aan het Drents programma van de RONO en in de jaren tachtig bracht hij voor Radio Drenthe het veelbeluisterde zondagmorgen-programma *In de mooie kaomer*.

In 1956 was Nijenhuis mede-oprichter en enige tijd redacteur van *Oeze Volk* (II.4.1). Ook was hij mede-oprichter en lange tijd bestuurslid van de Drentse Schrieverskring die in 1996 terziele ging, maar door hem, samen met Suze Sanders, in 2012 nieuw leven werd ingeblazen (II.3.5)

Verder verzorgde hij bloemlezingen uit het werk van o.a. Harm Koops, Johan Hidding, Peter van der Velde. Met Heyting en anderen bracht hij in 1981 *Marcus, een Drentse vertaaling* uit en in 1983 publiceerde hij *Mandielig, een bloemlezing Drentse poëzie*. In de inleiding beschrijft hij de Drentse poëzie in relatie tot de Nederlandse dichtkunst.

Met Stieneke Boerma schreef hij onder de titel *Riw* cursusboeken Drents voor de pabo (1987 e.v.) en in 1990 verscheen van zijn hand in *Nedersaksische Studies* een schets van de Drentse literatuurgeschiedenis onder de titel *Het voorportaal. Van Schrijverij tot literatuur*.

Erkenning

Voor al deze activiteiten en voor zijn literaire werk kreeg Gerard Nijenhuis in 1987 de Culturele Prijs van Drenthe. Twee jaar later eerde *Roet* hem met een speciaal nummer over zijn leven en werk.

In 2008 werd Gerard Nijenhuis de eerste gemeentedichter van Borger-Odoorn. In 2012 kreeg hij de erespeld van Het huus van de Taol.

Werk

Nijenhuis' eerste gedicht verscheen 1952 in het maandblad *Drenthe*, een Drents In memoriam voor een jongen die aan tbc was overleden. Dit was de opstap naar zijn eerste literaire periode. Als Harm Werners publiceerde hij in 1955 verhalen uit die periode onder de titel *Um 't hemelriek, een bundel Drèentse dreumerijen*.

Een tweede periode begint bij zijn terugkeer uit de randstad naar Drenthe. In 1973 verschijnt *Tweetalig* een bundel met Drentse poëzie van Hans Heyting en Nederlandse van Harm Werners. Zijn volgende werken laat Nijenhuis steeds onder eigen naam uitkomen.

Om te beginnen de Nederlandstalige dichtbundel *Leven op afstand* in 1978, het begin van een gestage stroom dichtbundels en ook prozaboeken die nog steeds aanhoudt. *Onlaand* uit 1983 is zijn eerste Drentse bundel. Die verscheen in de tijd dat hij ook regelmatig ging meewerken aan *Roet*.

Na *Um 't hemelriek, een plek om te blijven* van 1955 verscheen er lange tijd geen Drents verhalend proza van Nijenhuis. Wel publiceerde hij drie Nederlandse romans, voordat hij in 2004 zijn Drentse roman *Het verbörgeven leven* uitbracht (met een herdruk in 2007), drie jaar later gevolgd door de Drentse novelle *Een plek om te blijven*.

Met zijn drie Drentse prozaboeken behoort hij inmiddels tot de belangrijkste en interessantste Drentse prozaschrijvers (zie II.7.1). Toch blijft de huidige nestor van de Drentse letteren met zijn zeven Nederlandse en zes Drentse dichtbundels voor mij toch in de eerste plaats de tweetalige dichter van het onland.

Bij zijn tachtigste verjaardag vond zijn dichterschap een bekroning met de bloemlezing *Tachtig gedichten* (2012): veertig Nederlandse en veertig Drentse gedichten, gekozen door Suze Sanders. Drie jaar later publiceerde Nijenhuis opnieuw een bundel Drentse gedichten onder de titel *Kringloop* (2015), met voor het eerst een langer gedicht, een cyclus van 12 genummerde gedichten, een poëtische terugblik op zijn leven, en, net als de bundel, *Kringloop* geheten. De eerste regels van 1 luiden:

*Oet 't paradijs verdreven, dat gebeurde
as klein kind....*

en de beginregels van het slotgedicht maken de cirkel rond:

*En nou ik old bin en op de grèens
van 't leven, overgang naor 't niets,
blijft mij de stemmen van de kinder
bij, geluud dat an de taol
veurafgaot en de ene stem, die
van mien naoste. Liefde is het enige.*

Taal en dichterschap

Een tweetalig dichterschap nodigt uit tot vergelijking. Om te beginnen twee sonnetten over een thema dat Nijenhuis vaker aansnijdt:

Taal

*Taal is een poging om op zoek te gaan
Naar wat uit vroeger tijd verloren ging.
Het is een middel tot omsingeling,
Waarbij je zelf in 't midden komt te staan.*

*Een spiegel is het ook, zodat het schrift
Zich omkeert en van alles wat je zegt
De onderkant naar boven wordt gelegd.
Een ets, met naalden in een plaat gegrift.*

*Taal is een vuur dat onderaards verspreid
Opvlamt zodra je graaft naar wat er toen gebeurde.
Het is geluk dat je bezat maar toch verbeurde.
Het tegenwoordig worden van verleden tijd.*

*Taal is een vorm vergankelijkheid, een naam,
een graf met schrift, een vindplaats en een raam.*

Taol

*De Taol – dat vrouwluuachtig zachte –
Die kleine woorden oet het duuster
Van 't onbewuste. Ik wor a'k luuster
Zölf d'r deur veranderd, zodat krachten
In mij löskomp, die 'k haost niet vertrouw.*

*Ik heb d'r jaoren over daon veurdat ik wus
Dat ik zo mus bestaon: Nooit ergens vast,
Nooit hard, niet zeker. 'k Weur mij zölf tot last
As ik dat ene woord niet zeggen dus
Dat hangen blijf, dicht bij een man, een vrouw.*

*En dat ik zölf in dat gebied moet leven
Begriep ik now 'k as kleinknecht van de taol
Veur elk, die 't heuren wil, de woorden haol,
Die oes het onlaand terug moet geven*

Leven op afstand, 8

Onlaand, 5

Beide gedichten kijken elk op eigen wijze af van de gebruikelijke sonnetvorm. Opvallend is verder het gebruik van de tweede persoon in *Taal*, tegenover de persoonlijker ik-vorm in *Taol*, dat bovendien soberder is: minder poëtische vondsten, minder lettergrepen per regel. Tegelijk is het rijker, compacter en geheimzinniger. *Taal* lijkt gemaakt, je ziet er de worsteling met het weerbarstige woordmateriaal aan af. *Taol* lijkt terloops ontstaán, laat de lezer alleen met het gedicht.

In de overwegend Nederlandstalige bundel Novemberlicht (1987) staan drie van Nijenhuis' mooiste sonnetten in een Nederlandse en een Drentse versie, zoals *Landmeters* (42/43).

Landmeters

Landmeters trekken uit. Vervreemding van bezit moet worden vastgesteld. De waterstaat legt wegen aan die door het landschap gaan. Vaarweg voor snelverkeer. Het lint wordt uitgerold. Wit

blinkt het in de voorjaarszon. Het hoge oog van 't apparaat wordt priesterlijk bediend: turend de ene, lopend de ander; alziend beiden, ontdekken zij wie of er loog.

Landmeters registreren kinderverdriet, beschrijven hoe de reeweg afgesneden raakt. De laatste afvaart die ik voor mij zie:

grootmoeder wordt de hekken uitgedragen. Haar leven is een akte die verleden wordt. Na 't kerkhof blijft alleen de sage.

Landmeters

Landmeters trekt oet: overdracht van bezit wordt vastlegd op papier. De waoterstaat heft 't zegd: dwars deur het landschap mot een weg anlegd veur 't snelverkeer. Het lint rolt ze al oet. Wit

blinkt het in de veurjaarszun. Het hoge oog van 't apperaot wordt deur de knechts bestuurd: de ene kik, de aner lop en beide tuurt en ziet hoe of het zit, wel ooit ies loog.

Landmeters, vastleggers van kinnerverdriet, beschriefft hoe of de reeweg aofsneden wordt. De leste afvaart die ik veur mij zie:

Zie bint bezig grootmoe oet te draogen. Heur korte leven is een akte die verleden wordt. Wat overblijf bint kindervraogen.

Een paar opmerkelijke verschillen:

- Het 'beklemmende' *vervreemding* van de Nederlandse tegenover het 'gewonere' *overdracht* van de Drentse tekst.
- De afstandelijk-abstracte lijdende vorm is in de Drentse enkele malen vervangen door de alledaagse bedrijvende vorm:
Het lint wordt uitgerold tegenover *Het lint rolt ze al oet*.
- Nederlandse landmeters zijn *priesterlijk*, Drentse gewoon *knechts*. De Nederlandse *registreren*, hun Drentse collega's zijn *vastleggers*.
- In het Nederlands rest de *sage*, in het Drents *kindervraogen*.

Samenvattend, de Nederlandse tekst is abstracter en nadrukkelijker: hier is meer aan de hand dan landmeting. Maar de goede verstaander begrijpt zonder een hint als *priesterlijk* wel dat de knechts en waterstaat symbolen zijn voor hogere machten die ons in hun greep houden.

- De herhaling van 't *Slimste* bij ieder strofebegin geeft de Drentse versie een overredingskracht die de Nederlandse mist.

- Nogal geijkte wendingen *Onverdragelijke gedachte en de vraag die mij kwelt* heeft het Drents niet nodig.
- Het Drentse slot is bondiger en treffender dan het Nederlandse. Nijenhuis spreekt dan ook vaak met liefde over het Drents. Het is de taal van eenvoud, waarin dingen en woorden nog met elkaar samenvallen.

Geen andere Drentse dichter was en is in zijn werk zo vaak en zo nadrukkelijk bezig met taalgereedschap en dichterschap. Dat heeft hij gemeen met zijn voorbeelden Nijhoff en Achterberg. Zijn bundel *Leven op afstand* (1978) telt vijf gedichten met de titel *Taal*. *Dubbelspel* (1983) is geheel gewijd aan de dichtersvriendschap met Heyting. In *Onlaand* (1983) zijn taal en dichten hoofdthema's. In *Schoolschrift* (1987) wordt deze thematiek hernomen, zij het met wat meer scepsis.

Ook in *De toonsoort van de tied* (2005) is taal nog steeds een belangrijk motief, maar gedempter: *de taol met 'n vinger op de lippen* (p 58); niet zozeer als gereedschap van de dichter maar als middel tot verstandhouding, als het kan tot over de dood heen (p. 54):

*Heur kleine stem die in mij leeft, die ik bewaor.
Zij is nog op geheursofstaand, 't is waar:
Aans kun ik heur niet meer verstaon. 't Is zo
Dat 't woord dat as zij zeg d'r niet toe döt,*

*'t geet um de golving van geluud, de resonans
van 'n aandere wereld, 'n teken van de overkaant.*

Ook in zijn meest recente bundel *Kringloop* (2015) vormen taal en tweetaligheid een hoofdthema:

*Wat dee die tol met mij, ik die tweeledig
Mus bestaon? (...)*

Kringloop 6 (p. 12)

Vorm: sonnet

Hoewel Nijenhuis ook vrije verzen schreef, lijkt zijn gedachtegoed het best te gedijen in het sonnet, vanouds het gedicht van de wending, bij uitstek geschikt voor dichters die in tegenstellingen denken, zoals ook Achterberg. Soms gebruikt Nijenhuis voor dat doel een zesregelige dichtvorm waarbij de twee terzinen de rol van octaaf en sextet in het sonnet vervullen. Zelf zegt hij¹ de strakke sonnetvorm nodig te hebben om zijn breed-sprakigheid wat in te tomen, wat niet altijd lukt. Nogal eens heeft hij enjambementen

¹ In: *Tweeziedig leven dat ik deel*, gesprekken met Gerard Nijenhuis, in het Nijenhuis-nummer van Roet, zomer 1991. Ook te vinden in: Rouke Broersma, *Met Bunner groet, brieven en beschouwingen over schrieverij en andere Drentse aangelegenheden*, Peize 2012.

nodig om binnen de perken te blijven en soms verschillen de versregels aanzienlijk in lengte, en dan wil het gedicht ook wel eens eens uit de pas lopen. Maar in zijn beste gedichten benadert Nijenhuis zijn bewonderde voorbeelden.

Thematiek: romantische tweespalt

In Nijenhuis' poëzie ontmoeten we een romanticus. Min of meer geijkte 19de-eeuwse romantische motieven vormen bij hem de bovenlaag van een dieperliggend thematisch netwerk van eigen tegenstrijdige ervaringen, gedachten en driften (zie II.3.3 en II.3.4).

Tweetalig, tweezijdig, tweespalt zijn woorden om de poëzie van Nijenhuis te duiden. Zelf geeft hij de voorkeur aan ambivalentie¹, in de letterlijke zin des woords: dubbelwaardigheid. Tussen twee kanten van dezelfde zaak, of twee polen die elkaar afstoten en aantrekken, is het vaak moeilijk kiezen, omdat ze bij het leven horen en in het menszijn besloten liggen.

Deze levenshouding van niet kunnen of willen kiezen in een tweezijdig bestaan is de kern van Nijenhuis' werk, verbonden met zijn leven:

- Drents-Nederlands: van jongs af aan leefde hij in twee talen.
- Dorp-Stad: het dorp waar hij woont en leeft met eigen volk en de stad waar hij zijn werk had en het culturele leven bloeit en lokt.
- Natuur-Cultuur: leven tussen afkomst en bestemming, tussen drift en bezinning, tussen wat je wilt en wat moet.
- Man-Vrouw: tweezijdig leven tussen vrouwen- en mannenliefde.

Nijenhuis stijgt daarmee ver uit boven nostalgische pseudo-romantiek van de traditionele streektaaldichter. Zijn thematiek is een echo van de 19-eeuwse oer-Romantiek die de dichter beschouwde als iemand met een missie, een eenling, afkerig van maatschappelijke reglementering, die een opgelegd surrogaat is voor echte mandieligheid:

*Gelieksoortigheid drung tot oes deur. Een lot
kwam bovendrieven, een vrumde god,
die oes gien vrijheid braachde
en gien broederschap.
Mandieligheid verdween.*

(*Onlaand*, 27)

Dichter in onland

In *Onlaand*, in veel opzichten Nijenhuis' rijkste en meest bevlogen bundel, kregen alle motieven van het romantisch dichterschap een plaats. Teruggeworpen op zichzelf schept de romantische dichter zich een wereld in een taal. Bij Nijenhuis heet die wereld

¹ Zie vorige noot.

onlaand, ergens tussen stad en dorp, tussen cultuur en natuur:

*En dat ik zölf in dat gebied moet leven
begriep ik nou 'k as kleinknecht van de taol
veur elk, die 't heuren wil, de woorden haol,
die oes het onlaand terug moet geven.*

(*Onlaand*, 5)

In dat niemandsland werkt de dichter aan zijn wezenlijke opdracht: de taal terugbrengen tot zijn oorspronkelijke zuiverheid; van woorden de oerbetekenis herontdekken, en daarmee het wezen der dingen. Diepere betekenislagen worden etymologisch uit het gemeenschappelijk taalbezit opgedolven en psychoanalytisch uit het eigen onderbewuste aan het licht gebracht. In trance, in droomtoestand, buiten het bewustzijn om, als *écriture automatique*.

In *Onlaand* vinden we dit allemaal terug. Het etymologisch handwerk bijvoorbeeld in het gedicht *Eekscheller*:

*Ik schel de woorden aof en kom ik bij heur bast
dan vind ik 't zoer, waoroet de waarheid wast.
Ik looi de warkelijkheid, ik leer al meer*

(*Onlaand*, 32)

En elders vallen de woorden weer samen met de dingen die ze waren en is het dichten een vrijwel autonoom en automatisch verlopend proces:

*'t Liekt of de woorden aal maor dieper duukt,
haost automatisch zinkt ze naor beneden.
Ik bin niet met wat boven is tevreden.*

*Asof een strenge haand mien pen vastholt,
Blinde piloot, die mij bestuurt, die vol
Holt tot ik waarheid vin, waor ik naor zuuk.*

(*Onlaand*, 33)

Droom en werkelijkheid

Bij Nijenhuis leiden de innerlijke tegenstellingen niet tot opstandigheid of ontredering, zoals bij de oer-Romanticus. Eenzaamheid, verdriet en wanhoop worden bij hem beteugeld door redelijkheid en berusting. Je kunt wel dromen van de mythe van een jeugd, de idylle van het boerendorp, de oorspronkelijke tweeënheid van vrouw en man, maar dat alles hééft nooit en zál nooit in volkomenheid bestaan.

De droom verzoent en overbrugt. Het gedicht geeft daarvan acte voor zolang het duurt, want bij het ontwaken uit de droom is de vogel gevlogen:

*Ik dreumde dat alles nog 't zölfde was..
Een vogel vol van taol met pennen
Die oes leven zó beschreven dat al wie
't heurde van zien mismoedigheid genas,
Vloog deur het holst van oeze nacht.
Maor as e wakker wordt, is de vogel vleugen:
Ik heurde 't saomengaon van zeerte en een 'n lach.*

Doe weur ik wakker. De dreumvogel was vot.

(Onlaand, 14)

En toch, in het onland van de droom kun je je bevrijden van gelijksoortigheid, en mandie-ligheid en liefde hervinden:

*Ik dreum altied. Ik leef op twee nivos:
De boetenwereld vrag van oes de daoden,
die wij oet plicht verricht. Wij zit gelaoten
as de schrievers eerste klas achter 'n zwaart buro.
(...)
Ik dreum altied. Ik vun dij weer. Ik schreef
dien aodem naor mij toe. En wat ik nog
niet hopen dus, dat wordt nou waar: Jij leeft!*

(Onlaand, 20)

Nijenhuis' verlangen naar harmonie vraagt niet het onmogelijke, dat alle ellende en verdriet verdwijnt. Het hoogst haalbare is: *'t saomengaon van zeerte en een 'n lach*. De innerlijke tweespalt blijft, veroorzaakt melancholie, of - met een understatement van de dichter die ook in het Nederlands een Drent blijft - *een ongemak van het hart*:

*Melancholie, een ongemak van 't hart
Dat redenen heeft maar rede niet¹,
Ik zie hem voor me en de ziel ziet*

(In aankomst ligt vertrek besloten, 75)

In de bundels *Schoolschrift* (1987) en later in *De toonsoort van de tied* (2005) lijkt de dichter ontwaakt uit zijn zelfgeschapen onland, toont hij zich realistischer en persoonlijker

¹ Een verwijzing naar de beroemde uitspraak van Pascal: Het hart heeft zijn redenen die de rede niet kent.

met portretten van zijn geboortedorp, naobers, ouders, familie en collega-dichters tegen de achtergrond van de veranderende tijd. En tegelijk geeft hij zich steeds meer bloot:

*Man/vrouw, tweiziedig leven dat ik deel,
waor ik zo met mij zölf verlegen gien vrede in vun,
totdat ik wus dat ik zo moet bestaon, een schaokel
tussen beiden, 'n tolk, 'n zwarver van de taol, 'n makelaor
van vrumd geveul - de liefde die ik bij beiden vun.*

(Schoolschrift, 25)

Het verbörgeven leven

Gaandeweg kreeg de homoseksuele liefde een voornamer plaats in zijn werk, vooral in zijn verhalend proza. In de novelle *Een plek um te blieven*, portretteert de jonge kunstenaar Julius zijn model, de nog jongere herdersjongen Zeger, die hij in stilte begeert, als een geïdealiseerde Griekse godenzoon:

*Oet de heide rees e op. Het was asof die heide een bad was. (...) Hij rees op oet de heide,
stok in de haand, spiertie gras in de mond, die haost even lösgaon was, zodat e dat
spiertie vasthouden kun tussen zien blikkernde taanden, daor je allén een streepie van zag.
En rondom Zeger, heide en nog ies heide en bij zien kop een blauwige horizon.*

In de roman *Het verbörgeven leven*, waarin de eerder besproken romantische poëziemotieven met meer nuance, ironie en realisme in verhaalvorm terugkeren, beschrijft Nijenhuis onomwonden de ontmaagding van de dorpsjongen Eric door een Amsterdamse vakantie-ganger. Een primeur voor de Drentse letteren!

Minstens zo opmerkelijk is de manier waarop Nijenhuis zijn verhaal en zijn personages introduceert. Het boek opent zo:

*Wat 'n verschillende antwoorden zul je kriegen, as je de bewoners van dit boek vreug
naor heur mening over 't dörp. Verwonderd zullen ze je ankieken en zeggen: Oes dörp?
Nou ja..., dat is gewoon oes dörp!*

Waarmee de schrijver maar wil zeggen: hoe herkenbaar ook, hoe realistisch misschien ook, dit is fictie, literatuur. Anders gezegd: geen afbeelding maar verbeelding van de werkelijkheid.

Tweezijdig schrijverschap

Nijenhuis was en is van grote betekenis voor de Drentse schrieverij. Binnen de streektaalbeweging neemt hij een bijzondere positie in: van jongs af aan tweetalig, ziet hij Drents als een volwaardige taal, liever naast dan tegenover het Standaardnederlands. Beide hebben recht van bestaan. Bekend met andere literaire tradities, liet en laat hij zich

niet opsluiten in de traditionele thematiek van de streektaalschrieverij. Zijn proza, maar vooral zijn Drentse poëzie steekt ver uit boven het gemiddelde wat in Drenthe wordt geschreven.

Hij gaf het sonnet een plaats in de Drentse dichtkunst en verbindt de oerthema's van de Romantiek, de oorsprong van de streektaalschrieverij, met de kern van zijn eigen wezen. Daardoor is zijn werk zowel bepaald door traditie als eigentijds, zowel mandelig als eigen, zowel Drents als Nederlands.

Literaire boekpublicaties

PROZA. *Um 't Hemelriek* (DR verhalen, 1955); *Het jaar van de ooievaar* (NL roman, 1979); *Onteygening* (idem, 1989); *Het Portaal, een dubbelpetret* (idem, 1997); *Het verbörgeven leven* (DR roman, 2004, herdruk in 2007); *Een plek um te blieden* (DR novelle, 2007); *De dag dat vader verdween* (NL roman, 2010).

POËZIE. *Tweetalig* (NL, 1973); *Leven op afstand* (NL, 1978); *Het dorp bestaat niet meer* (NL, 1981); *Dubbelspel* (NL, 1983); *Onlaand* (DR, 1983); *Novemberlicht* (NL en DR, 1987); *Schoolschrift* (DR, 1987); *In aankomst ligt vertrek besloten* (NL, 1990); *De rimpels van over mien/mijn vel* (DR, 1990); *Tekens van gemis* (DR, 1992); *Het omslaan van de tijd* (NL, 1994); *Land in zicht* (2000); *De toonsoort van de tied* (DR, 2005). In 2012 verscheen de bloemlezing *Tachtig gedichten* (NL en DR). Zijn jongste bundel is *Kringloop, Drentse gedichten* (2015).

Van Nijenhuis zijn in *Scheupers* (131-138) de volgende gedichten opgenomen: *Taol*, *Onlaand*, *Vreding*, *Dubbelspetret* (131), *Dreumvogel*, *Ik dreum altied*, *Eekscheller*, *Gelieksoortigheid* (132), *De woorden*, *Die nacht*, *Westerbörk*, *Waoterscheiding* (133), *Weg*, *Man/Vrouw*, *Moeder's begrafenis*, *Ark* (134), *Heidens*, *Landmeters*, *De Veltkamp*, *Nooit meer* (135), *'t Leste*, *Hoes*, *Vaoder* (136). Voorts een fragment uit de vertaling van *Marcus 2* (136/137) en *De schilders komt der an!*, een fragment uit de novelle *Een plek um te blieden*.

Hoofdstuk 6

DE ZESDE GENERATIE geboren in de jaren veertig

*Beate Plenter, Klaas Kleine, Rouke Broersma, Anneke Mensen-Siegers,
Rieks Siebering, J. B. Klönne, Herma StRoetinga, Ab Drijver, Jannie Boerema,
Miny Hofsteenge, Jans Polling, Anne Doornbos, Klaas Koops*

Inleiding:

Laot mij oe vertellen

- De debuutleeftijd van de auteurs van de zesde generatie, geboren in of vlak na de Tweede Wereldoorlog, ligt met 43 jaar hoger dan het gemiddelde. Alleen Jannie Boerema en Miny Hofsteenge publiceerden hun Drentse teksten voor hun veertigste. Beate Plenter en Anne Doornbos volgden omtrent hun vijftigste een late roeping.
- In de poëzie van Boerema en Siebering bereikt de Drentse poëzie een grote mate van intensiteit en intimiteit.
- Hun zelfverkenningen en bekentenissen krijgen vorm in vrije verzen, het voertuig van vrijwel alle dichters van deze zesde generatie. Sonnettendichter Anne Doornbos is een uitzondering
- De prozaschrijvers laten zich niet langer alleen door hun Drentse voorgangers inspireren. In de verhalen van onder andere Miny Hofsteenge, Ab Drijver en Klaas Kleine begint, voor het eerst in de Drentse letteren, voorzichtig het ritme van de moderne tijd te kloppen: het aanwenden van eigentijdse vormen als monoloog interieur en flash back ter wille van meer psychologische diepgang en zelfanalyse (Klaas Kleine, Rieks Siebering).
- Tegelijk dient zich een tweede beweging aan, van binnen naar buiten: aandacht voor de alledaagse en de maatschappelijke werkelijkheid (Jans Polling); kritisch engagement en onverbloemde stellingname bij heikele politieke kwesties in verhaal en toneel (Ab Drijver) en columns (Klaas Kleine).
- In dit beeld past ook het groeiend zelfbewustzijn en de emancipatiedrang in leven en werk van Anneke Mensen-Siegers, Jannie Boerema en Miny Hofsteenge. Zij zijn te beschouwen als exponenten van de tweede feministische golf.

- In proza (Beate Plenter en Ab Drijver) en poëzie (Anneke Mensen, Miny Hofsteenge) zijn de Tweede Wereldoorlog, de nasleep daarvan in familiale en sociale verhoudingen en de zichtbare herinneringstekens (Westerbork) vaak nadrukkelijk aanwezig.

6.1 Beate Plenter [1939-2013]

Levensloop

Geboren en getogen in Hooghalen, keerde Beate Plenter na een aantal jaren Randstad terug naar Drenthe. Ze werkte op verschillende scholen als docent drama en omgangskunde. Na haar pensionering schreef ze artikelen in onderwijsvakbladen en begeleidingsboeken voor docenten en in 2003 lanceerde ze de website *plenty-online*, een coaching-programma voor docenten.

Werk

Incidenteel publiceerde Plenter Nederlandse en Drentse gedichten en verhalen in *Oeze Volk* en in *Roet*. In 2007 verscheen bij de Klenckepers *Hooghalen, dorp van mijn jeugd* en in 2010 (in eigen beheer) de historische roman *Gijsbertha's Adel*.

Drentse boekpublicatie

Samen met Miny Hofsteenge en illustrator Jan van Os publiceerde Beate Plenter het kinderboek *Marinus Moesie en aandere vertellegies* (2000).

Plenters kindergedichten komen ter sprake in II.8.3.

In *Scheupers* (140/141) is Beate Plenter vertegenwoordigd met twee verhalen: *Het dörp en het kaamp* (uit: *Roet* 1989) en *Een plek in Europa* (uit *Roet* 2008).

6.2 Klaas Kleine [1940-2000]

Levensloop

Klaas Kleine werd geboren in Kolderveen en groeide op in Meppel. Na de lagere school hield hij het maar twee jaar uit op de ambachtsschool en kwam hij na allerlei baantjes bij zijn vader in de smederij. Klaas werd reizend hoefsmid.

In 1966 verbouwde hij in Diever een bouwval tegenover de kerk tot woonhuis-smederij. Dat verwerkte hij later in *Een feestelijk starfgeval* (1991). Van hoefsmid ontwikkelde hij zich tot edelsmid en smeedde hij het hekwerk bij restauraties van kastelen en landhuizen, evenals de wapens voor de Dieverse Shakespeare-opvoeringen, waarin hij zelf ook rollen speelde.

Daarnaast was Klaas Kleine ook nog vioolbouwer, geitenhouder en kaasmaker. Op kerkelijk terrein was Kleine actief als kosten, ouderling, kerkvoogd en diaken. Over de geschiedenis van de Kerk in Diever schreef hij het boekje *Het mirakel*.

De laatste jaren van zijn leven werd Klaas Kleine langzaam gesloopt door kanker. Hij bleef desondanks schrijven. Tot het niet meer ging.

Streektaalactiviteiten

Van 1989 tot 1993 was Kleine voorzitter van de Drentse Schrieverskring. Hij werkte mee aan het Drents kerkelijk liedboek, was bestuurslid van Drentse Taol, de voorloper van Het Huus van de Taol, waarvoor hij cursussen Drents verzorgde.

Erkenning

Zijn inzet voor de streektaal en de streektaalliteratuur bezorgde hem in 1996 de Simon van Wattumprijs. In 2002 herdacht *Roet* hem in een speciaal nummer met een levensschets, een bibliografie, essays over zijn proza en zijn poëzie, vererende bijdragen in proza en poëzie van collega's en een keuze uit zijn werk. Daaronder ook de eerste publicatie van een fragment uit zijn onvoltooide *Reinaert*-bewerking en een integrale publicatie van de tien *Dryloeken* (poëzie) die hij tussen 1988 en 2000 bij de jaarwisseling aan familie, vrienden en collega-schrijvers zond.

Boekpublicaties

In 1984 verschenen zijn bewerkingen van respectievelijk *Hooglied* en *Job* in *Vangt de loze vossen / Waor blief Ie now?* (poëzie, 1984). Daarna volgden: *Iezerstark, sterke verhalen uut 'e smidderije* (met zijn broer Berend, 1986); *Een feestelijk starfgeval* (novelle, 1991) en de korte roman *Broggen* (1999).

Werk

In II.7.2 schets ik in drie fasen de modernisering en individualisering van het Drentse verhalende proza, een ontwikkeling van traditionele dorpsvertelling naar moderne roman. Daarbij behandel ik in II.7.5 Kleine's boeken *Een feestelijk starfgeval* en *Broggen* als voorbeelden van de tweede fase.

Uit het veelzijdige werk van Klaas Kleine zijn in *Scheupers* (p. 142-146) opgenomen: *Mien hof* (een fragment van zijn Hooglied-bewerking, p. 142/143), *Waor blief Ie now?* (een fragment uit zijn Job-bewerking, p. 143). Verder een fragment uit zijn novelle *Een feestelijk starfgeval* (p. 143-145); *Reinder Robaard*, een fragment uit zijn Reinaart-hertaling (p. 145); en twee van zijn dichterlijke dryloeken: *Binnenvaart* en *Hoogvliegers* (p. 146).

6.3 Rouke Broersma [1940]

Levensloop

Rouke Gerrit Broersma werd in Amsterdam geboren uit Fries-Groningse ouders. Hij doorliep de kweekschool en werd in 1960 onderwijzer in Scheerwolde (bij Blokzijl). Hij studeerde onderwijs mo-Nederlands.

In 1965 werd hij leraar Nederlands in Groningen. Van 1973 tot zijn pensionering werkte hij aan Pabo De Eekhorst in Assen. Hij woont en werkt (als schrijver-dichter-criticus, vertaler en publicist van onderwijsboeken) sinds 1975 in Bunne.

Streektaalactiviteiten

Eind jaren tachtig/begin negentig gaf Broersma samen met Stieneke Boerma en Gerard Nijenhuis, vorm en inhoud aan een streektaal-specialisatie voor pabo-studenten.

Van 1989-2000 was hij redactielid van *Roet*.

Werk

Broersma publiceerde eind jaren zestig en begin zeventig Nederlandse verhalen, romans en gedichten. Die periode sloot hij af met de gedichtenbundel *De Hoge Veluwe en andere toponiemen* (1973). Ruim vijftien jaar later begon een tweede periode van literaire productie, o.a. van de gedichtencyclus *De Winder Loop* (1991). Deze werd later opgenomen in zijn verzamelbundel *Zoveel vogels zoveel zinnen* (2007).

Na zijn toetreding tot de redactie van *Roet* publiceerde hij in dat blad verhalen en gedichten (waaronder nu en dan Drentse onder het pseudoniem Ester Heling), maar vooral essays en recensies (soms in het Drents) over Drentse schrijvers, die de opmaat vormden voor latere boekpublicaties.

Boekpublicaties

Met Stieneke Boerma schreef Broersma het literatuurgeschiedenisboek *Drèentse Schrieverij*, dat in 1993 uitkwam, in 2003 gevolgd door de bloemlezing *Scheupers van de taol*, waarvan in 2011 een vermeerderde herdruk verscheen.

In hetzelfde jaar verscheen het kinderboek *Pieter Pieper, het aardappelmanntje*. Zijn *Roet*-essays bundelde hij in *Met Bunner groet, brieven en beschouwingen over schrieverij en andere Drentse aangelegenheden* (2012). In *Westland, de Ambonezen over u* (2012) en *Westland in de Weerribben* (2014) bundelde hij verhalen, novellen en twee romans.

Het 35-jarig bestaan van *Roet* (2014) werd onder meer gevierd met de publicatie van *De vertaalslag*, een Nederlandse novelle met Engelse en Drentse tekstgedeelten.

Tussen 2005 en 2017 publiceerde hij ruim een dozijn vertalingen van de Franse pedagoog en kinderboekenschrijver Célestin Freinet.

In *Scheupers* (147/148) staat het essay *Van oude landschap naar innerlijk behang*, een fragment uit *Drèentse Schrievers*.

6.4 Anneke Mensen-Siegers [1940]

Levensloop

Antje Martje Gerda Siegers is geboren in Peize, waar ze woont, werkt en in het Noordenvelds schrijft. Na het voortgezet onderwijs volgde ze cursussen Engels, Nederlands en kunstgeschiedenis.

Mensen-Siegers werkte enige jaren op de gemeentesecretarie in Peize en was 25 jaar ambtenaar van de burgerlijke stand en vele jaren rouwbegeleidster.

Streektaalactiviteiten

Mensen-Siegers werkte mee aan het *Lesboek Noordenvelds* (1984) en schreef diverse eenakters voor vrouwen.

Werk

Aanvankelijk schreef Anneke Mensen Nederlandstalige poëzie, maar vanaf de jaren tachtig schrijft ze in het Drents. Ze publiceert sindsdien in *Oeze Volk*, in het Groningse tijdschrift *Toal en Taiken* en de laatste jaren ook in *Roet en Krödde*. Werk van haar staat o.a. in bloemlezingen als *Midwinter in de oude landschap I* (1983) en *II* (1991), *Oes eigen taol* (1991) en in *Maandewaark* (1994).

Boekpublicaties

Elke dag. Drintse gedichten en praotverzen (1985), *Vandaag. Drintse gedichten en praotverzen* (1988), *Over-wegen* (poëzie, 1995), *Ver-staon* (poëzie, 2004), *Tied legt een wissel* (poëzie, 2009), *Lokroup van een fladdervlinder* (poëzie, 2014)

In *Scheupers* (p.149) staan drie gedichten van haar hand: *onder-stroom en laot schrievers schrieven* uit haar bundel *Ver-staon* en *elegie* uit *Tied legt een wissel*.

6.5 Rieks Siebering [1941]

Levensloop

Rieks Siebering is geboren en getogen in Nieuw-Balinge, waar zijn vader schoolhoofd was. Na de middelbare school volgde hij de onderwijzersopleiding in Coevorden.

In 1964 wordt hij onderwijzer op een school voor speciaal onderwijs in Hoogeveen en in 1975 krijgt hij de leiding over de afdeling Voortgezet Speciaal Onderwijs.

Als die afdeling verzelfstandigt tot School voor Praktische Vorming wordt Siebering directeur, eerst voltijds, maar na een hartaanval in 1987 nog enkele jaren in deeltijd.

Vanaf 1998 was hij tot zijn pensionering bovenschools directeur bestuurszaken. Riex Siebering woont sinds jaar en dag in Hollandscheveld.

De taal waarin hij droomt

Belangstelling voor lezen erfde Siebering van zijn vader, een veelzijdig en belezen man. Liefde voor literatuur ontstaat in zijn kweekschooltijd. Een leraar Nederlands brengt hem in contact met het werk van de Vijftigers en van andere twintigste-eeuwse dichters als Marsman, Achterberg, Warmond, Vasalis en vooral Kopland. De gedichten die hij in die tijd zelf schreef gooide hij weg. Dat wordt anders als hij in 1983 verpleegd wordt op de psychiatrische afdeling van het Hoogeteense ziekenhuis. Een therapeut stimuleert hem om zijn diepste gevoelens op te schrijven in de taal waarin hij droomde. En dat was het Drents.

Hij had een abonnement op *Oeze Volk*, maar in het ziekenhuis las hij Marga Kools *Achter oen ogen* en wat later kreeg hij voor het eerst een nummer van *Roet* onder ogen. Dan gaat hij zien wat de mogelijkheden zijn van schrijven in het Drents. In 1987 debuteerde hij met enkele gedichten in *Roet*. Ook verscheen er werk in enkele bibliofiele uitgaafjes en in bloemlezingen. In 1988 publiceert hij zijn eerste officiële bundel. En een jaar later ontvangt Riex Siebering de Reyer Onno van Ettingenpries.

Streektaal- en multiculturele activiteiten

Siebering organiseerde optredens van Drentse schrijvers. Eerst in het Vara-café, een politiek-culturele talkshow, waarvan hij veertien jaar presentator was; en vanaf 1993 in Taal aan tafel, een lunchprogramma met schrijvers en muziek, dat sindsdien vier à vijf keer per winterseizoen op verschillende plaatsen in Drenthe georganiseerd wordt.

Siebering was ruim twintig jaar bestuurslid van de Stichting Het Drentse Boek, acht jaar voorzitter van de programmaraad van RTV Drenthe, stichter van de werkgroep Multi Culturele Rijkdom, die optredens van allochtone en autochtone auteurs verzorgt en van de werkgroep Publicatie Allochtone Landgenoten .

Erkenning

In 2008 kreeg Riex Siebering als eerste het ereteken van het Huus van de Taol, een blijk van erkenning voor promotors van de streektaal. In 2013 wijdde *Roet* aan hem een speciaal nummer met onder andere een terugblikkend interview, essays over zijn poëzie en over zijn proza, bewonderende herinneringen van collega's in proza of dichtvorm.

Boekpublicaties

Bij De Klenckepers verschenen drie bibliotheek uitgaves, bij Het Drentse boek de dichtbundels: *In de varte giet de harmonie veurbij* (poëzie, 1988); *An een bevreuren riviere* (poëzie, 1992) en de prozaboeken: *Asof het zommer is* (roman, 1996); *Stromen deur leeg laand* (verhalen, 2001).

Werk

In II.6.2 schets ik in drie fasen de modernisering en individualisering van de Drentse dichtkunst. Daarbij behandel ik in II.6.5 Sieberings poëzie als voorbeeld voor de derde fase.

In *Scheupers* (p. 151-156) is Riek Siebering vertegenwoordigd met 14 gedichten en een verhaal. De gedichten:

- *Ofslieten, Incest* (p. 151).
- *Durende kiender, De zee is now, Zaandpad, Laot mij oe vertellen* (p. 152).
- *Kringen in het water, Een lief in wat wiend, Zommer, Verlaoten stad* (p. 153).
- *Lege plekkies, Ekkelbomen, Verlies, Stille woorden* (p. 154).
- *En het verhaal Snot en kwiel* (p. 155/156).

6.6 J. B. Klönne [1942]

Levensloop

J.B. Klönne werd geboren in Klazienaveen. Als kind was hij vaak ziek en omdat hij de oudste was, moest hij al vroeg aan het werk, in Duitsland, in het veen. Later werd hij boerenknecht en weer later heftruckchauffeur en machinebankwerker.

Werk

Klönne schreef reeds als jongen. Gestimuleerd door zijn tweede vrouw ging hij ook schilderen en een middelbare schoolopleiding volgen. Dick Blancke introduceerde hem bij *Roet*. In dat blad publiceerde hij in de jaren tachtig en negentig gedichten en verhalen. Nu communiceert hij vooral via een eigen webstek met zijn lezers.

In *Scheupers* (p. 157-158) staat zijn verhaal *Fantoom* (*Roet* 1988).

6.7 Herma Stroetinga [1943]

Levensloop

Herma Stroetinga werd geboren in Paterswolde, groeide op in Een en Norg en woont sinds haar trouwen weer in haar geboortedorp. Na de middelbare school volgde ze de kleuterleidstersopleiding in Groningen en was ze tien jaar kleuterleidster in Roden. Daarna maakte ze de overstap naar het dovenonderwijs in Groningen.

Werk

Sinds haar negentiende werkt ze bij de regionale omroep, de toenmalige RONO, nu RTV Drenthe. Vanaf de start van Radio Drenthe (1989) presenteerde Stroetinga o.a. het programma *Opmaat* op de zondagochtend. Ook bij de radio begon ze, vanuit haar klas, met het voorlezen van Drentse verhaaltjes. Eerst die van Bonnie Veendorp, maar al gauw eigen werk.

In 2010 werd Herma Stroetinga geridderd voor haar radiowerk en streektaalactiviteiten.

Boekpublicatie

Een bundeling van twintig Drentse kinderverhaaltjes in *Het Hollebomenbos* (kinderboek met illustraties van Trudy Kramer, 2007). Meer hierover in II.8.

Haar kinderverhaal *Achter gaos* (hoofdstuk 1 uit: *Het Hollebomenbos*) is in *Scheupers* (p. 150) opgenomen.

6.8 Ab Drijver [1944]

Levensloop

Aaldert Drijver is geboren in Assen. Er was thuis geen geld om hem te laten doorleren. Dus moest hij al jong aan het werk. Hij pakte van alles aan. Drijver was zetter, metaalbewerker, parttime correspondent van het toenmalige *Nieuwsblad v/h Noorden*, vrachtwagenchauffeur en rij-instructeur.

Op zijn vijfendertigste begon hij aan de journalisten-opleiding in Deventer. Hij vond werk als journalist bij de Drents Groningse Pers-bladen, onder andere als regio-, rechtbank- en statenverslaggever, kunstredacteur, nieuwsdienstverslaggever. Na de krantenfusie waaruit in 2002 het *Dagblad v/h Noorden* ontstond, ging Drijver met vervroegd pensioen.

Streektaalactiviteiten

Ab Drijver was tien jaar coördinator, interviewer en recensent van de streektaalpagina van de DGP-bladen. Hij was tevens bestuurslid van Het Drentse Boek.

Ab Drijver is ook singer-songwriter. Aanvankelijk bracht hij alleen Nederlandstalige luisterliedjes. Sinds 1970 zingt hij ook Drents repertoire. Hij bracht enkele platen uit, waaronder in 1991 de Drentstalige cd *Ab Drijver*.

Werk

Drijver debuteerde met Nederlandse gedichten in het maandblad *Drenthe*. Later stond hij ook enkele Drentse verhalen af aan *Roet*. Drentse gedichten en verhalen zijn verder te vinden in bloemlezingen als *Stoelendaans*, *Eldersloo*, *Maandewark*, *Van de Riest tot an De Punt*. Bewondering en kritiek, vanwege de vernieuwende vormgeving en de

on-Drents openhartige kritiek op de meegaandheid van veel Drenten tijdens WO II, oogstte zijn toneelstuk *Het wichie dat te veul geluk har* (1991).

Vanaf jaargang 27 (2004/2005) publiceerde Drijver enige tijd, in briefwisseling met Baukje Bloemert, recensies over Drentse literatuur in *Roet*.

Drijver heeft diverse Nederlandstalige boekpublicaties op zijn naam, waaronder: *Wat wilde ik ook weer zeggen?* (poëzie, 1982), *Een wereld die voorbijging. Kinderen van de vorige eeuw vertellen over hun jeugd in Drenthe* (1985). Met de fotograaf Wim Beeker maakte hij *De nieuwe dag in gouden glans* (1981, 3de druk 2012) over de broers Feitze en Hendrik Bijmholdt.

Drijvers Drentstalige werk is nog niet gebundeld.

In *Scheupers* (p. 159-161) staan zijn experimentele verhaal *De hel opnei* en *Een eerder laand*, een gedeelte uit een van zijn recensies in *Roet*.

6.9 Jannie Boerema [1946]

Levensloop

Begin 1946 werd Jannie Boerema geboren te Norg in een boerengezin. Daar leerde ze het Noordenveldse Drents. Na de huishoudschool in Roden werkte ze vier jaar bij boekhandel Scholtens in Groningen. Daar en door allerhande cursussen ontwikkelde ze zich verder. In Engeland, waar ze twee jaar *au pair* was, groeide haar liefde voor de Engelse taal en cultuur, die ze verdiepte door een studie Engelse taal en letteren aan de Cambridge University.

Terug in Nederland had ze verschillende werkkringen. Zo was ze een tijdlang directie-secretaresse van het cultureel centrum De Kolk in Assen en receptioniste op het gemeentehuis van dezelfde stad. Ze trouwde in 1974 en publiceerde onder de naam Janny Roest. Na haar scheiding verhuisde ze van Yde naar Vries. Sindsdien publiceert ze onder haar eigen naam. Ze woont inmiddels al vele jaren in Zeyen.

Jannie Boerema is beëdigd tolk/vertaler Drents en Engels, gaf Engelse les aan huisvrouwen en deed journalistiek werk voor het *Nieuwsblad* (nu *Dagblad v/h Noorden*) en maakte voor het maandblad *Drenthe*, waarvan ze een tijdlang redacteur was, interviews met spraakmakende Drenten. In dit blad verschenen ook haar eerste literaire teksten.

Streektaalactiviteiten

Boerema redigeerde *Stoelendaans* (1985), een boek met teksten van en informatie over twintig Drentse auteurs. In 1988 organiseerde ze *Perspextief*, een samenwerkingsproject van Drentse kunstenaars en dichters. Ze vertaalde toneelstukken van Shakespeare en

Oscar Wilde in het Drents en schreef liedteksten voor Drentse zangers, werkte mee aan *Wieder met mekaar*, een cursusboek Noordenvelds en was enige tijd bestuurslid van de Drentse Schrieverskring.

In 2015 nam ze het initiatief tot *KunstRoet*: Drentse en Nederlandstalige auteurs schreven teksten bij kunstwerken, uitmondend in een *Roet*-nummer en een rondreizende tentoonstelling van posters.

Werk

Jannie Boerema schreef en publiceerde aanvankelijk in het Nederlands. In langdurig contact met Hans Heyting ontdekte ze de mogelijkheden van haar moedertaal en koos ze voor het Drents, meer in het bijzonder het Noordenvelds van Norg. Het Noordsche Veld bij Norg is vaak het decor van haar poëzie en een bron van inspiratie.

Gedichten en verhalen van haar verschenen in het maandblad *Drenthe*, *Oeze Volk*, *Roet* en enkele bloemlezingen.

In 1985 werd voor de eerste keer de literaire aanmoedigingsprijs van *Roet*, de Reyer Onno van Ettingenpries, toegekend, aan Jannie Boerema

Boekpublicaties

Jannie Boerema publiceerde in het Nederlands: *Onder andere over olijven* (proza, 1979); *Het begint te dooien* (poëzie 1980); *Kinderen van de NSB* (interviews, 2010) en *Japanse concentratiekampen* (2016).

Haar Drentstalige oeuvre bestaat uit: *Leeid van de sirene* (proza en poëzie, 1985); *Dialoog met een eilaand* (poëzie, 1986); *Een roze wolk* (samen met beeldend kunstenaar Kees Thijn, sprookjes, 2000), waarvan gelijktijdig ook een Nederlandstalige editie verscheen. Daarna publiceerde Jannie Boerema *Over de Regenboog* (poëzie, 2005).

Van haar zijn in *Scheupers* (p. 162-167) de volgende teksten opgenomen:

- De gedichten *De keuningskinder*, *De negen baargies* en *'t Wichie oet 't Ronveen* (p. 162/163).
- Het verhaal *'t Ronveen* (p. 163).
- De gedichten: *Leeid van de sirene*, *Xanadu*, *Monoloog*, *Dialoog met vrouw met harnas*, *Babooshka*, *Jij en ik* (p. 164/165).
- Het sprookje *De nimph en de vleermoes* (p. 165/166).
- De gedichten *Veld van eer*, *verre reizen*, *Die man is maonziek*, *Hans Heyting* (p. 167).

Leeid van de sirene

De eerste Drentse bundel van Boerema bestaat uit korte prozateksten en gedichten. Soms hebben de teksten wat van beide in zich, zoals bijvoorbeeld het titelgedicht (80). Tussen beide tekstsoorten bestaat verband, zoals tussen het gedicht *'t wichie oet 't Ronveen* (58)

en het sprookje *'t Ronveen* dat daar meteen op volgt. Soms is het verband niet zo rechtstreeks, maar daarom niet minder duidelijk, zoals tussen de eerste tekst, *Het sprookje van de negen baargies* (5) en de laatste, het gedicht *De negen baargies* (81).

Leeid van de sirene is geen min of meer toevallige bundeling van teksten uit een bepaalde periode, maar een boek, waarin de teksten met elkaar samenhangen, elkaar aanvullen, verduidelijken en verdiepen. Het draait steeds om een tweeledig thema: het verlangen naar de liefste en het besef van onmacht om de liefde in stand te houden. Dat wordt kernachtig verwoord in het titelgedicht (80):

't Is broken. Ik dee alles en hij waachtte.

Diggels.

*Ik bin naor 't stoefzaand maor zeuk mij maor neeit,
kom mij maor niet an. Kom morgen maor weerom.
Ik heb te laank stil staon, klein as tied en ik dreumde
dat je van mij dreumen en je vingers zongen*

Heur je mij ok zingen?

Diggels.

*Dat haart van mij, dat haart van mij en de wind blas
golven in mien stoefzaand. Ik doe 't zölde.
Golven. Hen- en weerom.*

Diggels.

As ik nou heuil mooi zing kom je dan morgen weerom?

Boerema laat zien dat deze thematiek van niet beantwoorde, onvervulbare en breekbare liefde van alle tijden is door vergelijkbare liefdesgeschiedenissen uit prehistorie en literatuur in haar boek te verwerken. Geen Drentse dichter vóór haar gebruikte op deze wijze literaire bronnen als materiaal voor het eigen werk.

Een paar voorbeelden: de sirene uit de titel verwijst naar het verhaal van Odysseus. In *Pyramus en Thisbe* (19) komt een aander ongelukkig paar uit de klassieken ten tonele. En *De Keuningskinder* (53) doet denken aan het middeleeuwse lied over de geliefden die niet bij elkander konden komen, omdat het water tussen hen te diep was. Boerema toont zich vooral verwant met de Engelse literatuur. Het verhaaltje *Haos* (14) bijvoorbeeld, kon wel een stukje uit *Alice in Wonderland* zijn:

Elke morgen zit der tusken de nevel een witte haos op mien gazon. Het is vrömd, moor ik word altied wakker as hij an lopen komp, 'dag' zeg tegen de poes en dan rustig waacht op wat ik veur hum te eten heb.

Hij is de keuning onder de haozen, hij maakt aristocratische grappies en heuif niet veur zien eigen diners te zorgen. Ze worden veur hum maakt.

Boerema's belangrijkste inspiratiebronnen zijn de Keltische verhalen over de tovenaars Merlijn, koning Arthur en zijn vrouw Guinevere en ridder Lancelot, vertrouweling van de koning en verliefd op de koningin. Het gaat dus ook om een verboden liefde, zoals in *'t wichie oet 't Ronveen* (58):

*misschien har ze wel een jong
in Vreeis
ze was jong
ze was nuver
ze har alles nog veur heur
het much neeit
die jong in Vreeis
en toen zocht ze op een
mooie veurjaorsmörge
een heuile hoge boom op*

Het much neeit: het conflict tussen liefde en plicht, tussen instinct en moraal, tussen gevoel en verstand dat altijd maar doorgaat.

Dialog met een eilaand

In haar tweede bundel lijkt Boerema vooral geïnspireerd door popmuziek. *Xanadu* (5), de titel van het eerste gedicht, lijkt te verwijzen naar het gelijknamige nummer met Olivia Newton-John en ELO (Electric Light Orchestra, 1980):

*Xanadu is blauwe cirkels
waoter draait cirkels
over een glende glinsterende muur van zun*

Er zijn in deze bundel meer verwijzingen naar popmuzikanten als Kate Bush, Simon & Garfunkel, Alice Cooper, Sting, maar ook naar klassiek-mythologische figuren als Pan, *Aegir*, *Phoenix*. De gedichten vormen minder een eenheid dan in haar eerste bundel, *Leeid van de sirene*, en zijn strakker van bouw, minder anekdotisch, lyrischer van toon en vorm. Sommige gedichten komen dicht bij songteksten, niet zo vreemd gezien de muzikale inspiratiebronnen: iedere strofe telt dan evenveel regels, er zijn gelijke begin- en refreinregels, zoals in:

Ogen

*As ik mien ogen dicht doou
dan kan ik je anraoken
veuil ik traonen op je wang
dan veeg ik ze vot
met de binnenkaant van mien haand*

*As ik mien ogen dicht doou
dan hol ik je krampende lichem
heuil dicht tegen mij an
dan praot ik met joe
met de binnenkaant van mien haand*

*As ik mien ogen dicht doou
dan leef jij in mij
laot jij je leven met mij
dan praoten wij
met de binnenkaant van onze handen*

Aan de thematiek verandert niet veel, of het moet zijn dat de onmacht tot verstaan nog klemmender wordt. Dat is al af te lezen aan de titel van de bundel, *Dialogoog met een eilaand*, en nog duidelijker in de titel van het slot gedicht: *Dialogoog met vrouw met harnas*. Dat is onbegonnen werk. Het kernachtigst verwoordt Boerema dit thema in:

Jij en ik

*Jij en ik binnen geliek
en daarom kan ik niet kiezen
tusken veurbij en lieden*

*in 't duuster
zeuik je op tast naor zekerheid
van veurbij
ik ok*

*As ik kiezen moet tusken
veurbij en leeif en lieden
weet ik neeit wat ik moet kiezen*

Over de regenboog

Jannie Boerema's eerste twee bundels verschenen kort achter elkaar (1985 en 1986). Bijna tien jaar later kwam haar derde: *Over de regenboog*, waarin *Over* zowel 'met betrekking tot' als 'voorbij' betekent. Geen eenvoudig maar wel een rijk boek, diepzinnig en vernuftig van compositie, een boek voor aandachtige, onthaaste lezers, die niet alleen willen genieten van weelderig-mooie taal – en daar zorgt Boerema wel voor – die niet alleen ontroerd of geraakt willen worden – en daar is alle aanleiding voor – maar ook geprikkeld tot vragen als: Hoe zit het in elkaar? En: wat zit erachter? En: hoe krijgt ze het voor elkaar?

De 49 gedichten zijn verdeeld over zeven afdelingen die elk in het teken van een regenboogkleur staan, van rood tot violet en de schakeringen daartussen. Elke afdeling bestaat uit zeven gedichten, waarvan er één nadrukkelijk de kleur noemt, terwijl de andere alleen de suggestie oproepen.

In de eerste, dus de rode afdeling bijvoorbeeld, wordt de kleur vertolkt door het woord *Roozaand* (in gedicht 6). In de zes andere gedichten wordt op de kleur gezinspeeld. In het eerste gedicht door *hulst*, in andere door *wonden* (gedicht 2), *hart* (3), *rozen* (4), *blooud* (5) en wel heel indirect door *kwaad* (dus rood van woede in 7).

Wie de moeite neemt dit taalspel mee te spelen, krijgt al associërend zicht op de onderlinge verbanden, dringt spelenderwijs door tot de diepere, de onderbewuste lagen van Boerema's soms hallucinerende poëzie en ontvangt als bonus enkele direct aansprekende, toegankelijke gedichten, zoals het indrukwekkende *VELD VAN EER* (p. 8):

*Kerkhof, wied van eigen hoes en heerd
gien bomen, nog gien erehaog
oetheemse naomen in de steile zarken
deursleten en allén
gien dons van greuin en glanzend mos*

*Geraomten, kraokelingen oet een brak moeras
en tochtgaoten oet een kolde oorlog
de lichems oetwoond
van drenkelingen, stuk veur stuk
de zolte klei is haard en dreug*

*Ik loop de kruzen en de zarken
synchroon langs scheuren in de grond
het is te wied, ik kan het niet meer veuilen
het schaampschot in dit evenwicht
van tied heelt alle wonden*

In de laatste afdeling staat een gedicht waarin Jannie Boerema eer bewijst aan de nagedachtenis van de dichter die haar inspireerde tot het schrijven van Drentse poëzie:

Hans Heyting

*Ik kan je stem nog heuren
aachter schoemende regen aachter glas
as de wind in cadans is*

*Het was de regelmaot
van zundagmiddag en het
zwiegender koestern
van wollige uren in cadans*

*'Soms', zee je
'moej gewoon het lef hebben
om het op te schrijven.'*

*En lege stooulcontouren, Dubbel focus
in reflectie aachter glas.
As de wind in cadans is
kan ik je stem nog heuren.*

6.10 Miny Hofsteenge [1946]

Levensloop

Boerendochter Lammina Harmina Hofsteenge is geboren en getogen in Exloo. Na de huishoudschool werkte ze tot haar huwelijk in 1971 als verkoopster. Ze verhuisde naar Emmen, volgde mavo-cursussen en workshops en cursussen creatief en toneelschrijven.

Hofsteenge vervulde verschillende cultureel-maatschappelijke functies: bestuurslid van de Openbare bibliotheek Emmen, van de Waddenkunstkring en van Drentse Taol. Ze was enige tijd actief in de volksdansgroep Aol Volk.

Werk

Hofsteenge debuteerde in *Roet*, waarin ze vanaf 1984 verhalen en gedichten publiceerde. Daarnaast stond ze bijdragen af aan *Oeze Volk* en *Drenthe*. In 1987 ontving ze de Reyer Onno van Ettingenpries (*Roet*-prijs). Tussen 1987 en begin 2003 (met een onderbreking van drie jaar) had ze een maandelijks Drentstalige column onder de titel *Miny's Hof* in de *Drentse Courant* en aansluitend in het *Dagblad v/h Noorden*. Ze schreef voorts enkele toneelstukken en publiceerde samen met Beate Plenter een bundel kindergedichten. Haar werk kreeg een plaats in diverse bloemlezingen.

In II.8.2.3 komt Hofsteenge's kinderpoëzie ter sprake.

Boekpublicaties

Dwelen deur dook (verhalen, 1993); in samenwerking met Meent van der Sluis *Veenarbeiders in Emmer-Erfscheidenveen 1948-1954*, waarin gedichten van haar hand; *Strapatsen* (verhalen, 2000) en samen met Beate Plenter: *Marinus Moessie en aandere vertellegies* (kinderpoëzie, 2000).

In *Scheupers* staan vier titelloze gedichten (p. 168, uit: *Roet* 1993) en de cyclus *Nicolaas Werkman 1882-1945* (p. 169/170, uit: *Roet* 2002) en een titelloos verhaal uit de bundel *Strapatsen*.

6.11 Jans Polling [1946]

Levensloop

Jans Polling is geboren en getogen in Borger waar zijn ouders een café uitbaatten. Na het doorlopen van de kweekschool te Coevorden werd Polling in 1963 onderwijzer in Drachten. Hij behaalde onderwijl de m.o.-akten handvaardigheid en kunstgeschiedenis. Van 1973 tot 2008 was hij parttime leraar Kunstvakken en Beeldende Vorming in het voortgezet onderwijs te Stadskanaal. In 1975 betrok hij het ouderlijke huis in Borger.

De veelzijdige Polling hield zich bezig met pottenbakken, met lokale geschiedenis (oral history) en verzorgt media- en presentatietrainingen.

Streektaalactiviteiten

In 1987 vormde Jans Polling met André Damming het Duo Dampo dat twaalf jaar in zalen en theaters optrad met een Drents cabaretprogramma. Hij werd bovendien bekend als radiopresentator en verhalenverteller voor Radio Drenthe met columnachtige schetsen over gezinsleven, vaderschap, opvoeden. Jans Pollings radiostem werd ontdekt door Hans Heyting die hem ook aanzette tot schriftelijke publicatie van zijn teksten.

In 2014 werd Polling gemeenteverteller van Borger-Odoorn.

Werk

Met de novelle *De Ring* liet Polling zien dat zijn talent verder rijkt dan de humoristische vertelling. *Kerstveurstelling*, een verhaal uit *Vaoderschap-Vakmanschap?* bijvoorbeeld, begint zo:

Ik heb 't niet zo op de kerstdagen. Twee van die hangerige dagen achter mekaar; waarop de keus van de of te leggen bezoeken altied verkeerd blek, achternao. Nee, ik vin ien zundag in de week al meer as genog. Ach ja, het is wel mooi natuurlijk, daw ienmaal in 't jaor een tied hebt van inkeer, van mensienliefde, van zölfunderzuuk, van religieus besef, van maagzuur en van uren niksdoen met veul familieden tegeliek, maor toch, ik zie der tegen an.

Zoals Pollings meeste verhalen: niet ongeestig, herkenbaar maar ook wel een tikkeltje routineus. De inzet is niet hoog. Niks aan de hand. Hooguit wat familiebesognes, loopt vast goed af. Hoe anders is dan het begin van *De Ring*. Hier is van alles aan de hand. Elke zin is raak, verontrustend, grijpt de lezer bij de keel en laat hem niet meer los:

Mien moeder was gien moffenhoer, al had zo wat het hiele dörp dat besleuten in 1943. Ze was gewaon echt stapelgek op die jongen en hij was smoorverliefd op heur. En dat hij een Duitser was, dat had der niks met te maken. In elke andere tied waren ze gewoon verloofd en dan trouwd en met zien beiden old worden, maor de oorlog stun dat niet toe. Ze hebt mekaor nog gien half jaor kend.

Boekpublicaties

Pollings humoristische schetsen over zijn gezinsleven verschenen in in tien bundels. Daaronder: *Vaoderschap – vakmanschap?* (1991); *Troost veur kerels* (1992). *Het komp wel goed* (2006) bevat een bundeling van de honderd beste verhalen. In 2005 verscheen de novelle *De Ring*, het boekenweekkado van dat jaar.

In *Scheupers* heb ik het verhaal *Kerstveurstelling* volledig (p. 172/173) en uit de novelle *De Ring*, het eerste hoofdstuk, Liesje, opgenomen (p. 173/174).

6.12 Anne Doornbos [1948]

Levensloop

Anne Hendrik Doornbos is geboren en opgegroeid op de boerderij van zijn ouders in Erica. Hij bezocht de hbs in Emmen en studeerde daarna aan de Sociale Academie in Groningen en Nijmegen. Een tijdlang deed hij jongerenwerk in Emmercompascuum en Emmen. Daarna werd hij directeur van een welzijnsinstelling in Heerenveen.

Van 1998 tot zijn pensionering in 2012 was Doornbos gemeentesecretaris van Noordenveld. Hij woont in Een.

Streektaal en streekcultuuractiviteiten

Anne Doornbos is organisator en presentator van Taal an Taofel in Norg. In 2006 werd hij voorzitter van de Stichting Het Drentse Boek en in 2008 van ‘t Huus van de Taol. Tot 2010 was hij bovendien bestuurslid van de Stichting Drentse Muziek Maatschappij, waarna het Huus van de Taol de activiteiten van de stichting overnam.

Samen met Jan Germs, Jan Veenstra en Ton Peters maakte hij drie mini-zakboekjes waarin voor buitenstaanders op speelse wijze het Drents wordt belicht: *Vueltaol* (bij de Vueltastart in Assen, 2009), *Mag Majesteit hier wel wezen* (bij het eerste bezoek van de koning aan Drenthe) en *Deurtrappen* (voor de fietsvierdaagse van 2014).

Werk

Anne Doornbos schreef aanvankelijk in het Nederlands: korte verhalen en toneel- en cabaretteteksten voor jongerengroepen, later ook voor het Heerenveens Ambtenarenca-baret. Hij publiceerde in de *Heerenveense Courant*.

Eind jaren negentig kiest hij voor het Drents: gedichten, verhalen, columns. Vanaf die tijd publiceert Doornbos gedichten - en in latere jaargangen ook steeds vaker verhalen - in Roet. Drents werk van hem verscheen ook in verzamelbundels als *Van de Riest tot an de Punt* (2000). Hij werkte mee aan het vertaalproject *Is 't vandage of gister* (Vasalis in het Drents, 2009).

Doornbos' verhalen wijken in positieve zin af van de soms wat oubollige Drentse vertel-traditie: ze hebben meestal een verrassend plot en zijn geschreven in een persoonlijke stijl (zie ook II.7.6). Toch beschouw ik zijn twee dichtbundels als belangrijker bijdragen aan de Drentse letteren. Doornbos' eerste bundel, telt 26 sonnetten op in totaal 39 gedichten, zijn tweede 27 op 49. Die keus voor de sonnetvorm in een periode van het welig tierende vrije vers is een duidelijk *statement*: dichterschap is vakmanschap en vakmanschap vereist oefening en spiegeling aan goede voorbeelden. Voor Doornbos zijn dat: Nijhoff en Nijenhuis maar vooral ook Achterberg, wiens woordgebruik soms echoot in de cyclus *Carcinoom* (*In nachten dat ik naost joe lig*, p. 45 e.v.).

En net als Achterberg gebruikt Doornbos het sonnet (maar niet altijd) voor het verzoenen van tegenstellingen, voor het overbruggen van afstanden in tijd en ruimte, voor het zoeken naar verbinding. Verbinding met de geliefde, met de gestorven ouders, met het nabije en het prehistorische verleden dat bedolven ligt onder lagen geschiedenis. Verbinding met het eigen innerlijk dat op dieperliggend niveau verbonden is met een collectief onderbewuste. Heel uitgesproken is Doornbos ook over zijn gevoel van verbondenheid met de Drentse schrieverij en de Drentse schijvers- en taalgemeenschap.

Zo bevat *Een eerder laand* een afdeling *Over schrievers*, waarin Doornbos achtereenvolgens Gerard Nijenhuis (twee keer), Marga Kool, Gerard Stout, Suze Sanders, Jannie Boerema en Martin Koster (twee keer) typeert. In *In nachten dat ik naost joe lig* staat de afdeling *Over schrieven*. Daarin roept hij ook de gestorven dichters Klaas Kleine, Roel Reijntjes, Peter van de Velde en Janny Alberts-Hofman weer voor even tot leven in het gedicht Toen ik weerom naor Drenthe kwam, zowel een gemeenschappelijke herinnering als een gedeeld besef van vergankelijkheid.

Bij dat alles blijft Doornbos realistisch en optimistisch over de reikwijdte en de toekomst van het voertuig van zijn dichterschap, de Drentse taal (*In nachten dat ik naost joe lig*, p 31):

Taol

*Ik schrief een taol die an de raand
van mien bestaon zich vastzet hef.
Waorin veur 't grote woord gien plaots blef
en scharpte wordt beteugeld deur verstaand.*

*Ik schrief een taol die in 't zaand
en veen zien diepe sporen schref.
Een taol die mij het zeker weten gef
dat ik een thuus heb in dit laand.*

*Die taol die, bijkaans overgruid
deur aander taol, nog lang niet ondergiet,
waorin nog aaltied neie verten bluit.*

*Die woord gef an mien bliedschap en verdriet.
Mien taol die as weerspiegeling
Mien ofkomst zien lat, mien doel en zin.*

Boekpublicaties

Doornbos bundelde zijn gedichten in *Een eerder laand* (2007). In 2011 verscheen zijn verhalenbundel *Dèenken an een zebra*. Zijn ervaringen als gemeentesecretaris beschreef hij in *Vremd volk, belevenissen van een broodschrijver* (korte verhalen, 2013). Eind 2016 kwam zijn tweede dichtbundel uit: *In nachten dat ik naost joe lig*.

In Scheupers is Doornbos vertegenwoordigd met vier gedichten uit *Een eerder laand*: (p. 175/176) *Balloërveld, Gasopslag, Stonehenge, Veenliek, Speurtocht, Kind* en met het verhaal *De paddenvanger* (p. 177) uit *Dèenken an een zebra*.

6.13 Klaas Koops [1949]

Levensloop

Klaas Koops is geboren en getogen in Assen. Na de hbs studeerde hij organisatiepsychologie. Hij was bestuursvoorzitter van het ROC Friesland College te Leeuwarden en van 1993-1996 gemeenteraadslid voor de PvdA in die stad.

Na zijn werkzame leven studeerde Koops aan de Klassieke Academie voor schilderkunst in Groningen en werd hij beeldend kunstenaar. Hij is tevens voorzitter van de Kunstcommissie van het Kunstlievend Genootschap Pictura te Groningen. Koops woont in Schipborg.

Streektaalactiviteiten

Koops bekleedde bestuursfuncties binnen streektaalorganisaties als Het Drentse Boek, Drentse Taol en de SONT (federatie van Streektaalorganisaties in het Nedersaksische Taalgebied). Van 2000-2005 was hij voorzitter van de stichting De Literaire Hemel en vanaf 2008 tot 2016 eindredacteur van *Maandewark/Oeze Volk*, het blad dat vanaf 2017, gefuseerd met *De Taolkraant*, als *Zinnig* verdergaat (I.3.9).

Koops maakte studie van het Stadsdrents van Assen en legde zijn bevindingen neer in *Assens. Een stadsdialect* (2013).

Werk en boekpublicaties

Vanaf 1999 publiceerde Klaas Koops poëzie in *Roet* en *Maandewark/Oeze Volk*. Hij bundelde zijn gedichten in *Het pad weerum* (2001) en in *Vangst zonder net* (2009).

Hij publiceerde de eerste Drentstalige genealogie *Uut 't verleuren paradijs* (2001) en het documentaire prozaverhaal *Suker in de tank. Een reconstructie* (2002). Zijn jongste publicatie is het door hem zelf geïllustreerde *Kattenbende en hondenboel* (korte verhalen, 2015).

Van Klaas Koops heb ik drie gedichten opgenomen in *Scheupers* (p. 178): de gedichten *Wat rest* en *Puttertien* uit de bundel *Het pad weerum* en uit *Vangst zonder net* het gedicht *Een stien verlegd*.

Hoofdstuk 7

DE ZEVENDE GENERATIE geboren begin jaren vijftig

*Marga Kool, Gerard Stout, Martin Koster, Ton Kolkman, Jan Veenstra, Dick Blancke,
Lukas Koops, Ton Peters, Suze Sanders, Egbert Hovenkamp II*

Inleiding:

Ik schrieve in 't Drèents op mien maniere

In 1979 richtten Martin Koster en Ton Kolkman *Roet* op. Ze zaaiden *Roet* in de gezapige Drentse dichterstuin van *Oeze Volk*¹.

Alle auteurs van de zevende generatie zijn of waren op een of andere wijze betrokken bij de verdere ontwikkeling van dit *Drents Letterkundig Tiedschrift* (zie II.5). Alleen als medewerker, zoals Egbert Hovenkamp II, of daarnaast ook kortere of langere tijd als redacteur: de oprichters plus Marga Kool², Gerard Stout, Jan Veenstra, Dick Blancke, Suze Sanders, Lukas Koops en Ton Peters.

Met een gemiddelde debuutleeftijd van 29 jaar is deze *Roet*-generatie de jongste. Kritisch tegenover hun voorgangers maar met een open oog voor echte kwaliteit: *Roet* gaf al gauw ruimte aan ouderen als Peter van der Velde, Hans Heyting, Roel Reijntjes, Gerard Nijenhuis en wijdde ook themanummers aan deze gevestigde schrijvers.

De emancipatie van het Drents en van de Drentse vrouwelijke auteur vinden hun (voorlopige?) voltooiing en bekroning in Marga Kool: ze was de eerste dialectdichter op Poetry International en een tijdlang Gedeputeerde voor Cultuur.

Een aantal gemeenschappelijke kenmerken van deze *Roet*-generatie:

- Een uitgesproken afkeer van folklore en chauvinisme (*broen-rechts* om met Martin Koster te spreken) in de streektaalbeweging en streektaalliteratuur.

¹ Lees *De geliekenis van het roet* en de *Oetleg van de geliekenis van het roet* in de Drentse Evangelie-hertaling van Max Douwes (p 110) en huiver.

² Marga Kool is geboren in 1949 maar behoort literair gezien tot de *Roet*-generatie en is daarom in dit hoofdstuk opgenomen.

- Niets is heilig, ook het Drents niet, en daarom veel ironie, parodie en satire, vooral in het begin.
- Een brede oriëntatie, voorbij taal-, provincie-, lands- en cultuurgrenzen. Daarom in *Roet* ook Nederlandstalige, Stellingwerfse, Groningse en een enkele maal Moluks-Maleise bijdragen. Vandaar ook vertaalprojecten en van tijd tot tijd ruimte voor grafiek en samenwerkingsprojecten met beeldende kunstenaars.
- Literaire kwaliteit telt zwaarder dan de bewondering van zoveel mogelijk mede-Drenten. Vandaar ook psychologische diepgang in het proza en gedurfde vormgeving in poëzie, ruimte voor performance-poëzie (Hovenkamp II) en aandacht voor het vormvaste lichte vers (Peters).

7.1 Marga Kool [1949]

Levensloop

Marrigje Macheltje Kool werd geboren in het Gelderse Beekbergen en groeide op in Brabant, Twente en vanaf haar twaalfde in Zuidwolde, waar ze de taal van de streek leerde. Ze trouwde, kreeg kinderen en ging een tijdlang door het leven als Marga van Egten-Kool. Na haar scheiding koos ze weer haar meisjesnaam, ook toen ze trouwde met de Drentse schrijver Jan Veenstra. Met hem woonde ze eerst in Hoogeveen en daarna in Linde. Samen schrijven ze wekelijks een Nederlandstalige column in het Dagblad v/h Noorden.

Na de lagere school in Vroomshoop en de ulo in Dedemsvaart bezocht Marga Kool de kleuterleidstersopleiding in Zwolle, waarna ze vijf jaar in het kleuteronderwijs werkte en intussen mo-Nederlands studeerde aan de Fryske Akademie. In 1976 werd Kool docent-Nederlands in het mbo en in de jaren tachtig gaf ze Drents op de pabo in Meppel.

In die jaren werd Marga Kool ook politiek actief. Voor D66 zat ze in de gemeenteraad en daarna in Provinciale Staten. Van 1991-1999 was ze Gedeputeerde voor Milieu en Cultuur. Vanuit die positie maakte ze zich sterk voor streektaal en streekcultuur, culturele minderheden en de multiculturele samenleving. Zo was Kool bestuurslid van het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers. In 2000 verliet ze de politiek en was ze tot 2015 dijkgraaf van het waterschap Reest en Wieden.

Streektaalactiviteiten

In lezingen en voordrachten nam Marga Kool het op voor het Drents en de andere Nedersaksische streektaalen. Als gemeenteraads- en als statenlid voerde ze het woord in het Drents. Daarnaast heeft Kool een groot aantal streektaalinitiatieven op haar naam:

- Samen met Albert Haar schreef ze *Samen wieder*, een cursusboek Zuidwestdrents.
- Ze was lid van de spellingcommissie, mede-oprichter van Het Drentse Boek en van SONT (federatie van StreektaalOrganisaties in het Nedersaksisch Taalgebied).

- Met Dick Blancke, Albert Haar en Jan Veenstra vormde ze het politiek-satirische cabaret Hunebed-Turbo-show.
- Voor Radio Noord presenteerde Kool het Drents-culturele programma *Mandielig* en een cursus Drentse literatuur.
- Liedteksten schreef ze voor Drentse streektaalzangers Lianne Abeln, Ab Drijver en Erica Karst en columns voor het Nieuwsblad v/h Noorden.
- Korte tijd maakte ze deel uit van de redactie van *Roet*.
- Marga Kool werkte mee aan vertaalprojecten: Rilke (*Sieben Nedersaksisch*, 2007) en Vasalis (*Is 't vandage of gister*, 2009).

Werk

TONEEL. Als twintigjarige debuteerde Marga Kool met het prijswinnende tv-spel *Niemandslân* (1969), dat in Nederland en in Vlaanderen werd uitgezonden. Geen toevalstreffer, want later schreef ze de succesvolle Drentse hoorspelserie *Derk en Dinao* (tussen 1982 en 1984 op Radio Noord) en voor Vrouwentoneel Erica de toneelstukken *An 't voetenende* (1984) en *Vrouwluu versieren* (1986). Baanbrekend werk met andere onderwerpen en een veel gedurfter vormgeving dan gangbaar was in Drents theater.

PROZA. Geïnspireerd door het werk van de zwarte Amerikaanse schrijver James Baldwin schreef Kool de Nederlandse verhalenbundel *Liefje, lijden heeft geen kleur* (1970), in de jaren daarna gevolgd door verhalen en gedichten in literaire tijdschriften als *Maatstaf*. Ruim dertig jaar later, in 2003, verscheen haar tweede prozaboek, drie jaar later een derde.

POËZIE. Vanaf 1980 publiceerde Marga Kool Drents werk in *Oeze Volk*, *Roet*, het maandblad *Drenthe* en bloemlezingen als *Midwinter in de aolde landschap* (1983). Voornamelijk poëzie. Tussen 1980 en 1987 publiceerde ze drie bundels. Dan stopt ook de poëzieproductie. Tot in 2000 haar vierde verschijnt.

Nederlands en Drents

Kool schreef tot eind jaren zeventig alleen in het Nederlands. Door het lezen en beluisteren van Roel Reijntjes' poëzie werd ze geïnspireerd tot het schrijven van Drentse gedichten. Vormtechnisch vertoont haar werk evenwel meer verwantschap met de poëzie van Hans Heyting.

Kool gaf het Nederlands nooit helemaal op. *Hoogspanning* is een tweetalige bundel, met vijf gedichten in zowel een Nederlandse als een Drentse versie, die veelal nauwelijks meer dan in klank van elkaar verschillen.

In Kools Zuidwestdrents komen soms oer-Drentse woorden en uitdrukkingen voor die door collega's allang als ouderwets zijn afgedankt: *scheemsel* (schaduw), *zeutern* (langzaam opdrinken), *zoor holt* (dood holt), *pullen* (melkbussen).

In elk geval leeft bij haar het besef dat dichters – en in hun spoor drukkers en uitgevers – de beschermers en behoeders van de taal zijn. Een mooi voorbeeld daarvan is het gedicht *De Scheupers van de taol* (*Op-eschoond*, 6) dat in 1978 als Kopperprent voor Drenthe verscheen¹:

*Zetbaozen van mien taal:
ik hope, dat 't oe lukt!
Daj oens de liefde veur het Drents
op het harte drukt!*

In *Schrieven muj* (*Achter oen ogen*, 55) spreekt ze haar collega's rechtstreeks aan op hun verantwoordelijkheid, op dwingende toon. Het teloorgaan van de streektaal vergelijkt ze in *Drenthe 1984* (*Hoogspanning*, 35) met dat van de gewone mensentaal in Orwells roman *1984*, die het daar moet afleggen tegen de nieuwpraak van de totalitaire staat:

*Dat gung mar deur
dat wij oens laand verkochten oenze taal
en oenszölf
daorveur kregen wij schaamte en spiet weerum
te gaste
in een neie spraak die oens niet paste*

Tegelijk heeft ze oog voor de beperkingen van taal als middel tot verstandhouding. Met bewondering en ergernis spreekt ze over Drentse taalzuinigheid. In het gedicht *Achter oen ogen* (5): *Dreints is een taal / van onbespreuken laoten / de dingen die van binnen raakt* (...). En in *Dreints* (*Achter oen ogen*, 23) verwijt ze haar geliefde diens woordkarigheid: *uut schaamte / of veurzichtigheid / wordt alle woorden twei keer ummedreid*.

Poëtica

Zeker in Marga Kools eerste bundel, *Achter oen ogen*, herkennen we de poëtica (strofebouw, rijm, stijlfiguren, taalspel, beeldspraak) van Vijftigers als Lodeizen en Lucebert.

STROFEBOUW. Kool schrijft vrije verzen met onregelmatige strofen, regels van ongelijke lengte, soms heel kort, zonder leestekens aan het eind, wat aan de gedichten een open karakter geeft.

RIJM. Ze gebruikt wel eindrijm, maar, evenals Heyting en sommige Vijftigers, niet volgens vaste schema's, en meestal in combinatie met binnenrijm, assonances en alliteraties, zoals b-, ò-, ö- en è-klanken in *Het touw*, waardoor het luiden van de klokken

¹ Dit gedicht inspireerde mij tot de titelkeuze van mijn bloemlezing van de Drèentse schrieverij, 1837-2011. Zie p. 14 en 15 van *Scheupers van de taol*.

hoorbaar wordt: *mar in heur boek / begön bronzen / de klaank te zwellen / heur vel trök strak / aover het bonzen.*

STIJLFIGUREN. Een ander vormprincipe dat Lucebert veel toepaste, de parallellie, vaak in combinatie met antithesen, vinden we ook bij Marga Kool. Bijvoorbeeld in het eerder genoemde *Schrieven mij*. Daarin wordt de structuur van de eerste drie versregels herhaald aan het begin van alle volgende strofen, wat het gedicht een dwingende overtuigingskracht geeft.

*Schulen ku'j
binnen de muren van oen taal
binnen de greinzen van oen streek
(...)
schrieven mij
buten de muren van oen streek
binnen de greinzen van oen taal
(...)
vechten zij
binnen en buten dorp en streek
binnen en buten taal en tieken
(...)*

TAALSPEL. Kool speelt soms ook een vernuftig spel met betekenissen, dubbelzinnigheden en tegenstellingen, een ander aspect van de poëtica der Vijftigers.

*Aover de heufden van meinsen hen
schriefft straaljagers
het tieken an de waand*

*kiender kiekt er nog van op
graaft een gat
veur weer een dooie veugel
plukt de leste pinksterbloemen
veur zien graf*

Een experimenteel taalspel: in dit gedicht krijgen woorden en clichés (teken aan de wand, ergens van opkijken) opeens hun oorspronkelijke, letterlijke betekenis terug en lijken daardoor verrassend nieuw.

BEELDSPRAAK. Welk teken de straaljager schrijft en waarnaar de 'dooie vleugel' verwijst, blijft on gezegd. De beeldspraak is autonoom geworden (zie II.6.2). Als Kool al verband legt tussen 'beeld' en 'zaak', dan gebruikt ze daarvoor geen verbindingswoorden (*gelijk*,

zoals, als), maar worden ze eenvoudigweg naast elkaar geplaatst: *witte vlinders / fladdert nou heur haanden*.

In haar tweede bundel, *Hoogspanning*, zien we al deze kenmerken terug, maar er zijn ook duidelijke verschillen: een vastere maat, langere regels die vaker worden afgesloten met nadrukkelijk eindrijm. Vooral in de Nederlandse gedichten, waarin hier en daar de invloed van Neeltje Maria Min¹ valt te herkennen.

Deze ontwikkeling zet zich door in *Kleine kathedraal*, waarin naast vrije verzen ook enkele dubbele kwatrijnen voorkomen, ja, zelfs een traditionele Drentse driekwarter, *De mooiste varzen* geheten, gewijd aan haar Drentse inspirator Roel Reijntjes:

*mar as an 't ende toch de spiegel brek
dan arft zien volk een schat van grote weerde
de mooiste varzen van een Drent op eerde
verlangen, weemoed in het hoogste lied*

Thematiek

HOOFDTHEMA. Marga Kool doet in haar poëzie verslag van het *stroeve zuken naor herstel van old verbaand* (*Hoogspanning*, 28), van pogingen om iets goed te maken, te helen, te verzoenen, soms in de religieuze zin des woords. Alles wat van zichzelf gaaf is, wordt tegelijk bedreigd, van buitenaf of van binnenuit. Uit veel gedichten spreekt dan ook angst, zorg over de toekomst van haar kinderen bijvoorbeeld, zoals in *Kleine vrömde* (*Achter oen ogen*, 11) met de aandoenlijke slotregels: *bin ie veurzichtig mit det bange kiend van mij*.

MOTIEVEN. Het hoofdthema is niet ééndimensionaal of eenduidig, het is een netwerk van verschillende motieven en subthema's: macht en onmacht van de (Drentse) taal, Kools haat-liefdeverhouding met Drenthe en de Drenten, de soms moeizame man-vrouw-relatie, erotiek en mystiek, moederschap en maatschappelijk engagement.

DRENTHE. Soms staat één van deze subthema's duidelijk centraal. Het Drenthe-thema bijvoorbeeld in *Achterlaand* (*Hoogspanning*, 25):

¹ Neeltje Maria Min(1944) debuteerde in hetzelfde jaar als Rutger Kopland (1964) met de de bundel *Voor wie ik liefheb, wil ik heten*, met deze veel geciteerde regels:
*Noem mij, bevestig mijn bestaan, / Laat mijn naam zijn als een keten. / Noem mij, noem mij, spreek mij aan,/ o,
noem mij bij mijn diepste naam. / Voor wie ik liefheb, wil ik heten.*

*het dörp zal mij te wachten staon
en wikkelt mit een zachte haand
dit ruzig lief in drokverbaand
ik haat oe
en ik hol van oe
mien godvergeten achterlaand*

TAAL. Vaker zijn verschillende motieven met elkaar verweven. In het gedicht *Achter oen ogen* gaat het zowel om de onmacht van de taal als om de onbereikbaarheid van de geliefde. In *Dwaze mamme* (*Hoogspanning*, 23), over de dwaze moeders in Argentinië, spreken moeder en politica:

*achter heur langes klemt de dwaze mamme
heur haanden um 't gevlochten touw*

daoran de foto hangt

*ik streel de strengen lös
de aovend kreg een raand van rouw*

In *Drenthe* (*Achter oen ogen*, 39) vallen Drents landschap en geliefde samen. In *Campagne* (*Achter oen ogen*, 31) dringt de buitenwereld (de stank van verrot aardappelpulp op straat) de binnenwereld binnen:

*een muur van warme staank
bleef in de kamer staon
ik wol wel jonge
zuuvre dingen zeggen
mar wij waren al te wied*

EROTIEK. De beoogde verzoening, *herstel van old verbaand*, komt niet makkelijk tot stand, ook niet wanneer - net als ooit bij de middeleeuwse dichteres Hadewijch - mystiek en erotiek elkaars bondgenoot worden, zoals in *Net as Thomas* (*Achter oen ogen*, 51):

*waren ie mar
vleis en bloed
tastbaar bewies
van liefde-leven*

*zonder slag of stoot
zöl ik mij aovergeven*

KIND. *Was het maar ..., dan zou ik wel*, maar de mens is tegen zichzelf verdeeld, zoals Kool in *Schizofreen (Achter oen ogen, 59)* zegt: *Ik bin mij-zölf/een vrömde vrouw*. De oorzaak van die innerlijke tegenstrijdigheid is moeilijk te achterhalen. In de taal van de droom wordt haar uit het onderbewuste een enkele maal haar diepste zelf geopenbaard, het kind in haar (*Achter oen ogen, 67*):

*Van tied töt tied
komp deur de deure
van mien droom
een klein kiend
mien slaop
binnen esleupen
(...)
bij 't wakker worden
is t'r bloed*

Is 'bloed' hier bewijs van schuld (vermoorde onschuld?), teken van verzoening (offer), verwijzing naar de maandstonde (*Van tied tot tied*), of dat alles tezamen? Hoe dan ook, het lijkt of Kool wil zeggen dat je de verzoening niet kunt afdwingen. Toch eindigt Kools eerste bundel positief. *Achter de roeten/van mien geheugen* ziet een kind twee naakte mensen spelen, *zoas de wiend speult/mit het grös*. Er was nog geen schuld, geen breuk tussen geest en natuur. Een paradijselijke toestand die alleen door de ogen van het schuldeloze kind gezien, begrepen en benoemd kan worden:

*(...). het kiend
schref een name
in de wasem
en veg hum uut*

Een echo van Nijhoffs *Het kind en ik: En telkens als ik even/knikte dat ik het wist / liet hij het water beven /en het werd uitgewist*.

Nog positiever, nog levenskrachtiger eindigt *Hoogspanning* met *Nao de winter*, het slotgedicht van de bundel (52):

*en winter kwaamp
geut mij in glas
zo kold en onbeweeglijk
of het doodgaon was*

*kiek nou liefste mien zun
 ik grui open
 dit veurjaor nog zo onbeschreven
 en ik blui al, ik blui bij het leven*

MYSTIEK. Dertien jaar na *Hoogspanning* is in de bundel *Kleine kathedraal* de dood nadrukkelijk aanwezig. Kools poëzie lijkt te verstillen. Verinnerlijking en vergeestelijking voeren de boventoon, ook in de liefde. De hormonale hoogspanning van weleer is getransformeerd tot een mystiek krachtenveld. In enkele op bijbelverhalen geïnspireerde gedichten valt de ‘ik’ samen met Maria Magdalena en verwijst de anonieme ‘jij’, de geliefde, naar Jezus. In dat licht krijgen ook de meer profane liefdesgedichten een religieus-mystieke lading. Niet voor niets is de hele bundel genoemd naar het openingsgedicht (5), waarmee ook de Nederlandstalige afdeling opent (19). Ik citeer ze naast elkaar: Wie is die *oe/jou*? De kleine kathedraal zelf? De ruimte daarbinnen? Of ook het offer dat daar wordt gebracht en de offerplek, het altaar? Ik kan ook aan de andere kant beginnen: waar staat die kathedraal voor? Voor de poëzie? En moet ik dit gedicht ook lezen als een poëtisch program?

Kleine kathedraal

*Ik wacht op oe: mien stil vertrek
 mien offer en mien offerplek
 dwars deur mien kleine kathedraal
 speult wiend op golfslag een koraal*

*Ik wacht op storm en boezigheid
 een schuulstee veur oen ienzaomheid
 een tempelhuus an harfstig water
 mien altaar veur oen liefde, later*

Kleine kathedraal

*Ik wacht op jou: mijn stil vertrek
 mijn offer en mijn offerplek
 dwars door mijn kleine kathedraal
 speelt wind op golfslag een koraal*

*Ik wacht op storm en regentijd
 een schuilkerk voor jouw eenzaamheid
 een tempelhuus aan herfstig water
 mijn altaar voor jouw liefde, later*

Erkenning

Kools poëzie is zowel raadselachtig als toegankelijk voor een groot publiek. Haar onderwerpen spreken aan. Bovendien heeft Marga Kool een goed gevoel voor de presentatie en promotie van haar poëzie. En als ze op voordrachtsavonden daarnaast ook andere teksten laat horen zoals cabaret, humor, schetsjes met een rake typering van sociale problemen, brengt ze haar gedichten dicht bij haar toehoorders.

De invloed van Kool op andere Drentse schrijvers, vooral jongeren, is groot. Het hoge niveau van haar werk overtuigt hen ervan dat het de moeite waard is in de streektaal te schrijven. In het werk van bijvoorbeeld Rieks Siebering kun je in de vormgeving aanwijzingen vinden voor de invloed van Kool.

Haar poëzie vond binnen en buiten de provinciegrenzen erkenning: in 1981 kreeg ze de Johanna van Buurenprijs voor haar literaire prestaties in de Nedersaksische literatuur. In 1985 kreeg ze de Zilveren Anjer en in 1990 de Culturele Prijs van Drenthe. In 1990 werd Kool als eerste streektaalschrijver uitgenodigd voor een optreden op Poetry International. Verder heeft ze haar belangrijke plaats in de Drentse cultuur in het algemeen en de Drentse letteren in het bijzonder ook te danken aan haar vele en veelzijdige stimuleringsactiviteiten voor de Drentse taal en literatuur.

Boekpublicaties

Achter oen ogen (Drentse poëzie, 1980). *Op-eschoond* (1983) is een bundeling van *Drèentse veurdrachten, verhaolen en teksten*. Een paar gedichten daaruit (*Dodenbreestraat*, *Twaalf jaor*, *Politica*) zijn ook opgenomen in *Hoogspanning* (poëzie, 1987), een tweetalige bundel.

In 2000 verscheen *Kleine kathedraal* met dertien Drentse en 21 Nederlandse gedichten, drie jaar later gevolgd door *De mooiste kus* (een Drentse novelle, het boekenweekkado van 2003) en weer drie jaar later door *Een kleine wereld* (Nederlandse roman, 2006).

Voor *Scheupers* koos ik:

- Uit *Achter oen ogen* de gedichten *Achter oen ogen*, *Vannacht*, *Havezathe*, *Achter de roeten*, *Een lied* (p. 181), *Dreints hooglied*, *Schrieven mij* (p. 182).
- Uit *Op-eschoond* het gedicht *Dit poppie* (p. 183) en het verhaal *Zaoterdagaovend* (183/184).
- Uit *Hoogspanning* de gedichten: *Wie*, *Vrömde*, *Achterlaand*, *Drenthe*, *Twaalf jaor*, *Dodenbreestraat*, *Politica*, *Drenthe 1984*, *Nao de winter* (p. 185-187).
- Uit *Kleine kathedraal* de gedichten: *Kleine kathedraal*, *Dizze man van mij*, *Wit*, *De mooiste varzen* (p. 187/188).
- En uit de novelle *De mooiste kus* de *Proloog* (p. 189).

7.2 Gerard Stout [1950]

Levensloop

Gerard Stout is geboren in Erica, gelegen in het zuiden van de gemeente Emmen. Na de middelbare school studeerde hij scheikunde in Groningen (1968-75). Van 1975-1977 was hij leraar in Zambia, daarna twee jaar aan de analistenschool in Emmen. En van 1980 tot zijn pensionering in 2012 docent aan de lerarenopleiding van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Daarnaast werkte hij als wetenschapsjournalist voor regionale en landelijke dagbladen, onderwijsbladen en vaktijdschriften als *Natuur & Techniek*.

Hij trouwde in 1980, woonde enige jaren in Ten Boer, scheidde in 1993 en vertrok naar Leeuwarden. Daar wist hij zich schrijvend en schilderend uit een maanden durende, diepe mentale crisis te bevrijden, resulterend in twee therapeutische romans *Matglazen dreum* en *Wanda*, waarvan hij de publicatie later betreurde; en een reeks grotendeels

vernietigde schilderijen, waarvan hij de afbeeldingen bundelde in *Het bont palet, schilderwerk van de schrijver*.

Anno 2016 woont en werkt schrijver-uitgever Gerard Stout in Peize

Erkenning

In 2010 werd Gerard Stout voorzitter van de jury die jaarlijks de Dagblad van het Noorden Streektaalsprijs toekent, nadat hij het jaar daarvoor die prijs zelf in ontvangst had mogen nemen. In 1999 was hij al geëerd met de SNS-cultuursprijs van Drenthe voor literatuur en in 2014 ontving hij de Grote Culturele Prijs van Drenthe.

Streektaalactiviteiten

Stout was van 1986 tot 1996 redacteur van *Roet*. Voor het *Nieuwsblad van het Noorden* recenseerde hij vanaf 1987 streektaalliteratuur, voornamelijk Groningse en Drentse uitgaven. Hij werkte mee aan literaire cursussen voor Radio Noord en aan schrijfcursussen voor het Huus van de Taol.

Nadat hem de de Grote Culturele Prijs van Drenthe was toegekend, deelde Stout mee niet langer in het Drents te willen schrijven. Zijn uitspraken over het Drents, over de toekomst van de Drentse literatuur, over tweetalig opgroeien, over het functioneren van het Huus van de Taol en het uitgavebeleid van Het Drentse Boek riepen heftige tegenreacties op. Daarbij werd wel eens vergeten dat Stout al in 1997 een essay had gepubliceerd onder de veelzeggende titel *Zet het Drèents in het museum*¹.

Werk

In II.7.2 schets ik in drie fasen de modernisering en individualisering van het Drentse verhalende proza, een ontwikkeling van traditionele dorpsvertelling naar moderne roman. Daarbij behandel ik in II.7.5 Stouts *Ningtien* als voorbeeld voor de derde fase.

Nederlandstalige boekpublicaties

Enkele van zijn Nederlandstalige boekpublicaties: *Moeder Aarde* (novelle 1997); *Kan niet ligt op het kerkhof* (essay over goed leraarschap, 2005); *Bon dia dushi* (surrealistische roman, 2006); *Visrokerij, filosofie bij gerookte vis* (hilarische vertellingen, 2010); *Plek van bestemming, van Rome naor Huus/van Rome naar Huis* (novelle in twee talen, 2010).

Na zijn in 2014 afgekondigde afscheid van het Drents gaf hij in zes kloeke delen zijn verzameld werk uit, waaronder *De grote verzoening* (een omvangrijke autobiografie), *Anno Ludwig* (de Nederlandse bewerking van het Drentse boek *Ningtien*) en *Otingerzand, kroniek van een Drents dorp en de wereld*.

¹ Opgenomen in *Scheupers van de Taol*, p.193.

Drentse boekpublicaties

Zwak ies (novelle, 1992); *Eroetiek* (een pornografisch kettingverhaal, het winternummer van *Roet* 1992/93); daarna twee psychologische romans: *Matglaozen dreum* (1994) en *Wanda* (1995); *Liek in 't veen* (detectiveverhaal in het winterboek van *Roet*, 1996). Acht jaar later: *An de reize* (verhalen, 2004), *Wisseling van de wacht* (streekroman, 2005); *Oranjekanaal* (kort verhaal, 2005); *Gehaktdag* (streekverhalen, onder het pseudoniem Jans Pol, samen met Martin Koster 2005); *Mien verzuuk* (essays, 2005); *Heavy metal* (verhalen, 2006); *De leesclub* (een raamvertelling 2008); *In paradisum, Drèents leven op eerde* (novelle, 2009) en in 2011 zijn meesterwerk: *Ningtien, roman over de ieuwige jeugd van Johannes de Mens*.

In *Scheupers* staan: *Gé* (p. 191/192, fragment uit *Eroetiek*), *Van het concert* (p.192/193, verhaal uit *An de Reize*), *Zet het Drèents in het museum* (p. 193-196 *Roet*-essay), *Vrije veld* (196/197, fragment uit *Oranjekanaal*), *De eerste dag* (p.197/198, fragment uit *In paradisum*).

7.3 Martin Koster [1950]

Levensloop

Martin Gert Koster werd geboren te Avereest (dat is: Over de Riest, de levens-, grens- en doodsrivier die door zijn verhalen en gedichten stroomt) in een kruideniersgezin dat hij vereeuwigde (dit woord zou hij zelf niet gauw gebruiken) in *Zölfportret mit sparzegelties*. In 1968 verhuisde het gezin naar Hoogeveen. Na de middelbare school aldaar studeerde hij vanaf 1970 Nederlands aan de RUG in Groningen.

Daar belandt hij als enige Drent in een groep Nedersaksers. Hij volgt de colleges van Hendrik Entjes, Geert Kocks en Fokko Veldman. Onder leiding van laatstgenoemde werkt men in het Nedersaksisch Instituut (I.3.5) aan een bloemlezing uit de Groningse en Drentse literatuur. Koster ontdekt dat de Groningse literatuur uit de tijd van *'t Swieniegeltje* (II.5.2) nationale allure had en dat er ook in Drenthe heel wat veelbelovend talent school, dat echter zonder een goed literair tijdschrift veelbelovend zou blijven.

Tussen 1976 en 1981 was hij achtereenvolgens leraar in Assen, Deventer, Stadskanaal. Vanaf 1987 huisman, freelancer en inmiddels tijdschriftredacteur. In 2000 legde hij het redacteurschap van *Roet* neer en werd hij weer leraar Nederlands, nu in Leek, tot zijn pensionering in 2013. Hij woont allang niet meer bij de Riest, maar in Lieveren, vlak bij het Lieverensediep dat, net als hijzelf, met zoveel andere pseudoniemen door het leven gaat:

Panta rhei II

*Wij, grote oostervoortsche en de slokkert
gliedt traog vertrap in 't lieverse
gladde aolen, modderzeelten, stielbaors
blauwe reiger, dito dolk (wild op 't vissenvolk)*

*oh, mensinge, oh hazematen, oh bruggien
oh zwarte dichtersweg, oh dikke veurjaorsboom
nog even en 't is met oens daon*

*heur en huver, de leste trap is dommies daor
en dan gaow, oh herinkmèensen
rechtuut, rektan langs loop en paaizermoo
hen 't godvergeten geile grun'ger laand
en dan verlös bij zoltkamp
eindelijk oes de zee.*

*Wij wilt der seins niet an,
mar in 't grote levend
is veur oens gien stee.*

(Hotel an 't spoor, Beilen 2010)

Streektaalactiviteiten

Naast zijn redacteurschap van *Roet* (II.5.3), dat onder zijn leiding in 1995 de SNS-cultuurprijs van Drenthe voor literatuur verwierf, redigeerde hij voor Drentse Taol de cursusboeken Noordenvelds en Middendrents en met Marga Kool en Grietje IJken was hij samensteller en presentator van radiocursussen Drentse taal en literatuur. Hij fungeerde als corrector en eindredacteur bij tal van Drentse publicaties, was een korte en turbulente periode bestuurslid van de Drentse Schrieverskring en van 2005-2010 medepresentator van Taal an Taofel in Norg.

Werk

In het hoofdstuk over *Roet* ga ik nader in op inhoud en betekenis van Koster's werk (II.5.3)

Boekpublicaties

In 1995 verscheen *Zölfportret mit sparzegelties* (ego-document). In 1998 publiceerde Koster *Het hondeparadies* (Drentse vertaling van een Suske en Wiske-album) en *Tegen de stroom in. Het kunstenaarschap van Rudi Seidel* (Nederlandstalige monografie, 1998). *Ave Reest*, een bloemlezing uit twintig jaar *Roet*-bijdragen van Koster verscheen in 2000.

Strèupers van de taol (2004) is een bloemlezing uit 25 jaar *Roet. Gehaktdag* (Drentse streekverhalen, 2005) schreef hij samen met Gerard Stout onder het pseudoniem Jans Pol. Drentse Vasalis-vertalingen bundelde Koster in *Is 't vandage of gister* (2009).

In 2010 verscheen *Hotel an 't spoor* (Drentse poëzie). In 2016 verschenen *Volk, ik moet je wat bekennen* (Nederlandstalige columns) en *Oostwaartsch*, een Drents-Nederlands reisverhaal.

In *Scheupers* zijn van hem opgenomen

- Uit: *Zölfportret mit sparzegelties* de hoofdstukjes: *Huus, Roet, Kreng* (p. 200/201).
- Uit: *Hotel an 't spoor* de gedichten: *Veenleven, Zaandleven, Requiem veur een hunebed, Erica waar bistoe bleven, Panta Rhei, Klaas, Hotel an 't spoor en de Eybers-vertaling 't Pad* (p. 202/203).
- En uit *Ave Reest* de column Apart (201/202) en het verhaal *De aandere wereld* (p.204/205).

7.4 Ton Kolkman [1950]

Levensloop

Anton Brendius Reginald Kolkman werd geboren in Holten en groeide op in Holten, Olst, Groningen en Enschede. Na het gymnasium-A studeerde hij Nederlands tot en met kandidaats, waarna hij Nederlands m.o.-A behaalde.

Kolkman was o.a. leraar in Enschede en Zwolle, bureauredacteur bij de Universiteit Twente en corrector bij een reclamebureau in Enschede. Vanaf 1994 was hij leraar Nederlands aan het vmbo in Eibergen. Sinds 2009 is Kolkman werkzaam bij het Assink Lyceum in Haaksbergen.

Streektaalactiviteiten:

Ton Kolkman was mede-oprichter van het interregionale tijdschrift *De Pennevogel* (1974) en van de Twentse *streektaalvereniging Kreenk vuur de Twentse Sproak* (1975). In de eerste helft van de jaren tachtig zat hij in de redactie van *De Moespot*, tijdschrift voor Salland, Twente en Achterhoek.

In 1979 richtte hij met Martin Koster het tijdschrift *Roet* op, waarvan hij tot 1985 redacteur was.

Werk

In *Roet* publiceerde hij als Greet de Jong Drentstalige poëzie en, onder verschillende andere pseudoniemen, parodieën en satirische teksten. Recensies van streektaalliteratuur schreef hij voor de *Drentse Courant* en begin jaren negentig voor het maandblad *Drenthe*. Drentstalig werk van hem is te vinden in bloemlezingen als *Mandielig* (1983) en *Old zeer* (1984).

Boekpublicatie

Breuken (poëzie, *Roet-riege* 1, 1980).

Daaruit heb ik drie titelloze gedichten in *Scheupers* opgenomen (p. 206): *alle kleuren van de zomer*, *verdrinken kan niet meer* en *'t regent*.

7.5 Jan Veenstra [1951]

Levensloop

Jan Veenstra is geboren en opgegroeid in Noordscheschut. Hij sloot een turbulente schoolloopbaan in diverse vormen van voortgezet onderwijs af met een mts-bouwkunde-diploma. Hij speelde trompet in het plaatselijk muziekkorps en basgitaar in kortlevende rock 'n rollbandjes.

Na diverse baantjes van uiteenlopende aard was Veenstra vanaf 1978 groepsleider in de Mesdagkliniek te Groningen, een periode die hij later beschreef in zijn roman *Hereweg* (2012). Veenstra studeerde intussen aan de Sociale Academie. Hij trouwde, scheidde en vond (1992) in Marga Kool zijn levensgezellin.

Veenstra werd in 1982 voorlichter bij de gemeente Groningen en vervolgens bij een grote energieleverancier.

In 1997 ontving hij de SNS-literatuurprijs. Vanaf 2007 is Jan Veenstra full time schrijver en organisator van culturele evenementen.

Streektaalactiviteiten

Veenstra zette zich op veelzijdige wijze in voor de streektaalliteratuur. Hij schreef:

- voor Radio Noord.
- het draaiboek voor de film *Tweitalig*;
- columns voor regionale kranten en radio Drenthe;
- diverse toneelstukken voor o.a. Het Drentse Wagenspel en Vrouwentoneel Erica;
- liedteksten voor zangers als Egbert Meyers en het Duo Karst.

Verder:

- had hij met Dick Blancke, Marga Kool en Albert Haar enige tijd het avondvullend satirisch theaterprogramma de Hunebed-Turbo-Show;
- was hij mede-initiator van de Taaltheaternachten in Emmen;
- mede-organisator van bijeenkomsten van Nedersaksische auteurs aan weerszijden van de Nederlands-Duitse grens, hetgeen leidde tot oprichting van *Diesel*, de Platduutse tegenhanger van het Drentse *Roet* en het Groningse *Krödde*;
- organiseerde hij in 2007 samen met Ton Peters 'De Zeuvendaagse', een literaire wandeltocht door Drenthe met 15 schrijvers;

- brengt hij met Marga Kool en musicus Geert Jan Braber een programma met verhalen, gedichten en liedjes.

Werk

Zoals de meeste Drentse schrijvers van zijn generatie debuteerde Jan Veenstra in *Oeze Volk*, maar Koster wist hem in 1982 voor *Roet* te winnen, van welk blad hij van 1984 tot 1998 redactielid was.

COLUMNS. Bekendheid verwierf Veenstra als columnist, eerst in de DGP-bladen, later in het *Nieuwsblad v/h Noorden*, en als schrijver van verhalen. Zijn columns behoren tot de scherpste die in Drenthe werden geschreven. In zijn eigen Neodrents, vol nieuwvormingen en opzettelijke hollandismen, haakte Veenstra in op de actualiteit, hekelde hij de heersende cultuuropvattingen over het Drents-eigene, stak hij de draak met welzijnsdenken en socio-praat, relativeerde hij het grote wereldgebeuren door het te verplaatsen naar de kleine schaal van Drenthe.

Een paar regelmatig terugkerende excentrieke figuren zorgden voor verhaalelementen in Veenstra's columns en omgekeerd bevatten zijn verhalen vrijwel steeds een columnachtige humor: een barok mengsel van Nederlandse turbotaal en Drents understatement, van plechtstatigheid en platvloersheid, van spreektaal en ingewikkelde zinsbouw.

VERHALEN. Understatement, en de cynische beeldspraak van Amerikaanse hard boiled speurdersverhalen zijn karakteristieke stijlfiguren in Veenstra's verhalen, die hard en rauw kunnen zijn. Vooral zijn vroegste verhalen vragen om een Deelderachtig voorleestempo. Nergens anders in de Drentse literatuur klopte het ritme van roerige jaren zestig en zeventig zo heftig.

Vaak spelen de verhalen in een heel of half-artistiek stadsmilieu. De mannelijke hoofdpersonen zijn mislukte, of nog veelbelovende dichters of kunstenaars die hun jacht op roem en vrouwen duur bekopen. De ik-figuur is vaak niet meer dan een handlanger die deelt in de buit en de bewonderde (of gevreesde) hoofdpersoon op afstand navolgt. Hij is waarnemer, hij overleeft, omdat hij beter weet: je krijgt niks cadeau, liefde is oorlog, zonder list en bedrog sta je machteloos tegenover de rest. Hij heeft weliswaar de kleur van zijn omgeving aangenomen, maar tussen de naïeve en stadse idealisten, blijft hij de slimme plattelandster, die letterlijk en figuurlijk pendelt tussen Stad en Drenthe:

- Ik bin hielemaol niet de zölfbewuste, onafhaankelijke, sterke persoanlijkheid waar alleman mij veur verslit.
- Ik bin enkel een minne schroeterd, een oplichter, een ras-Drent van het beroerdste soort.

(Drèentse AA, *Roet* 1989)

Achter Veenstra's cynisme zit een kwetsbare tederheid die in zijn latere verhalen aan het licht komt. Met behoud van de karakteristieke Veenstra-stijl, wordt de toon milder, de verhaaltrant verradert meer bezinning, de compositie meer overleg. Tegelijk treedt een rolverschuiving op: de ik-figuur wordt meer en meer het handelend personage en gelijktijdig treden de vrouwen uit de coulissen en eisen een hoofdrol op.

NOVELLE EN ROMAN. Deze ontwikkeling mondt uit in *Zangeres van zulver* (1989) de eerste literaire novelle in het Drents (over de ontwikkeling van literair proza, zie II.7.4) Veenstra bundelde zijn verhalen in 1998, publiceerde in 2004 een geestige thriller en schreef daarna nog twee Nederlandstalige romans en weer Drentse verhalen in het boekenweekkedit van 2010 *Dörpsstraot oes dörp*. Maar zijn interessantste bijdrage aan de Drentse literatuur blijft voor mij voorlopig *Zangeres van zulver*.

Zangeres van zulver

Door *Zangeres van zulver* lopen verschillende verhaallijnen:

1. Het conflict tussen kunstenaar Van Leer en gemeentebestuurder Kosse over bouwvoorschriften.
2. Van Leers vriendschap met Sake: een mislukte student, ober in de stationsrestaurant, en als vrije stadse idealist Kosse's tegenpool.
3. Van Leers herinneringen waardoor we een beeld krijgen van zijn ontwikkeling tot wie en wat hij nu is.
4. Van Leers worsteling met zijn artistieke impasse en de totstandkoming van Maria's portret.
5. De liefde tussen Van Leer en Maria.

Vorm en inhoud

Hoe komen de verschillende verhaallijnen bij elkaar? Op p. 76 laat Veenstra Van Leer zeggen:

As schilder vuult ik mij veural verteller van een verhaal.

Ik vertel de warkelijkheid van het verhaal um het verhaal van de warkelijkheid te overleven.

Blijkbaar vertelt Van Leers schilderij een verhaal, zo goed als Veenstra's verhaal zich laat duiden als een schilderij, met een lijst (kader), noodzakelijk licht (inspiratie), materiaal (taal) en techniek (stijl), onderwerp (thematiek).

De twee eerste verhaallijnen vormen de lijst van het schilderij, het kader waar het verhaal in past. Afkomstig van het platteland, maar als kunstenaar gevormd door het vrije stadsleven, woont de hoofdpersoon in een dorp dat zich op smakeloze wijze aanpast aan de nieuwe tijd:

Nargens is een oorspronkelijk idee zichtbaar. (. .) Het is allemaal konfektie (. . .) En het voldöt an alle veurschriften van bouwambtenaar Kosse. (5)

Geen omgeving die een kunstschilder tot grootse creaties inspireert, waarbij komt dat zijn atelier niet deugt: te weinig licht. Voor de nodige aanpassingen gebruikt hij de raamkozijnen van de pastorie die net gesloopt is:

Tientallen jaoren had het locht deur die ramen niet aans as deur dogma's beheerste doodsangst beschenen. Hoe zal het dan nou iniens vrijuut de verbeelding in het zunnegie zetten? Het bint jao ok domeneersramen. Reformatorische ramen. Het glas van bieldenstormers. Achter dit glas zul ik nog gien ikoon muchen schildern. (8)

In de derde verhaallijn zitten alle elementen die de persoonlijkheid van de schilder/schriever vormen: zijn verleden, zijn karakter, zijn gevoelsleven, materiaal uit het onderbewuste, waar iedere kunstenaar uit put. In flash-backs leren we zijn tante Floor kennen die hem, tegen de opvattingen van zijn vrome ouders in, stimuleerde zijn eigen weg te gaan, kunstenaar te worden, vrij en onafhankelijk te denken. Er zijn terugblikken naar zijn schooltijd en de militaire dienst, toen hij zich te weer moest stellen tegen de willekeur van het gezag en de naamloze macht van de massa. En mooie herinneringen aan Ankie die hem inwijdde in de seks, maar ook de bittere nasmaak van zijn falen in latere verhoudingen.

De vierde en vijfde verhaallijn vallen samen. Ze zijn op te vatten als thema en onderwerp van boek én schilderij. Midden in Van Leers emotionele en artistieke impasse, die veel weg heeft van een *writers's block*, treedt Maria Oldenburger zijn atelier en zijn leven binnen. Ze wil dat Van Leer, die al jaren non-figuratief werkt, haar portret schildert. Hij stribbelt tegen maar Maria is mooi en hij alleen, hij kan het geld goed gebruiken, het geeft hem in elk geval weer wat uitstel van expositie en misschien help het hem over het dooie punt heen. Daar ziet het eerst niet naar uit, maar geleidelijk raakt Van Leer meer betrokken bij zijn onderwerp:

Iniens realiseer ik mij dat ik mit ingeholden aosem de kleine bewegings van heur gezicht volg. Ik zie het verschoeven van de schaduw die het daglocht neerlegt. Het dome-neers-locht op heur gezicht. Prima locht. (30)

En als hij verneemt dat ze vroeger zangeres is geweest, geeft dat vleugels aan zijn verbeelding:

Die grote ogen tot spleten van kokend zulver. Een zaal die dondert van genot. Aan de raand van het podium stao ik in de ban van heur gulzigheid. Zangeres van zulver. (32)

Het concept is geboren:

Ik weet wat ik maken wil en meer en meer krijg het vorm. (. . .) Ik schilder heur zoas ze mij al een dag of wat in de kop egrift zit. Zangeres van zulver. (43)

Met deze duiding - Zangeres van Zulver - lijkt de schilder/verteller te willen zeggen dat Maria van een hogere orde is. Ze zegt over zichzelf:

En verplichtings? Ach die koom ik allennig nao as ze de muite weerd bint. (42)

Dat klinkt heel wat overtuigender dan Van Leers machteloze woede over Kosse's regelneverij. Maria lijkt niets te raken. Ze is ongrijpbaar voor Van Leers analyse:

Wat wus ik van heur, buten dat wat ik zag, buten alles wat ik miende te zien? Ze wol een portret van heurzölf en ze leek op heur gemak in mien atelier. Wieder was alles mysterie. Zangeres van zulver, een schilderij. (54)

Zo is zij al schilderij voordat Van Leer haar geschilderd heeft. Ze wijdt hem opnieuw tot de liefde en is de vernieuwende kracht van zijn kunstenaarschap, wat in dit verhaal hetzelfde is. Ze is niet alleen onderwerp, ze is ook de Muze van zijn kunst.

Zangeres van zulver is een ontwikkelingsroman in kort bestek, een liefdesgeschiedenis, een essay-in-verhaalvorm over inspiratie, een breed uitgewerkte metafoor over het schrijven van een boek. Een baanbrekend werk dat de weg vrij maakte voor de eerste novellen en de latere romans van Kleine en Stout (zie II.7.4).

Boekpublicaties

Zangeres van zulver (novelle, 1989); *Die nacht een feest en andere verhalen* (1998); *Tammo Tiesing en het liek op zolder* (misdaadroman, 2004); *Kerels van het Hoge Veen* (met Gerard van de Weerd, 2006); *De zomer van '59* (Nederlandstalige roman, 2007), *Zeuvendaagse* (met Ton Peters, 2008); *Dörpsstraat, oes dörp* (boekenweekkado, samen met Ton Peters, 2010); *Here weg* (Nederlandse roman, 2012); *De secondant* (Nederlandse novelle, 2016).

In *Scheupers* staan twee verhalen uit *Die nacht een feest en andere verhalen*: *Verdaasdonk* (p. 207-211) en *Probleemgeval* (p. 212-214), voorts *De moordenaar en de moord* (p. 214, een hoofdstuk uit *Tammo Tiesing en het liek op zolder*) en tenslotte *Uut het zadel* (p.215, een kort verhaal uit *Dörpsstraat, oes dörp*).

7.6 Dick Blancke [1952]

Levensloop

Dirk Blancke is geboren en getogen te Schoonebeek. Na de de middelbare school volgde hij twee mbo-opleidingen: voor vormgeving in Utrecht en voor sociaal-cultureel werk in Hengelo. Daarna werkte hij als jeugdwerker in Schoonebeek en Borger, als groepsleider in Emmen (Boddaertcentrum) en parttime als pr-medewerker van het cultureel centrum.

Voor Radio Noord verzorgde hij Drentse bijdragen en had hij daarna een eigen meertalig kinderprogramma. Vanaf 1989 was hij redacteur/verslaggever cultuur bij Radio Drenthe. In 2001 verhuisde hij met zijn vriend naar Arles sur Tech in Frankrijk.

Streektaalactiviteiten

Blancke schreef diverse succesvolle wagenspelen en stukken voor Vrouwentoneel Erica en werkte mee aan de Hunebed-Turbo-Show, een satirische theaterproductie (zie ook bij Kool en Veenstra). Hij was korte tijd redacteur van *Roet* en secretaris van de Drentse Schrieverskring. In de jaren negentig schreef Blancke Drentstalige columns voor het *Nieuwsblad v/h/Noorden* en het maandblad *Drenthe*. De laatste jaren bericht hij over zijn leven in Frankrijk in *De Taolkraant* en *Maandewark/Oeze Volk*.

Werk

Als dichter begon hij met maatschappijkritische liedteksten (o.a. tegen de dumping van atoomafval in Drentse bodem) voor rock-theaterband *Turf Jenever en Achterdocht*. In een *Roet*-nummer over het thema liefde publiceerde hij onder pseudoniem homo-erotische poëzie. Later was hij de eerste Drentse dichter die openlijk de homoseksuele liefde bezong. Daarmee opende hij de weg voor oudere schrijvers als Reijntjes en Nijenhuis.

Werk van hem werd opgenomen in enkele bloemlezingen, teksten voor kinderen in het *Drèents kinderboek* (1984). Voor 't *Dréents Kienderboek* schreef hij een verhaal over een jochie dat geen vader heeft en hoe hij dat ervaart. Het is voor het eerst dat er zo'n kinderverhaal in 't Drents gepubliceerd werd. Daarom werd met verwachting uitgekeken naar zijn eerste eigen kinderboek.

Blancke's kinderboeken worden besproken in II.8.2.3.

Boekpublicaties

Samen kuj een hieleboel (kinderboek, 1986); samen met de tekenares Trudy Kramer *Kobus Knien op pad met Ad de Kat* (prentenboek, 2000), waarvan ook een Groningse editie verscheen; *Tattoo op mien scholderblad* (lied- en verhalenalbum met cd, 2001); samen met tekenaar Ben Huisjes het stripboek *Ellert & Brammert, twee Drentse donderstienen* (2004).

In *Scheupers* staat van Blancke de gedichtencyclus *Waor vind ik hier mien woord* (p. 217) en *Het hokkie*, een fragment uit zijn kinderboek *Samen kuj een hieleboel* (p. 218).

7.7 Lukas Koops [1952]

Levensloop

Lukas Koops is geboren, getogen en woonachtig in Grolloo. Na de middelbare school studeerde hij Nederlands en Frans aan de lerarenopleiding in Leeuwarden. Daarna was hij tot 1995 leraar Nederlands in Emmen. Daarnaast was hij van 1982 tot 1987 gemeenteraadslid van Rolde en van 1987 tot 1995 lid van de Provinciale Staten voor GroenLinks.

In 1995 verliet hij onderwijs en politiek om programmamaker te worden bij RTV Drenthe. Tegenwoordig is Koops daar hoofd gevarieerde programma's en presenteerde hij onder meer het cultuuragenda-programma Podium. Verder is Koops redacteur van *Noorderbreedte* (tijdschrift voor Noord-Nederland) en heeft hij een eigen tekst- en communicatiebureau.

Streektaalactiviteiten

Lukas Koops was begin jaren negentig voorzitter van de Drentse Schrieverskring. Sinds eind jaren negentig is hij bestuurslid van Drentse Taol en vanaf 2008 van het Huus van de Taol. Met Jan Harbers en Ton Peters vormt Lukas Koops sinds 2007 de redactie van *Roet*.

Werk

Vanaf begin jaren tachtig publiceerde Lukas Koops poëzie en verhalen in *Roet* en poëzie in *Oeze Volk* en vanaf 1989 schreef hij columns van maatschappij- en cultuurkritische strekking voor Radio Drenthe, in diverse regionale kranten en het maandblad Drenthe.

Werk van hem is te vinden in bloemlezingen als *Maandewark, Drèentse verhaolen en gedichten* (1994) en *Van de Riest tot an de Punt* (2000).

Nederlandstalige boekpublicaties

Koops publiceerde onder meer *Ingehaald door het verleden* (het levensverhaal van een NSB-dochter, 2008); *Altijd in de buurt* (Zestig jaar regionale omroep in Drenthe, 2006); *Bestemming Drenthe* (Levensverhalen van immigranten, 2007); *Drenthe verdeeld* (gemeentelijke herindeling, 2009); *Relus ter Beek: een handelsreiziger in de politiek, 1944-2008* (een biografisch portret, 2015).

Drentse boekpublicaties

Koops eerste Drents boekpublicatie was *Dood spoor* (poëzie, 1993). Daarna volgden *Scholders ophaolen* (columns, 2001) en de sterk autobiografische sleutelroman *Schoeltied* (sleutelroman, 2003). In 2011 schreef Koops het boekenweekkado: *Kamer 27* (verhalen, 2011).

Uit *Dood spoor* koos ik voor *Scheupers* de gedichten *Onvoldoende*, *Gids*, *Bij elk wakker worden*, *Zunder woorden*, *Dreum*, *Te laot* (p. 219/220) en uit *Scholders ophaolen* de column *Cultuurbarbaren* (p. 221).

Lukas Koops werkt aan een biografie van Gerard Nijenhuis.

7.8 Ton Peters [1952]

Levensloop

Cornelius Antonius Peters is geboren en getogen in Dieren (Gelderland). Hij doorliep de kweekschool die destijds aanstaande schoolmeesters een brede algemene ontwikkeling bood en de besten onder hen prikkelde tot voortgezette studie. Zo ook Peters: eenmaal schoolmeester, studeerde hij Nederlands, wiskunde en geschiedenis.

Na enkele jaren onderwijzerschap in Gorinchem en Assen, was hij een tijdlang leraar Nederlands en wiskunde in Assen. Vanaf 2002 doceerde hij wiskunde en geschiedenis in Beilen en van 2011 tot zijn pensionering in 2014 Nederlands en geschiedenis in Gieten. Alles op fietsafstand van het oer-Drentse Elp, waar hij vanaf 1983 woonde en dat hij in 2015 inruilde voor het Westerkwartierse Zevenhuizen. In hetzelfde jaar werd zoon Kasper Peters stadsdichter van Groningen.

Zo luidt Peters' eigen kijk op zijn levensloop, althans toen hij dit schreef:

Levensloop

*Hij was niet veelbelovend in 't begin,
mijn levensloop.*

*Dus volgde ik met stille tegenzin
mijn levensloop,
totdat het beste medicijn
tegen het ooit geboren zijn
uit steeds meer volle glazen in
mijn leven sloop.*

*Zodat ik nu met liters wijn
mijn leven sloop.*

(*Vanwege het getal*, Peize 2013)

Streektaalactiviteiten

Vanaf 1989 tot 2016, met een onderbreking van zes jaar (tussen 1998 en 2004) is Ton Peters redacteur van *Roet* (zie II.5.4).

Hij werkt aan een Drentse vertaling van een keuze uit het werk van de Amerikaanse dichter Ton Kooser.

Werk

Vorm, inhoud en betekenis van Peters werk komen aan de orde in het hoofdstuk over *Roet* (II.5.4).

Boekpublicaties

Peters' eigen bundels zijn meestal bibliothele uitgaven. In 1992 publiceerde hij onder het pseudoniem Otto van Gelder *Ellert & Brammert* in de door drs. P. geïntroduceerde ollekebolleke-versvorm. Verder o.a. *Lessen in gespletenheid* (1995), *Paradijs van akten-tassen* (1996), *Repnik* (1997), *Delta voor Delta* (2005), *Linge II* (2005).

Uit deze bundels stelde Peters in 2013 een bloemlezing samen onder de titel *Vanwege het getal* (II.5.4).

In 2009 verscheen het boekenweekkedito *Dörpsstraot, oes Dörp*, met verhalen van Jan Veenstra en Drentse gedichten van Peters, eigen werk en Drentse vertalingen. In 2008 redigeerde hij met Jan Veenstra *Zeuvendaagse - Wandelen met schrijvers door Drenthe* (een reisverslag, gedichten en essays) en in 2012 met Rob Boudestein, Ben Hoogland en Gezienus Omvlee, *De dood en het peloton* (wielergedichten) en in 2014 met dezelfde *Drenthe is best mooi (op Google Maps)*: werk van bekende en wat minder bekende Drentse en niet-Drentse dichters. Onder zijn redactie verscheen in 2016, als eerbetoen aan Driek van Wissen, een estafetteroman in dichtvorm, getiteld *Degenhard, een ridderroman*.

Voor *Scheupers* heb ik de cyclus *Lof der traagheid* uit *Dörpsstraot oes dörp* gekozen (p. 222/223).

7.9 Suze Sanders [1953]

Levensloop

Suze werd als Albertien Hof te Goes geboren in een Drents gezin. Haar ouders spraken Drents met elkaar en met familie. Haar vader was afkomstig uit Westdorp en haar moeder uit Grolloo. Voor hen schreef Suze Sanders de cyclus *Van hoes (Veenbraand)*, p. 7-10) en schetste ze een liefdevol portret in *diachronie*:

*Ik zie mien beide olders staon
langzaam en licht veuroverbeugen
wuijt zij weerum wanneer ik zwèei*

*as een bewegend schilderij
dat stadig an stilleven wordt
wanneer heur blik veurgoed verstart*

*under vernis die dreug en hard
dit dierbaor bield bewaoren zal*

*het frame as raand um het gemis
en waar aans niks as leegte is.*

(*Veenbraand*, 40)

Suze Sanders groeide op in Rotterdam en Pijnacker. In de Rotterdamse periode (1955-1958) woonde het gezin in een flatwoning, twee verdiepingen lager dan een Noors gezin met een dochtertje dat Albertiens vriendinnetje werd: het begin van een levenslange vriendschap, ook met het Noors en Noorwegen, getuige haar werk. Bijvoorbeeld het gedicht *Rood* (in de bundel *Veenbraand*) geschreven voor de jonge slachtoffers van de moordpartij op het eilandje Utøya, 22 juli 2011:

*tot in uniform de duvel kwam
die het jonge socialistenrood
as een gouache over Utøya smeerde*

Na de hbs deed ze eerst een jaar pabo, daarna een opleiding tot directie-secretaresse. Ze werkte een jaar bij een scheepvaartmaatschappij in Rotterdam, en weer een jaar later bij een bedrijf in Oslo. Na terugkeer in Nederland ging ze in Groningen Noors studeren. Die studie voltooide ze in 1989.

Sanders trouwde in 1982 en kreeg twee kinderen, aan wie ze enkele gedichten opdroeg, waaronder het sonnet *dodenherdenking*:

veur annelien en reinier

*wij gungen langs de vriendelijke wegen
zo stil al op dit vrogge aovenduur
de trommelstokken roffelden secuur
het ritme dat de voeten deu bewegen*

*wied vot de pluim van een vergeten vuur
een vrouw stun stil op 't pad dat zij wol vegen
en boven rechtgeknippte boerenhegen
kleurde halfstok het rood-wit-blauw de muur*

*het stilst de jonge kerels die hier bleven
met um heur toe de prunussen in blui:
belofte van een nei begun, van grui
die heur dat uur ontnummen is*

*mien haand gledt naost mij naor het jonge leven
dan gruit in mij de angst, ontsteltenis*

(Een zeum van locht, 33)

Streektaalactiviteiten

Suze Sanders was enige tijd bestuurslid van de Drentse Schrieverskring, die in 1995 aan onderlinge twisten ten onder ging. Samen met Gerard Nijenhuis deed ze in 2012 een geslaagde poging tot reanimatie (II.3.5). Voor Radio Drenthe schreef ze columns en was ze redacteur van de rubriek Dichter van de maand.

Verder droeg Sanders gedichten bij aan het grafiekproject *Anders gesehen/Anders gezien* (Kiel, Edition Sommer, 2006), schreef ze *Drie Drentse Gedichten voor koor en orkest* (Carlos Micháns/Suze Sanders, Muziek Centrum Nederland, Amsterdam, 2008) en trad ze op met het muzikale duo Ballads2 met een programma van naar het Drents vertaalde liedjes en eigen poëzie. Van 2010 tot 2014 was Suze Sanders eindredacteur van *De Taol-kraant*.

Haar waardering voor de poëzie van Gerard Nijenhuis bracht Suze Sanders tot uitdrukking in de samenstelling van een bloemlezing uit Nijenhuis' werk bij diens tachtigste verjaardag.

Erkenning

De poëzie van Suze Sanders werd driemaal bekroond: in 1991 met de *Roet-pries*, in 2004 met de eerste editie van 'Dichten in het zand' op Vlieland en in 2013 met de Streektaalprijs Dagblad van het Noorden.

Werk

In 1986 volgde Suze Sanders de taal- en literatuercursussen van Radio Noord. Sindsdien publiceerde ze regelmatig in *Roet*: voornamelijk Drentse, en zo nu en dan Nederlandse gedichten en Drentse vertalingen van Noorse poëzie en verhalen. Nederlandse vertalingen verschenen ook in het tijdschrift *Raster*.

Kindergedichten (zie II.8.3.3 en II.8.4) van haar hand werden opgenomen in *Oeze Volk* en in *Krummels*, een Drents lespakket voor basisscholen.

Van 1992 publiceerde Sanders vijf gedichtenbundels.

As langs de muren d'aovend slöp (1992)

De debuutbundel van Suze Sanders telt 24 hoofdletterloze en leestekenloze gedichten en bestaat uit drie afdelingen: één van veertien losse gedichten en daarna twee cycli van elk vijf gedichten. De eerste cyclus heet *lied van de rivier*, met als ondertitel *vief gedichten over gebunden vrijheid*, de tweede heet *het stille hoes*.

Meer dan voorgangers als Siebering en Boerema zoekt Sanders in deze bundel aansluiting bij de spreektaal en hanteert ze klassieke dichtvormen.

Zo telt de eerste afdeling drie sonnetten, een gedicht van drie quintetten, twee dierkwartiers waarvan één rijmloos, en een rijmloos gedicht van twee kwatrijnen; de andere gedichten zijn vrijer van vorm. De eerste cyclus, *Lied van de rivier*, telt drie sonnetten en twee langere gedichten met strofen van ongelijke lengte, en de tweede, *Het stille hoës*, bestaat uit vijf afzonderlijke kwatrijnen. Samenvattend, de meeste gedichten zijn dus min of meer klassiek van vorm. Misschien onder invloed van Gerard Nijenhuis aan wie ze de tweede cyclus opdroeg.

En ook in de vrijere verzen valt een hang naar regelmaat waar te nemen: strofen en regels variëren weinig in lengte; versregel en zinsverband vallen bijna steeds samen; spaarzaam en functioneel gebruik van enjambementen; haast overal een herkenbaar volgehouden ritme, nog extra benadrukt door binnenrijm, alliteraties en eindrijm zonder vast schema.

Suze Sanders laveert in deze bundel omzichtig tussen vrij en gebonden, ook inhoudelijk. Vrijheidsdrang is een kernthema in haar poëzie. Het gedicht *laoter* (23) eindigt rebels:

*de vrijheidsdrang is wars van alle teugels
de klaanken van heur lied laot zuk niet binden
ze vindt het diepste dal, de stilste straot*

Een zeum van locht (1996)

Ook in haar tweede bundel, met 40 gedichten, gebruikt Sanders geen hoofdletters en beperkt de interpunctie zich tot een enkele komma in een versregel. De bakermat van de boektitel ligt verscholen in de eerste strofe van *veurbij* (p. 32):

*in dizze heldere veurjaorsnaacht
speldt lanteerns een zeum van locht
waorlangs de dag begonnen kan (...).*

Een prachtig beeld. Je ziet het voor je. Net zoals bij de twee eerste strofen van *neibouw* (30):

*de aosem van de witte mörgens
die roeten lösweekt van de naacht
en dreumen stil zet in de tied*

*de aosem van de witte mörgens
waorin maor half anwezig vee
oet natte neuzen wölkies blös(...).*

Autonome beeldspraak. Spannend, zoals in de cyclus *nevel-leven* - naar mijn gevoel de kern van de bundel - én intrigerend, want wie is die vrouw die op haar *blinde zuuktocht naor een woord dat hecht*, bij een rivier terechtkomt, waar een vogel haar letters uit de mond neemt, waarmee een oude visser iets schrijft in het zand, dat uitgewist wordt door de golven? De visser (en wie is hij?) *keert weerum naor 't eigen laand* en wat de vrouw betreft (24):

*zij heurt de woorden van een klaogend lied
dat langzaam an vervaogt veurbij de bocht*

Een reeks van streng-klassieke kwatrijnen, aan de oppervlakte een glasheldere toegankelijke tekst, maar gelaagd en hermetisch, zoals *Awater* en het *Uur U* van Nijhoff.

Een zeum van locht bestaat uit vijf afdelingen. Eerst negen losse gedichten: een sonnet, een gedicht in terzinnen, een rondeel, een rijmloos sonnet en vijf vrije verzen. Dan volgt *nevel-leven*, een cyclus van acht kwatrijnen. De derde afdeling, negen losse gedichten, bevat zeven vrije verzen, een terzinengedicht en een sonnet. De cyclus *oslo - déjà été 1974/1986* van vier gedichten, drie van acht en één van zes regels, met volrijm en klinckerrijm, is ook letterlijk een cirkelgang: het eerste gedicht wordt deels herhaald in het laatste. De vijfde afdeling ten slotte bestaat uit losse gedichten, negen vrije verzen en één sonnet.

Concluderend, deze tweede bundel telt meer vrije dan gebonden vormen, meer ook dan in haar eerste bundel. Ook inhoudelijk is er iets veranderd. Niet langer staat de tegenstelling tussen vrijheid en gebondenheid centraal. Kernthema lijkt me nu het zoeken naar de balans tussen heden en verleden, tussen het vertrouwde van toen en het onbekende van nu en de toekomst, *tussen goes en grönning*: (p. 5)

*mien eigen gids weur ik in 't vrumde laand
waorvan mij in 't verleden was verteld (...).*

Of zoals in *ontgruid* (p. 7):

*het dörp is mij ontgruid of umgekeerd
achter de glazen aandere gezichten (...).*

Alsof de steen spreekt (2001)

Sanders' derde bundel is Nederlandstalig. Ook deze is hoofdletter- en leestekenloos en ook hier een zorgvuldige groepering van de 43 meestal vrije gedichten in vijf afdelingen, ditmaal voorafgegaan door een cursief afgedrukt titelgedicht.

Van Vloedlien (2006) tot *Veenbraand* (2013)

In *Vloedlien van de winter* (vanaf hier kortweg *Vloedlien*) en haar vijfde bundel, *Veenbraand*, beginnen de gedichten met een hoofdletter en worden ze afgesloten met een punt. Verder geen hoofdletters en nog steeds nauwelijks leestekens.

Constant blijft Sanders' behoefte aan ordening: ook de 27 Drentse en 17 Nederlandse gedichten van *Vloedlien* en de 35 van *Veenbraand* zijn gegroepeerd in afdelingen. Een duidelijk verschil met eerdere bundels is dat sommige van Sanders' verzen nu aan één en soms aan twee of zelfs drie pagina's niet genoeg hebben, zoals *Maonvanger* in *Veenbraand* (50-53).

Voor het eerst ontbreken sonnetten en andere gebonden versvormen. In beide bundels overheerst de vrije versvorm, soms ook vrijer en losser dan voorheen: strofen en regels van ongelijke lengte, zonder evenwel de gemakzuchtige enjambementen van te veel Drentse vrije (lees: vormloze) verzen (zie ook II.6.6). Bovendien handhaaft Suze Sanders ook hier haar belangrijkste vormprincipe: een door alliteraties, binnenrijmen en soms eindrijmen ondersteund ritme. Poëzie als klankspel, zoals in *De vijfde dag* (*Vloedlien*, 11), waar ze de eu-klanken in de eerste strofe (ontsteuken locht, dreug en nat) prachtig laat terugkomen in het slot, drie strofen verder:

*van Adam nog gien spoor
de stilte die hier hung weur mild
versteurd, de leegte die hier was volmaakt
evuld met rimpeling en vleugelslag.*

Suze Sanders heeft haar thematiek inmiddels verdiept en verbreed met gelegenheidsge-dichten over kunstenaars en kunstprojecten, en met hommages aan overleden dichters, zoals in *Vloedlien*: Klaas Kleine (49) en C. O. Jellema (56); in *Veenbraand*: Kopland (25) en Claus (36).

Die andere constante in haar werk, de trefzekere metaforische formulering, heeft niets aan scherpte ingeboet, zoals blijkt uit de eerste strofe van *Raand van de taol* (*Vloedlien*, 46):

*Um oes hen rafelt woorden
zie wappert as vlaggen
sleets in de locht*

en uit het gedicht woorden (*Veenbraand*, 54), een poëtisch credo:

*Ze vungen mij as kind
ik kreeg ze in de haanden drukt
ien veur ien en vun ze laoter
eerst nog op de tast
tot ze een holvast gaven*

*nou zuuk ik ze in bluiend veld
pluk elke dag de fienste bloem
mangs op de roegte ok het roet*

*lees ze as aren in lege regels
geeft gulhartig an
wel mij ontmoet*

Boekpublicaties

As langs de muren d'aovend slöp (Drentse gedichten, 1992), *Een zeum van locht* (idem, 1996); enkele bibliofiele uitgaaftjes bij De Klenckepers Oosterhesselen en Sub Signo Libelli Geesbrug; de Nederlandstalige dichtbundel *Alsof de steen spreekt* (2001); *Langs de vloedlien van de winter* (Drentse en Nederlandse gedichten, 2006); *Veenbraand* (Drentse poëzie, 2013).

In *Scheupers* heb uit Sanders' Drentse bundels opgenomen:

- Uit: *As langs de muren d'aovend slöp* vier gedichten: *lied van de rivier* (p. 224), *laoter, zaacht dwingend I* en *nord-west express* (p. 225).
- Uit: *Een zeum van locht* negen gedichten: *tussen goes en grönning* (p. 225), *hans heyting (unstarfelijk kind)*, *ontgruid, kestanjes en vanneis* (p. 226), *veurbij, dodenherdenking en incident* (p. 227) en *ten slotte franse zummer* (p. 228).
- Uit: *Langs de vloedlien van de winter* koos ik *De viefde dag* en *Klaas Kleine* (p.229).

7.10 Egbert Hovenkamp II [1953]

Levensloop

Egbert Hovenkamp II¹ werd als Egbert Hovenkamp geboren te Eext. Hij groeide tot zijn veertiende op in Drenthe. In Rolde doorliep hij de mulo. Later verhuisde het gezin naar Twenthe waar zijn vader boswachter was. In Almelo ging de jonge Egbert één jaar naar de havo. Dat werd geen succes: hij haalde alleen goede cijfers voor Nederlands en Engels. Dat laatste deed hem de songs van Bob Dylan beter begrijpen en opende de deur naar de dichters van de Beat Generation, zoals Jack Kerouac en Allen Ginsberg.

¹ De romeinse II verwijst naar de door hem bewonderde grootvader, zijn naamgever, een aanhanger van Domela Nieuwenhuis.

Na de militaire dienst vervulde Hovenkamp allerlei baantjes via uitzendbureaus. Zo was hij werkzaam als landmeter, als ponstypist en lange tijd als medewerker van diverse natuurvoedingswinkels, o.a. in Steenwijk, waar hij tevens werkte als macrobiotische kok. In die periode ontstond zijn belangstelling voor Zen. Daarna deed Hovenkamp nog een aantal jaren vrijwilligerswerk, onder meer als presentator bij Radio Assen en DeFKA (Departement voor Filosofie en Kunst Assen), voordat hij zich volledig ging wijden aan zijn dichterschap: schrijven, optredens, workshops.

Na zijn omzwervingen door noord- en oost-Nederland vestigde hij zich definitief in Assen waar hij nu al zo'n 25 jaar woont. Egbert Hovenkamp was van 2008-2010 stadsdichter van Assen en van 2010-2012 gemeentedichter van Aa en Hunze.

Hovenkamp beweegt zich ook op andere artistieke terreinen. Zo was hij actief als beeldend kunstenaar en had hij exposities van collages, polaroids en 'opstellinkjes' in Groningen, Assen en Winschoten. In De Kolk te Assen had hij enkele jaren een vitrine om zijn werk te exposeren.

Streektaalactiviteiten

Hovenkamp deed enkele jaren vrijwilligerswerk bij het Huus van de Taol (toen nog Drentse Taol geheten) en bewerkte Amerikaanse en Duitse poëzie naar het Drents.

Werk

Vanaf begin jaren zeventig publiceerde Egbert Hovenkamp II Nederlandstalige teksten in bladen uit het alternatieve circuit, zoals *De kraakkrant*, *Aloha* en *Bres*. Gerard Nijenhuis, aan wie hij zijn werk begin jaren tachtig had voorgelegd, stimuleerde hem tot het schrijven in het Drents. Sindsdien schrijft en vertaalt Hovenkamp vooral in het Drents. Het Drents van Eext, waarin hij Zuidwestdrentse woorden opneemt wanneer hem dat zo uitkomt.

Met vertalen begon Hovenkamp in de jaren tachtig. Eerst het gedicht *Howl* van Ginsberg, *Galp* in het Drents. Hij vertaalt niet naar de letter maar naar de geest, in het Drents. Geen vertaling, maar *triantaling* zoals hij het zelf noemt. Zo maakte hij ook triantalings van respectievelijk *Leaves of Grass* van Walt Whitman en, onder de titel *Kolde Tocht*, van de gedichtenreeks die Wilhelm Müller schreef voor Schuberts liederencyclus *Die Winterreise*.

Wekelijks besluit hij het zondagmiddagprogramma *Podium* van RTV Drenthe met een ter plekke geschreven en ritmisch-muzikaal voorgedragen Drents gedicht, waarin hij het voorafgaande van een poëtisch commentaar voorziet: *terplekkepoët*, zoals zijn welgekozen equivalent voor het angelsaksische *instant poet* of *stand up poet* luidt. Hovenkamp, die zich ook wel taalwever noemt, werkte als *dichter van de dag* mee aan het Radio 1-programma *Dit is de dag*.

Zijn poëzie is herkenbaar en toegankelijk. Behalve haiku-achtige teksten schreef en schrijft hij langere, muzikale gedichten met het meeslepende ritme van songteksten, die hem stempelen tot performance-dichter. Zijn inspiratie put Hovenkamp uit de natuur, het Drentse landschap, rockmuziek en maatschappelijke gebeurtenissen.

Werk van hem staat in verschillende bloemlezingen, zoals: *Old Zeer* (vijf jaar *Roet*, 1984), *Streupers van de taol* (twintig jaar *Roet*, 2004), *Dichter bij het hunebed* (2005), *Zeuvendaagse - wandelen met schrijvers door Drenthe* (2007), op www.poëzieweb.nl en in Lima-bundels (Literaire Matinee van de DeFKa, Assen).

In eigen beheer gaf Hovenkamp (onregelmatig) een tijdschriftje en enkele boekjes uit, waaronder ook de twee Drentse poëziebundeltjes *Dweellochten* en *Plaots nemen* (Assen 1983), waarvan de minimale oplage bij de brand van het Schepershoes te Balloo (1998) verloren ging.

Boekpublicaties

In 2008 verscheen *Kolde tocht*, een vrije hertaling van Die Winterreise van Wilhelm Müller (de tekst van de beroemde liederencyclus van Franz Schubert). Dat is Hovenkamps enige boekpublicatie die voor iedere lezer bereikbaar is. Jammer, want hoewel Egbert Hovenkamp via zijn optredens een breed publiek bereikt en hoewel veel van zijn gedichten het best tot hun recht komen als hij ze zelf voordraagt, zonder gebundeld te worden dreigt zijn werk op termijn te vervluchtigen. Een dvd met tekstboek misschien?

In *Scheupers* staan negen gedichten van Hovenkamp. Uit verschillende *Roet*-nummers: *De weg, Let's go!* (p. 229), *Plaotsbepaling*, *Ssssst*, *Icarus keert weerum*, *Hallo Bandung*, *Voice-mail* (p. 230). Verder *Momentum* (p. 231, geschreven voor de culturele uitdaging van de gemeente Aa en Hunze) en *Op de stroom* (p. 232) uit de bundel *Kolde tocht*.

Hoofdstuk 8

DE ACHTSTE GENERATIE

geboren tussen 1954 en 1970

Jan Germs, Erik Hartevelt, Jennie Lambers-Niers, Henk Nijkeuter, Ria Westerhuis, Stieneke Boerma, Grietje IJken, Abel Darwinkel, Delia Bremer

Inleiding:

*Alles is eem belangriek*¹

Van de achtste generatie *scheupers van de taol* komt de gemiddelde debuutleeftijd overeen met het totale gemiddelde: 40 jaar. En hoewel de meesten van hen regelmatig of wat spaarzamer in *Roet* en *Oeze Volk* publiceerden of nog steeds publiceren, lijken ze zich met die tijdschriften nauwelijks te identificeren. Voor hen zijn het in de eerste plaats publicatiekanalen.

Gemeenschappelijke samenbindende kenmerken zijn bij deze generatie nog moeilijk vast te stellen. Misschien zijn ze te vangen in het post-moderne devies van Erik Hartevelt: *Alles is eem belangriek*. Dus alles kan onderwerp zijn van literatuur: seks, drugs, rock-n-roll, sparzegeltjes, zwien op ledder even goed als hunebedden, witte wieven, herfstdraden, paarse heide.

Het is vooral de verscheidenheid in genre, inhoud en vorm die deze generatie kenmerken:

- Henk Nijkeuter en Stieneke Boerma boden analyse en kritiek.
- Grietje IJken onderscheidde zich in de jaren tachtig met gedichten die nog steeds weten te boeien door de geheel eigen toon en de trefzekere beeldspraak.
- Nieuw is Jan Germs met verhalen in de traditie van Max Douwes – Bart Veenstra – Jans Polling.
- Ook nieuw zijn Jenny Lambers-Niers en Abel Darwinkel. Zij schreven gedichten en verhalen maar ontleen hun betekenis vooral aan hun vertalingen.
- De dichters Ria Westerhuis en Delia Bremer van deze achtste generatie zijn de schaamte van vroegere feministen voorbij en veroorzaakten landelijk een lichte hype met hun openhartige Drentstalige erotische poëzie.

¹ Volgens de officiële spellingregels van het Drents zou deze titel moeten luiden: ‘Alles is *even* belangriek’, terwijl iedere Drentstalige *eem* zegt. In I.4.2 leg ik uit wat ik daarop tegen heb.

8.1 Jan Germs [1954]

Levensloop

Jan Germs is geboren in Odoorn uit een Veenkoloniaalse vader en een Odoornse moeder. Na de middelbare school ging hij naar de onderwijzersopleiding in Emmen. Germs was 27 jaar onderwijzer in Gasselte.

In 2002 werd hij streektaalfunctionaris bij Drentse Taol. En sinds 2007 is hij directeur van het Huus van de taol in Beilen.

Streektaalactiviteiten

Een greep uit de vele en gevarieerde bijdragen van Jan Germs aan de promotie van het Drents:

- Met zijn collega Abel Darwinkel presenteerde Germs jarenlang voor RTV Drenthe het één minuut durende *Jasbuus vol Drents* over allerlei Drentse taalaangelegenheden.
- In 2011 verscheen een piepklein boekje onder dezelfde titel.
- Samen met Abel Darwinkel en Harry Slot publiceerde Germs in 2005 *Moi! Taalgids Drenthe* en in hetzelfde jaar *De mooiste woorden van Drenthe*.
- Voor ‘iedereen die belangstelling heeft voor taal, voor het Drents en de gebruiken in deze provincie’ schreef Jan Germs *Ik heb een neefje doodgeslagen* (2011).
- Verder is Jan Germs betrokken bij en de stuwende kracht achter diverse educatieve uitgaven die tot doel hebben het gebruik van het Drents door kinderen en op scholen te stimuleren, zoals: het tweetalige prentenboek *Het rolletje/Het rollegie* (2007), een *Ontdekboek voor peuters en kleuters* (2007) en het muziekproject *Peter en de wolf*.

Vanwege zijn streektaalactiviteiten is Jan Germs in 2009 door RTV Drenthe verkozen tot de eerste ‘Drent van ’t jaar’.

Werk

Behalve over het Drents publiceert Germs ook fictie in het Drents. Zijn eerste Drentstalige verhalen stonden in de schoolkrant van Gasselte, maar al enige jaren verschijnen ze ook in *Maandewark/Oeze Volk* en in *Roet*.

Met Erik Harteveld is Germs de enige prozaschrijver van de achtste generatie. Zie ook II.7.6.

Boekpublicaties

De sigaar (korte verhalen, 2004); *Daphne, het verhaal van het loze wichie* (novelle, 2006); *Iemen met edik vangen* (verhalen, 2008), *Ok in het paradijs bint zoere appels* (verhalen, 2014).

In *Scheupers* staat het verhaal *Een zwarte engel* (p. 234/235), uit Germs’ bundel *Ok in het paradijs bint zoere appels*.

8.2 Erik Harteveld [1955]

Levensloop

Erik Harteveld is Assenaar van geboorte maar woonde vanaf zijn zesde in Nijlande, waar hij het Drents leerde. Zijn jongensjaren bracht hij door in Balloo en Grolloo. Vanaf zijn vijftiende, toen hij op de hbs zat, was hij fan van de in Grolloo residerende Cuby and the Blizzards. Na de middelbare school studeerde Harteveld Nederlands en Slavische talen in Groningen.

Harteveld werkte als programmamaker voor radio en tv. Tegenwoordig is hij werkzaam als acteur/regisseur bij coachings en assessments en treedt hij regelmatig op als spreekstalmeester bij literair-culturele evenementen.

Anno 2016 woont hij in Stad.

Streektaalactiviteiten

Bij de Drentstalige bluesgroep Kopstubbers is Harteveld gitarist, accordeonist en de singer-songwriter, die met ironisch-nostalgische liedteksten zijn jeugdjaren in herinnering roept.

Sinds 1989 is hij betrokken bij Radio Drenthe met satirisch-komische programma's als *Boenders en bözzels*. Voor RTV Drenthe maakte hij absurdistische miniatuurtjes en soap-parodieën. En vanaf 1990 schreef hij onder het pseudoniem Vrouw Koetje enige tijd hilarische columns voor het *Nieuwsblad/Dagblad v/h Noorden*. Hij schreef toneelstukken als *Breien voor Burundi* voor Vrouwentoneel Erica en *Groot Hunzeland* (2010).

Van 2005-2007 was Harteveld stadsdichter van Assen.

Boekpublicaties

Hoss is dood (poëzie, 1995) en een bundeling van zijn columns onder de titel *Veur de Ewigheid... Vrouw Koetje vertelt* (2002). Sindsdien alleen Nederlandstalig werk; in 2008 *De eeuwig zoemende vliegenstrip* (poëzie) en in 2010 *Zwiers Mechanisatie, een platte-landsnovelle* (proza, met Sophie Timmer). Met A. L. Sniijders schreef hij *Koude oorlog aan de IJssel, roman in brieven* (2013).

Werk

Vanaf 1989 publiceerde Erik Harteveld in *Roet*. Eerst als Drs. Mannes Kwant met parodistische boekrecensies, later met gedichten en verhalen. Werk van hem staat in bloemlezingen als: *Alles is even belangriek* (1993), *Van de Riest tot an de Punt* (2000), *Strèupers van de taol* (2004), *Ik ben een bijl* (Nederlandstalige poëzie, 2009), *Gloepends mooie verhalen* (2014).

In *Scheupers* staan vier gedichten van Harteveld: *Oes mam*, *Spoetnik*, *Rolde*, *10 over rood* (p. 236/237) en drie prozastukken: *Zwien op ledder*, *Alles veraandert!* en *Onmisbaore antwoorden* (p. 237-239).

8.3 Jennie Lambers-Niers [1956]

Levensloop

Jennie Niers is geboren in Schoonebeek. Na het middelbaar onderwijs studeerde ze theologie die ze in fasen afrondde: m.o.-A te Zwolle in 1987, m.o.-B te Leeuwarden in 1991, doctoraal te Groningen in 1996 en de kerkelijke opleiding te Groningen in 1996.

Van 1988-1996 was Lambers-Niers kerkelijk werker in Gramsbergen en vanaf 1996 predikant, achtereenvolgens in Oosterhesselen en Zwartemeer. In 2002 ging ze met emeritaat, maar ze gaat nog eenmaal per maand voor in kerkdiensten.

Streektaalactiviteiten

Jennie Lambers-Niers leidt regelmatig Drentse kerkdiensten. Ze werkt mee aan het programma 'Veur de preek' van RTV Drenthe, is lid van de Warkgroep Drentstalige Kerkdiensten, vertaalde Bijbelgedeelten in het Drents en droeg bij aan het *Biebels dagboek* (2010).

Driemaal won Janny Lambers-Niers het Drents Dictee.

Werk

Sinds 2005 schrijft Lambers-Niers in het Drents. Verhalen van haar werden opgenomen in de bloemlezing *Angst en verlangst* (2010) en ze publiceerde enkele gedichten in *Roet* en verhalen en gedichten in *Maandewark* en in de bloemlezing *Nachtvörst* (2015).

Boekpublicaties

Met Frits Rosenbaum bewerkte Jennie Lambers *Het Neie Testament in een hertaoling van Max Douwes* (2007). In 2009 verscheen van haar *Twaalf Profeten*, een Drentse vertaling en in 2012 *Jesaja*. Zondag 15 december 2015 werd de vertaling van het bijbelboek *Genesis* gepresenteerd in een Drentse kerkdienst in Smilde. Aan deze vertaling werd zeven jaar gewerkt door de Biebelvertaalgroepen van de Warkgroep Drentstalige Kerkdiensten, waarvan Jennie Lambers deel uitmaakt.

Een voorbeeld van haar vertaalwerk is te vinden op p. 240/241 van *Scheupers*: vier hoofdstukken uit *Jona*, een van de Twaalf Profeten.

8.4 Henk Nijkeuter [1956]

Levensloop

Hendrik Nijkeuter is geboren, getogen en nog steeds woonachtig in Gieten. Zijn grootvader, zijn vader en Henk zelf tijdens vakanties, werkten in de vleesfabriek van Udema, een bedrijf dat het leven van veel Gietenaren bepaalde. Zo vertelde Nijkeuter bij de presentatie van een boek¹ over de geschiedenis van Udema:

1 Rense Schuurmans, *Udema Gieten 1904-1995. Een exportslachterij in een Drents dorp*, Groningen 2000.

In Gieten was het geluid van de stoompijp van Udemo het instrument dat de dag voor de inwoners structureerde. De hoel ging om half negen, om twaalf uur 's middags en naar ik meen te herinneren om vijf uur 's avonds. Als ik op een voetbalveldje aan de Heetkamp aan het voetballen was, gingen we net zolang door tot de hoel ging, want we wisten: dan was het bijna etenstijd. De hele dag hoorde je het gegil van de varkens, de op elkaar botsende vleesblikken en het gesis van de machinekamer. 's Middags om twaalf uur stroomde de fabriek leeg met arbeiders in witte overalls die thuis snel 'warm gingen eten'. Wij kinderen stonden vaak bij de poort en waren stille getuigen. Een fel contrast met de hectische weekdagen vormden de zondagen, op die dagen hoorde je het dominerende gekrijs van de meeuwen die boven de fabriek zweefden.

Na de middelbare school studeerde hij Nederlands en Geschiedenis aan de lerarenopleiding te Groningen. In Den Haag volgde hij een archivarisopleiding, waarna hij zijn studie Nederlandse taal- en letterkunde voortzette aan de universiteit van Groningen en in 1988 afsloot. In 2001 volgde zijn promotie op het proefschrift *De 'pen gewijd aan Drenthe's dierbren grond.' Literaire bedrijvigheid in de Olde Lantschap, 1816-1956*.

Henk Nijkeuter was leraar Nederlands in Ter Apel en Stadskanaal en vanaf 2001 docent Drents en geschiedenis aan Pabo De Eekhorst in Assen. Sinds 2003 is hij hoofd van de afdeling Collecties en Publiek bij het Drents Archief te Assen. Nijkeuter was lid van de hoofdredactie van de *Encyclopedie van Drenthe*, die in 2003 uitkwam en werkte eveneens mee aan de internetversie *Encyclopedie Drenthe Online*.

Streektaal- en streekcultuuractiviteiten

Als staffunctionaris van Drentse Taol (voorloper van Huus van de Taol), hielp Nijkeuter bij het opzetten van het Drents Letterkundig Documentatiecentrum.

Sinds 2002 is hij recensent Drentse literatuur van het *Dagblad van het Noorden*, waarin hij van tijd tot tijd ook over volkskundige zaken schrijft.

Met Henk Bloemhoff publiceerde hij *Taal in stad en land. Drents* (2004) en voor het *Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde* (2008) schreef Nijkeuter het hoofdstuk *Streektaal in de Drentse literatuur*.

Voor het Drents Archief geeft Nijkeuter regelmatig lezingen over Drentse volksgebruiken, en organiseerde hij in mei 2015 de eerste literaire bustocht door Drenthe.

Erkenning

Voor zijn verdiensten voor de Drentse cultuur werd hij in 2004 onderscheiden met de Culturele Prijs van Drenthe en in 2006 kreeg hij de streektaalprijs van het *Dagblad van het Noorden*.

Poëzie

Henk Nijkeuter publiceerde spaarzaam poëzie in *Roet*, in *Oeze Volk* en in de *Drentse Courant*. Een voorbeeld:

Jan Dokter

*Eénmaol nog zee ik hum lopen op d'Achterweg,
in striepsiekorenboks met hupzeelen,
kieviten, duukelend boven 't veen,
driefft hum naor aandere oorden.*

*Ik roop nog, ik schreeuw: „Blief nog even, blief nog even”,
maor hie kan mij al niet meer heuren.*

*Zachies, heel zachies verdwiende oet mien zicht,
een krassende kraai, zien veerman, drag hum over 't waoter.
En wat blef: een eenzaome stip aan d'einder.*

*Langzaam draai ik mij um naor 't aol hoes.
Verblind deur de veurjaorszun en mien traonen,
begriep ik dat verdreet een geveul achterof is
die herinneringen allen maor zwaorder mokt.
En ik draog die pien in mij naor aandere tiden.*

(Oeze Volk januari 1988)

Literair-historische boekpublicaties

Zijn belangrijkste verdiensten voor de Drentse literatuur liggen echter vooral op literair-historisch terrein: zijn tweedelige, monumentale geschiedenis van de Drentse literatuur en de bundeling of heruitgaven van het werk van diverse Drentse auteurs:

- In 1996 publiceerde Henk Nijkeuter *Ben van Eysselsteijn (1898-1973). Drent uit heimwee en verlangen. Een schrijversportret, de receptie van zijn werken en zijn verbondenheid met Drenthe. Voorzien van een bibliografie.*
- In 2003 verscheen van zijn proefschrift een handelseditie onder de titel *Geschiedenis van de Drentse literatuur, 1816-1956*. Dertien jaar later, in 2016, kwam het tweede deel uit onder de titel: *Waor Roet en blommen wortel schiet in 't veld. Geschiedenis van de Drentse literatuur 1945-2015.*

In de tussentijd zat Nijkeuter niet stil:

- In 2005 presenteerde hij onder de nogal suggestieve titel *De dichter en de wichter, verzamelde gedichten van Hans Heyting*. Daarin heeft hij ook de niet eerder gepubliceerde bundel met plezierdichten *'t Malle vel* opgenomen, waarover Nijkeuter in zijn verantwoording beweert:

Hierin etaleert Heyting zijn goed ontwikkeld taalgevoel, zijn precieze timing en zijn gevoel voor humor.

Maar een limerick als *Oetvinder* bewijst Nijkeuters ongelijk en maakt begrijpelijk waarom Heyting deze bundel zelf in portefeuille hield:

Oetvinder

*Een oetvinder oet Poppenhaore
bespande zien klomp met een snaore.*

*Hij zee: 'Sodemieter,
Nou heb ik een citer,
Al is 't wel een raore.'*

In de inleiding biedt Nijkeuter nieuwe en verrassende informatie over een cruciale periode in Heytings leven (zie III.4.5).

- In 2006 publiceerde Nijkeuter de bloemlezing *De 100 mooiste Drentse gedichten* en bezorgde hij de bundel *Wilde Jacht – Volksvertellingen uit het oude molenhuis* van J. H. Bergmans-Beins.
- In 2007 bezorgde Nijkeuter een postume uitgave van het tot dan toe niet gebundelde werk van de Indië-veteraan Jan Zantinge: *Flustern zunder zwiegen, een keuze uit de verhalen van Jan Zantinge*.
- In 2010 richtte Nijkeuter een literair monument op voor Roel Reijntjes, drie boeken in één cassette: de biografie *Roel Reijntjes (1923-2003), jonggien an de Beilerstroom, een schrieverspetret met een bibliografie*, de bundel *Het aander leven, een keuze oet de verhaolen van Roel Reijntjes* en *Ik heb nooit echt het vol geluk verwacht, verzaamelde gedichten*.
- In hetzelfde jaar publiceerde Henk Nijkeuter met Henk Bloemhoff en Jan Glas de bloemlezing: *Verrassend Nedersaksich. Gedichten uit Groningen, Drenthe, Stellingwerf, Salland, het Land van Vollenhove, Twente, de Achterhoek en de Veluwe, Groningen*.
- In 2013 verscheen *Trekwaark*, verzaamelde gedichten van Peter van der Velde, bezorgd door zijn zoon Willem van der Velde. Henk Nijkeuter leidde deze verzameling in en gaf daarmee zijn zegen aan publicatie van teksten die in eerdere verzamelingen ontbraken - en veelal niet ten onrechte.

Nijkeuters Drentse literatuurgeschiedenis

ARCHIVARIS. Wie en wat beschrijft Nijkeuter in zijn boek? Wie moet erin, wie mag erin? Daarover zegt Nijkeuter in de Inleiding van deel I (p. 13):

Het behoort welhaast tot het wezen van regionale literatuur dat veel ervan geen al te diepgravend karakter heeft. Ook de literatuur kent 'naïeve' kunstenaars. Hun rol in de Drentse literatuur is geringer dan die van de zogeheten 'hoofdstroom', maar is zeker niet te verwaarlozen. Schrijvers van het tweede plan slijpen geen juweeltjes van literaire kunst, wel brengen zij vaak ruwe diamanten aan de oppervlakte, bijvoorbeeld door een nieuw genre te introduceren. Bovendien kan het ongecompliceerde werk zich vaak verheugen in de lezersgunst: het woord 'populair' is veelzeggend.

Kortom, als het om begrenzing van literatuur gaat, laat Nijkeuter zich van zijn ruimhartigst Drentse kant zien. Hij is eerder verzamelaar-archivaris dan estheet-criticus, liever dienstbaar wetenschapper dan scherprechter. Niets en niemand ontsnapt aan zijn speurzinn. Met eindeloos geduld en volharding heeft Nijkeuter schrijvers en teksten opgediept, bijeengebracht, geordend en beschreven. Bewaren is voor hem belangrijker dan beoordelen, volledigheid gaat voor canonvorming.

DRÈENTS OF DRENTS? Al even rekkelijk is Nijkeuters opvatting over de aanduiding Drents(e) in combinatie met literatuur. In Nijkeuters literaire gedoogzone is plaats voor drie categorieën (15):

1. Alle literaire teksten in één van de Drentse varianten¹.
2. Nederlandstalige teksten met regionaal karakter, geschreven door Drenten.
3. Niet door geboren Drenten geschreven werken die duidelijk de geest van de regio ademen.

LITERAIRE BEDRIJVGHEID IN DEEL I. Het eerste deel van Nijkeuters geschiedenis van de Drentse literatuur begint in 1816, het jaar waarin Van Gorcum, de eerste drukker in Drenthe sinds 1780, zich in Assen vestigde, en eindigt in 1956, zowel het geboortjaar van Nijkeuter zelf als van het tijdschrift *Oeze Volk* (deel I, p. 15). Nijkeuter beschrijft het maatschappelijk-culturele landschap waarbinnen literaire bedrijvigheid kon ontstaan; de agrarisch-economische ontwikkelingen in Drenthe en de daarmee samenhangende veranderingen in het culturele klimaat: toenemende geletterdheid, leesgezelschappen, rederijkers, de wereld van drukkers, uitgevers, almanakken en culturele tijdschriften, radio, kranten, de markt van het gedrukte woord. In dat landschap situeert Nijkeuter de producenten, de schrijvers dus, en hun consumenten, de lezers maar ook toeschouwers en luisteraars, want Nijkeuter betreft ook het toneel in zijn verhaal (deel I, p. 13) en hij behandelt de regionale

¹ In mijn definitie van Drentse literatuur is alleen plaats voor deze eerste categorie (zie hiervoor de Verantwoording. 1: Drents is alleen Drents als er Drents op staat).

radio als spreekbuis en stimulator voor de Drentse literatuur (deel I, p. 760-763).

DE OORLOG IN DEEL I. Nijkeuter vertelt het verhaal van deel I in vier hoofdstukken:

- I. *De periode 1816-1900 (21-236).*
- II. *De schrijverij tijdens de bezetting (421-570).*
- III. *Het eerste decennium na de oorlog (571-764).*
- IV. *De periode van 1900-1940 (237-420).*

De oorlogsperiode heeft een scharnierfunctie in Nijkeuters geschiedschrijving. In Nijkeuters boek is alles steeds voor, tijdens of na de oorlog gebeurd. Wie bijvoorbeeld meer wil weten over Jan Naarding, moet drie hoofdstukken raadplegen: hoofdstuk II voor Naardings eerste periode, hoofdstuk III voor de middenperiode (onder de veelzeggende titel *Jan Naarding en de Nieuwe Orde*) en hoofdstuk IV voor zijn laatste periode. En zo gaat het ook met andere auteurs.

Daardoor lijkt alles te draaien om de vraag hoe de besproken auteurs zich tijdens de middelste, de scharnierperiode hebben gedragen. Kortweg: waren ze goed of fout in de oorlog? Zeker in een boek over streektaalliteratuur is zo'n vraag onontkoombaar, want iedere regionale beweging kent naast een kosmopolitisch getinte steeds ook een chauvinistische vleugel. Die kan met bloed-en-bodem-tendenzen de streektaalliteratuur in diskrediet brengen. En dat rechtvaardigt Nijkeuters ondubbelzinnige positiebepaling. Gevolg was wel dat in de media allerlei goed-of-fout-in-de-oorlog-kwesties onevenredig veel aandacht kregen.

FOLKLORISERING? Nijkeuter besluit het eerste deel met een epiloog waarvan de laatste alinea's luiden (p. 764):

Na ruim honderd jaar Drentse letterkunde moet geconstateerd worden, dat de literatuur van dit gewest in de negentiende eeuw van meer elan getuigde dan in de twintigste eeuw. In de beginperiode was er meer openheid voor buitenlandse en algemeen-Nederlandse invloeden dan daarna.

Kort voor 1900 begon de folklorisering van de Drentse literatuur, die tot aan het einde van de hier beschreven periode voortduurde en uitgroeide tot de overheersende stroming. De naoorlogse initiatieven op velerlei gebied konden in principe tot een ander literair klimaat leiden.

Of ze dit ook gedaan hebben, zal bestudering van de periode na 1956 moeten uitwijzen.

ROET EN BLOMMEN IN DEEL II. Het vervolg van zijn verhaal vertelt Nijkeuter in drie hoofdstukken:

- I. *Inleiding (p. 21-32) + noten.*
- II. *De periode 1947 tot eind jaren zeventig (p. 35-142) + noten.*
- III. *De periode 1979-2015 (p. 173-374) + noten.*

De Inleiding gaat voornamelijk over de vraag: Zit er leven in de *Drentse streektaal-schrijverij*? In reactie op nogal voorbarige overlijdensverklaringen van Gerard Stout en Dagbladcriticus Joep van Ruiten stelt Nijkeuter:

... wie de ontwikkelingen van de Drentse literatuur goed heeft gevolgd, moet constateren dat in het tijdperk na de oprichting van Roet er zich voortdurend (niet stormenderwijs) nieuwe schrijvers gepresenteerd hebben. Ook komen met enige regelmaat verschillende schrijversgroepen (...) bijeen in het Huus van de Taol, is er een actieve 'neie' Drentse Schrieverskring en kennen de schrijfwedstrijden van het Huus van de Taol een grote deelname. En dat bewijst dat de Drentse literatuur niet bijgezet is, maar leeft¹.

Het eigenlijke verhaal van deel II laat Nijkeuter beginnen in 1947, het oprichtingsjaar van Het Drents Genootschap, *onbetwist een katalysator in het emancipatieproces van de Drentse literatuur*, wat in de jaren vijftig zichtbaar werd door de oprichting van de Drentse Schrieverskring, de stichting van het dialecttijdschrift *Oeze Volk* en een toename van het aantal Drentstalige boeken. In deze periode tussen 1947 en 1979 zijn literatuur en streektaalbeweging nauw met elkaar verbonden.

De schrijvers van *Oeze Volk* beoogden met hun werk eerder propaganda voor het Drents en het Drents-eigene dan literaire kwaliteit. Hoe anders dachten de schrijvers van *Roet*. De verschijning van dat blad, in 1979, is dan ook voor Nijkeuter het begin van een eigentijdse Drentse literatuur, die zich wil meten met andere moderne literaturen. Daarover gaat het derde hoofdstuk dat de periode tot 2015 beslaat, *een jaar na het zevende lustrum van dit tijdschrift*.

HET GEHEUGEN VAN DRENTHE. Nijkeuters rekbare limieten bieden ruimte aan al te veel vormen van *literaire bedrijvigheid in de Olde Lantschap*, te veel van het minder goeie vooral. Alles en iedereen moest erin, als in een literaire flora. Die volledigheid maakt evenwel tegelijk de kracht uit van zijn werk dat niet canonvorming maar inventarisatie beoogt. Met de nu dubbeldikke Nijkeuter beschikken we over een goudmijn, een rariteitenkabinet, een streektaalmuseum en een literair archief, alles in één. Nijkeuter is niet het geweten maar het geheugen van de literatuur in Drenthe. Of zoals hij het zelf formuleert in de Verantwoording bij deel II (p. 18):

Ik heb (...) de voorkeur gegeven aan een integrale, chronologische-historische behandeling; mijn archivistische achtergrond klinkt daarin sterk door (...). Nauwgezette analyses van het corpus literaire teksten moeten daardoor beperkt blijven. Ik heb met dit boek dan ook de stelling betrokken: 'het materiaal ligt er, laat nu de analyse maar beginnen.'

¹ De Groninger streektaalfunctionaris Ingeborg A. Nienhuis kwam tot vergelijkbare conclusies in *Onkruid vergaait nait. Een onderzoek naar tendensen in de drie Nedersaksische tijdschriften voor streektaalliteratuur* (masterscriptie Vakgroep Nederlands RuG), Groningen 2005. De uitkomsten van mijn eigen onderzoekje van de *Roet*-jaargangen 2005-2015 (zie Vooraf.1: De feiten spreken een andere taal) wijzen in dezelfde richting.

In *Scheupers* staat van Henk Nijkeuter (p. 243/244): *Van dörpsnovelle tot vergaorbak van onbekend schrieftalent*, een fragment uit Nijkeuters dissertatie ‘*De pen gewijd aan Drenthe’s dierbren grond*’. *Literaire bedrijvigheid in de Olde Lantschap. 1816-1956*.

8.5 Ria Westerhuis [1959]

Levensloop

Ria Westerhuis werd in 1959 geboren geboren te Oud-Avereest (is: Aover de Reest) aan de Overijsselse kant van de Reest. Ze verhuisde in 1980 naar De Wijk aan de Drentse kant, waar ze nog steeds woont. Na de middelbare school vervulde Westerhuis diverse functies in het bedrijfsleven.

Streektaalactiviteiten

Anno 2016 was Westerhuis keurnoot van het Huus van de Taol voor de gemeente De Wolden en bestuurslid van de Drentse Schrieverskring.

Werk

Ria Westerhuis schrijft sinds 2004 gedichten, liedteksten en verhalen in het Nederlands en in het Drents. Nederlandstalig werk werd opgenomen in bloemlezingen als *Dicht in de buurt top 100 (Dagblad Trouw)* en in 2013 bracht ze in eigen beheer de Nederlandstalige bundel *Teugelloos* uit.

Drentse poëzie publiceert ze regelmatig in *Roet*. Ze organiseert en presenteert voordrachtavonden en treedt ook zelf op met muzikanten die haar begeleiden. Landelijke bekendheid verwierf Ria Westerhuis door radio- en tv-optredens (o.a. in *De Zomer Draait Door*) met erotische gedichten in het Drents. In 2009 verscheen haar cd *Dichter bij elkaar* met Drentse en Nederlandse gedichten.

Presentatie en performance zijn belangrijke aspecten van Westerhuis’ dichterschap. Zo laat ze zich op haar website graag van haar fotogenieke kant zien, evenals op het omslag van haar derde bundel *Nachtsleutel*: of je die nu opent aan de Nederlandse zijde (35 gedichten) of aan de Drentse kant (20 gedichten), Westerhuis kijkt je aan.

Behalve ik-gedichten bevat *Nachtsleutel* ook hij-gedichten, zoals dit ontroerend portret in een vrije sonnetvorm (geen eindrijm, wel trefzekere alliteraties) van een *Dwaos*, die dichter en lezer herinnert aan de poëzietraditie (zie de door Ria Westerhuis gecursiveerde regels):

Dwaos

*Elk jaor stiet hij daor
tussen 't vallend harfstblad
op de brink, beulend
tegen de hoogste boom*

*bij elke wiendvlaoge
die de pette van d'oren trekt
slöt hij rap een kruus, oreert
luudkeels Bloems November
verloren zijn de prille wegen
om te ontkomen aan den tijd*

*en in 't veurjaor
bij het botten van de bomen
is hij der weer, zingt Gorters Mei*

blauw als een avondlucht bij windgetij

Boekpublicaties

In 2009 publiceerde Westerhuis met Delia Bremer *Minnezinne, Drèentse erotische poëzie*. Haar eerste Drentse solo-bundel, *Zundags goed*, met 70 gedichten, verscheen in 2011. En in 2015 publiceerde Ria Westerhuis in eigen beheer *Nachtsleutel*.

Voor *Scheupers* koos ik uit de bundel *Minnezinne* (zie ook Delia Bremer) *De eerste keer* en *De leste keer* (p. 245) en uit *Zundags goed* vier gedichten: *Zundags goed*, *de Riest*, *Veurbij*, *Barak nummer 57* – *Westerbork* (p. 246).

8.6 Stieneke Boerma [1961]

Levensloop

Stijntje Boerma is geboren en getogen in Oudemolen. Na de middelbare school studeerde Boerma Nederlands en Gezondheidskunde aan de lerarenopleiding te Leeuwarden.

Van 1985 was ze werkzaam in het mbo in de provincie Groningen als docent, stafmedewerker en projectmanager, en tussen 2004 en 2009 als adviseur bij het Kenniscentrum EVC in Utrecht. Sindsdien is Boerma programmamanager bij ROC Noorderpoort in Groningen.

Ze bewoont sinds 1997 het ouderlijke huis in Oudemolen.

Streektaalactiviteiten

Van 1986 tot 1993 was Boerma docent Drents aan Pabo De Eekhorst te Assen. In die periode schreef ze met Gerard Nijenhuis *Riwi 1* en *2* een taal- en een didactiekboek Drents voor de pabo. Ze ontwikkelde bovendien lesmateriaal voor de basiseducatie in Drenthe: *Dat zeg ik ja* (verhalenbundel en handleiding, 1994) en werkte mee aan *Taal Verwoord* (praktijkboek voor docenten in de basiseducatie in Friesland, Groningen en Drenthe, 1992).

Van 2005 tot 2011 was Stieneke Boerma bestuurslid van Drentse Taol/ Huus van de Taol.

Werk

In 1993 vormde Stieneke Boerma met Suze Sanders en Nicolette Leenstra de redactie van *Vrouwlu an't woord*, een themanummer over vrouwenliteratuur van *Roet*, waaraan ze ook zelf bijdroeg.

Met Rouke Broersma schreef Stieneke Boerma *Drèentse Schrieferien* (1993), dat de basis vormt voor *Drentse Letteren*.

Van Stieneke Boerma heb ik in *Scheupers* twee essays opgenomen: *Schrieferien veur kinder* (p. 247/248, een fragment uit *Drèentse Schrieferien*) en *Vrouwelijk* (p. 249, een fragment uit het *Roet*-essay *Moeder, dochter, liefste, vrouw*).

8.7 Grietje IJken [1962]

Levensloop

Grietje Johanna IJken is geboren en getogen in een boerengezin in Emmen. Na de middelbare school studeerde ze Nederlandse taal- en letterkunde aan de universiteit van Groningen.

Streektaalactiviteiten

IJkens doctoraalscriptie (1989) was getiteld: *Dialect in beweging. Een onderzoek naar het lexicale verlies in het dialect van Emmen*. Ze was enkele jaren medewerker van het maandblad *Drenthe* en in 1986 had ze een column op de Drentse pagina van de toenmalige Drents-Groningse Persbladen. Met Martin Koster maakte ze een spellingcursus Drents voor Radio Noord.

Werk

Vanaf 1985 publiceerde IJken af en toe gedichten en enkele recensies in *Roet*. Werk van haar staat ook in de bloemlezing *Maandewark* (1994).

In *Scheupers* staan de gedichten *Aalst 1*, *Aalst 2* en de korte cyclus *Zo iniens* (p. 250).

8.8 Abel Darwinkel [1968]

Levensloop

Abel Darwinkel is geboren in het Asser ziekenhuis maar werd grootgebracht in het Drents van Norg. Dat is niet het enige Nedersaksisch dat hij kent: later woonde hij ook in het Achterhoekse Steenderen en het Groninger Bedum.

Na de middelbare school studeerde Darwinkel een jaar Frans in Lyon en daarna Frans (propedeuse) en Algemene Literatuurwetenschappen aan de RUG in Groningen.

Streektaalactiviteiten

Darwinkel werkte enkele jaren als journalist, voordat hij in 2003 als streektaalfunctionaris in dienst trad bij Drentse Taol, nu het Huus van de Taol. In die functie verzorgde hij onder meer wekelijks een streektaalrubriek in het *Dagblad v/h Noorden* en met Jan Germs voor RTV Drenthe dagelijks het één minuut durende *Jasbuus vol Drents* over allerlei Drentse taalaangelegenheden.

Met Jan Germs en Harry Slot schreef hij *Moi! Taalgids Drenthe* (2005). Hij werkte mee aan het boek *Het dialectenboek 9: dialect in het spel* (2007). In 2007 verscheen van hem *Molentaal, de meul wet van gien wiken*.

Werk

Darwinkel publiceerde gedichten en verhalen in *Roet*, in *Maandewark/Oeze Volk* en in de bloemlezing *Angst en verlangst* (2010).

Zijn belangrijkste bijdrage aan de Drentse (kinder)literatuur: *De kleine Prins*, (2009), een Drentse vertaling van het beroemde *Le Petit Prince* van Antoine de Saint-Exupéry. Zie daarover II.8.2.3.

Uit Darwinkels vertaling koos ik twee fragmenten voor Scheepers (p. 251/252).

8.9 Delia Bremer [1969]

Levensloop

Delia Irene Bremer is geboren in Hoogeveen en woont na enkele jaren Zuidwolde (Dr) sinds 2008 weer in de gemeente Hoogeveen. Na de basisschool en de mavo leidt ze een artistiek ondernemersbestaan. Vanaf 1996 is ze zelfstandig ondernemer.

Delia Bremer schrijft en tekent van jongs af aan, maar legde een advies om naar de kunstacademie te gaan naast zich neer. Ze ging weer schilderen na een schildercursus in 1999. Delia is actief als beeldend en literair kunstenaar, galeriehoudster en ze organiseert met haar organisatiebureau Delibre kunst- & cultuurprojecten.

Werk

Delia Bremer publiceerde vanaf 1991 gedichtenbundels, waaronder *Hemelkind* en *Grand Cru*. In 2000 verscheen van haar hand het kinderboek *Een koe met schaatsen aan*.

Sinds 2008 schrijft ze ook in het Drents. Landelijke bekendheid verwierf ze door radio- en tv-optredens (o.a. in De Zomer draait door) met erotische gedichten in het Drents.

Drentse boekpublicatie

Delia Bremer & Ria Westerhuis *Minnezinne, Drèentse erotische poëzie* (2009).

In *Scheupers* zijn van Delia Bremer twee gedichten opgenomen uit de bundel *Minnezinne* (zie ook Ria Westerhuis): *en oe* en *minnezinne* (p. 253).

Hoofdstuk 9

DE KOMENDE GENERATIE zes nieuwkomers

*Jan Harbers (1952), Leny Hamminga (1954), Alja Streutker-Betting (1956),
Annië Maria Brans (1963), Tieme Woldman (1965), Chris Canter (1980)*

Inleiding: *'t Edelste gerak*

Alle tot nu toe besproken schrijvers stonden in de bloemlezing *Scheupers van de taol*. De Drentse literatuur blijkt evenwel levenskrachtiger dan soms wordt beweerd: in de vier jaar na de herverschijning van die bloemlezing (2011) hebben zich weer nieuwe auteurs aangediend. Vijf van hen zou ik zeker opnemen in een volgende editie.

Daarom krijgen ze een plaats in *Drentse Letteren*. In dit laatste hoofdstuk, dat voor de gelegenheid ook bloemlezing is, heb ik van hen tekstfragmenten opgenomen. Zo kan de lezer zelf vaststellen dat en hoe zij met verve *'t edelste gerak* van de streektaal hanteren, én ervaren dat de Drentse literatuur wel degelijk toekomst heeft. Elk van hen heeft iets te bieden waaraan het wel eens schort in Drenthe: kritisch besef zonder al te veel respect voor Drentse lange tenen (Harbers), trefzekere beschrijvingskunst (Hamminga), compositievernunft (Streutker-Betting), poëtische hartstocht (Brans), verkenning van nieuwe proza-genres (Woldman), veelzijdigheid en eruditie (Canter).

In principe komen alleen auteurs met een officiële boekpublicatie in aanmerking voor opname in *Scheupers* en in *Drentse Letteren* (zie Verantwoording.2). Aan dat criterium voldoen Leny Hamminga, Annië Maria Brans en Tieme Woldman. Voor de andere twee – Jan Harbers en Chris Canter – en hun toekomstige uitgever(s) wil deze ‘voorpublicatie’ een prikkel zijn.

Deze komende generatie telt evenveel vrouwen als mannen.

9.1 Jan Harbers [1952]

Levensloop

Boerenzoon Jan Harbers werd in 1952 geboren in het Gelderse Aalten, ook de geboorteplaats van zijn ouders, die Achterhoeks spraken. In 1957 verhuisde het gezin naar Gieterveen. Daar leerde Harbers het Veenkoloniaals. En sinds hij (1981) in Grollo woont, spreekt en schrijft hij het Grols met minieme Veenkoloniaalse en Achterhoekse invloeden.

Na de middelbare school volgde Harbers verschillende studies: m.o.-natuur- en scheikunde aan de RUG in Groningen (1975), de Sociale Academie (1981) en de Master leren en innoveren te Zwolle (2013). Binnen het onderwijs werkte Harbers als docent, teamleider en als onderwijsontwikkelaar aan Terra.

Sinds 2003 is hij bestuurslid van Stichting De Literaire Hemel.

Streektaalactiviteiten

Van 2004-2009 besprak Harbers in het radioprogramma Podium 30 (RTV Drenthe) Drentse poëzie- en proza-uitgaven. Hij treedt regelmatig op, bijvoorbeeld in Taal an Taofel (Sleen) en Taal an Taofel (Norg). Sinds 2006 is hij redactielid van *Roet*.

Werk

Voordat Jan Harbers begon te publiceren in het Drents, volgde hij tussen 1998 en 2011 schrijfcursussen van het ICO (Assen), de Schrijversvakschool (Groningen) en het Huus van de Taol (Beilen).

Jan Harbers publiceert vanaf 2006 gedichten, verhalen en recensies in *Roet*, *Maandewark/Oeze Volk* en in *De Taolkrant*. Twee verhalen werden opgenomen in de bloemlezing *Angst en Verlangst. Verhaalen en gedichten van elf Drentse schrievers* (2010).

In zijn recensies en beschouwingen toont Harbers zich een kritisch volger van de ontwikkelingen in de Drentse letteren. Zijn stellingname is duidelijk, zonder aanzien des persoons. Een voorbeeld daarvan is zijn kritische bespreking van *Is 't vandage of gister? Gedichten van M. Vasalis in 't Drèents*:

De overzettings bint van Abel Darwinkel, Anne Doornbos, Marga Kool en Martin Koster, naomen die mij alle vertrouwen geeft dat het project serieus aanpakt is. Toch har ik direct ok twiefels doe ik heurde dat er gedichten van Vasalis overzet weurden naor het Drèents. Moej dat wal willen? (...) Elk wel as die gedichten in het Drèents les, kan ze ok in 't Nederlands lezen. Wij vertaolt Levi Weemoedt toch ok niet het Drèents?

Een reden die ik kan bedenken um dit project toch op te pakken is dat der probeerd is um veur Drenten de gedichten van Vasalis dichter bij te brengen, ze meer zeggingskracht te

geven (...). In dit verbaand kuj ok denken an het overzetten van de Biebel in 't Drèents. Daor wordt met success de bosschup dichter bij bracht deur het in de oons zo vertrouwde taol an te draogen.

'Vergeliek de Hollaandse en de Drèentse versie met menare en maak veur oezölf oet waj de mooiste viendt: de Hollaandse diej op zien Vasalis' mit een beetien bekakt Haags accent uutspreken kunt of... de Drèentse?' schref Martin Koster oetdaogend in het 'Veur de leesder'. Misschien ben ik gien goeie Drent, zeker is dat de Drèentse versies mij stuk veur stuk minder anspreekt as de Nederlaandse. Nao 't lezen van de 18 overzettings bedacht ik as titel veur de bundel '18 maol minder mooi'. Ik zal wiederop in dit stuk proberen oet te stukken waar as dat volgens mij deur komt.

(Roet: Veurjaor 2009)

9.2 Leny Hamminga [1954]

Levensloop

Leny Hamminga werd in 1954 geboren in Zeegse. Na de middelbare school ging ze naar Pabo De Eekhorst in Assen. Vanaf 1975 was ze onderwijzeres, eerst in Zuidlaren, later in De Groeve en Zeyen. Voorlezen en vertellen vond ze het mooist. En eens in de twee jaar schreef ze de schoolrevue. Ondertussen volgde ze de kaderopleiding theater-regisseur en richtte ze in 1999 toneelgroep EPOI op.

Zeven jaar woonde Leny Hamminga in Assen. Daarna keerde ze terug naar het plateland. Met man en zoon woont ze in Taarlo.

Werk

Met het verhaal *Wonderlijke dagen* won Hamminga in 2010 de schrijfwedstrijd van het Huus van de Taol in de categorie beginnende schrijvers, het begin van haar streektaal-schrieverij. Verhalen van haar verschenen in *Maandewark*, in *Roet* en in de bloemlezing *Vörst, kerst- en midwinterverhalen* (2012).

Hier volgen twee citaten uit het verhaal *De Dahliahof* (in: *Roet* 132, jrg. 2012) twee voorbeelden van haar sober-precieze en tegelijk beeldende beschrijvingskunst:

Tien uur

De geur van koffie dreef deur de kieren en under de drempels deur en lokte de bewoners van de Dahliahof naor de recreatiezaol. As koekoeksklokken die het volle uur sluigen, gungen overal de deuren van de kaomers lös. Een stoet van rollators en wandelstokken rolde en tikte deur de gangen. Zwiegend beweug die stoet zuch naor de grote koffiema-chines.

Wolfsbarg haostte zuch. Zij wol bij het grote raom zitten. Vandaor oet was der roem oetzicht op de heule zaol.

(...)

Dartien uur

Veurzichtig deed ze de deur lös. Ze keek opzied. Daor lag vrouw Wentink. Achterover op heur bed met de jurk nog an. Ze har heur schoenen oetdaon en Wolfsbarg keek walgend naor de voeten die as de poten van een olde eend, rood en bried, omhoog staken. De mond wied lös. Een lege grot, het kunstgebit lag in een limonaodeglas. Zachte aodempuffen, vermengd met speeksel, kwamen oet heur keel. Ze leefde dus nog. Jammer, want nou mus Wolfsbarg veurzichtig wezen.

Boekpublicatie

In 2012 verscheen haar kinderboek *Een hand achter het gerdien*, waarvan ze zelf de luisterboekversie insprak.

Voor een korte bespreking van dat boek en een citaat zie II.8.2.3.

9.3 Alja Streutker-Betting (1956)

Levensloop

Alja Betting is geboren in een boerengezin in Noordbarg (gemeente Emmen). Haar vader sprak het Zand- en haar moeder het Veendrents van Zuidoost-Drenthe. Ze woont al zo'n dertig jaar in Beilen. Na de middelbare school werkte ze enkele jaren op een bank.

Haar interesse voor theologie ontstond toen haar kinderen met levensvragen kwamen. Haar theologiestudie, vanaf 1986, eerst in Zwolle en later in Leeuwarden, leidde tot een diploma pastoraal werk en de eerstegraads bevoegdheid voor godsdienstonderwijs.

Alja Streutker gaat sinds 1997 regelmatig voor in kerk- en rouwdiensten. Van 1989-2004 gaf ze schoolcatechese aan openbare basisscholen en van 1993-2004 was ze kerkelijk werker in Westerbork. Van 2002-2011 trad ze op als docent aan het ROC Drenthe College in Assen en vanaf 2004 doceert ze levensbeschouwelijke vorming aan Pabo De Eekhorst in Assen en is ze aan de Pabo Emmen verbonden voor het project meertaligheid (zie I.3.9).

Streektaalactiviteiten

Streutker is sinds 2004 gediplomeerd docent Drents en geeft cursussen voor oud- en nieuw-Drenten. Ieder kwartaal levert ze een bijdrage aan het radioprogramma 'Veur de preek' van RTV Drenthe. Als lid van de Warkgroep Drentstalige Kerkdiensten houdt ze zich bezig met het vertalen van actuele kerkmuziekteksten van het Nederlands naar het Drents. Ze werkte mee aan het *Biebels dagboek* (2010).

Boekpublicatie

Niet van gistern. Biebelse verhalen veur kinder met illustraties van Geert Oldenbeuving (2013). Voor een korte bespreking van dat boek en een citaat zie II.8.2.3.

9.4 Annije Maria Brans [1963]

Levensloop

Annije Maria Brans (pseudoniem van Marga Zwiggelaar) werd in 1963 te Hoogeveen geboren, de plaats waar ze ook naar school ging. In 1980 ging ze studeren aan de Christelijke Sociale Academie De IJsselpoort in Kampen. Na haar studie was zij jarenlang werkzaam als opbouwwerker. In deze periode begon ze haar studie Algemene Cultuurwetenschappen, waarbij ze zich specialiseerde in cultuurgeschiedenis. Sindsdien houdt ze zich onder meer bezig met onderzoek van vooral de Drentse geschiedenis.

Streektaalactiviteiten

Brans trad op bij Taal aan Taofel, was keurnoot van het Huus van de Taol en is een van de vaste voorlezers tijdens de Meertmaond.

Werk

Annije Maria Brans schrijft vanaf haar tienertijd, maar publiceerde haar eerste gedichten pas in het boek *Begraafplaatsen in de gemeente Hoogeveen*, dat in 2007 door de Historische Kring Hoogeveen werd uitgegeven.

In 2010 deed ze mee aan een schrijfwedstrijd van het Huus van de Taol, waarbij haar gedicht *Vaort* genomineerd werd. Sindsdien publiceert ze regelmatig in *Roet*.

Annije Maria Brans schrijft in het Drents van Hoogeveen en werkt aan een tweetalige historische roman.

Boekpublicatie

In 2015 verscheen de eerste gedichtenbundel van Annije Maria Brans, getiteld: *Niks is zo hiete as old ies*.

Drentse barok

WOORDKEUS. De titel van Brans' debuutbundel, *Niks is zo hiete as old ies*, is een paradox, eigen aan barokliteratuur. Ook Brans' veelzijdige woordkeus is barok. Oude woorden als *longern*, *bente*, *tolter*, *geraom*, *galpen*, *wossen* en oude gereedschapsnamen als *oplegger*, *stikker*, krijgen bij Brans een nieuwe glans naast moderne begrippen als *fantoompiene*, *zölfmutilatie*, *scalpel* en prachtige nieuwvormingen van eigen makelij als *glislachend*, *kraaklijnen*, *bloedbroene eerde*, *sinnewörtels*, *fladdergaank*, *stienhopend*.

BEELDSPRAAK. Al even barok is Brans' suggestieve beeldspraak, opgestuwd door een meeslepend ritme, verwoord in barokke stijlfiguren als herhaling en parallelie en getoonzet in taalverliefd klankspel, vol klinkerrijm en alliteraties (*Veugel*, p 29):

(...)

Zien snavel galmt de olde roep:

*beurt wieder, beurt
hoger, beurt sneller,
beurt leger, beurt vurt
oen leven, oen dromen
oen dood en oen angsten,
oen roppen, oen dreien,
oen dag en oen nacht.*

*De veugel dreit nog boven de huzen:
Hij röp zien bosschop deur de straoten.
Hij vleugelt veugels naor de hemel
En drag vissen in het ven.*

VERSVORM. Haar bundel telt één sonnet, *Kaampen* (45), voor het overige hanteert Annije Maria Brans bij voorkeur de vrije versvorm, waarbij ze regel- en strofelenlengte laat bepalen door de drie-eenheid van gedachte-klank-ritme, de spreekadem, zoals in *Drenthe of ode op een vrouwe* (44) en in *Dwingelderveld A.D.* (30) 2014. Twee schitterende gedichten, die herinneringen oproepen aan het werk van H. ter Balkt en de Vijftigers, Lucebert vooral.

COMPOSITIE. Barokkunst is niet lyrisch-zonder-meer maar ook (denk aan Bach en Vondel) doordacht en berekend. De 49 gedichten van *Niets is zo hiete as old ies* zijn geordend in een vernuftige compositie van vier afdelingen: Winternacht / Veurjaorsmorgen / Zommernaomiddag / Harfstaoevend. Een dubbele kringloop dus, volgens de getijden van het jaar en van het etmaal. En elke afdeling (met uitzondering van de vierde, waarover straks meer) bestaat uit twaalf gedichten, verwijzend naar de maanden van het jaar en naar de klok.

THEMATIEK. De thematiek van Brans poëzie laat zich samenvatten in de trefwoorden: landschap, lijf, liefde, lust, leven, loven, lijden en... lied. Het eerdergenoemde *Drenthe of ode aan een vrouwe* is een lied, waarin landschap en lijf één worden: *Het laand lig veur mij as een vrouwe*. Een lied waarin op listige wijze de liefde wordt beschreven en bedreven: *zo te liggen in de narms van dit laand*.

Deze lijflijke eenwording met de natuur doet denken aan het kosmisch levensgevoel in de poëzie van Riex Siebering (zie II.6.5). En liefdesverklaringen aan Drenthe zijn weliswaar niet ongewoon in de Drentse poëziegeschiedenis: van Roessingh via Reijntjes tot Kool (zie II.6.2), maar nog nooit zo persoonlijk, zo intens en zo hartstochtelijk als bij Brans.

In *Dwingelderveld A.D.* 2014 komen liefde en lijden samen:

*Het laand galpt
as zij hichtend heur vruchbaarheid ofstiet,
vechtend tegen de dreuge toekomst van zaandpad.*

De tweede afdeling van de bundel, *Veurjaorsmorgen*, staat daarnaast in het teken van loven. Loven in religieuze zin, ge-loven ook. Titels als *Kapel* (24), *Genesis* (25), *Palm-paosen* (26), *Pinkstern* (28), spreken voor zich. Maar ook hier zijn landschap en lijfelijkheid niet ver weg. In *Genesis* bijvoorbeeld:

*Ie waren diep in de eerste verbörge,
uut het donker koom ie in 't locht
(...)
Maakbare eerde
as klei van 't begun.*

Loven, leven, lieven, lijf en landschap gaan eigenlijk overal samen in deze bundel. In *Wossen* (41) bijvoorbeeld door de vereenzelviging met een boom:

*Zo te wossen as een boom an het water
mit stromen en bellegies tussen voeten en tienem,
mit vallen en vissen bij de wörtels.
(...)
Ik zie het laand en ik vule de wiend,
want ik wos as een boom an het water.*

SLOTGEDICHT. Bij consequente handhaving van de compositie zou ook de vierde afdeling twaalf gedichten tellen. In dat geval zou *Laot mij zijn* de bundel besluiten met de slot-regels:

*Laot mij de dag bezingen
um de stilte te weren van het lied.*

Een mooi einde. Maar nee, er volgt nog een dertiende gedicht, *alles is schriefbaar*, duidelijk afgescheiden van alle voorafgaande door de typografie, het is als enige hoofd-letter- en leestekenloos:

*alles is schriefbaar

zoas
voldragen dagen zunneshien
mit de cadans van wossen en starven*

zoas
water; de ôflaandse stroming van een
in broezend rietlaand zukend verhaal

mar
ik hol de letters uut ontzetting stief vaste
mien mond kan de tiekens niet meer zeggen

de lippen vol-estopt mit locht
mien tonge as krabbeschieren

gien verweer meer

Een naschrift? Of misschien de opmaat naar een volgende bundel? Hoe dan ook, vrijwel alle eerder besproken vormkenmerken komen in dit slotgedicht samen: klankrijkdom, herhaling, parallelie, gedurfde beeldspraak (*mien tonge as krabbeschieren*), een meeslepend ritme. Bezwerend, hartstochtelijk. Hier is een dichter aan het woord die schrijft of haar leven ervan afhangt. Poëzie met een hoge inzet. Ongekend in de Drentse literatuur.

9.5 Tieme Woldman (1965)

Levensloop

Tieme Woldman is geboren in Assen, groeide op in Wijster en woont anno 2016 in Zeewolde, waar hij werkt als freelance software-ontwikkelaar. Zijn beide grootmoeders waren geboren vertelsters en hij ging beseffen dat zij de mensen in hun verhalen vertelenderwijs in leven hielden. Het idee ‘dat je doorleeft zolang mensen je verhaal vertellen’ speelt een belangrijke rol in zijn literaire werk dat factief van aard is: feitelijke geschiedenis laat hij samengaan met de fictie van zijn eigen verbeelding.

Werk

Tieme Woldman debuteerde met het verhaal *Old Forward* in het literaire voetbaltijdschrift *Hard Gras*. In de bundel *Vörst. Kerst- en midwinterverhalen* (2012) werd van hem het verhaal *Mythe* opgenomen. Zijn vaak zeer korte verhalen publiceert hij behalve in *Hard gras*, *Roet* en *Maandewark* sinds 2013 ook op Facebook. Daarin schetst hij bijzondere, en tegelijk toch ook weer gewone mensen en situaties, waarin zijn liefde voor sport geregeld terugkeert.

Boekpublicaties

Woldmans boekdebuut is *Moord in het Mantingerveld* (Drentse misdaadroman, 2013); twee jaar later gevolgd door *Mannen bint maakt van jongens* (novelle, 2015), gebaseerd op persoonlijke herinneringen en ervaringen.

Kunstgrepen

ZKV. Tieme Woldman heeft de Drentse schrieverij iets nieuws te bieden. Zonder hem meteen uit te roepen tot de Drentse A. L. Snijders (1937), uitvinder en grootmeester van het zeer korte verhaal (ZKV), hij benadert soms zijn voorbeeld:

Guilty pleasure

Op de eerste aovend van de treinkaping las Fred Emmer 't achtuurjournaal op tillevisie. Of aans Harmen Siezen – ik was tien en meer journaallezers kende ik niet. De trein stund hemelsbried op zo'n aanderhalve kilometer achter oes hoes. Toch har de radio-lezer 't tussen de middag met gien woord over Wiester had en zegd dat de trein bij Beilen stilstund. Maor Fred Emmer maakte toen 's aovends alles weer goed deur Wiester, en allèn Wiester, te numen. En ik vuulde 'n trots die 'k later in mien leven nog maor 'n paar keer vuuld heb.

(Roet, Winternummer 2012/13)

MEERSTEMMIGE DOCUMENTAIRE FICTIE. *Moord in het Mantingerveld*, geïnspireerd op de nimmer opgeloste drievoudige moord in Koekangerveld in 1909, kreeg als ondertitel en genre-aanduiding *Drentse misdaadroman* mee. Daar valt misschien wel wat op af te dingen: een roman van 80 bladzijden? Zonder plot en karakterontwikkeling, zonder de gebruikelijke ontmaskering van de moordenaar? Maar daar gaat het Woldman niet om, blijkens zijn *Veraantwoording*:

... het mysterie inspireert immers nog altied schrievers en filmmakers en zo leeft Hendrikje, Hendrik en Jan èn heur naogedachtenis in verhalen wieder - allèn soms under aandere namen, op aandere plaotsen en in aandere tiden, zoas in Moord in het Mantingerveld.

Dit drama is in Woldmans ogen blijkbaar van universeel belang. Om dat te onderstrepen en invoelbaar te maken heeft Woldman twee kunstgrepen toegepast. Ten eerste heeft hij het drama verplaatst in ruimte en tijd: van het Koekanger- naar het Mantingerveld, van 1901 naar 1938, maar...

... altied met dezölfde vraogen. Wie hef 't daon? Waorum? En wie hebt of hadden daor weet van?

Dat blijvende mysterie, de onopgeloste vragen, de onzekerheid van de achterblijvers, de schuldvraag, de beschuldigingen, roddel en achterklap die een samenleving onder spanning zetten, oud zeer, oploaiende vetes - en dat alles tegen de achtergrond van economische malaise, de strijd om het bestaan, gesappel en een naderende oorlog die zijn schaduwen vooruitwerpt - daar draait het in dit boek om.

En in de tweede plaats presenteert Woldman zijn verhaalstof in een ingenieus gecomponeerde raamvertelling van verschillende tekstvormen: *getuigenissen* in de ik-vorm, in het Drents, van 17 personen, uitgesproken tot een niet nader gedefinieerd personage (een journalist? de schrijver?); afgewisseld door een cursief afgedrukt, doorlopend Nederlandstalig verhaal in de hij-vorm door een alwetende verteller; en twee *politieverslagen* van een verhoor. En dan is er nog een *levenslied*, een smartlap, zoals ze vroeger vaak werden gemaakt na dergelijke gebeurtenissen:

*O, gruwelstuk, daar afgespeeld
Op Drenthe's grondgebied ... etc*

De eerste strofe vormt de inleiding. Zes getuigenissen later krijgen we strofe 1 en 2 te lezen, na weer acht getuigenissen de strofen 1 tot 6 en het boek besluit met alle acht strofen. Met het *verhaal* vormt dit *lied* het raamwerk voor het drama. Te vergelijken met de rei of het koor in een klassiek toneelstuk. En de meerstemmigheid van *Moord in het Mantingerveld* zou dan ook aanleiding kunnen zijn tot een bewerking tot hoorspel of toneelstuk.

VERHAAL IN VERHAAL. Ook in zijn tweede boek, met de alleszeggende titel *Mannen bint maakt van jongens*, hanteert Woldman een kunstgreep om het vriendschapsthema boven het anekdotische uit te tillen: het verhaal in en over het verhaal. Ik citeer de achterflap, waarbij men enkele storende Hollandismen maar voor lief moet nemen:

Virtig jaar leden vörmde een groep jongens die al vanof het begun van heur herinnerings kameraden bint, een voetbalteam en nou wilt zij het biezondere van die tied vastleggen in een boek. Alles van toen blek er nog te weden en komp weer boven, samen met zaken die zij liever hadden laoten liggen. Want de mannen die zij vandage bint, bint maakt van de jonges van toen en die jongens vörmde zich van kameraodschap, seks, drugs, jaloezie, rock-'n-roll, heldenverering en traonen.

Woldmans aanpak zorgt voor een mooie opbouw naar een verrassend maar onontkoombaar slot. Ontroerend en aangrijpend.

Met zijn twee eerste boeken bewijst Tieme Woldman dat hij alles heeft om Gerard Stout als belangrijkste Drentse prozaschrijver op te volgen. Het wachten is op zijn volgende boek, hopelijk een kloeke Drentse roman.

9.6 Chris Canter (1980)

Levensloop

Chris Eugene Canter, geboren in Zwolle (1980), is opgegroeid in het Overijsselse Nieuwleusen. Canter is van vaderskant Zuid-Afrikaans en schrijft en publiceert voornamelijk in zijn vadertaal, het Engels.

Van moederskant kreeg hij de Nedersaksische streektaal mee, en wel het Zuidwest Zuid-Drents van het vroeger aan de Dedemsvaart gelegen Den Hulst (Nieuwleusen-Noord).

Hij werkt onder meer als vertaler en woonde achtereenvolgens in Nieuwleusen, Amsterdam, Madrid en Londen.

Streektaalactiviteiten

Chris Canter is passief opgegroeid met de streektaal. Omdat zijn oma uit Zuidveen kwam, heeft hij niet alleen in het Zuidwest Zuid-Drents maar ook in het Stellingwerfs gepubliceerd. Canter schrijft sinds 2006 artikelen voor de Nedersaksische Wikipedia en werkte in het Stellingwerfs mee aan het elektronisch weekblad *An de Liende* dat van 2005 en 2011 bestond en aan het Stellingwerfer tijdschrift *De ovend*.

Werk

Canter debuteerde in 1999 met een Nederlandstalig verhaal in het christelijk literair tijdschrift *Liter*. Verspreid werk van hem staat verder in Engelstalige literaire tijdschriften en op Facebook.

Zijn Drentse werk is nog niet in boekvorm verschenen.

Vanaf 2006 schrijft hij ook in de streektaal en publiceert hij gedichten, verhalen en essays in Roet. Een fragment uit zijn essay *'t Edelste gerak* (het edelste werktuig van de mens, het woord, dat wat hem onderscheidt van het dier). Tevens een passende afsluiting van dit boek:

Paartie geleuft det 't Grönnings, 't Drèents en aandere streektalen nou warkelijk de leste oldemannegisaosem uutpoest, partie mient det 't zo rap niet giet. 't Is wal klaor det de functie d'rvan verglid van algemiene umgaankspraoke naor cultuurdraoger. Mit det 't minder wòrdt met beheersing en gebruik, hew te maken mit de dialectrenaissance. Det beduudt veurasnog niet det meer kiender weer een streektaal leert, mar det 't een vloed van nei creatief wark in de streektaal is – op olde gebieden zoas meziek, mar ok op neie terreinen zoas de zieperiege (Van Jonge Leu en Oale groond; Boven Wotter).

De rollen bint ummedreid. De olde grap aover de pervinciaol die op zien menier Hollaands perbeert te praoten; vandage hej meer lu (politici bint een mooi veurbield), die, nou 't weer mag, plat perbeert te praoten zunder echt te aovertugen. De olde opvatting is det de

streektaal te lege is umme d'r de preek in te holden; vandage viendt ze streektaaldienst niet allent nuver umdet die 't Woord dichter bij de mēensen brengt, mar juust ok umdet 't wat bezunders is. Op partie gebieden, veural bij culturele toepassings, krig de streektaal meer andacht en hef een emotionele of esthetische meerweerde.

Krek nou de streektaal in de massacommunicatie gien rolle meer speult en niet de taal is van de schoele, de politieke drokte, de centerije, kan dizze taal oes in meer geconcentreerd gebruik dieper raken, meer zeggen. Vergeliek 't mit de pesisie van 't Hebreuws veur de jeuden in de dispora: miestentieds is de profane laandstaal schöpper en schriever, mar in de synagoge en veur 't gewijde schrift is er de aparte opbewaorde taal. Wij kunt de Hanzetied van de kuunst in de muut gaon; Hovinga bluit in liefde. De mooiste liederen zinge wij in de ballingschap van oeze spraoke.

(Roet, Harfstnummer 2008)

Geraadpleegde bronnen

Bloemhoff, Henk & Henk Nijkeuter, *Taal in stad en land, Drents*, Den Haag, 2004.

Bloemhoff, H., J. van der Kooi, H. Niebaum, S. Reker (red.), *Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde*, Assen 2008.

Boerema, Jannie (red.) *Stoelendaans, splinternei wark met knappe petretten van 20 Drèentse schrievers*, Zuidwolde 1985.

Boerma, Stieneke & Rouke Broersma, *Drèentse Schrieверij*, Zuidwolde 1993.

Boivin, Bertus & Henk Nijkeuter, *Litteraire reisgids Drenthe*, Assen 2003.

Broersma, Rouke, *Scheupers van de Taol. Bloemlezing van de Drèentse Schrieверij 1837-2011* (tweede herziene druk), Beilen 2011.

Broersma, Rouke, *Met Bunner groet, brieven en beschouwing over schrieверij en andere Drentse aangelegenheden*, Peize 2012.

Broomans, Petra, *Een portret van Johanna Bergmans-Beins*, in: Marion Hoogendijk (red.) *Krûderige wieven. Drentse vrouwen in de 20ste eeuw*, Zutphen 1991.

Dijk, Cees van, *Alexander Lodewijk Lesturgeon, Drenthe's eerste literator*, Beilen 1995.

Dijk, Cees van, *Drenthe bij stukken en beetjes*, Emmen 2005.

Dijk, Cees van, *Harm Boom, 1810-1885, schrijver, journalist, podagrist*, Assen 2014.

Diverse websites, waaronder die van Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (dbnl); geheugen van Drenthe; Gemeente Coevorden; Huus van de Taol; In en om Assen; Nederlandse Poëzie Encyclopedie (NPE), Wikipedia, Wikipedie.

Drents Letterkundig Documentatiecentrum (DLD) in Huus van de Taol.

Een cronike van den greven van Benthem, bezorgd en ingeleid door Frieda Helga Roolfs, Heike Riedel-Bierschwale, Volker Honemann, Münster 2011.

Gerding, M. A. W / P. Brood / M. Hillenga / H. Nijkeuter (red.), *Encyclopedie van Drenthe*, Assen 2003.

Hadderingh, Jent, *Bart Veenstra, een leven tussen pen en papier*, z.p. 2004.

Hauser, Arnold, *Sociale geschiedenis van de kunst*, Nijmegen 1975.

Jaargangen *Oeze Volk*, *OezeVolk/Maandewark* 1965-2015.

Jaargangen *Roet* 1979-2015.

Kleine, Klaas/Lukas Koops/Gerard Nijenhuis/Emmy Wijnholds (red.), *Maandewark, Drèentse verhaolen en gedichten, 40 jaor Drentse Schrieverskring*, Zuidwolde 1994.

Kool, Marga & Jan Veenstra e.a., *Praoten aover schrieven. Een cursus aover Drèentse literatuur, spelling en woordkennis*, Zuidwolde 1988.

Kool, Marga & Martin Koster e.a., *Hej 't al lezen, een cursus Drèentse schrieverij*, Zuidwolde 1987.

Koops, Lukas & Martin Koster, *Op petret, Drentse schrievers in woord en beeld*, Zuidwolde 1998.

Kuipers, Gerrit, *Drente's Erfgoed, van Picardt tot Hidding*, Hoogeveen 1978.

Minderhoud, H. D., *Dubbeld Hemsing van der Scheer*, website gemeente Coevorden.

Nijenhuis, Gerard, *Het voorportaal. Van schrijverij tot literatuur in Drenthe*, in: J. van der Kooi (red.), *Dialectliteratuur. Balans en perspectief van de moderne streektaalletterkunde in Oostnederland en Nederduitsland* (themanummer Nedersaksische Studies 14, p. 32-40), Groningen 1990.

Nijenhuis, Gerard, *Mandielig, een bloemlezing Drèentse poëzie*, Zuidwolde 1983.

Nijkeuter, Henk, *Geschiedenis van de Drentse literatuur, 1816-1956*.

Nijkeuter, Henk, *Waor roet en blommen wortel schiet in 't veld. Geschiedenis van de Drentse literatuur 1945-2015*.

Ootjers, Roel, *Marthao Ledeng onder het mes. Een analyse van Harm Tiesings 'Marthao Ledeng, de bloem van 't daarp'*, in: *Driemaandelijke bladen* 49 (1997) 55-72.

Prakke, H. J., *Lesturgeon leeft voort in zijn werk*, Coevorder Cahier 2, 1978.

Zeijden, Albert van der, *Vrouwen in de volkskunde ten tijde van het interbellum: de factor gender in de wetenschapsbeoefening*. In *Volkskunde* 103 (2002), p 97-123.

REGISTER van Drentse schrieversnamen en titels

A

- Achter de boswal, Drentse dierenverhalen* 147, 191
Achter oen ogen 57, 96, 236, 254, 256, 257, 258, 260
Al wat ik zag 108
Alberts-Hofman, Janny 86, 88, 142, 145, 153, 197, 217, 218, **219**, 248
Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon 164
Alles is eem belangriek 116, 154, 283
Aloh 280
Alsof de steen spreekt 277, 279
Altijd in de buurt 271
An 't voetenende 253
An de Liende 309
An de reize 262
An een bevreuren riviere 113, 237
Anders gesehen/Anders gezien 275
Angst en Verlangst. Verhaolen en gedichten van elf Drentse schrievers 286, 296, 300
Anno Ludwig 130, 261
Aovendlicht. Verhaolen en gedichten uut het Noordenveld 181
Aoverveer 220
As langs de muren d'aovend slöp 275, 279
Asof het zummer is 237
Assens. Een stadsdialect 250
Ave Reest 27, 96, 97, 101, 263, 264
Awater 277

B

- Bastiaan Brobbel 198, 199
Begraafplaatsen in de gemeente Hoogeveen 303
Ben van Eysselsteijn (1898-1973) Drent uit heimwee en verlangen 220
Berend Veltink oet 't Emmer kerspel op reize 119, 161
Berends, Gerard 38
Berg, Itie van den 142
Berg, P.W.J. van den 62
Bergmans-Beins, J. H. 15, 16, 152, 169, 170, **173**, 174, 177, 178, 185, 289
Bergsma, J. 46
Bestemming Drenthe 271
Biebels dagboek 286, 302
Bij de scheerbaos 80

Bijdragen tot een woordenboek van het Drentsch taaleigen 46, 162
 Blancke, Dick 9, 91, 92, 99, 116, 139, 141, 142, 146, 153, 237, 251, 253, 265, **270**
 Blink, Aagje 90, 91
Blossems in de lijte. Drentse gedichten 189
 Boekholt, P.Th.F.M. 187
Boenders en bözzels 285
 Boerema, Jannie 14, 15, 16, 37, 87, 96, 105, 138, 153, 198, 231, **239**, 240, 244, 245, 248
 Boerma, Stieneke 9, 15, 58, 100, 154, 221, 234, 283, **294**, 295
Bon dia dushi 261
Bonenzummerdie 196
Bonnies Kuierpadtien 213
 Boom, Harm 63, 66, 152, 155, 156, 157, **158**, 159, 160, 161
 Bos, H. 185
 Braaksma, Lammert 152, 169, 170, **180**
 Brals-Luinge, Ali 45
 Brans, Annije Maria 9, 15, 16, 101, 117, 133, 154, 299, **303**, 304
Breien voor Burundi 285
 Bremer, Delia 9, 15, 58, 117, 154, 283, 294, **296**, 297
Bres 280
Breuken 265
 Brink, Eite 142, 145
 Broersma, Rouke 11, 37, 58, 97, 100, 153, 225, 231, **234**, 295, 311
Broggen 121, 125, 126, 127
 Bruins, Janny 145
Brummehwal 57, 135
 Bussemaker, Egbert 91

C

Canter, Chris 9, 101, 117, 133, 154, 299, **309**
Clapper der Calkoens 162
 Clewits, Grietje 14, 15, 86, 142, 145, 152, 169, 170, **180**, 198, 217

D

Daod en dreum 44, 152, 183
Daphne, het verhaal van het loze wichie 132, 284
 Darwinkel, Abel 9, 49, 90, 143, 154, 283, 284, **295**, 300
Dat zeg ik ja 294
De 100 mooiste Drentse gedichten 289
De Baandrèkel 182
De dag dat vader verdween 230

De Dichter en de wichter. Verzamelde gedichten van Hans Heyting 58, 202, 203, 289
De draod löp deur 220
De Drènse Parnassus 83, 195, 218
De eeuw van het kind 134
De eeuwige zoemende vliegenstrip 285
De goeie tieding. Naor de beschrijving van Mattheüs 213
De Hoge Veluwe en andere toponiemen 234
De Iegelkaor 55, 57, 107, 108, 111, 135, 215
De kleine prins 143, 296
De kraakkrant 280
De leesclub 262
De Leeuw van Vlaanderen 54, 60
De Moespot 264
De mooiste kus 132, 260
De mooiste woorden van Drenthe 284
De nieuwe dag in gouden glans 239
De olde jager met verhalen 78, 180
De pennevogel 94, 264
De reis van Gerrit Meeuwen met zien zeun naor de Amsterdamse karmis 118
De rimpels van over mien/mijn vel 230
De Ring 132, 246, 247
De sigaar 284
De speulman 108, 111, 135, 215
De Taolkraant 300
De toonsoort van de tied 225, 228, 230
De vertaalslag 234
De Winder Loop 234
De zomer van '59 269
De zwolvies bint er weer 137, 142, 212
Dèenken an een zebra 132, 249
Delta voor Delta 273
Dening, Albert 152, 169, 170, **172**
Derk en Dinao 253
Deurtrappen 247
Dialect in beweging. Een onderzoek naar het lexicale verlies in het dialect van Emmen 295
Dialog met een eilaand 240, 242, 243
Dicht in de buurt top 100 (Dagblad Trouw) 293
Dichter bij elkaar 293
Dichters en Zondagsdichters bekeken door Gerriet Wilm 218
Dichters uit Epibreren 93
Die Dialekte von Südostdrente und anliegenden Gebieten zinsbouwregels 48
Die nacht een feest en andere verhalen 269

Die Winterreise 280, 281
Diesel 265
Dijk, Cees van 38, 158
Dijk, H. van 152, 169, 170, **179**
Dijkstra, Dolf 139
DLG (Drents Light Verse) 97, 100
Doedens, Hermannus 188
Dood spoor 271, 272
Doornbos, Anne 9, 14, 26, 116, 120, 132, 153, 217, 231, **247**, 248
Dörpstraot, oes dörp 98
Douwes, Max 17, 53, 54, 80, 86, 119, 151, 153, 195, **212**, 213, 251, 283, 286
Drèents Kienderboek 15, 136, 141, 196, 213, 215, 270
Drèents Veurleesboek 138, 146, 213
Drèentse Schrieverij 9, 10, 38, 58, 166, 234, 235, 295, 311, 312
Drent, Harm 72, 73, 86, 152, 183, **188**, 196, 217
Drente's erfgoed. Van Picardt tot Hidding 209, 312
Drenthe in dizze daogen 89, 212
Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst 57, 62, 152, 155, 156, 157, 158, 161, 164, 165
Drenthe Totaal 35
Drenthe verdeeld 271
Drenthe's Erfgoed 13, 15, 189, 191, 197
Drenthina 57, 166
Drents geestesleven 181
Drents Genootschap 21, 35, 39, 40, 41, 45, 57, 136, 157, 169, 170, 174, 175, 180, 185, 191, 292
Drents Letterkundig Documentatiecentrum (DLD) 42, 287, 311
Drents letterkundig tidschrift Roet 17, 26, 41, 53, 251
Drents Liedtiesboekien 170, 177, 184
Drents Spitsuur 210
Drents Woordenboek 40, 46, 47, 50, 87, 184, 192, 193, 211
Drentsche Volksalmanak (DVA) 46, 57, 63, 106, 156, 157, 162, 166
Drentsche Volksoverleveringen 177
Drentse legenden 177
Drentse Schrieverskring (DSK) 50, 54, 57, 58, 65, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 124, 185, 191, 192, 197, 209, 215, 217, 218, 219, 221, 233, 240, 263, 270, 271, 275, 292, 293
Drentse spelling. Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal 45, 198
Drentse Studiekring 'D. H. van der Scheer' 40, 62, 65, 157
Drentse Taol 21, 39, 40, 41, 42, 57, 58, 87, 90, 124, 140, 233, 245, 250, 263, 271, 280, 284, 287, 295, 296
Drie Drentse Gedichten voor koor en orkest 275
Driemaandelijke Blade 45, 184, 312

Drijver, Ab 36, 38, 79, 153, 231, 232, **238**, 253
Droog, Bart FM 93
Drs. Mannes Kwant 285
Dryloeken
Dubbelfocus 203, 208
Dubbelspel 225, 230
Dweellochten 281
Dwelen deur dook 132, 246

E

Een cronike van de greven van Benthem 61
Een Drenther 57, 157
Een Drenthsch gemeente-assessor 118, 164
Een eerder laand 239, 248, 249
Een feestelijk starfgeval 120, 124, 126, 128, 232, 233
Een haand achter 't gerdien 58, 133, 143
Een kleine wereld 260
Een koe met schaatsen aan 296
Een plek um te blieven 132, 222, 229, 230
Een roze wolk 240
Een stuk of wat lösse centen 137, 210
Een wereld die voorbijging 239
Een zeum van locht 275, 276, 277, 279
Elburg, Gerard van 218
Eldersloo 238
Elke dag. Drintse gedichten en praotverzen 235
Ellert & Brammert 142, 176, 177, 273
Ellert & Brammert, twee Drentse donderstienen 142, 270
Elting, Marchinus 91, 145, 147
Encyclopedie van Drenthe 287, 312
Enting, Geertje 145
Entjes, Hendrik 40, 178, 262
Eroetiek 58, 100, 129, 130, 262
Eysselsteijn, Ben van 220

F

Fabricius, Jan 41
Fantoom 237
Faunus 147, 190, 136, 142
Flustern zunder zwiegen 132, 219, 287

G

Gehaktdag 262, 264
Gelder, Otto van 273
Gerdina 91
Germs, Jan 9, 49, 132, 142, 143, 145, 154, 247, 283, **284**, 296
Geschiedenis van de Drentse literatuur 1816-1956 288, 312, 58
Geschiedenis van de Drentse literatuur 1945-2015 288, 312, 58
Gijsbertha's Adel 232
Gloepends mooie verhalen 39
Gold in de strubben 197
Grand Cru 296
Groninger zakwoordenboek 47
Groot Hunzeland 285

H

Haar, Albert 57, 58, 83, 252, 253, 265
Hadderingh, Henk 83, 87, 211
Hadderingh, Jent 145, 190
Hajes 190
Hamminga, Leny 9, 15, 58, 101, 133, 143, 154, 299, **301**
Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde 40, 49, 287, 311
Harbers, Jan 9, 38, 101, 102, 133, 154, 271, 299, **300**
Harm Koops. Drent in de vrömde 192
Harm, boer 'nlèv'n an de Riest 22, 57
Harm, de boer van 't Hoogelaand 121, 171
Harteveld, Erik 116, 132, 154, 283, **285**
Heavy metal 262
Hej 't al heurd, Coba 213
Heling, Ester 234
Hereweg 265
Het aander leven 107, 215, 289
Het begint te dooien 240
Het bloed kruipt waar het niet gaan kan 177, 178
Het bont palet, schilderwerk van de schrijver 261
Het dorp bestaat niet meer 230
Het Drents van Ruinen 48
Het Drentse Boek (HDB) 21, 35, 36, 38, 39, 41, 45, 46, 57, 58, 90, 98, 99, 120, 121, 136, 141, 143, 177, 236, 237, 238, 247, 250, 252, 261
Het Hollebomenbos 142, 147, 238
Het Hondeparadies 140, 263
Het hunnenbed te Borger 57, 166

Het jaar van de ooievaar 230
Het komp wel goed 247
Het mirakel 176, 177, 233
Het Neie Testament 36, 143, 213, 286
Het omslaan van de tijd 230
Het pad weerum 250
Het Portaal, een dubbelportret 230
Het rolletje/Het rollegie 142, 284
Het spinnewiel 220
Het verbörgeven leven 132, 222, 229, 230
Het voorportaal. Van Schrijverij tot literatuur 221, 321
Het wichie dat te veul geluk har 79, 239
Het wollegres 108, 215
Het zingen holdt an 110, 215
Het zingende zaand 220
 Heuvel, Michiel van den 145
Heuving's Haardstee. Roman uit het oude Drente 197
 Heyting, Hans 57, 58, 73, 75, 78, 80, 86, 88, 99, 136, 145, 153, 195, 196, 198, **202**, 203, 209, 213, 215, 217, 222, 240, 245, 246, 251, 253, 279, 289
 Hidding, Johan 75, 79, 152, 195, **196**, 197
 Hofsteenge, Miny 14, 15, 85, 116, 120, 132, 140, 143, 146, 153, 231, 232, **245**
Hoogspanning 74, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260
Hoss is dood 116, 285
 Hovenkamp II, Egbert 9, 116, 154, 251, **279**, 280, 281
 Huus van de Taol 21, 34, 41, 42, 43, 48, 58, 90, 91, 98, 140, 142, 143, 144, 187, 222, 233, 236, 247, 261, 271, 280, 284, 287, 292, 293, 295, 296, 300, 301, 303, 311

I

Iemen met edik vangen 284
Iezerstark, sterke verhalen uut ' smidderije 233
 IJken, Grietje 15, 154, 263, 283, **295**
Ik ben een bijl 285
Ik heb een neefje doodgeslagen 284, 49
Ik heb nooit echt het vol geluk verwacht 215, 289
 Imbos, Tjaart 90
In 't schemeruur bij 't knappend vuur 180
In aankomst ligt vertrek besloten 228, 230
In de mooie kaomer 221
In de varte giet de harmonie veurbij 112, 237
In nachten dat ik naost joe lig 248, 249
In oeze Drênse dichterstuun 194

In Paradisum 129, 130, 262
Ingehaald door het verleden 271
Inne Gengelderij 63
Is 't vandage of gister? Gedichten van M. Vasalis in 't Drèents 248, 253, 264, 300

J

Jalvingh, Hans 101
Jasbuus vol Drents 248, 296
Jesaja 286
Johan Hidding. Gold in de strubben en andere Drentse verhalen 197
Jong, Greet de 264
Jonge, Cobi de 85
Jonker, Lukas 33, 36, 55, 57, 119, 121, 151, 152, 169, 170, **171**, 175, 178

K

Kabolter Boezeroen 139, 192, 193
Kamer 27 132, 271
Kamping, Bert 91
Kan niet ligt op het kerkhof 261
Kattenbende en hondenboel 250
Kerels van het Hoge Veen 269
Kijk op Drenthe 215
Kinderen van de NSB 240
Klaassens-Perdok, Frouwien 15, 136, 138, 142, 145, 152, 195, **196**
Klein Drents Woordenboek 47, 50, 193
Kleine Drentse reize 108, 109, 215
100 kleine Drentse wiesheden 215
Kleine kathedraal 256, 259, 260
Kleine, Klaas 53, 55, 83, 84, 85, 101, 120, 121, 124, 132, 151, 153, 231, **232**, 233, 248, 278, 279
Kleis, Ger 36
Klönne J.B. 9, 120, 132, 153, 231, **237**
Klunder, Albertien 100, 101
Kobus Knien op pad met Ad de Kat 141, 270
Kocks, Geert 40, 47, 48, 87, 262
Kok-Wolbers, Janny 91
Kolde Tocht 280, 281
Kolkman, Ton 57, 94, 95, 99, 153, 251, **264**
Kool, Marga 14, 15, 16, 26, 29, 39, 45, 57, 73, 74, 87, 96, 97, 99, 100, 105, 111, 116, 124, 132, 136, 153, 236, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 259, 263, 265, 266, 300

Koops, Klaas 9, 90, 91, 153, 231, **249**, 250
 Koops, Harm 35, 86, 152, 183, **191**, 192, 217, 221
 Koops, Lukas 9, 33, 83, 84, 85, 101, 102, 116, 132, 153, 251, **271**, 272, 312
 Koster, Martin 11, 17, 26, 27, 53, 55, 57, 83, 94, 95, 101, 116, 120, 132, 140, 151, 153, 248, 251, **262**, 264
Koude oorlog aan de IJssel, roman in brieven 285
 Kramer, Trudy 101, 141, 142, 238, 270
Kreenk vuur de Twentse Sproak 264
 Kremer, Lucie 91
Kringloop, Drentse gedichten 221, 222, 225, 230
Krödde 94, 197, 198, 235, 265
Krummels 275
 Kuik, Jan 47, 50, 139, 145, 152, 183, 184, **192**
 Kuipers, Gerrit 83, 86, 88, 140, 142, 153, 195, **209**, 217
 Kuper, Tiny 91

L

Lambers-Niers, Jennie 9, 154, 213, 283, **286**
Lammegie krieg mij de bril is an 212
Land in zicht 230
 Lange, Roel de 152, 183, **188**, 189
Langs de vloedlien van de winter 279
Late blui 210
Late brummelpluk 55, 109, 110, 215
Leeid van de sirene 240, 241, 242
Leekster Courant 180, 198
 Leenstra, Nicolette 38, 100, 295
Lesboek Noordenvelds 235
Lessen in gespletenheid 273
 Lesturgeon, A.L. 46, 57, 63, 65, 66, 118, 152, 155, 156, 157, 158, 162, **163**, 164, 165, 311
Leven op afstand 222, 223, 225, 230
Liefje, lijden heeft geen kleur 253
Liek in 't veen 129, 262
Liesterkralen 25, 196, 220
Linge II 97, 273
Liter 309
Lokroup van een fladdervlinder 235
 Luinge, Bas 91
Luuk Hilbers jonges 179
Luuks Battelings volk 210

M

maandblad *Drenthe* 21, 34, 35, 80, 124, 172, 174, 177, 179, 182, 184, 186, 188, 189, 197, 198, 209, 217, 218, 222, 238, 239, 240, 253, 264, 270, 271, 295
Maandewark/Oeze Vòlk 28, 34, 42, 74, 86, 90, 107, 213, 250, 270, 284, 296, 300
Mag Majesteit hier wel wezen 247
Man, Alinde 91, 145, 146
Mandielig, een bloemlezing Drentse poëzie 57, 72, 190, 217, 221
Mannen bint maakt van jongens 133, 306, 308
Mans Hoving, de boer van 't armhoes 193
Mans Tierelier 119, 212, 213, 180, 181
Marcus 203, 221, 230
Marinus Moesie en aandere vertellegies 232
Marthao Ledeng, de bloem van 't daarp 312, 171
Mast-van Bracht, Sjaan 137
Matglaozen dreum 262
Mensen-Siegers, Anneke 15, 91, 153, 231, **235**
Met Bunner groet 37, 225, 234, 311
Midwinter in de aolde landschap 253
Mien liefste, ach, wat is met mij 110
Mien verzuuk 262
Mijn Drenthe 169, 170, 180
Minderhoud, Huib 85
Minnezinne 58, 117, 294, 297
Miny's Hof 245
Moeder Aarde 261
Moi! Taalgids Drenthe 49, 284, 296
Molentaal, de meul wet van gien wieken 296
Moord in het Mantingerveld 38, 133, 306, 307, 308
Möring, Marcel 187
Musch, Evert 121
Mutsaarts, Anjo 142

N

Naarding, Jan 35, 40, 44, 47, 62, 65, 83, 136, 152, 169, 170, 177, 180, 183, 184, 185, 186, 217, 218, 220, 291
Nachtsleutel 293, 294
Nachtvörst 286
Naoberpraotien 87
Naoberpraoties 91, 213
Natureingang 143
Nederlandse poëzie van de 19de t/m de 21ste eeuw in 2000 en enige dichten 116

Niemandslân 253
Niet van gistern. Biebelse verhalen veur kinder 143, 302
Nieuwe Drentse Volksalmanak 174
Nije Naoberpraoties 213
Nijenhuis, Gerard 14, 15, 41, 57, 58, 71, 72, 73, 83, 85, 86, 87, 88, 99, 107, 124, 132, 153, 190, 192, 198, 203, 206, 209, 217, 218, **220**, 221, 222, 225, 234, 248, 251, 272, 275, 276, 280, 294, 312
Nijkeuter, Henk 9, 36, 49, 58, 107, 154, 177, 198, 203, 215, 219, 283, **286**, 287, 288, 289, 293, 311
Niks is zo hiete as old ies 303
Novemberlicht 224, 230

O

Oerkenblatties 220
Oes eigen taol 15, 87, 210, 212, 235
Oet de kiep. Drentse verhalen 212
Oet een zulvern bestek: 25 jaor Drenthe in dizze daogen 212
Oet Jan Naardings hof 185
Oet oes eigen Drenthe 172
Oeze Volk 15, 16, 17, 25, 26, 28, 34, 37, 39, 41, 45, 50, 53, 54, 55, 57, 58, 74, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 107, 117, 119, 124, 136, 144, 145, 147, 151, 180, 181, 184, 188, 189, 190, 192, 196, 197, 198, 203, 209, 210, 211, 212, 213, 217, 218, 219, 220, 221, 232, 235, 236, 240, 245, 250, 251, 253, 266, 270, 271, 275, 283, 284, 288, 290, 292, 296, 300, 312
Ok in het paradies bint zoere appels 284
Old zeer 95, 264, 281
Oldewarries volk 193
Onder andere over olijven 240
Onlaand 57, 71, 73, 105, 217, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 230
Onteigening 230
Oosteringh, Bart van 152, 183, **189**
Oostwaartsch 264
Ootjes, R. 175
Op de gribbelgrab 136, 203
Op-eschoond 254, 260
Opmaot 238
Oranjekanaol 262
Ot en Sien 147, 179
Otingerzand, kroniek van een Drents dorp en de wereld 261
Over de Hunse, 'n vertelling veur 't Drèentsche volk 171
Over de Regenboog 240, 244
Over-wegen 235
Overdiep, G. S. 44

P

- Paradijs van akentassen* 273
Paulus de Boskabouter 147, 213
Perspextief 239
Peter en de wolf 143, 284
Prokoffew 143
Peters, Kasper 93, 272
Peters, Ton 11, 17, 37, 38, 53, 55, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 116, 151, 154, 198, 201, 247, 251, 265, 269, 271, **272**
Pieter Pieper, het aardappelmanntje 234
Plaots nemen 281
PLATTformen 39
Plek van bestemming, van Rome naor Huus 261
Plenter, Beate 9, 14, 15, 84, 85, 140, 142, 146, 153, 231, **232**, 245, 246
Poekie, het allerleefste kattie van de heule wereld 138, 196
Polling, Jans 119, 152, 153, 231, **246**, 283
Poortman, J. 77, 79, 119, 152, 169, 170, 178, **181**, 182
Prakke, H.J. 40, 41, 62, 65, 66, 156, 157, 313
Proeve van een woordenboekje van den Drentschen tongval 57, 164
Proeve van kleine gedigten voor kinderen 134
Psalms en gezangen in Drèents 58, 192, 210, 219

R

- Rare reize van Lamert Wever* 163
Regelrecht 220
Register Nederlands-Drents 47
Reijntjes, Roel 15, 25, 36, 53, 55, 57, 58, 75, 83, 67, 101, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 135, 136, 144, 145, 146, 151, 153, 195, 196, 213, **214**, 215, 217, 248, 251, 253, 256, 270, 289
Reinaert-bewerking 233
Reiner Robaord 185
Reker, Siemon 47, 49
Relus ter Beek, een handelsreiziger in de politiek 271
Repnik 273
Reyer Onno van Ettingen 236, 240, 245
Riksmā, Peter 38
Riw 17, 221, 294
Roel Reijntjes (1923-2003), jonggien an de Beilerstroom 215, 289
Roessingh, L.A. 33, 35, 41, 53, 55, 57, 74, 77, 104, 106, 107, 112, 142, 151, 152, 169, 170, **172**, 173, 184, 196, 203, 214

Roest, Janny 239
Roet 9, 16, 17, 26, 27, 28, 30, 34, 37, 38, 41, 50, 53, 55, 57, 74, 83, 84, 87, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 012, 107, 116, 117, 120, 124, 125, 128, 132, 133, 151, 196, 197, 198, 203, 213, 215, 219, 221, 222, 225, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 245, 250, 251, 252, 253, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 270, 271, 281, 283, 284, 285, 286, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 300, 301, 303, 306, 307, 310, 312
 RON(O) 54, 57, 79
Rood en wit, de Saksenkleuren 169
Rooie Henderk 188
 Roswinkel, Meine 63, 96
 RTV Drenthe 79, 97, 213, 236, 238, 271, 280, 284, 285, 286, 296, 300, 302
Rudolf, burggraaf van Coevorden 158
 Ruiten, Joep van 26, 292

S

Samen kuj een hieleboel 139, 146, 270, 271
Samen wieder 252
 Sanders, Suze 9, 15, 16, 37, 58, 85, 116, 142, 146, 154, 221, 222, 248, 251, **273**, 274, 275, 276, 278, 295
 Sassen, Albert 48
 Scheer, D. H. van der 40, 62, 63, 65, 66, 152, 155, 156, 157, 158, 167, 176, 180, 312
Scheupers van de Taol. 9, 10, 15, 16, 18, 34, 36, 37, 58, 150, 151, 152, 166, 234, 254, 261, 282, 299, 311
Schoeltied 33, 132, 271
 Schokland 35, 36, 38
Scholders ophaolen 271, 272
Schoolschrift 225, 228, 229, 230
 Schubert, Franz 280, 281
Schuppen is troef 80, 203
 Seidel, Hans 145
 Seidell-Broekhuizen, Gré 15, 16, 17, 53, 55, 86, 87, 89, 90, 146, 151, 153, 217, **220**
 Seymour Mulder, Willem 152, 155, **165**, 166, 176
Sieben Nedersaksisch 253
 Sieben, Roelof 137, 142, 145, 153, 195, **210**
 Siebering, Riëks 53, 55, 85, 102, 105, 106, 112, 132, 151, 153, 231, **235**, 236, 259, 304
Siebo Siebels' zwoare gaank 182
 Sijnsstra, Harm 85
 Slot, Harry 45, 284, 296
 Sluis, Meent W. van der 246
Sniggel, Snaggel, Rollebol 145
Speldeprikkies 196

Spiegelschrift 57, 203, 204, 206
 Steenbergen, A. A. 46, 152, 155, 156, **161**, 162, 163, 176, 196
Stemmen in de wind 220
Steven Coerts, verhaal van een Ruiner familie uit de 17de eeuw 182
 Stevens, H.J. 119, 136, 146, 152, 183, **189**, 190, 191
Stoefzaand 77, 106, 172, 173
Stoelendaans 15, 198, 210, 212, 238, 239, 311
 Stout, Gerard 25, 33, 36, 37, 53, 55, 58, 96, 99, 100, 120, 121, 128, 130, 151, 153, 248, 251, **260**, 261, 264, 292, 308
Strapatsen 246
Strèupers van de taol 264, 281, 285
 Streutker-Betting, Alja 15, 143, 144, 146, 154, 299, **302**
 Stroetinga, Herma 15, 142, 146, 147, 153, 231, **237**, 238
Stromen deur leeg laand 237
Suker in de tank 250

T

Taal in stad en land. 49, 287
Taal Verwoord 294
Tachtig gedichten 222, 230
Tammo Tiesing en het liek op zolder 269
Taol-, Toal-, Taalkiekjes uit Groningen en Drenthe 49
Tattoo op mien scholderblad 141, 270
Tegen de stroom in. Het kunstenaarschap van Rudi Seidel 263
’t Diggelhoe 33, 57, 77, 106, 172, 173
Tekens van gemis 230
Tied legt een wissel 235
 Tiemens, Gea 145
 Tiesing, Harm 35, 119, 152, 169, 170, 173, 175, 312
 Timmer, Sophie 285
 Timmerman, J. 145, 189
 Tissing, Jan 41, 47, 58, 143
Toegift 73, 204, 78, 203
Toengeb de hunebedbouwer 197
Trekwaark 198, 289
Troost veur kerels 247
Tussenruimte 89, 220
Twaalf Profeten, een Drentse vertaling 286
Tweetalig 203, 222, 230
Twijspaalk 94
’t Swieniegeltje 94, 184, 189, 262

U

- Uilenberg, J. J. 78, 119, 152, 169, 170, **179**, 180
Um 't Hemelriek 80, 222, 230
Um d'olde toren 172
Um hoes en hof 220
Uur U 277
Uut 't verleuren paradies 250
Uut en um oes olde laandschop 181
Uut oes Drèènse Laand 188

V

- Van de mörrang tot de aovend* 210, 211
Van de Riest tot an De Punt 238, 248, 271, 285
Van de Schelde tot de Weichsel 63, 162, 179
Van heuren zeggen 210
Van kabouters, knienen en doezendpoten 140
Van komen en van gaon 210
Van literatuur over Drente tot Drentse literatuur 181
Vandaog. Drintse gedichten en praotverzen 235
Vangst zunder net 250
Vangt de loze vossen / Waor blief Ie now? 233
Vanwege het getal 97, 98, 272, 273
Vaoderschap – vakmanschap? 246, 247
Veen, van der Tonny M. 79, 80, 94, 170
Veenarbeiders in Emmer-Erfscheidenveen 1948-1954 246
Veenbraand 273, 274, 278, 279
Veendorp, Bonnie 15, 87, 91, 136, 138, 145, 146, 153, 195, **213**, 214, 238
Veenstra, Bart 17, 45, 46, 53, 55, 87, 88, 89, 119, 137, 142, 145, 146, 151, 153, 195, **211**, 212, 217, 283, 312
Veenstra, Jan 33, 38, 58, 99, 120, 131, 132, 153, 247, 251, 252, 253, 265, 266, 273, 312
Veenstra, Martha 211
Velde, Peter van der 45, 58, 75, 86, 91, 97, 99, 119, 153, 180, 181, 195, **197**, 198, 217, 221, 251, 289
Ver-staon 235
Verrassend Nedersaksisch 289
Veur de Ewigheid... Vrouw Koetje vertelt 285
Veur later 15, 55, 107, 109, 215
Visrokerij, filosofie bij gerookte vis 261
Vlègeljaoren 182
Vlinterhouwer, Ghelmer 95
Voestbiel, Linus 95

Volksalmanak 21, 34, 35, 46, 57, 62, 63, 80, 106, 156, 157, 158, 162, 164, 166, 174, 177
Volksverhalen uit Drenthe 214
 Vorenkamp, John 38
Vörst, kerst- en midwinterverhalen 301
 Vosbargen, Prugel 95
Vremd volk, belevenissen van een broodschriever 132, 249
 Vries, Anne de 41, 203, 209
Vrij Nederland 219
Vrouwlu an 't woord 295
Vrouwluu versieren 253
Vueltaol 247

W

Waardeel 178, 209
Wanda 260, 262
Waor roet en blommen wortel schiet in 't veld 58, 288, 312
 Warkgroep Drentstalige Karkdiensten 286, 302
Wat waest hef. Schetsen in Drents dialect 185
Wat wilde ik ook weer zeggen? 239
Waterschapsheuvel 147, 191
Wel Allemensen 139
 Werkman, Hans 37
 Werners, Harm 80, 86, 222
 Westerhuis, Jan Roelof 218
 Westerhuis, Ria 9, 15, 58, 117, 154, 283, **293**, 294, 297
Westland, de Ambonezen over u 234
Westland in de Weerribben 198
Wieder met mekaor: lesbouk Noordenveld 198
Wiesneus 144
Wilde jacht, Volksvertellingen uit het oude molenhuis 177
 Wilms, Gerriet 80, 83, 153, 195, 217, **218**
Wilwaark 198, 200
Winter op de Paaizermoo 198, 199, 201
 Wipke 196
Wisseling van de wacht 161
 Woldman, Tieme 9, 38, 101, 133, 154, 299, **306**, 307, 308
Woorden om bruggen te bouwen 39
Woordenboek van de Drentse dialecten (WDD) 31, 47, 58, 87
www.wiesneus.nl 43, 144

Z

Zakwoordenboek Drents-Nederlands/Nederlands-Drents 47

Zangeres van zulver 33, 58, 120, 131, 267, 268, 269

Zantinge, Jan 120, 132, 153, 217, 218, **219**, 289

Zaomenspraak over 't Broabands opreur, tussen Baerent, Greet en Harrem 57, 166

Zeefdruk 55, 109, 110, 215

Zeuvendaagse 265, 269, 273, 281

Zien broed verloren 171

Zölfportret mit Sparzegelties 132, 262, 263, 264

Zummeraovend 180

Zundags goed 294

Zwak ies 120, 128, 130, 262

Zwiers Mechanisatie 285

